
DE WINDT ...tribunaal...

104E JAARGANG - NO.: 300 WOENSDAG 28 DECEMBER 1988

AMIGOE

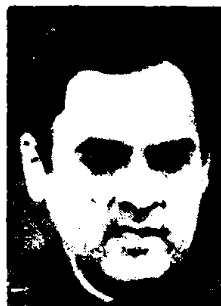
Preke

KAE: een duistere zaak

BHUTTO

BHUTTO ONTMOET GANDHI

Verhouding tot heden toe gekenmerkt door oorlogen

GANDHI

India en Pakistan gaan op weg naar betere relaties

NEW DELHI — De Pakistaanse premier Benazir Bhutto, ontvangt in de Pakistaanse hoofdstad Islamabad haar Indische collega Rajiv Gandhi om besprekingen te voeren over de betrekkingen tussen India en Pakistan. Het is het eerste officiële bezoek van een Indische regeringsleider aan Islamabad in bijna dertig jaar.

Bhutto en Gandhi zeggen allebei dat zij de relatie tussen de landen willen verbeteren en de verwachtingen zijn dan ook hoog gespannen.

Sinds hun onafhankelijkheid in 1947 staan India en Pakistan op gespannen voet met elkaar en voerden zij drie oorlogen. Vorig jaar nog vonden er op de besneeuwde bergtoppen in het grensgebied in Kashmir schermutselingen plaats tussen Pakistaanse en Indische militairen en een vierde oorlog dreigde. De bijeenkomst van Bhutto en Gandhi maakt de kans op dooi in de betrekkingen tussen de landen reëel, zo menen waarnemers.

OVERVLEUGELEN

Als decor voor deze ontmoeting fungeert de jaarlijkse vergadering van de Zuidaziatische vereniging voor regionale samenwerking (SAARC). Behalve India en Pakistan zijn ook Nepal, Bangladesh, Sri Lanka, Bhutan en de Maldiven lid van deze organisatie.

De in 1985 opgerichte vereniging stelt zich ten doel de onderlinge samenwerking op cultureel en economisch gebied te verbeteren. Verwacht wordt dat de historische ontmoeting tussen de premiers van Pakistan en India de SAARC- conferentie geheel zal overvleugelen.

Het statuut van SAARC stelt dat de vereniging geen forum is waar bilaterale politieke geschillen kunnen worden uitgevochten, maar het staat Bhutto, die dit jaar voorzitter is, vrij om van de gelegenheid gebruik te maken Gandhi uit te nodigen voor een gesprek onder vier ogen om de gemeenschappelijke problemen te bespreken.

En die zijn er te over: Pakistan maakt aanspraak op de Indische deelstaat Kashmir en New Delhi beschuldigt Islamabad ervan een eigen kernbom te ontwikkelen. India bracht zelf in 1974 een atoombom tot ontploffing. New Delhi en Islamabad verwijten elkaar ook de etnische onrust in elkaars landen aan te wakkeren.

GIGANTISCH

Als gevolg van deze spanningen geven beide ontwikkelings- landen gigantische bedragen uit aan bewapening, terwijl een groot deel van de bevolking ver beneden de armoedegrens leeft. Vooral de afgelopen elf jaar, toen president Zia Ul-Haq de scepter in Islamabad zwaaide, was de relatie tussen beide landen ver beneden het vriespunt.

Pakistan geeft ongeveer veertig procent van zijn begroting uit aan de verdediging van het land. Om het welzijn van het Pakistaanse volk te verbeteren, zoals Bhutto tijdens de verkiezingen beloofde, is drastische bezuiniging op het Defensie- budget een eerste vereiste. Het is daarom noodzakelijk dat het diep gewortelde wantrouwen tussen beide landen uit de weg wordt geruimd.

Belangrijk voor de betrekkingen tussen India en Pakistan is ongetwijfeld het feit, dat Gandhi (44) en Bhutto (35) niet de traumatische verdeling van het Britse koloniale rijk in 1947 hebben meegemaakt, waarbij tienduizenden doden vielen.

Honderdduizenden Moslims verlieten huis en haard in India om in het Islamitische Pakistan een nieuw bestaan op te bouwen, terwijl duizenden Hindus uit Pakistan naar India trokken. Deze episode is een zwarte bladzijde in de geschiedenis van beide landen en vormt de voedingsbodem voor de huidige spanningen tussen de landen.

Guyana wil militaire hulp VS

GEORGETOWN — De regering van Guyana heeft een beroep op de Amerikaanse regering gedaan om militair personeel ter beschikking te stellen voor het graven van waterputten en bij het bestrijden van de malaria.

Het blad Guyana Chronicle dat in handen van de staat is, berichtte dat een hoge Amerikaanse militaire delegatie, welke uit Panama kwam, op bezoek was begin december. Deze kwam om over de details te spreken in verband met de samemwerking tussen beide landen. Daarbij denkt men aan het slaan van water- putten, het opzetten van tandheelkundige klinieken en het bestrijden van bepaalde ziekten. Men hoopt ook een halt toe te kunnen roepen aan de dementie van talrijke bejaarden. Eveneens wil men Amerikaanse hulp bij het bestrijden van de malaria in het kust- gebied.

In Washington zei men dat men officieel niet wist van het verzoek voor militaire hulp aan Guyana. Het verzoek staat in schril contrast met de anti Amerikaanse rethoriek welke maar al te bekend was uit het socialistische tijdperk van Guyana uit de jaren 70.

Britse experts:

Aanwijzingen gevonden explosie PanAm-toestel

LONDEN — Bij het onderzoek naar de oorzaak van de ramp met het PanAm- vliegtuig dat in Schotland neerstortte meent men sporen ontdekt te hebben welke wijzen in de richting van een "zeer waarschijnlijke" explosie in het bagageruim van de Boeing.

Dit meldde het dagblad The Times. Het verwijst naar experts van het Britse leger die de resten onderzoeken van het toestel dat verleden week in Lockerbie neerstortte waarbij tientallen mensen omkwamen. De deskundigen werken in het leger- centrum Fort Halstead.

GROTE HITTE

Behalve aanwijzingen voor grote hitte in het bagage- ruim zouden zij ook op koffers sporen hebben gevonden die wijzen op een bom. Volgens de Times sluiten de deskundigen nu een technisch mankement als oorzaak uit.

BEGRAFENIS

In alle stilte heeft de gemeenschap van Lockerbie afscheid genomen van de stoffelijke resten van vijf Amerikanen die bij de ramp zijn omgekomen. Het waren de eerste geidentificeerde lichamen welke werden vrijgegeven voor begraven. Tot heden toe heeft men 241 stoffelijke resten geborgen.

Bij het ongeluk zijn alle 259 mensen die aan boord van de Boeing waren omgekomen evenals elf inwoners van het Schotse dorpje. Het onderzoek naar stoffelijke overschotten en resten van het vliegtuig wordt voortgezet.

LONDEN — Het zoeken naar slachtoffers van de ramp met het PanAm- vliegtuig in de omgeving van Lockerbie in Schotland gaat nog steeds door. Ook probeert men daarbij wrakstukken en bagage te vinden mede in verband met het onderzoek naar de oorzaak van de ramp. Men meent aan de bagage aanwijzingen te moeten vaststellen, dat er zich een explosie heeft voorgedaan in de bagage- ruimte van de Boeing.

Deelname aan gesprek is erkenning van omstreden grondwet

Oppositie wijst voorwaarden dialoog van Pinochet van hand

SANTIAGO — Op dinsdag 3 januari worden de drie leiders van de Chileense oppositie verwacht op Binnenlandse zaken om te praten over de overgang naar de democratie. De uitnodiging van regerings- kant was echter zo geformuleerd dat men hem in oppositie- kringen als "ongelukkig" kwalificeerde en uiteindelijk van de hand wees.

De uitnodiging is blijkens een mededeling van minister Carlos Carceras van Binnenlandse zaken gericht aan het Uitvoerend comite van de uit zeventien partijen bestaande alliantie van oppositie- partijen, maar deelname van uiterst linkse partijen wordt uitgesloten. Ook liet de regering weten dat aanvaarding van de uitnodiging zal worden geinterpreteerd als een erkenning van de huidige grondwet die in 1980 in een omstreden referendum werd goedgekeurd. Het is de oppositie er juist om te doen om deze grondwet gewijzigd te krijgen omdat deze de komende burger- regering aan handen en voeten bindt, onder meer aan de huidige militaire leiders.

BETREURD

"Ik betreur de verklaring, die ik als ongelukkig beschouw, zo zei Patricio Aylwin als woordvoerder van de alliantie. "De gestelde voorwaarden zijn niet goed...we moeten bezien of we onder deze voorwaarden de uitnodiging zullen aannemen".

Na bestudering van de uitnodiging heeft de oppositie laten weten niet op de uitnodiging te kunnen ingaan. Dit omdat de links georienteerde partij PAIS niet mee mag doen. De uitsluiting van PAIS wordt gemotiveerd met verwijzing naar het feit dat ook de verboden Communistische partij daarbij is aangesloten. Minister Caceres verwees in dit verband ook nog naar "andere bewegingen die openlijk de huidige instellingen verwerpen".

De woordvoerder van het onlangs opgerichte socialistische partijen- verbond PAIS, zei dat het bewind probeert de oppositie te verdelen door de communisten van de besprekingen uit te sluiten. De erkenning van Pais door de militaire overheid verliep niet soepel. Bij het leger bestonden veel bezwaren tegen deze linkse partij. Onder druk van de rest van de oppositie kwam de goedkeuring uiteindelijk toch af.

Cubaanse en Westerse intellectuelen aan Castro:

Volg voorbeeld van Chili

NEW YORK — In een Open brief aan de Cubaanse leider Fidel Castro hebben meer dan honderd intellectuelen uit zo'n twintig landen een beroep gedaan om een referendum te houden. Bij deze volksraadpleging moet de Cubaanse bevolking zich tijdens een geheime stemming kunnen uitspreken over de vraag of men al dan niet wil dat de huidige regering aanblijft. Havana heeft al meteen laten blijken niets voor dit idee te voelen.

Het voorstel werd gedaan door 175 Cubaanse intellectuelen die op Cuba of daar buiten wonen. De Open brief werd mede- ondertekend door tweehonderd Europeanen en Amerikanen. Onder de ondertekenaars bevinden zich vier winnaars van de Nobelprijs, onder wie de twee Franse medici Jean Dausset en Andre Lwolff en twee voor de literatuur: de Amerikaan Saul Bellon en de Fransman Claude Simon. Mede- ondertekenaars waren bekende figuren als de cineast Federico Fellini, de Mexicaanse dichter Octavio Paz, de Roemeense dramaturg Eugene Ionesco, de Argentijnse novelle- schrijver Ernesto Sabato, de Franse filosoof Jean- Francoise Revel en de Peruaanse schrijver Mario Vargas Llosa.

BEURT CUBA

In de brief heet het dat na het Chileense voorbeeld waarbij de bevolking zich in een referendum kon uitspreken over een prolongatie van het bewind van generaal Augusto Pinochet het de beurt van Cuba is om een dergelijk plebisciet te organiseren waarbij de Cubanen in een geheime stemming met Ja of Nee kunnen beslissen of U, Fidel Castro, aanblijft, aldus het voorstel in de Open brief.

ABSURD

Door Havana is snel gereageerd op deze Open brief. De Cubaanse regering maakte het voorstel belachelijk. Directeur Lopez del Amo van het Cubaanse ministerie voor Buitenlandse zaken verklaarde dinsdag tegenover de pers: "Dit referendum hebben we al dertig jaar geleden gehouden. Beweren dat er een vergelijking getrokken kan worden tussen het regime van Pinochet en de Cubaanse revolutie is absurd". De Open brief werd gepubliceerd in verband met het feit dat het bewind van Fidel Castro zijn zesde lustrum herdenkt.

Artistieke politicus in Peru omgekomen

PERU — Het Kerst- weekeinde kostte in Peru het leven aan 37 mensen, onder wie een bekende gitarist en politicus.

De zanger Ernesto Sanchez Jajardo die zichzelf als zanger begeleidt kwam om het leven samen met zijn echtgenote. Zij overleefden een aanrijding door een vrachtwagen niet. Achter het stuur van de vrachtwagen zat een dronken man. Hij was niet alleen op cultureel gebied actief maar was ook practizerend lid van het bestuur van het Nationale front van arbeiders en campesinos

Albina vanuit vliegtuig beschoten

Paramaribo: strijd is weer heviger

PARAMARIBO — In Suriname lijken de gevechten tussen het nationale leger en de opstandelingen te zijn opgelaaid. De Surinaamse staatsradio berichtte gistermorgen dat er in de grensplaats Albina geschoten werd.

Een niet met name genoemde militaire functionaris zei dat het legerkampement in Albina, ongeveer 145 kilometer ten oosten van Paramaribo, tegen half elf is beschoten. Het dagblad De Ware Tijd meldde, onder aanhaling van een militaire woordvoerder, dat de plaats maandag met automatische wapens is aangevallen vanuit een vliegtuig. Het toestel verdween nadat Surinaamse soldaten het vuur beantwoordden. Er is geen melding gemaakt over eventuele slachtoffers.

Het bewuste tweemotorige toestel, van de particuliere maatschappij Gum Air, werd vorige week donderdag gekaapt door 'Tjaka Z', die één van het Junglecommando afgesplitste groep leidt in het district Brokopondo. Het vliegtuig is daarna waargenomen op Stoelmanseiland, het hoofdkwartier van het Junglecommando in de grensrivier Marowijne.

Volgens het persbureau SNA werd het vliegtuig, van het type Nomad, gekaapt toen het op weg was om zeven Nederlandse toeristen op te halen die een aantal bosnegerdorpen in de omgeving van Nieuw Jacob Kondre hadden bezocht. Nadat de toeristen waren beroofd, kreeg de piloot opdracht naar Stoelmanseiland te vliegen, aldus het persbureau. De zeven Nederlanders zouden vrijdag per boot in de hoofdstad zijn teruggekeerd. De piloot wordt nog vermist, maar heeft de directie van zijn maatschappij laten weten het goed te maken.

PLEIDOOI NEUROLOOG DE WINDT VOOR EEN MEDISCH TUCHTCOLLEGE

De inspecteur van Volksgezondheid moet belangrijkere rol spelen

Te vaak is er in de Antilliaanse pers sprake van een 'vendetta' wanneer het gaat om 'medisch falen'

— door Ard Horvers —

WILLEMSTAD — De neuroloog dr Herbert L. de Windt heeft in een reactie op een inleiding van prof. dr J. Hubben (hoogleraar Psychologie aan de katholieke universiteit van Nijmegen en inspecteur van de Volksgezondheid in Gelderland) tijdens het onlangs op Curaçao gehouden medisch juridisch congres een referaat gehouden onder de titel: "Tuchtcollege of Volkstribunaal? Een dilemma".

Aan het slot van zijn referaat kwam De Windt tot de volgende aanbevelingen:

* Bij elke publikatie in de pers over een vermeende medische fout, waarin personalia van de betrokken arts genoemd zijn — zonder dat hieraan een aanklacht bij het Medisch Tuchtcollege is voorafgegaan — moeten de verenigingsorganen van medische beroepsbeoefenaren een aanklacht indienen wegens *onrechtmatige daad*.
* De inspecteur van Volksgezondheid moet een actievere rol spelen bij mogelijke fouten op medisch gebied. Hij dient een onderzoek in te stellen en eventueel een klacht aan te brengen bij het Medisch Tuchtcollege.
* De werkwijze van het Medisch Tuchtcollege dient te worden voortgezet, zoals dat nu gebeurt "en zou moeten functioneren in Nederland".
* Alle vonnissen — ook de vrijspraken — van het Medisch Tuchtcollege, moeten in *geanonimiseerde* vorm worden gepubliceerd in De Curaçaosche Courant.
* Er dient een *ombudsman* ingesteld te worden, waarbij communicatie- stoornissen tussen arts en patiënt kunnen worden opgelost.
* De positie van de officier van Justitie dient te worden gehandhaafd, zonder een uitbreiding van zijn bevoegdheden naar het Medisch Tuchtcollege.

De *Amigoe* publiceert naar aanleiding van dit referaat het volgende uitvoerige artikel. De mening van De Windt is niet alleen belangrijk voor de artsen maar ook — en vooral — voor de patiënten.

DE WINDT

DR HERBERT L. DE WINDT werd op 1 maart 1932 op Aruba geboren. In 1961 slaagde hij voor het artsexamen aan de rijksuniversiteit te Leiden. Onmiddellijk daarna, tot 1963, was hij als jeugdarts op Curaçao werkzaam.

Tot 1968 specialiseerde hij zich tot zenuwarts aan de rijksuniversiteit te Utrecht. Zijn opleiders waren onder anderen de hoogleraren Rümke, Plokker en Kemp. Van 1 januari 1968 tot november van dat jaar was hij hoofdassistent bij de Psychiatrische Universiteits- kliniek Utrecht.

Tussen 1963 en 1968 volgde hij een opleiding Junior Therapeut en Senior Therapeut aan het Instituut voor Medische Psychotherapie.

Van november 1968 tot december 1969 was hij psychiater bij de Afdeling Geestelijke Volksgezondheid op Curaçao, waarna hij tot 1 juli 1970 als psychiater verbonden was aan het Lands Psychiatrisch Ziekenhuis Rustoord. Daarna was hij tot 1 april 1976 directeur van Rustoord. Vervolgens werd hij neuroloog in het St. Elisabeth Hospitaal.

Op 1 juli 1981 promoveerde De Windt tot doctor in de geneeskunde aan de rijksuniversiteit te Groningen. Vanaf 1983 is hij lid van het Medisch Tucht College van de Nederlandse Antillen.

'Roddelpraatjes in de wandelgangen van de serviceclubs, de tennisbanen en van de golfbaan'

Dat veel klachten betrekking hebben op het *beroepsgeheim* is niet verwonderlijk "en zeker niet in een kleine gemeenschap", aldus De Windt, die zegt dat we hier nu eenmaal op een eiland zitten en dus per definitie "bovenop elkaars lip".

Dit kan, volgens hem, leiden tot onzorgvuldigheid in menselijke relaties ten aanzien van patiënten, hetgeen echter niet betekent dat dit tolerabel is. "Alleen af en toe wel begrijpelijk".

Regelmatig worden patiënten door hun advocaten geïnstrueerd om *medische verklaringen* te komen eisen bij hun behandelende artsen. De Windt vraagt zich af, waarom de advocaten de patiënten zelf niet afraden om dergelijke verklaringen van artsen proberen los te krijgen: "Verscheidene malen komt het voor, dat patiënten het niet begri pen als een arts een dergelijke verklaring niet wenst af te geven".

De Windt: "Persoonlijk deel ik altijd de patiënten mee, dat ik bereid ben een verklaring af te geven aan de onafhankelijke rechter, indien deze mij daarom zou verzoeken en indien de patiënt mij daarvoor toestemming zou willen geven".

"Maar", aldus De Windt, "er komen ook af en toe verzoeken van verzekeringsmaatschappijen met aangehechte strook om informatie te verschaffen over een patiënt, waarbij het op zijn minst 'fraglich' is of deze afgetroggelde toestemming niet onder morele dwang geschiedt".

INFORMATIEPLICHT

Hij plaatst enkele kanttekeningen bij de *informatieplicht* van de arts aan de patiënt: "In het algemeen heeft een arts er niet veel moeite mee om een patiënt in te lichten omtrent zijn medische toestand — indien de patiënt in staat is om de informatie te begrijpen en te verwerken. De problemen ontstaan wanneer er een *niveauverschil* is, waardoor het uiteengezette vaak door de ander verkeerd wordt begrepen".

"Ik zal u een voorbeeld geven: een patiënt die uitvoerig werd ingelicht over het bestaan van een psycho- somatische aandoening antwoordde aan het eind: "Aha, u weet niet precies waarom ik hoofdpijn heb. Dus moet ik nu maar naar het buitenland gaan". Vaak is het zo, dat een patiënt nog niet in staat is om de volle omvang van een bepaalde mededeling op een bepaald ogenblik te beseffen, waardoor de arts moet kiezen voor een gefractioneerde informatie — beetje bij beetje".

De Windt wijst er op, dat er tegenover staat, dat een arts die zijn informatieplicht zo nauwkeurig neemt dat hij de patiënt vanaf het eerste moment volledig de keiharde waarheid meedeelt, het risico loopt dat de patiënt een dergelijke weerstand voelt, dat misschien daaruit weer een klacht zou kunnen voortvloeien over de "ontactische benadering".

SUBTIEL

"Het komt mij voor", aldus De Windt, "dat het Medisch Tuchtcollege in deze zeer subtiel moet nagaan, wat er werkelijk is gezegd, hoe het is gezegd, wat van de een naar de ander is overgekomen en wat van de ander naar de ene is afgewezen".

Hij heeft ook een niet mis te verstane mening over klachten die buiten het directe *medische handelen* liggen en bijvoorbeeld een oorzaak vinden in een slechte organisatie. "Een ziekenhuis- praktijk heeft een arts helaas niet altijd in de hand. Een arts is vaak een instrument in een onzichtbaar web van draden die te maken hebben met machts- structuren en subtiele hierarchische verhoudingen. Daardoor is het niet altijd mogelijk om bijvoorbeeld fouten in de communicatie met andere artsen te voorkomen".

De Windt: "Om de betrokken arts persoonlijk verantwoordelijk te stellen, terwijl hij aan de organisatie -structuur niets tot weinig kan veranderen, dat gaat mij iets te ver".

TUCHTRECHT

Hij haalt twee uitspraken aan van prof. Hubben.

* "Het Medisch Tuchtrecht is er ook niet uitsluitend om de individuele patiënt genoegdoening te bieden. Het gaat én om het bevorderen van een goede beroepsuitoefening én om het algemene patiëntenbelang".

Tuchtrecht moet worden gezien als een middel om te bevorderen dat personen die door de uitoefening van een vertrouwens- beroep een bijzondere verantwoordelijkheid dragen, hun beroep uitoefenen op een wijze die met hun verantwoordelijkheid overeenstemt, dient het Tuchtrecht het algemeen belang".

De Windt stelt, dat de beweerde geringe klachten- bereidheid in de Nederlandse Antillen wellicht te wijten is aan de vaak gehoorde publieke mening, dat het Medisch Tuchtrecht "een recht ten behoeve van een beroepsgroep is". Hij zegt: "Ik heb eens een van de notabelen in onze gemeenschap tijdens een verjaardagspartijtje tegen mij horen zeggen, dat hij het Medisch Tuchtrecht een 'zuivere gilden rechtspraak' vond. Daarom vind ik de uitspraken van Hubben in het licht van de geringe klachten- bereidheid in de Antillen bezien, een beetje wrang".

Tussen 1980 en 1986 werden zeventien klachten ingediend: "Als we dat aantal afzetten tegenover het aantal klachten, dat in Nederland met zijn veertien miljoen inwoners wordt ingediend — en wij hebben slechts tweehonderdduizend inwoners —, dan weet ik nog zo net niet of hier wel een geringe klachten- bereidheid bestaat".

'SANCTIES'

Hij gaat verder: "De individuele patiënt die niet tevreden is met de behandeling die hij heeft ondergaan of met een service die hij heeft gekregen, of anderszins kwaad is op de dokter, staat bovendien in de Antillen een veelvoud van 'sancties' tot zijn beschikking vergeleken bij Nederland. Denk maar eens aan *Pueblo na Palabra*, dat radioprogramma, waarin men niveauloos en soms zelfs anoniem iemand onderuit kan halen voor de microfoon!"

"Dagelijks kan de kwade patiënt toegang krijgen tot vijf in de landstaal verschijnende dagbladen, door een dierenarts eens 'malle krantjes' genoemd, en twee Nederlandstalige dagbladen, die bereid zijn in geuren en kleuren met naam en toenaam de versie van de patiënt in de openbaarheid te brengen".

"Stelt u zich eens voor", aldus De Windt, "dat u de twijfelachtige eer te beurt valt, om met een smeuïg verhaal in zo'n krant te verschijnen, waarbij enkel de zijde van de klager wordt belicht. Zodat er veel meer schade aan de goede naam van de betrokken arts wordt toegebracht dan welke maatregel ook van het Tuchtcollege".

'VENDETTA'

Zijn opvatting: "De gratificatie van de publiciteit is groter en directer. Er is geen behoefte aan deskundige evaluatie, geen vooronderzoek, geen afwegen van openbaarheid, want die is maximaal, evenals de openheid. Terwijl het 'vonnis' het karakter krijgt van wraak op de dokter: een 'vendetta'. De genoegdoening is maximaal".

"Waarom zou de patiënt in de Antillen zich nog druk maken om het algemene patiëntenbelang of om een goede beroepsuitoefening? Als het de volgende keer nodig is, neemt hij de plane naar de States of tegenwoordig naar Venezuela, waar zijn harde valuta voor hem de rode loper uitlegt naar alle medische beroepsuitoefenaren".

De Windt geeft een voorbeeld van enkele jaren her:

* "Het geval van de jockey die tijdens een paardenrace door een aantal paarden werd vertrapt en met verbrijzelde schedel werd opgenomen in de Intensive Care, waar hij na enkele uren hersendood was. Daarna werd met de familie overlegd over het stopzetten van de beademings- apparatuur".

"Curaçao was te klein voor de heibel die werd veroorzaakt over deze affaire in een krant, waarbij zelfs werd gesteld, dat de dokters de betrokkene het leven wilden benemen. Maar er werd geen klacht ingediend bij het Medisch Tuchtcollege. De arts heeft in zo'n geval het gevoel, dat hij vogelvrij is verklaard".

De Windt voegt er aan toe: "Af en toe komt er een kort geding bij de civiele rechter wegens een onrechtmatige daad. Dat geding wordt meestal door de arts gewonnen, maar waarbij de publiciteit meestal door de rechtbank- verslaggeving veel minder is, dan de aanvankelijke heibel die is gemaakt in de zogenaamde malle krantjes".

INSPECTIE

Het voorstel om de officier van Justitie in te schakelen wanneer deze van mening is, dat er op medisch terrein fouten zijn gemaakt, "is op zich niet verkeerd", zegt De Windt. "Toch lijkt het overbodig bij een actieve *Inspectie Volksgezondheid*".

Hij waarschuwt, dat een officier van Justitie niet moet gaan reageren op 'redu' (roddel-praatjes; red.) "in de wandelgangen van de serviceclubs, de tennisbanen, de hockeyvelden en niet te vergeten de golfbaan".

Hij reageert op een uitspraak van prof. Hubben, die gesteld heeft dat in een relatief beperkte gemeenschap als de Antillen het *Openbaar Ministerie* meer dan elders 'ambtshalve' kennis neemt van de misslagen van de beroepsuitoefening in de gezondheidszorg: "Als de kennisneming *ambtshalve* plaats heeft en niet *onderhands*: doorgeven aan de inspectie".

OPENBAARHEID

Over de openbaarheid van de zittingen van het Medisch Tuchtcollege: "Het leven in een kleine maatschappij is als het ware *leven in een etalage*. Ik denk, dat de medische beroepsbeoefenaar gaarne de openbaarheid van de behandeling van een klacht zou willen inruilen tegen de bescherming die hij zou kunnen genieten in een maatschappij die haar eigen burgerrechten beter zou kunnen en willen verwezenlijken".

De Windt: "Vooral ten aanzien van de ten onrechte aangeklaagde beroepsbeoefenaren die enkel en alleen door een dergelijke klacht in opspraak zouden kunnen worden gebracht, zou dat een verbetering zijn. Helaas is het nog steeds zo dat het Tuchtrecht in de Antillen niet bijdraagt aan een verbetering van de normen van de gezondheidszorg en een hogere kwaliteit. Daarvoor komen nog te veel zaken aan de orde die niets te maken hebben met fouten of met misslagen. Bijna alles heeft te maken met communicatie- stoornissen die gemakkelijk voorkomen hadden kunnen worden door een tripartiete figuur, zoals bijvoorbeeld een *ombudsman*".

Hij heeft geen bezwaren tegen het publiceren van beslissingen van het Medisch Tuchtcollege. Hij benadrukt: "Maar dan niet alleen de uitspraken waarbij een maatregel is getroffen, maar ook en vooral de vele uitspraken. Ook het sturen van het afschrift van de beslissing is een vereiste. In alle gevallen".

De Windt noemt de positie van de klager "van primordiaal belang", wil de tucht- rechtspraak in de Nederlandse Antillen aan de oorspronkelijke doelstelling voldoen: "Als de klager het gevoel heeft dat hij *au serieux* wordt genomen en dat zijn klacht niet alleen zijn individuele belangen dient maar ook de algemene belangen van de gezondheidszorg en bovendien het niveau van de medische beoefening omhoog helpt, zal hij zich misschien eindelijk vaker tot het Tuchtcollege wenden en niet tot de publiciteitsmedia".

DEFORMATIE

Hij vindt het van het grootste belang dat het hoofd van de Inspectie Volksgezondheid een arts is: "Artsen worden immers gevormd door een jarenlange studie, voordat zij worden beëdigd. Het is als het ware of een student door een medisch baringskanaal wordt getrokken gedurende zijn jaren durende studie. Aan het eind van het kanaal wordt hij met een zodanige beroeps- deformatie geboren, dat hij nog maar uitsluitend geschikt is voor het artsen- beroep. Dat impliceert dat iemand die niet door dat baringskanaal is getrokken, niet zo maar de functie van een medicus kan uitoefenen".

De Windt: "Een inspecteur die arts is, is naar mijn oordeel bij uitstek geschikt om de oorspronkelijke doelstellingen van het Medisch Tuchtcollege gerealiseerd te krijgen. Hij heeft namelijk toegang tot de medische dossiers, hij heeft geen particuliere belangen. Hij dient wel algemeen gerespecteerd te zijn en hij moet vooral een onpartijdige figuur zijn die slechts de belangen van de volksgezondheid dient".

Volgens De Windt dient zo'n figuur onmiddellijk ingeschakeld te worden als er een verdenking is gerezen tegen een arts: "Na een onderzoek zou hij kunnen overgaan tot het indienen van een klacht bij het Medisch Tuchtcollege".

SCHOLING

Een actieve inspectie kan een grotere rol spelen bij het aanbrengen van klachten bij het Medisch Tuchtcollege, zegt De Windt: "Ik vind dit beter dan het voorstel om de officier van Justitie hierbij in te schakelen. Het valt namelijk elke keer weer op hoe belangrijk een medische scholing is om te kunnen oordelen of er een medische fout is gemaakt of niet. Bij al zijn voortreffelijke kwaliteiten zal de officier van Justitie niet vaak door het medisch baringskanaal zijn getrokken, denk ik".

Ook De Windt is van mening, dat het medisch Tuchtrecht geen recht is van een beroepsgroep. Het moet wel gezien worden, zo zegt hij, als een publiek belang bij een goede beroepsuitoefening op medisch terrein en het is ook in het belang van de beroepsbeoefenaar: "De ontwikkeling van normen voor het medisch handelen is daarbij bepalend".

LILLIPUT

De Windt tot slot: "Het leven in een kleine maatschappij brengt tal van eigenaardigheden en verschillen met zich mee in vergelijking met grote samenlevingen. Toen ik na een verblijf van eenentwintig jaar in Europa op dit eiland terugkeerde, heb ik de aanpassing aan een kleine gemeenschap *'het proces der lilliputterisering'* genoemd: je aanpassen aan een liliput-sized community".

"Het proces gaat geleidelijk. Maar het mag niet leiden tot een normvervaging door de lilliputterisering. Af en toe moet men zich toch kunnen verheffen boven deze gemeenschap het zogenaamde *helicopter-effect* te ondergaan".

"Wil het medisch Tuchtrecht aan zijn oorspronkelijke doelstelling voldoen, dan zal de gemeenschap ook een ethisch reveille moeten ondergaan".

Hij voegt er nog aan toe: "Een Tuchtcollege voor de media zou daaraan kunnen bijdragen".

SITUATIE KRITIEK *Mogelijk nalatigheid in onderhoud*

Problemen KAE blijven

WILLEMSTAD — De problemen bij de Kompania di Awa i Elektrisidat (KAE) zijn nog verre van opgelost. Stoomturbine 10 — de nieuwste — is nu op het electriciteitsnet aangesloten, maar verkeert nog in een 'uittest- periode' en men moet er dus rekening mee houden dat deze kan uitvallen. Ook met gasturbine 1, die sinds gisteren weer is ingeschakeld, zijn er problemen. "De situatie blijft riskant", aldus woordvoerder Ludwig Muyden van de KAE.

De drie verdampers — die zorgen voor de destillatie van het water — werken nog niet op volle capaciteit. De vierde verdamper heeft men niet kunnen inschakelen. Die pogingen werden vanmorgen voortgezet. Voor wat betreft de watersituatie voorzag Muyden vooralsnog geen ernstige problemen. De waterreserve is uiteraard enigszins terug gelopen, maar als verdamper 4 weer is ingeschakeld, kan dat worden ingehaald.

De KAE-woordvoerder blijft volharden in zijn stelling dat dit allemaal 'technische problemen' zijn. De geruchten dat er sprake is van sabotage, blijven evenwel de ronde doen en van een goed ingelichte — technische — bron, vernam de Amigoe dat "er op zijn minst sprake is van nalatigheid in het onderhoud bij de KAE".

De Amigoe berichtte gisteren al uitgebreid over de problemen die tweede Kerstdag zijn ontstaan bij de KAE als gevolg van een storing in een 30 KV-kabel. Zoals gebruikelijk vielen als gevolg van deze — ernstige — storing, alle machine's automatisch uit. Dit wordt geregeld door een veiligheidssysteem. Toen men de machines evenwel weer wilde opstarten, bleken zich meerdere technische problemen voor te doen. Slechts de twee dieselturbines die Kodela in beheer heeft, konden op tweede Kerstdag weer opgestart worden waardoor grote delen van het eiland de hele dag zonder electriciteit zaten.

VRIJDAG

De storing in de 30 KV-kabel blijkt het gevolg te zijn van een zwakke plek in een zogenaamde mof (een verbindingstuk van de kabel). Daar wordt door Kodela momenteel "vierentwintig uur per dag aan gewerkt", aldus Kodela-woordvoerder Leslie Roosberg. "We willen de storing uiterlijk vrijdag opgelost hebben." De distributie van stroom stagneert door deze storing overigens niet: Kodela beschikt over voldoende kabelfaciliteit om de stroomvoorziening via een ander circuit te laten verlopen.

Bij de KAE zijn de gevolgen veel ernstiger: alle machines lijken daar schade te hebben opgelopen. Het is inmiddels wel gelukt om voldoende turbines in te schakelen zodat het hele eiland van electriciteit kan worden voorzien, maar er is geen 'stand by'- turbine meer die ingeschakeld kan worden op het moment dat er iets gebeurt. De stroom wordt momenteel opgewekt door gasturbine 1 en de stoomturbines 2, 4, 8 en 10. Daarnaast zijn ook de dieselturbines die door Kodela worden beheerd in werking. Van stoomturbine 10 kan de KAE evenwel niet op aan omdat deze nog steeds door de bouwers wordt uitgetest.

BUITENLAND

Voor de reparatie van stoomturbine 9 en stoomturbine- generator 40 (een kleiner model) moeten mensen uit het buitenland komen. De Nederlandse firma die stoomturbine 9 heeft gebouwd, stuurt morgen een delegatie en de Israelische firma die stoomturbine- generator 40 heeft gebouwd, is nog in overleg met de KAE over de afvaardiging van technici.

Op de vraag aan woordvoerder Muyden of het niet vertragend werkt dat voor vrijwel elke turbine technici uit een ander land moeten komen (de nieuwe turbine 10 wordt gebouwd door Japanners), antwoordde hij ontkennend: "wij hebben een 'open sky policy' voor wat betreft het indienen van offertes. Die worden streng geëvalueerd waarbij rekening wordt gehouden met tal van factoren. De beste offerte wordt dan uitgekozen. Indien er problemen zijn, kunnen er relatief snel technici worden afgevaardigd."

Het zijn niet alleen de turbine's die electriciteit opwekken die schade hebben opgelopen, maar ook de verdampers die voor de destillatie van water zorgen, functioneren nog steeds niet optimaal. Verdamper 4 heeft men nog steeds niet in werking kunnen krijgen, waardoor de KAE inmiddels gebruik heeft moeten maken van de waterreserve, aldus Ludwig Muyden. Deze situatie is evenwel niet zo ernstig als die van de stroomvoorziening. Niet alleen is de waterreserve van de KAE zeer groot, maar bovendien kan de 'achterstand' vrij snel worden ingelopen als verdamper 4 eenmaal in werking is. Daar werd vanmorgen aan gewerkt.

Ondertussen blijven de geruchten, dat de schade bij KAE mede wordt veroorzaakt door sabotage, hardnekkig de ronde doen. Woordvoerder Muyden reageerde vanmorgen geirriteerd op de vraag of er door de KAE-directie een onderzoek is ingesteld naar aanleiding van die geruchten. "Er is absoluut geen sprake van sabotage. Er is ook geen onderzoek ingesteld want daar is geen aanleiding voor. Het is nogal logisch dat het geen sabotage kan zijn geweest, want het probleem is buiten de KAE ontstaan. Door de storing in de kabel, zijn de machines uitgevallen", aldus Muyden.

Dat de machine's zijn uitgevallen, is evenwel het gevolg van een veiligheids- systeem. Door de automatische uitschakeling van de turbines wordt immers voorkomen dat er meer schade zou worden aangericht. Het was ook pas bij het opstarten van de machines dat men de vele technische storingen ontdekte. Op de vraag aan Muyden of het dan betekent dat het veiligheids- systeem niet goed werkt, antwoordde hij ontwijkend en reageerde nogmaals geirriteerd op de insinuaties.

NALATIGHEID

Het is evenwel niet alleen 'op straat' dat deze geruchten de ronde doen. Ook KAE- personeel zélf praat hierover. Uit goede bron vernam de Amigoe ook dat deze mogelijkheid beslist niet zondermeer uitgesloten moet worden omdat er op z'n minst sprake is van nalatigheid in het onderhoud. Naar onze informant uitlegde, zijn er twee veiligheids- systemen die onafhankelijk van elkaar functioneren. Het ene systeem zorgt ervoor dat de machines worden uitgeschakeld op het moment dat zich een — ernstige — storing voordoet. Het tweede systeem, de zogenaamde noodvoorziening, moet ervoor zorgen dat bepaalde functies van de machines wél in functie blijven. Het gaat hier om de gelijkspannings- huishouding, de koeling en het smeren van de zogenaamde lagers. Deze noodvoorziening heeft het op tweede Kerstdag laten afweten, aldus onze informant. Dit had voorkomen kunnen worden indien er beter onderhoud was gepleegd. De mogelijkheid dat er ergens sprake is geweest van opzet, wordt door de informant evenwel niet uitgesloten.

COMMENTAAR

Onderzoek

HET IS ZEER vreemd dat de directie van de Kompania di Awa i Elektrisidat (KAE) nog steeds geen onderzoek heeft ingesteld naar de mogelijkheid van ofwel sabotage, ofwel nalatigheid in onderhoud, waardoor de water- en electriciteits-plant nu vrijwel 'plat' ligt.

Dat er problemen zijn bij de KAE is niet iets van de laatste maanden en die worden niet alleen veroorzaakt door stroeve cao- onderhandelingen. Al jarenlang hoort men met de regelmaat van de klok dat er moeilijkheden zijn. Die lijken zich in het hele bedrijf voor te doen en structureel te zijn.

Van overheidswege is nooit echt ingegrepen. Ook nu weer blijft het stil van zijde van de politici terwijl grote delen van het eiland op tweede Kerstdag de hele dag zonder electriciteit hebben gezeten.

Het lijkt erop dat de KAE al lang blij is dat de storing in een Kodela- kabel is ontstaan. Daar kan de 'schuld' op afgeschoven worden. Dat een veiligheidssysteem het laat afweten, is echter veel ernstiger. Uiteraard dient in eerste instantie de aandacht gericht te zijn op het oplossen van de 'technische problemen', maar de KAE-directie zou er goed aan doen om direct daarna een diepgaand onderzoek in te stellen.

Indien dat niet gebeurt — en die indruk wordt nu gewekt — is het voor de overheid de hoogste tijd om in te grijpen en eindelijk eens orde op zaken te stellen. De KAE is een 'overheids- N.V.' en bovendien is de water- en stroom- voorziening van de bevolking een verantwoordelijkheid van de overheid.

De KAE viert dit jaar 'zestig jaar waterdistillatie' en doet dat — uiteraard — met een feestelijk tintje. Het is evenwel een feit dat Curaçao nooit zonder stroom- perikelen is geweest, en dat mag niet gecamoufleerd worden door de feeststemming. Als we het toerisme willen bevorderen, van Curaçao een internationaal financieel centrum willen maken en vele andere grote projecten willen opzetten, zal daar toch meer aandacht aan moeten worden besteed. Met een feestelijk verlichte binnenstad en mooi versierde gebouwen komen we er niet.

Caprileskliniek

WILLEMSTAD — Onlangs is de vakbond BTG (Vakbond van Overheidswerknemers) bij elkaar gekomen om te praten over privatisering van de wasserij, linnenkamer en naaikamer van de Capriles Kliniek. Bij de besprekingen waren aanwezig Paulina en Concincion van de BTG en directieleden Berghmans en Bodok van de Capriles Kliniek.

Het volgende is besloten. De personeelszaken van de wasserij, linnenkamer en naaikamer zullen eerst geregeld worden voordat tot privatisering wordt overgegaan. Verder zullen de Capriles Kliniek en de regering de overplaatsing van werknemers van de betrokken afdelingen naar andere overheids- departementen regelen. Tenslotte moet de maatschappij die de wasserij, linnenkamer en naaikamer gaat exploiteren, zich verplichten de werknemers die dit wensen, in haar dienst over te nemen.

Behoud onderwater-wereld staat centraal

Boeien Antilles Aggressor veroorzaken minimale schade

WILLEMSTAD — Bij onderwater- liefhebbers is ongerustheid ontstaan over de schade die het ankeren van grote duikschepen op het koraalrif kan veroorzaken. Door de huidige duikoperators werden tot op heden boeien aangelegd door middel van betonnen blokken, waaraan een ketting en een touw zijn bevestigd die naar de boei leiden. Deze betonnen blokken kunnen echter, zeker bij het ankeren van grote schepen zoals de onlangs in de vaart genomen Antilles Aggressor, verschuiven. Het gevaar voor vernieling van koralen is in dat geval dan ook niet denkbeeldig. Geschikte ankerplaatsen voor dergelijke grote schepen ontbreken momenteel. Met de komst van de Antilles Aggressor is evenwel een geheel nieuwe wijze van boeienaanleg geïntroduceerd die de minimale risico's voor beschadiging van de kwetsbare koralen met zich meebrengt, aldus de vertegenwoordiger van de Antilles Aggressor, G.F. Christiaan.

...*Gedeputeerde Ruben Page*

Christiaan reageerde op de ingezonden brief van drs Tom van het Hof in Amigoe van 20 december. Hij betreurde het dat Van het Hof die nauw betrokken was bij de oprichting van de onderwaterparken op Bonaire en Curaçao, geen nadere informatie heeft ingewonnen bij de exploitant van de Aggressor. "Zijn gemengde gevoelens zouden dan zeer zeker zijn omgeslagen in een volkomen positieve houding ten opzichte van de Antilles Aggressor", aldus Christiaan. Hij hoopte dat bij een eventueel bezoek van Van het Hof aan Curaçao hij niet zou nalaten een bezoek aan de Aggressor te brengen om nadere inlichtingen over de wijze van boeienaanleg bij duikplaatsen te krijgen.

RISICO'S

De tot nu gebruikte manier van het aanleggen van boeien door middel van betonnen blokken is volgens hem door nieuwe technieken achterhaald. De Aggressor heeft zelf alle materialen en apparatuur aan boord om eigen ankerplaatsen aan te leggen die minimale risico's voor schade aan het rif met zich meebrengen. De Aggressor meert aan de boei, terwijl de boei zelf bij het telkens onder water gaan als een soort schokbreker dient. Het systeem is reeds toegepast in de Cayman Islands en wordt aldaar op kosten van de overheid aangelegd. Ook in de wateren rond Florida wordt dit systeem toegepast.

De nieuwe wijze van boeienaanleg is door Christiaan op Curaçao en Bonaire uitgebreid met de respectieve beheerders van de onderwaterparken besproken. "Na aanvankelijke twijfels accepteerden zij onze werkwijze uiteindelijk als de beste vorm voor het plaatsen van de 'moorings'", aldus Christiaan die zei dat de beheerders, Eric Newton en Jeffrey Sybesma, hun volledige medewerking hebben toegezegd. Beheerder Sybesma van het Onderwater Park Curaçao bevestigde desgevraagd de woorden van Christiaan. Hij verklaarde dat de methode zoals toegepast door de bemanning van de Aggressor "inderdaad veel minder schade aan het rif toebrengt dan de gebruikelijke wijze van ankeren". De plaats waar boeien worden aangelegd, wordt in overleg met de beheerders vastgesteld, evenals de weinige plaatsen waar de Aggressor op zandbodems eventueel voor anker zou kunnen gaan, aldus Christiaan.

WERKWIJZE

De werkwijze is als volgt. Onder water wordt met een speciaal daartoe vervaardigde boor twee gaten op de zeebodem gemaakt op een afstand van ongeveer anderhalve meter van elkaar. De boor wordt met een compressor aan boord via twee slangen gevoed. Met de boor worden gaten gemaakt van 60 centimeter diep en 10 centimeter breed. Een zware stang van stainless steel met een oog eraan wordt in elk der gaten gestopt en het geheel wordt met onderwater cement vastgezet.

"Er wordt geboord in gestorven hard gesteente, waarbij zeer zorgvuldig te werk wordt gegaan om geen koraal te beschadigen", zei Christiaan. Tussen deze twee stangen wordt een stuk stalen kabel aangebracht. Aan deze kabel komt een beugel met een ketting van ongeveer 1 meter, verder speciaal nylon touw dat weer aan de boei wordt vastgemaakt. Het geheel hangt strak aan de boei hetgeen schuren van de ketting over de bodem moet voorkomen.

"Aan de overheden op Curaçao zowel als Bonaire heb ik aangeboden om op bovengenoemde wijze kosteloos boeien aan te brengen, uitgezonderd het materiaal", aldus Christiaan. Gedeputeerde Ruben Page van toerisme verklaarde desgevraagd dat hem niets bekend is over een eventueel probleem met boeien. "Van de exploitant van de Antilles Aggressor heb ik geen officiele aanvrage gekregen voor een vergoeding van de kosten voor de aanleg van boeien. Indien hij daartoe overgaat, dan zal ik zeker de mogelijkheden van vergoeding voor het materiaal van de boeien serieus bestuderen", aldus Page. Hij voegde hieraan toe dat hij wel een aanvrage van Richards van het Caribbean Hotel heeft ontvangen voor de aanleg van boeien langs de hele zuidkust voor kleine jachtschepen. "Ik wacht op advies van de dienst LVV dat hopelijk medio januari gereed zal zijn. Dan neem ik een pas een beslissing".

CONSERVATIE

De gedeputeerde zei verder dat hij reeds een proefvaart op de Aggressor heeft gemaakt. "Een prachtige rit", aldus Page. "Alleen moet men niet snel last van zeeziekte hebben, anders krijgt men daar in de buurt van Oostpunt zeker last van".

Christiaan zei tenslotte dat hij en de bemanning van de Aggressor niet alleen de ontwikkeling en bevordering van het duiktoerisme voor ogen hebben, maar ook de conservatie van de onderwater wereld. "Immers een achteruitgang hiervan, maakt de kwaliteit van ons aan te bieden produkt minder aantrekkelijk. Eigenaar en manager, Wayne Hasson, van de Aggressor International welke gevestigd is op Grand Cayman, is bovendien voorzitter van de Stichting voor Bescherming van Onderwater Parken op Grand Cayman. Ieder lid van de Aggressor vloot, inmiddels bestaande uit vier schepen, is volkomen toegewijd aan het ideaal van bescherming van koraalriffen".

"De duikers, die gebruik maken van de Aggressor vloot zijn allen ervaren duikers, die het zij als hobby het onderwater fotograferen hebben, hetzij studenten zijn, die een studie maken van de onderwater wereld en derhalve geen enkele behoefte hebben koraalriffen te beschadigen", zo sprak Christiaan. "Wij van de Antilles Aggressor kijken vooruit en richten ons op een grotere toekomst voor het duiktoerisme op onze eilanden. In nauwe samenwerking en met hulp van de overheid trachten wij ons streven te bereiken, namelijk in de naaste toekomst een tweede Aggressor voor de Antillen. Wij streven naar het beste voor de Antillen en dit gaat niet gepaard met vernieling van koraalriffen. In dit kader trachten wij de overheid ervan te overtuigen dat eenieder alleen maar gebaat kan zijn bij een strengere controle in de onderwaterparken", aldus Christiaan.

WARSCHAU — In Polen zijn 12 jongeren op 1e Kerstdag in hongerstaking gegaan uit protest tegen de arrestatie van enige Poolse en Tsjechoslowaakse dissidenten. Men wil de actie volhouden tot Oudjaar. Men behoort tot verboden organisaties.

TRIPOLI — De Algerijnse Volksgezondheids- minister Zitouni bracht maandag een bezoek aan de fabriek in Libie waar volgens de VS chemische wapens kunnen worden gemaakt. Libie is bereid deze "medicijnen- fabriek" gezamenlijk met Algerije in gebruik te nemen.

Laclé: 'Status Aparte blijft voor ons een tussenfase'

MEP houdt vast aan onafhankelijkheid Aruba

— door Victor Hafkamp —

DEN HAAG — De Arubaanse oppositiepartij Movimiento Electoral di Pueblo (MEP) is vastbesloten voorbereidingen te treffen voor de afgesproken onafhankelijkheid van Aruba in 1996.

"Wij moeten met Nederland aan tafel gaan zitten om een aantal voorwaarden voor de beoogde Gemenebestverhoudingen uit te werken. Dat wil de Arubaanse Volkspartij (AVP) niet, omdat zij denkt aan de huidige status aparte in het koninkrijk als eindpunt. Voor ons is dat dus wel degelijk een tussenfase. Mocht in 1994 blijken dat uitvoering van de besluiten van de Ronde Tafel Conferentie niet op tijd gehaald kan worden, dan zal aan onze kant enig uitstel geen bezwaren ontmoeten".

Dat zegt de voorzitter van de MEP, Roland Laclé, in een interview in de zaterdag-editie van 'De Volkskrant', die grotendeels aan de plannen van de MEP in verband met de komende parlementsverkiezingen op Aruba is gewijd.

De MEP wil in het voorbereidende overleg met Nederland koningin Beatrix voorstellen als het staatshoofd van Aruba na 1996. Aan de bescherming van de rechtsstaat wordt zwaar getild. Aruba moet zich in het Gemenebest op een Hof van Cassatie kunnen beroepen en van Nederland rechters lenen.

Voor de buitenlandse betrekkingen zullen eigen diplomatieke posten in de buurlanden, in de Verenigde Staten en bij de Verenigde Naties geopend worden. Voor de rest zal Nederland diplomatieke bijstand kunnen verlenen.

Vrij verkeer van personen tussen Aruba en Nederland moet mogelijk blijven. Voor de ontwikkelings-samenwerking zou een aparte overeenkomst nodig zijn, waarbij financiële steun uit Den Haag geleidelijk kan worden stopgezet. De kwestie van de externe defensie wordt volgens Laclé het moeilijkst.

GARANTIES

"De MEP wil garanties van Nederland dat het voorlopig verantwoordelijk blijft voor de militaire defensie. In onze Caribische regio moet men niet verreweg het beste, dat Nederland die taak ook in een Gemenebest met Aruba houdt", zegt Laclé in De Volkskrant.

Een gecombineerde defensie- verantwoordelijkheid met buurlanden als Venezuela, Colombia en de Verenigde Staten lijkt hem gezien de onderlinge verhoudingen niet realistisch.

"We mikken met deze wensen voor 1996 op een overgangsperiode van ongeveer tien jaar", verduidelijkt Laclé nog. "We hebben immers tijd nodig om onze kleine gemeenschap verantwoord op eigen benen te leren staan. Voor de nodige instrumenten moeten mensen worden opgeleid en moet geld beschikbaar zijn. Daarvoor is een gezonde economie onmisbaar. Die zal er dus eerst moeten komen. Onze partij wil de kiezers daarvoor warm maken. Dat zal lukken zoals de verkiezingen zullen uitwijzen", stelt de MEP-voorzitter met optimisme.

6 JANUARI

Hij blijkt ervan overtuigd te zijn dat zijn partij op 6 januari opnieuw als grootste partij uit de bus komt en herinnert er in De Volkskrant aan dat de MEP aan de vooravond van de status aparte — toen nog onder de legendarische, kort daarop verongelukte leider Betico Croes — acht zetels haalde en de AVP van premier Eman zeven, maar dat Croes "door een politieke machtsgreep van Eman in combinatie met kleine partijen toch tot de oppositie werd veroordeeld".

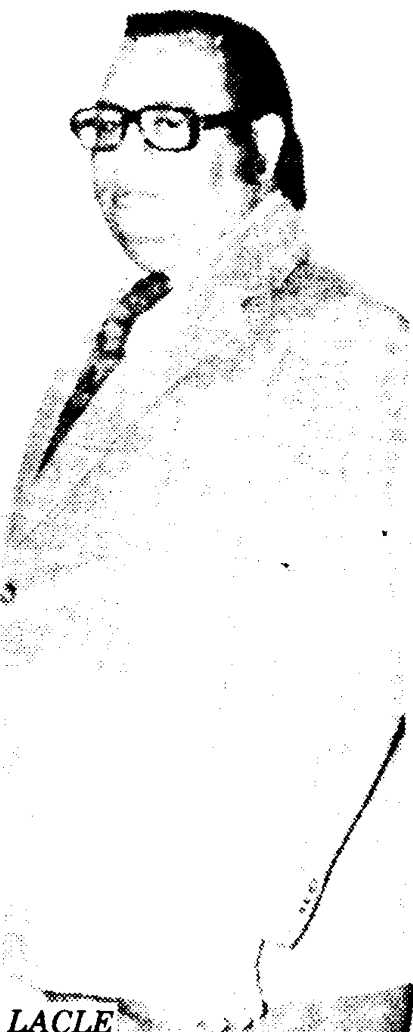
Laclé stelt dat de premier in zijn verkiezings- campagne niet of nauwelijks over de onafhankelijkheids- kwestie praat. "De MEP des te meer bij de huis-aan-huis bezoeken en buurt- bijeenkomsten. Wij hebben de slogan: 'Een briljante toekomst voor iedereen' met de nadruk op iedereen, omdat we de licht aantrekkende welvaart zoveel mogelijk willen spreiden. De AVP laat de gunstige effecten van haar beleid slechts aan een kleine groep ten goede komen".

SOCIAAL

Volgens Laclé moet de MEP gezien zijn karakter veel aandacht aan sociale kwesties besteden. "Daarom willen we betere relaties van de regering met de vakbeweging, waarmee Eman zich praktisch niet heeft bemoeid. Het Internationale Monetaire Fonds (IMF) heeft aangeraden de economie te verbreden en die dus niet eenzijdig te baseren op het toerisme. Als dat toch zou gebeuren, zal Aruba over een jaar of tweedrie opnieuw in de problemen raken. Oliewinning en de vestiging van kleinere industrieën moeten nieuwe steunpunten worden", zegt Laclé in De Volkskrant.

Het blad wijst in dat verband op de voortvarende ideeën van premier Eman die contracten heeft klaar liggen voor het speuren van olie / gas voor de Arubaanse kust. Maar het zwaartepunt van de werkgelegenheid valt tot 1990 op de bouwsector. "Die kan voorlopig voort met de toeristische projecten, maar het is een te dunne basis om tegenover de kiezer prat op te gaan", vindt Laclé.

De Volkskrant vermeldt nog het "opmerkelijke stuntje" van de MEP die wijlen Betico's broer Rudy zo heeft laten modelleren dat hij nu als twee druppels water op zijn broer lijkt. "Ook in zijn optreden gedraagt hij zich nu als een getrouwe kopie. Volgens waarnemers zijn veel Arubanen wel degelijk emotioneel gevoelig voor de magische werking van dit verkiezingstrucje", aldus het blad.

LACLÉ

AGENDA

ARUBA

KANTOORUREN AMIGOE: 08.00-12.00/14.00-17.30 uur; zaterdag gesloten.

Telefoon: 24333.

Voor spoedgevallen na kantoortijd: 21639, 22950 en 22316.
Pageboy: 127-743.

Bankrek. nr. 10.815.445 Banco di Caribe.

POLITIE: 100.

ALARMCENTRALE: 115.

ZOEKERTJES verschijnen op dinsdag en vrijdag en kunnen iedere dag tussen 08.00-12.00/14.00-17.00 uur worden opgegeven; behalve op zaterdag. Alleen zoekertjes, die op maandag en donderdag voor 10.00 uur binnen zijn, kunnen de dag daarop (dus dinsdag en vrijdag) verschijnen.

BIOSCOPEN
BOULEVARD THEATER
I: 20.15 uur *A new life* (comedy, 14 jr.).
II: 20.45 uur *U2, Rattle & Hum* (musical, 14 jr.).
DRIVE-IN: 20.30 uur *Ana, pasión de dos mundos* (drama, 18 jr.).
*****

DOKTER HART KINDER-POLIKLINIEK (Shakespearestraat 13, tel.: 27263/24300): spreekuren maandag t/m vrijdag van 08.30-11.30/14.30-17.30 uur; zaterdag van 08.30-12.00 uur.
*****

CENTRO MEDICO CARABOBO (L.G. Smith Boulevard 34, tel.: 21777): dra L.G. Beke-Martínez, Engelandstraat 7, tel.: 24696.
*****

WIT GELE KRUIS: Oranjestad: tel.: 23168; Noord: tel.: 23425; Santa Cruz en Paradera: tel.: 28288/25543; Savaneta en Brazil: tel.: 47020/48301; San Nicolas: tel.: 45906; Dakota: tel.: 29008 (wijkgebouw), 24444 (kantoor).

(voor brandgevallen, ongelukken of een of ander ongeluk gelieve Alarmcentrale op te bellen, tel.: 115)
*****

TELEARUBA
WOENSDAG: 18.00 Heman & The Masters of the universe; 18.30 The eleventh hour: «The spread of the desert»; 19.00 Special: «Resumen di deporte»; 19.30 Salud pa un y tur; 20.00 Telenoticias; 20.30 Bista ariba..... (live); 21.10 Political program: «ADN»; 21.40 Special: «Mo-Tito- en Rufo Wever-prijzen; 22.40 Falcon Crest; 23.30 Sports tonight (CNN); 24.00 Sluiting.
*****

DIVERSEN
FLIGHT INFORMATION CENTER: dagelijks geopend van 07.00-20.00 uur; na 20.00 uur informaties via verkeerstoren.

ESSO SERVICE CENTER (Oranjestad): **24.00 uur per dag geopend** (alleen gesloten van zondag 20.00 uur tot maandagmorgen 07.00 uur).

Parvo-epidemie

ORANJESTAD — Op Aruba heerst momenteel een parvo-epidemie, waarvan honden het slachtoffer worden. De symptomen van deze epidemie zijn diarree en braken. Jonge honden overleven deze ziekte meestal niet. Bij de Veterinaire Dienst kunnen honden gevaccineerd worden tegen deze parvo-epidemie.

DOKTER HORACIO ODUBER HOSPITAAL (tel.: 24300): bezoekuren 15.00-15.45/18.30-19.30 uur.

KONINGIN WILHELMINA FONDS (tel.: 24652/22817): informatiecentrum woensdag geopend van 08.30-12.00 uur - Paardenbaaistraat 8 (boven).

ALLIANCE FRANÇAISE D'ARUBA: iedere maandagavond I-A beginners en III conversatie, iedere dinsdagavond I-A beginners en iedere woensdagavond I-B semi-gevorderden en II gevorderden. Aanvang is 19.30 uur in het Colegio Arubano, lokaal 60, 61 en 62.
Voor informatie inzake lidmaatschap e.d.: Lilian Eilers, presidente (tel.: 24953).

KIWANIS (afd. Oranjestad): 19.30 uur dinner meeting - Bushiri Beach Hotel.

DE NIEUW APOSTOLISCHE KERK (Schubertstraat 12): 19.00 uur kerkdienst.
*****

DONDERDAG
DIVERSEN
MUSEO HISTORIKO ARUBANO: openingstijden maandag t/m vrijdag van 09.00-12.00/16.00-19.00 uur; zaterdag van 09.00-12.00 uur.

BUREAU LEVENS-, GEZINS- EN HUWELIJKS- MOEILIJKHEDEN (Layex Building, Wilhelminastraat 19): iedere werkdag van 07.30-12.00/13.00-16.30 uur (ook mogelijk afspraak te maken via tel.: 23145 of 25111).

CENTRO KIBRAHACHA (**dagverblijf voor bejaarden**): openingsuren dagverblijf: 08.00-12.00 uur; kantooruren: 07.30-12.30/14.00-17.00 uur - Piedra Plat 23 (tel.: 28159).

BEGELEIDINGSCENTRUM GEESTELIJK GEHANDICAPTEN «MAN NA OBRA»: elke maandag en donderdag van 09.00-12.30 uur gelegenheid om producten te kopen in het oude gebouw van «Bibito Pin», t/o Protestantse kerk, Piedra Plat.

SPORT
ZWEMVERENIGING 'ARUBA MARLINS'
(dinsdag + donderdag): 17.30-18.30 uur zwemlessen - Golden Tulip Aruba Caribbean Hotel.
(zaterdag): 14.00-16.00 uur zwemlessen (dipl. A, B, C, D, E en F) voor kinderen en volwassenen - POVA-zwembad.
*****

Trip met cruiseschip

ORANJESTAD — Bij het inklaren van het toeristenschip 'Royal Princess' werd gemeld dat zich aan boord een veertien-jarige Mexicaanse verstekelinge bevond.

Het meisje was met de hulp van een bemanningslid op 28 november aan boord gegaan, toen het schip in Acapulco lag. Aan de Immigratie- beambte verklaarde zij dat zij op deze wijze naar Puerto Rico wilde reizen gezien de slechte economische situatie in haar land. Ze zag er goed uit en verklaarde prima behandeld te worden. Ze had geen documenten bij zich. Zij zal het schip niet kunnen verlaten en mee blijven varen — weliswaar opgesloten in een kajuit — tot op 3 januari het schip wederom Acapulco zal aandoen. Zo maakt zij ongewild de hele cruise van het schip mee.

OOK DE president van de Centrale Bank Aruba (CBA), drs Emile den Dunnen, heeft ten overvloede vanmorgen in het ochtendblad Diario nog eens verklaard, dat er geen sprake is van een slechte financiële toestand op Aruba en dat de CBA daarom maatregelen ter kredietbeperking moest nemen. De bank-praeses gaat er uitvoerig op in waarom de maatregelen werden genomen en wat de resultaten zi n, zoals enige dagen geleden uit de officiële persverklaring bleek. Hij vraagt zich met velen af hoe het IMF-rapport negatief genoemd kan worden, terwijl het rapport duidelijk waardering inhoudt voor het afgelopen jaren op Aruba gevoerde beleid. Hij merkte nog op, dat het toerisme tot negentig miljoen florin opbrengt, hetgeen fantastisch genoemd kan worden. Volgende week worden de krediet- beperkingen verzwakt.
***

OOK DE MEP-leider heeft zich geworpen op de rechterlijke verklaringen dat een minister zich zou hebben bezig gehouden met drugsvervoer. Niet als MEP-leider, maar als Statenlid heeft hij hierover telegrammen gestuurd aan de premier, de minister van Justitie en Procureur Generaal om direct onderzoeken in te stellen.
***

VERGETEN WORDT dat met al deze "modderpolitiek" de goede naam van Aruba in diskrediet wordt gebracht. Zeker wanneer het juist is, dat de zaak van de minister die drugs vervoerde zich vijftien jaar geleden zou hebben afgespeeld.

PARTIJ COCAINE NIET BETAALD

Zaak houdt verband met San Miguel-connectie

Arubaanse gegijzeld in Colombia door drugsmaffia

ORANJESTAD — Een Arubaanse vrouw wordt momenteel door drugsfiguren in Colombia in gijzeling gehouden. Komt er voor het verstrijken van dit jaar geen half miljoen dollar losgeld uit Aruba, dan zal de vrouw worden geliquideerd.

De gijzeling heeft te maken met de partij van achttien kilo cocaïne (welke van Aruba naar Nederland moest worden gebracht en die bij aankomst in Nederland onderschept werd.

Het heeft ook te maken met de overval op een woning te San Miguel op Aruba waarbij tot nu toe negen personen werden aangehouden. De gegijzelde vrouw in Colombia behoort bij de familie van de hoofddader in de zaak-San Miguel. Deze en nog vijf andere familieleden zijn opgesloten en kunnen niet veel doen om het gevraagde losgeld op te brengen.

BOD AFGEWEZEN

Vanuit Aruba werd door een kennis van de betrokken vrouw een bedrag van vijftigduizend dollar aangeboden, doch hier wilden de Colombianen niets van horen.

Van politiezijde op Aruba werd bevestigd dat de betrokken vrouw zich inderdaad in het Colombia bevindt en dat zij familie is van de hoofddader in de San Miguel-zaak.

WRAAK

Van andere zijde werd vernomen, dat de vrouw in kwestie naar Colombia werd gelokt met het verzoek te komen vertellen over het onderscheppen van de cocaïne in Nederland en om een regeling te treffen.

Voor de achttien kilo zou nog niet zijn betaald en de daad van de Colombianen wordt als 'revanche' gezien.

Gisteren werden de inventaris en de meubelen in het voormalige pand van Mesker aan de Laclé Boulevard — welke aan de vrouw en de familie P. toebehoren — uit het pand gehaald. Het geheel werd in een leegstaande woning te Ponton opgeslagen.

VERKIEZINGEN ARUBA 1989

Waarom heeft men toen geen onderzoek gevraagd en komt men met dergelijke enige dagen voor de verkiezingen? Destijds zaten de partijen, die nu om een onderzoek vragen, toch zelf in de regering en hadden daartoe alle gelegenheid.
***

MEP-STATENLID Nelson Oduber is in een telegram aan minister van Justitie Watty Vos helemaal niet te spreken, dat de bewindsman een vijftigtal brieven heeft gestuurd waarin sollicitanten voor een betrekking bij het nieuwe correctie- instituut dat eerst in 1990 gereed zal komen, worden opgeroepen. Oduber noemt dit in flagrante strijd met de beperkte bevoegdheden van een demissionair kabinet waarvoor de Staten onlangs in een motie hebben gewaarschuwd. Oduber wil dat de bewindsman op de kortst mogelijke termijn omtrent een en ander alle relevante inlichtingen verschaft.
***

TEN HUIZE van de directeur van Agencia Arubano di Noticia — de uitgeefster van Diario en Meridiano — Jossy Mansur en echtgenote had gisteravond tijdens een geanimeerde ontvangst de uitreiking plaats van de onderscheiding 'Man van het Jaar 1988' aan minister van Justitie, Sportzaken en Volksgezondheid Watty Vos. De uitreiking geschiedde in tegenwoordigheid van collega-ministers en vele gasten door Raymond Maduro, president-commissaris van Sun Development, die in 1987 tot 'Man van het Jaar' was uitgeroepen.
***

MINISTER VOS nam de onderscheiding in ontvangst en sprak woorden van dank voor deze erkenning. Hij benadrukte dat hij zijn werk kon doen dankzij het vertrouwen en de medewerking van velen, die hem met adviezen en goede raad bij stonden. Hij was hiervoor zeer erkentelijk en sprak het vertrouwen uit dat op deze wijze ook in de toekomst kan worden samengewerkt, in het belang van Aruba.
***

OOK MEVROUW Berlinski heeft zich tot de officier van Justitie gericht om een onderzoek zonder uitstel te vragen naar de beweringen, dat een minister betrokken zou kunnen zijn geweest bij het vervoer van een koffer met verdovende middelen. Zij vraagt de officier dezelfde voortvarendheid zoals destijds getoond bij het onderzoek en de aanhouding van haar man, dr Leonard Berlinski, die zoals bekend werd aangehouden in verband met beweringen, dat hij steekpenningen zou hebben gevraagd bij de verkoop van het Aruba Palmbeach Hotel. Zoals bekend werd dr Berlinski hiervan door het Hof van Justitie vrijgesproken.
***

Opgedragen aan Astrid Salazar

Vanavond uitreiking van Mo Tito- en Rufo Wever-prijzen

ORANJESTAD — Bij TeleAruba worden vanavond de Mo-Tito- en Rufo Wever-prijzen uitgereikt aan personen uit de Arubaanse artiestenwereld.

De prijsuitreiking van vanavond wordt opgedragen aan danslerares Astrid Salazar. Zij was de eerste Arubaanse die met een Sticusa-beurs aan de Rotterdamse Dansakademie studeerde en in 1962 het staatsexamen in de danskunst deed. Gedurende haar studie maakte Astrid Salazar gedurende een jaar deel uit van de internationale dansgroep 'Katherine Dunham and Company', die een rondreis door Europa maakte.

Zij begon in 1962 met het lesgeven in de CCC-zaal op Curaçao. Een jaar later begon zij als lerares bij de Arubaanse Dansen Balletschool en was van 1967-1975 directrice van deze school. Daarnaast gaf zij ook lessen in de districten Paradera, Noord, Santa Cruz en San Nicolas.

In 1975 richtte Astrid Salazar de dansschool en -groep Simadanza op, die in de afgelopen jaren een groot aantal shows gaf op Aruba en in het buitenland, zoals Venezuela, de Dominicaanse Republiek, de Verenigde Staten en Curaçao.

Voorts won Simadanza onder leiding van Astrid Salazar in 1982 en in 1983 de Mo-Tito- en Rufo Wever-prijzen en in 1982 ook de Showtime-prijs.

Aruba uitgenodigd bij installatie regeerders

ORANJESTAD — De regering van Aruba werd uitgenodigd voor de installatie van enige nieuwe regeringsleiders van bevriende landen.

Zoals voor de installatie van Carlos Andrés Pérez als president van Venezuela, van George Bush als president van de Verenigde Staten en van de gouverneur van Puerto Rico Hernández Colón.

Premier Eman bevestigde deze uitnodigingen doch kon nog niet zeggen wie Aruba zal vertegenwoordigen, omdat het schema voor begin van volgend jaar — onder meer de Statenverkiezingen en kabinetsformatie — erg bezet is.

Voorts komt minister voor Antilliaanse en Arubaanse Zaken, drs Jan de Koning, op bezoek.

Dokterskaarten

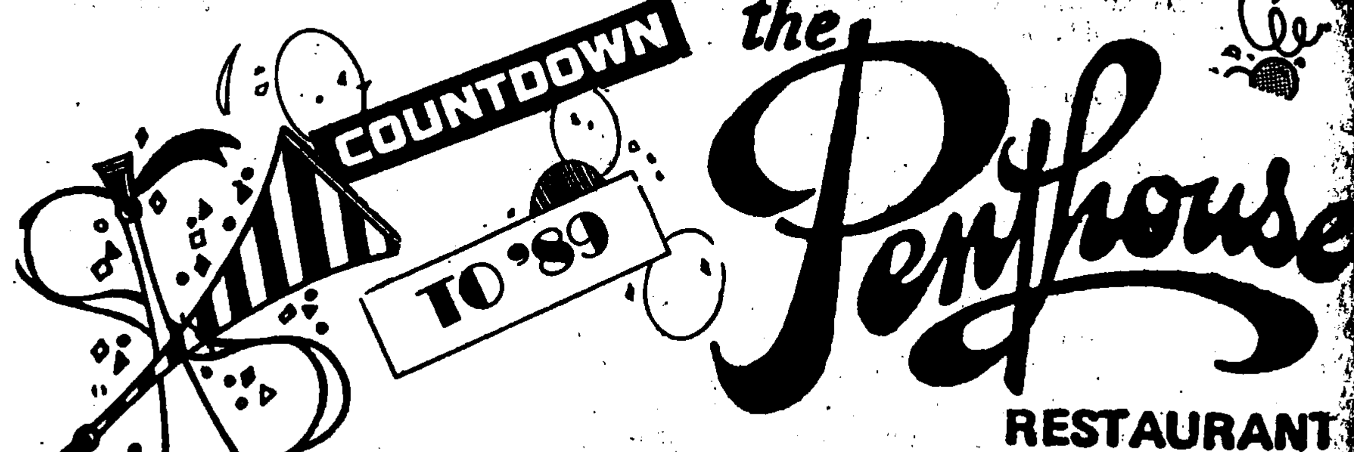
ORANJESTAD — Op 4 en 5 januari bestaat er de gelegenheid om roze en gele gouvernements- dokterskaarten voor vier maanden te verlengen. Dit is in de middaguren van half twee tot vier uur bij de bekende overheidsgebouwen in de verschillende districten.

New Year's Eve Parties

DE STAATSOLIE-MAATSCHAPPIJ van Saudia-Arabië, ARAMCO, is volgens het Amerikaanse vakblad Petroleum Intelligence Weekly de grootste olie- maatschappij ter wereld. Op de tweede plaats [illegible] Koninklijke/Shell Groep en daarna komen achtereenvolgens Exxon, Petroleos de Venezuela, National Iranian Oil Company, Chevron, Texaco, Mobil, de Indonesische staats- maatschappij Pertamina en British Petroleum.

DE NETTO-INKOMENS van top- functionarissen in het Britse bedrijfsleven zijn dit jaar na correctie voor de inflatie met ruim dertig procent gestegen, zo blijkt uit een studie van het adviesbureau Hay Management Consultants. De scherpe stijging is grotendeels te danken aan de forse verlaging van de Britse Inkomstenbelasting. Het toptarief ging omlaag van zestig naar veertig procent en het basistarief van 27 naar 25 procent.

Voormalige Conservatieve leider van Colombia

President Barco slikt beroep Internationaal gerechtshof in

BOGOTA — De voormalige voorzitter van de Colombiaanse Conservatieve partij Rodrigo Marin Bernal heeft aan president Virgilio Barco om uitleg gevraagd in het openbaar over de motieven op grond waarvan de Colombiaanse regering de procedures heeft opgeschort om het Internationaal gerechtshof te benaderen in het geschil met Venezuela. Dit handelt over de afbakening van het continentaal plat in de Golf van Venezuela.

President Barco is verplicht publiekelijk zijn mening te geven over deze zaak, zo meent Marin Bernal. Barco moet zijn optreden verdedigen, zo meent de ex voorzitter van het hoogste bestuurs- orgaan van de Conservatieve partij, die tegenwoordig namens de Conservatieve partij lid is van de senaat. Hij heeft zijn verzoek schriftelijk doen toekomen aan de president.

ZONDER OVERLEG

Marin Bernal herinnert eraan dat Barco's regering op 8 mei 1987 zonder voorgaand overleg met de advies- commissie van Buitenlandse zaken besloten had te kiezen voor de toepassing van het Tractaat van 1939 over Verzoening, Arbitrage en Juridische afspraken, welk verdrag indertijd met Venezuela werd afgesloten. Alles wijst er volgens Marin Bernal op dat over een eventueel beroep op het Internationaal hof in Den Haag, waarover ook wordt gesproken in genoemd tractaat, werd gesproken in het eerste halfjaar van 1988. Maar de regering is daarna van strategie veranderd en besloot het beroep op het Hof op te schorten.

Sedert zestien maanden heeft de regering alle operaties wat patrouille- gang betreft door de marine in de Colombiaanse territoriale wateren afgelast. Het is verder al weer veertien maanden geleden, zo vervolgt de Conservatieve politicus, dat een officiele commissie zich persoonlijk op de hoogte stelde van de gang van zaken in het betrokken gebied.

KRACHTIGE HOUDING

Blijkbaar heeft de president besloten om af te zien van het beroep op het Internationale hof als gevolg van de krachtdadige houding van Venezuela in deze zaak, waar [illegible] elke interventie van derden van de hand wijst in deze afbakenings- kwestie. Caracas eist direct overleg met Bogota om zo tot een vergelijk te komen. Maar ook daar is sedert 1981 geen sprake meer van geweest, aldus Marin Bernal.

In dat jaar sprong een ontwerp- akkoord af aan Venezolaanse zijde. Dit als gevolg van het ontbreken van een nationale consensus erover.

Waarschijnlijk door guerrilla Colombia

Zoon ontvoerd van Venezolaanse veeboer

CARACAS — De vijftienjarige zoon van een Venezolaanse veeboer is ontvoerd, waarschijnlijk door Colombiaanse guerrilla- strijders. Voor zijn vrijlating is twee miljoen bolivar gevraagd oftewel 150.000 dollar. Zo meldt de hoofdstedelijke pers.

De jongeman werd in de nacht van 23 op 24 december door een groep van twaalf tot vijftien gewapende mannen overmeesterd toen hij zich op het Rio Claro landgoed bevond, dat vlakbij de autoweg Machiques- Colon ligt welke het Catacumbo- wouden- gebied doorkruist in de omgeving van de Colombiaanse grens. De vermeende guerrilla- strijders dreven de veehouder Francisco Bracho, zijn echtgenote Violeta Pirela en de arbeiders bijeen en lieten dit gezelschap achter met in hun bezit de minderjarige zoon van de veehouder Nelson Bracho Pirela.

Men neemt aan dat de jongeman naar Colombiaans grensgebied is overgebracht. De grens ligt [illegible] Rio Claro- landgoed. Daar begon men in [illegible] om het losgeld in [illegible] krijgen. Dit is ook zo gebeurd in andere gevallen.

In dezelfde [illegible] in 1987 we[illegible] afzonderlijk van elkaar uit Venezuela ontvoerd die pas twee maanden later werden vrijgelaten nadat [illegible] een aanzienlijk [illegible] betaald aan losgeld.

Van officiele zijde [illegible] mededeling gedaan over [illegible] ontvoering. Dit had eigenlijk moeten gebeuren door de [illegible] garde die verantwoordelijk is voor het toezicht in het grensgebied met Colombia.

Paraguay: meer export

ASUNCION — De export van Paraguay [illegible] meer dan 492 miljoen [illegible] op voor de regering van Paraguay. In 1987 [illegible] export niet verder dan 380 miljoen dollar.

In totaal werd tot en met 15 december ruim twee miljoen ton uitgevoerd. Op de eerste plaats kwam katoen als exportproduct. Bijna veertig procent van de [illegible] deviezen wordt binnengebracht door de katoen. Soja- bonen kwamen op de tweede plaats met 31 procent van de export. Veeteelt producten vormden de derde [illegible]

ELFDE EDITIE VAN PARIJS-DAKAR

Tunesië hoopt op meer toeristen

Rustdag voor cross-karavaan

TUNIS — De stad Tunis heeft dinsdag zijn blijdschap over de komst van de rally Parijs - Dakar duidelijk laten blijken. Op vele plaatsen in de stad werd de vlag uitgestoken. Tunesië is voor het eerst in het routeschema opgenomen ten koste van buurland Algerije, en hoopt dat de veel bekritiseerde tocht goed is voor de ontwikkeling van het toerisme in het Noordafrikaanse land.

Arbeiders hingen doeken, waarin de deelnemers welkom worden geheten, boven de hoofdstraat die loopt van de haven naar het centrum. Woensdagmorgen arriveerden twee boten met deelnemers aan de woestijntocht van bijna tienduizend kilometer in de haven La Goulette.

Het centrale plein van Tunis is opgefleurd met talloze roodwitte nationale vlaggen, die het vertrek van de 396 auto's en motorfietsen extra cachet moeten geven.

De Tunesische autoriteiten zijn blij met het bezoek van de omstreden cross aan het land. Ze hopen dat toeschouwers de zuidelijke Sahara ontdekken. Het gebied wordt door de regering gezien als een mogelijk oord voor toerisme.

PER VLIEGTUIG

Het Nederlandse echtpaar Kees en Mieke Tijsterman, vorig jaar achtste in het algemeen eind- klassement, zette de auto op de boot en maakte de verplaatsing van Spanje naar Tunesië per vliegtuig. Kees Tijsterman: "De eerste keer dat ik deelnam, ging ik met de boot, maar dat is echt niet voor herhaling vatbaar. Het was een echte zwijnenstal."

De organisatie heeft besloten een tijd van 21 minuten voor favoriet Ari Vatanen in te trekken. De Fin, die tijdens de proloog in Barcelona over de kop sloeg maar toch de zevende plaats bereikte, was bestraft omdat hij te laat aan de start was verschenen. Vatanen had succes met zijn betoog, waarin hij duidelijk maakte in een verkeers- opstopping te zijn terecht gekomen.

Rechter Irving: "Jij had alle mogelijkheden"

Zeven jaar cel ex-atleet Jenkins

SAN DIEGO — David Jenkins, in 1971 Europees kampioen op de 400 meter, is onlangs door een rechterbank in San Djego tot zeven jaar gevangenisstraf veroordeeld wegens zijn aandeel in een omvangrijke handel in anabole steroïden. Jenkins maakte deel uit van een syndicaat, dat voor miljoenen guldens aan verboden spierversterkende middelen uit Mexico haalde en de producten aan Amerikaanse sportscholen en bodybuilders verkocht.

...David Jenkis, zeven jaar cel...

"Dit is één van de ernstigste zaken die ik in de afgelopen zes jaar heb meegemaakt", verklaarde rechter Lawrence Irving bij het uitspreken van het vonnis. De rechter wees in zijn verklaring op de academische en sportieve achtergrond van de 36- jarige Brit: "Jij had alle mogelijkheid. Geestelijk zeer begaafd en succes in de sportwereld. Maar dan komt hebzucht om de hoek kijken en wordt al het goede door het slot gespoeld." De in Leicester geboren Jenkins bekende vorig jaar al schuld voor het distribueren van de middelen.

Jenkins leek in 1970 de wereld aan zijn voeten te hebben. Op negentien- jarige leeftijd kwam hij in bezit van de Europese titel op de 400 meter. De toekomst zag er rooskleurig uit. Hij gold als een van de voornaamste kandidaten voor Olympisch goud op de 400 meter.

De Spelen in München waren een rampzalig evenement voor de atleet. Jenkins slaagde er niet in zich te kwalificeren voor de finale van zijn favoriete afstand. Met de Britse estafette- ploeg eindigde Jenkins wel als tweede.

FRUSTRATIE

Daarna ging Jenkins in al zijn frustratie op zoek naar middelen, die hem een grote titel en naam zouden kunnen bezorgen. Hij begon met krachttraining om meer in- houd te krijgen. Hij las vele werken over sport- psychologie en nam David Hemery, Olympisch kampioen op de 400 meter horden in 1968, in dienst als trainer. Hemery maakte ook deel uit van de zilveren estafette- ploeg van München.

Met het gebruik van anabole steroïden heeft Jenkins getracht zijn prestaties te verbeteren. Wanneer hij daarmee startte is niet bekend. Gunstig effect kan het in iedergeval niet hebben gehad. De tijd waarmee hij in 1980 ti dens de Olympische Spelen in Moskou zevende werd op de 400 meter (45,56 seconden) was slechter dan die waarmee hij in 1971 Europees kampioen werd.

Na de Spelen in Moskou beëindigde Jenkins zijn sportieve loopbaan en vertrok zoals zoveel sporters naar Californië, waar hij het als ondernemer niet onaardig deed. Maar de Brit wilde meer. Succes. En succes betekent geld.

Hij kwam in aanraking met de smokkel van anabole steroïden. Voorig jaar werd hij gearresteerd bij zijn zoveelste poging verboden middelen de Verenigde Staten binnen te smokkelen. Zijn droom van rijkdom en faam was daarmee direkt over.

Vrankovic kiest voor Real

ZAGREB — Stojko Vrankovic heeft een aanbieding de eerste Joegoslavische basketballer te worden in de Amerikaanse profliga NBA afgeslagen en een contract getekend bij Real Madrid. De overeenkomst met de Spaanse club levert hem in drie jaar anderhalf miljoen gulden op.

Vrankovic wordt in Madrid herenigd met schutter Drazen Petrovic, zijn vroegere ploegmaat van Cibonia Zagreb. Voor Petrovic moest Real na de Olympische Spelen, waar Joegoslavië zilver won, vijf miljoen gulden uittrekken.

De 23- jarige Vrankovic vertelde dat hij vergaande contacten had met Boston Celtics. "Ik had mijn handtekening al bijna gezet, toen Real met een aanbieding kwam. Ik heb die onmiddelijk geaccepteerd. Drazen liet weten dat de club een nieuwe center nodig had en had mij aanbevolen. De Celtics boden mij voor het eerste jaar 400.000 gulden, in de toekomst misschien meer. Die lui van Real kwamen met een beter voorstel. Ze beloofden me meer geld, een grotere flat en een Porsche. De keus was toen niet moeilijk."

Werdekker terug naar Willem II

TILBURG — Hans Werdekker zal de rest van het seizoen uitkomen voor Willem II. Door de terugkeer van de verdediger naar zijn oude club probeert de Tilburgse formatie de personeels- problemen op te lossen.

Werdekker, die bij Ajax niet verder dan de bank kwam, gaat op huurbasis bij de staartclub uit de ere-divisie voetballen. Willem II heeft een optie tot koop op de 29- jarige speler. Werdekker vertrekt op 5 januari op trainings- stage met de Tilburgers.

Afgelopen zomer werd hij na een jaar beroepsvoetbal bij Willem II aan Ajax verkocht.

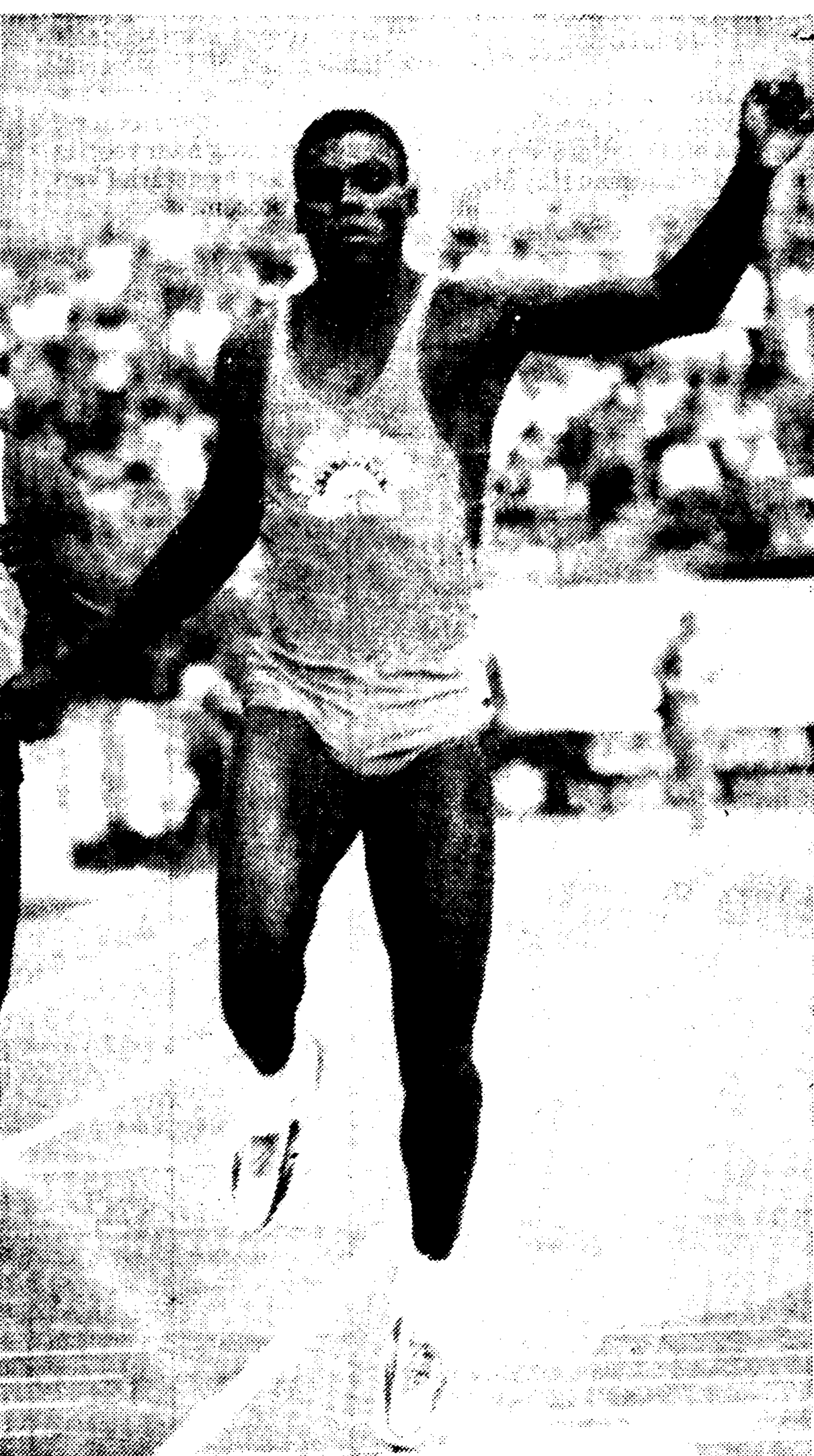
VOETBAL/BELGRADO — Rode Ster Belgrado heeft vrijdag oefenmeester Branko Stankovic ontslagen wegens de matige resultaten in de competitie en de snelle uitschakeling in de Europa-Cup voor landskampioen door AC Milan. De 66-jarige Stankovic kwam in augustus in dienst van Joegoslavische landskampioen, die hij twee maal eerder onder zijn hoede had. Rode Ster ...

Dirk Nauta vijfde

SANTO DOMINGO — **Dirk Nauta is met het schip Equity en Law II in het definitieve klassement van de Ruta del Descrubimiento als vijfde geëindigd.** De Nederlanders, enkele dagen geleden aangekomen in eindpunt Santo Domingo, moest toezien dat een van de kleinste schepen in de vloot, El Gaitero uit Spanje, van de gunstige wind profiteerde en, na verrekening van de handicap, Nauta passeerde.

De zeiler toonde zich tevreden met zijn prestatie in de trans- atlantische tocht, volgens dezelfde route als Columbus bijna vijfhonderd jaar geleden Amerika ontdekte. Begin januari vertrekt het schip naar Nederland, waar Nauta en bemanning een maand later hopen aan land te komen. Vanaf dat moment begint de voorbereiding op de race om de wereld, die op 2 september start in Engeland.

Eindklassement: 1. Fontvella, 2. Maiden Great Britain, 3. Commodore, 4. El Gaitero, 5. Equity en Law II.

...Carl Lewis wacht rustig jaar...

Geen World-Cup

Rustig jaar voor Carl Lewis

SANTA MONICA — Voor tweevoudig Olympisch kampioen Carl Lewis wordt 1989 een relatief rustig jaar. De Amerikaanse atleet zal volgens zijn manager Joe Douglas niet meedoen aan de indoor- kampioenschappen in Budapest en laat in de zomer waarschijnlijk ook de strijd om de wereldbeker in Barcelona schieten. "De world-cup zegt me weinig", verklaarde Douglas. "Ik vind het geen topwedstrijd.

Douglas maakte bekend, dat Lewis komend seizoen wel een aantal keren in Europa zal zijn te bewonderen. Hij denkt er tevens over voor het eerst in zijn loopbaan te starten bij wedstrijden in Australië in april.

Bovendien is volgens Douglas de kans aanwezig dat Lewis volgend jaar te zien zal zijn als filmacteur.

De 27-jarige sprinter en verspringer, die momenteel wel dagelijks traint in Houston, heeft niet gezegd te zullen stoppen met atletiek, maar zijn naaste vrienden verwachten wel dat Lewis de komende jaren zijn aandacht meer en meer zal gaan richten op andere zaken.

Douglas kondigde aan dat het indoor- seizoen voor Lewis begint op 29 januari in zijn woonplaats Houston. In februari gaat hij naar Europa voor wedstrijden in San Sebastian, Stuttgart en Sevilla.

SPRINT

In Spanje zal hij zich waarschijnlijk beperken tot de sprint en bij de andere evenementen tot het verspringen. Douglas wilde niet kwijt waarom Lewis niet zal proberen zich te kwalificeren voor de WK- indoor, begin maart in Hongarije.

"De twee belangrijkste atletiek- evenementen zijn de wereld- kampioenschappen outdoor en de Olympische Spelen. Daarna volgen wedstrijden als die in Zürich en Brussel. Die schat ik kwalitatief hoger in dan bijvoorbeeld de World Cup."

"Van mij zou de Internationale Atletiek- federatie de wereld- bekerstrijd zo mogen schrappen en in plaats daarvan om het andere jaar wereldkampioenschappen houden", aldus de manager van Lewis.

Koifman prolongeert titel

WK-Dammen voor jeugd

GRANVILLE — Igor Koifman heeft gistren zijn jeugdwereldtitel dammen geprolongeerd. De veertienjarige Sovjet-dammer heeft na de zevende ronde van de titelstrijd in Granville een voorsprong van drie punten op zijn naaste concurrenten.

Van Leeuwen en Wiering, gedeeld vijfde, zijn met nog één ronde te gaan de beste Nederlanders.

De uitslagen van de zevende ronden zijn:

Van Leeuwen (Ned) - Sizov (Sov): 1-1, Delmotte (Fra) - Glaude (Bel): 2-0, Koetoe (Sur) - Wiering (Ned): 0-2, Nicault (Fra) - Hubner (Bel): 2-0, Koifman (Sov) - Burleson (Sur): 2-0, Mol (Ned) - Colomb (Fra): 2-0, Raimondi (Ita) - Garista (Ita): 2-0, Tingass (DSov) - Ba (Ivo): 1-1.

De stand aan kop:

1. Koifman 12 punten, 2. Ba, Sizov en Raimondi 9 pnt, 5. Nicault, Tingass, Wiering, Van Leeuwen en Delmotte 8 pnt, 10. Mol, Burleson en Hubner 7 pnt.

Engels voetbal

NORWICH — Arsenal heeft voorlopig een dag mogen genieten van de eerste plaats in de Engelse League. De koppositie kwam dinsdag weer in handen van Norwich.

Norwich won in de enige wedstrijd van de dag met 2-1 van nummer laatst, West Ham United. Norwich heeft nu 36 punten, twee meer dan Arsenal die één wedstrijd minder heeft afgewerkt. Voor ruim 17.000 toeschouwers scoorden Dale Gordon en Andy Townsend voor Norwich in de 53-e en 60-e minuut. Ray Stewart zorgde via een strafschop negentien minuten voor tijd voor de tegentreffer.

De stand is na de wedstrijd van gisteren:

Norwich City	18-36
Arsenal	17-34
Liverpool	18-28
Millwall	18-27
Everton	17-27
Coventry City	18-27
Derby County	17-26
Southampton	18-26
Manchester U	18-24
Aston Villa	18-23
Tottenham H	18-22
Nottingham F	18-22
Sheffield W	17-21
Middlesbrough	18-21
QP Rangers	18-20
Luton Town	18-20
Wimbledon	17-19
Newscastle U	18-17
Charlton A	18-16
West Ham U	18-13

*****

VOETBAL/LONDEN — De Noorse doelman Erik Thorstvedt kan maandag zijn debuut maken voor Tottenham Hotspurs in de competitiewedstrijd tegen Luton. De FA verklaarde de 26- jarige Noor, die voor 1,1 miljoen gulden van IFK Götenborg werd overgenomen, vrijdag spelgerechtigd. De afronding van de transfer werd vertraagd wegens problemen met de overschrijving.

*****

VOLLEYBAL/DEDEMSVAART — Het volleybalteam van de Verenigde Staten neemt deel aan het internationale toernooi, dat van 28 tot 30 april in Dedemsvaart wordt gehouden. De Amerikanen komen onder meer uit tegen Nederland.

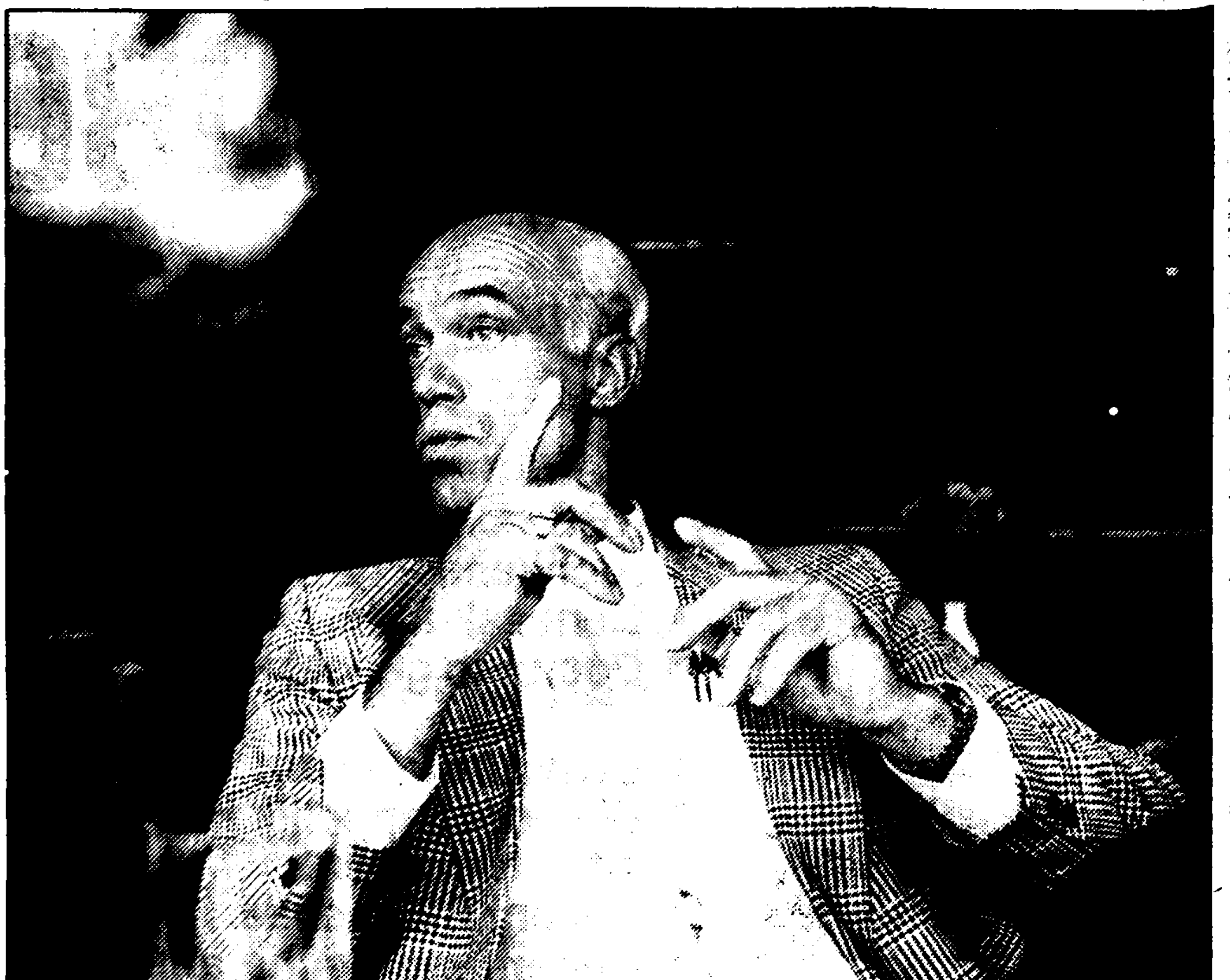
Feyenoord 'vernieuwt'

DEN HAAG — De rol van Gerard Kerkum bij Feyenoord is uitgespeeld. De Rotterdammer trok zich dinsdag met onmiddelijke ingang terug als voorzitter van de stichting betaald voetbal Feyenoord. Vorige week verloor hij reeds zijn positie als lid van de raad van commissarissen van de NV Stadion.

Het bericht van Kerkums vertrek werd bekend gemaakt door Hans Kraay. De algemeen directeur van Feyenoord wilde verder geen commentaar geven. Ook over de opvolging wenste hij niets te zeggen. Kerkum zelf onthield zich eveneens van tekst en uitleg.

Duidelijk is wel, dat Feyenoord geen gebruik meer wenste te maken van de diensten van oud- voetballer Kerkum. Vorige week stapte hij 'vrijwillig' op als lid van de raad van commissarissen van de NV Stadion.

Jorien van den Herik, tevens voorzitter van de beheersstichting, werd toen de nieuwe president- commissaris van dat orgaan. De zakenman Van den Herik, ooit als vriend van Feyenoord binnengehaald door Kerkum, liet bij die gelegenheid al weten dat Kerkum beter helemaal kon opstappen, ook als voorzitter van de stichting betaald voetbal. Volgens Van den Herik moet het nieuwe Feyenoord verder met nieuwe mensen.

...J. van den Herik: "nieuw Feyenoord heeft nieuwe mensen nodig"...

Colombianen mikken op Tour

BOGOTA — Minguel Angel Bermudez, voorzitter van de Colombiaanse wielerbond, heeft verklaard dat de Ronde van Frankrijk in 1989 voor zijn prijsfietsende landgenoten de belangrijkste prooi zal blijven.

Fabio Parra, dit jaar derde in 'la Grande Boucle' en Luis Herrera, winnaar van de laatste Dauphine Libere, blijven de eerste gegadigden voor een hoge klassering. Bermudez verwacht daarnaast de doorbraak van jonge talenten als Alvaro Miera. Buiten de Ronde van Frankrijk zullen vertegenwoordigers uit Zuid-Amerika's sterkste wielerland ondermeer meedoen aan de rondes van Spanje, Italië en Zwitserland.

'Jose Canseco-Street'

MIAMI — De Amerikaanse sportheld Jose Cansecco weet sinds vorige week ook een straat naar hem genoemd. De idool van vele jonge baseballertjes mocht vlak bij zijn oude High School (Coral Park High) het naambord van de naar hem genoemde straat onthullen. Southwest 16 St heet voortaan Jose Canseco Street. Foto: Canseco verricht de onthulling.

Atletiekbond: Atleet van het Jaar

WILLEMSTAD — De Curaçaose Atletiek Bond presenteerde deze week haar atleten van het Jaar 1988. De Atletiek Bond had voor deze gelegenheid de volgende personen in de volgende categoriën uitverkoren:

Meisjes 10-13 jaar: Eveline Zimmerman (genomineerd waren verder: Vanessa Deonisia en Ilseline Ortela).
Jongens: 10-13 jaar: Howard Koeiman (gen: Hafli Jr William en Harold Nicolaas).
Meisjes: 14-19 jaar: Jacqueline Sophia (gen: Solange Ostania en Rosendi Sli ger).
Jongens 14-19 jaar: Dudley den Dulk (gen: David Martis en Euron Scoop).
Dames: Zagaira Antersijn (gen: Sorayma Martha).
Heren: Elsworth Manuel (gen: Siegfried Regales en Javier Liseur).
Veteranen: David de Lima.
Meest gedisciplineerde atleet: Yunice Finch (dames) en Euron Scoop (heren).

Amstel tennistoernooi

WILLEMSTAD — Ook in 1989 wordt het jaarlijkse Amstel tennis- toernooi gehouden. Het evenement zal plaats vinden op de banen van CSC te Damacor en is bedoeld voor B en C- klassers (dubbels) zowel dames als heren. De plaatsen zijn wel gelimiteerd (32 koppels heren en 32 koppels dames). De deelnemers moeten 21 jaar of ouder zijn en mogen niet in de A- klasse zijn uitgekomen.

Het inschrijfgeld bedraagt f20,- per paar. Inschrijven per paar dus. De inschrijving wordt op 9 januari 1989 geopend de sluitingsdatum is op 21 januari. Het toernooi begint op maandag 6 februari (gespeeld wordt tijdens de weekeinden) om 16.00 u te CSC. Formulieren voor deelneming zijn verkrijgbaar bij alle tennis- clubs.

Oudejaars concert Contragamba

WILLEMSTAD — Op 29 december wordt in de Ball-room van het Princess Beach Hotel een bijzondere oude- jaars concert gegeven door het Poolse kwartet Contragamba. Op uitnodiging van Comoser NV zal het kwartet onder leiding van Andres Lukowski en verder bestaande uit Maria Lukowska, Maciej Zlotkowski en Marcos Faccio muziek brengen in de kerst-sfeer maar daarnaast ook andere beroemde en bekende interpretaties.

Voor deze avond zal de Ballroom van het hotel omgetoverd worden tot een echte muziekkamer en is er een speciaal buffet (gourmet). Voor meer informatie omtrent dit eenmalig concert kan men inlichtingen inwinnen bij Tania de Boer (614944) of bij Comoser NV (612500 tst 229). De kaartenverkoop voor dit oudejaars concert/buffet geschiedt bij: Flowershop El Curaçao (Plaza Piar), Mensing's Caminada (Rooi Catootje) en Etc Gifts (Roy Ecurieweg 6).

Taekwondo-selectie

WILLEMSTAD — De Curaçaose Taekwondo- ploeg die in Lima aan de zesde panamerikaanse wedstrijden heeft deelgenomen keerde vorige week terug met de volgende resultaten op zak:
Eva Marie Suriël behaalde zilver in de categorie dames 55-60 kg. Zij verloor in de finale van de Peruaanse Jesica Ezeta. De Canadese Donna Helewich en Layla Abugherir uit Puerto Rico tekenden voor het brons in deze klasse.

Jerson Francisca (50-54 kg) werd vierde in zijn gewichtsklasse en Elfrin Francisca vijfde bij de heren van 64-70 kg.

In totaal waren 26 landen vertegenwoordigd op de Panamerikaanse Taekwondo kampioenschappen in Peru waaronder ook de complete Olympische ploegen van landen als Mexico, Canada, Ecuador en de VS.

In stad met arbeidsonrust

Bomaanslagen in Ecuador: geen ongevallen gemeld

QUITO — Bij het gouvernements- huis in de Ecuadoraanse stad Esmeraldas en bij de zetel van de provinciale directeur van het Onderwijs zijn bommen tot ontploffing gebracht welke weinig schade hebben aangericht. Er zijn ook geen persoonlijke ongevallen gemeld.

De explosies deden zich in de vroege morgen voor. Die bij de woning van de gouverneur was het werk van één man, zo werd officieel meegedeeld. Er werd ook met een mitrailleur geschoten op beide overheids- gebouwen. Aldus Roque Lopez, de gouverneur van Esmeraldas. Deze stad ligt op 180 km ten noord westen van de hoofdstad Quito. In Esmeraldas heeft zich een aantal stakingen voorgedaan de laatste tijd.

Bij de ontploffing werd de hoofdingang vernield en gingen er ook ramen aan. Op gelijke wijze werd ook een aanslag gepleegd op de ambts- woning van de Onderwijs- functionaris. Van zijn woning ging de garage- deur er aan. Ook een auto liep schade op. Getuigen hebben twee vrouwen en een man gezien in het voertuig van waaruit de bom werd gelanceerd.

De onderwijs- directeur zegt van zichzelf dat hij militant lid is van de links georienteerde regerings- partij en dat hij "geen persoonlijke vi anden" heeft. Hij zei wel de laatste dagen anonieme telefoontjes te hebben ontvangen van de kant van de vakbond voor onderwijzend personeel. Deze bond heeft problemen met de plaatselijke autoriteiten van Esmeraldas.

In samenwerking met Carmabi

Shell brengt kalender uit over bedreigde diersoorten

WILLEMSTAD — Shell heeft voor volgend jaar een kalender met bedreigde diersoorten in het Caribisch gebied uitgegeven. Hiermee hoopt de maatschappij een bijdrage te leveren aan de bewustwording van de bevolking en met name de jeugd, van de bestaande bedreigingen voor het milieu. De kalender is gedrukt in een oplage van 109.000 exmplaren en wordt gratis verspreid onder employees en zakenrelaties van de multinational over de hele wereld.

Elk jaar geeft Shell een kalender met een speciaal thema uit. Thema van dit jaar is bedreigde diersoorten op verschillende Caribische eilanden waar Shell- vestigingen zijn. Kuzeta, de distributeur van Shell- produkten op Curaçao, bestaat binnenkort drie jaar. In samenwerking met het Marien Biologisch Instituut (Carmabi) heeft Kuzeta meegewerkt aan de totstandkoming van de kalender. Op de kalender zijn prachtige afbeeldingen van ondermeer het koraalrif, zeeappel, karko, leguaan, ocelot, schildpad en de flamingo te zien.

R.A. (Anthony) Marchena, managing director van Kuzeta, verklaarde dat de kalenderuitgifte tekenend is voor het beleid van Shell: "Behalve de verkoop van produkten is ook de natuur voor Shell belangrijk. In de Antillen wil de maatschappij samen met instellingen als het Carmabi en Stinapa zich inzetten voor het behoud van de unieke natuur op verschillende Caribische eilanden. De kalender moet dan ook als een soort promotie van Curaçao worden gezien", aldus Marchena. Op de vraag of het niet ironisch is dat juist een bedrijf als Shell dat enorm veel industriële vervuiling veroorzaakt, zich bezig houdt met natuurbehoud, antwoordde Marchena dat Shell zich juist heroriënteert en zich nu inzet voor het milieu. Dit komt ondermeer tot uiting in de themakeuze van de kalender voor 1988.

Bioloog Wouter Lichtenbelt van het Carmabi verklaarde verheugd te zijn over de totstandkoming van een dergelijke kalender naast de reeds bestaande Stinapa kalender. "Juist omdat Shell vestigingen op vele Caribische eilanden heeft, zal de kwestie van natuurbehoud onder de aandacht van veel mensen worden gebracht", zei Lichtenbelt. Voor Curaçao noemde hij als bedreigde soorten ondermeer de groene leguaan, de uil, het hertje en de flamingo die allen met uitsterven bedreigd worden.

Lichtenbelt pleitte verder voor een betere voorlichting via de media en scholen over het belang van natuurbehoud. Dit liever dan het toepassen van strengere sancties op overtreders van de wet ter bescherming van onze natuur. "Carmabi houdt zich samen met Stinapa bezig met natuurbehoud en natuurbeheer. Toezicht op naleving van de bestaande wetgeving is evenwel geen taak van het instituut, maar van de overheid. De invulling van deze taak moet aan de regering worden overgelaten en is dus een politieke beslissing", aldus Lichtenbelt.

Deviezenvoorraad BNA in november afgenomen

WILLEMSTAD — De verkorte balans van de Bank van de Nederlandse Antillen bedraagt per 30 november 1988 597 miljoen gulden. Per 31 oktober was dit nog 599,5 miljoen gulden.

De deviezenvoorraad bij de Centrale Bank (dit is de officiële reserve) is in november in geringe mate afgenomen, namelijk met 3,9 miljoen tot 389,5 miljoen gulden. De maandelijkse overmaking van Amerikaanse dollars door PDVSA naar de Isla- raffinaderij zorgde voor de belangrijkste toevloei van deviezen. De voornaamste afvloei werd veroorzaakt door netto verkoop van deviezen door de Centrale Bank aan de commerciële banken en vereffening van het negatieve saldo van de Nederlandse Antillen op de Thesaurierekeningen in Nederland. Via deze rekening worden betalingen tussen Nederland en de Antillen geregeld.

De deviezenreserves bij de Commerciële banken zijn met 4,1 miljoen gulden afgenomen. De totale deviezenreserves van de Nederlandse Antillen zijn hierdoor met 8,0 miljoen tot 451,0 miljoen gulden gedaald. Het saldo van de Landsontvanger bij de Centrale Bank is met 10,2 miljoen tot 3,0 miljoen gulden afgenomen. Dit wordt verklaard door eerder genoemde vereffening van het saldo op de Theaurierekening en overboeking van een deel van de in oktober ontvangen ontwikkelingshulp- gelden naar de 'rekening meerjarenplan- projecten'.

Via de 'rekening meerjarenplan- projecten' werd respectievelijk 1,7 miljoen naar de Landsoverheid en 4,1 miljoen gulden naar het eilandgebied Curaçao overgemaakt voor het verrichten van betalingen aan ontwikkelings- projecten. Echter, als gevolg van bovengenoemde overboeking door het departement van Financiën is het saldo op deze rekening slechts met 0,9 miljoen afgenomen. Het tegoed van de Eilandsontvanger is gedurende de maand november verder afgenomen met 2,0 miljoen gulden. Aanvullingen van de kas van de Eilandsontvanger en de saldi bij de commerciële banken om aan lopende verplichtingen te kunnen voldoen, lagen hieraan ten grondslag.

De post 'deposito's overige ingezetenen' is met 9,2 miloen toegenomen. Dit kan voornamelijk worden toegerekend aan hogere saldi op de rekeningen van de pensioenfondsen. Tot slot is de post 'kapitaal en reserves' met 8,8 miljoen toegenomen. Dit wordt verklaard door de toevoeging van de winst van de Centrale Bank over 1987 aan de reserves in het kader van de vorming van een reservefonds, conform artikel 4 van het Bankstatuut.

WILLEMSTAD — De beweging 'Poder Ankrá den Pueblo Uni' (Papu) heeft dit jaar besloten een 'Sinberguensa di Anja' uit te kiezen. Deze twijfelachtige eer ging dit eerste jaar naar minister Stanley Inderson die volgens de Papu de 'meest schaamteloze persoon' van het jaar is. De minister reageerde vrij laconiek op dit bericht: "Als bepaalde mensen wisten hoe ik werkelijk over hen denk, zouden ze nog veel ergere dingen over mij zeggen." En op de vraag of die uitlating op de Papu van toepassing is, volgde: "wie de schoen past, trekt hem aan."

Papu velt oordeel

Minister Inderson: meest schaamteloze politicus

In een persbericht spreekt de Papu haar afkeuring uit over alle politieke partijen die in 1988 het 'record van schaamteloosheid hebben verbroken". Als voorbeeld noemt de Papu de reis naar Nederland waar de Antilliaanse regering begrotingssteun heeft gevraagd.

STEMPEL

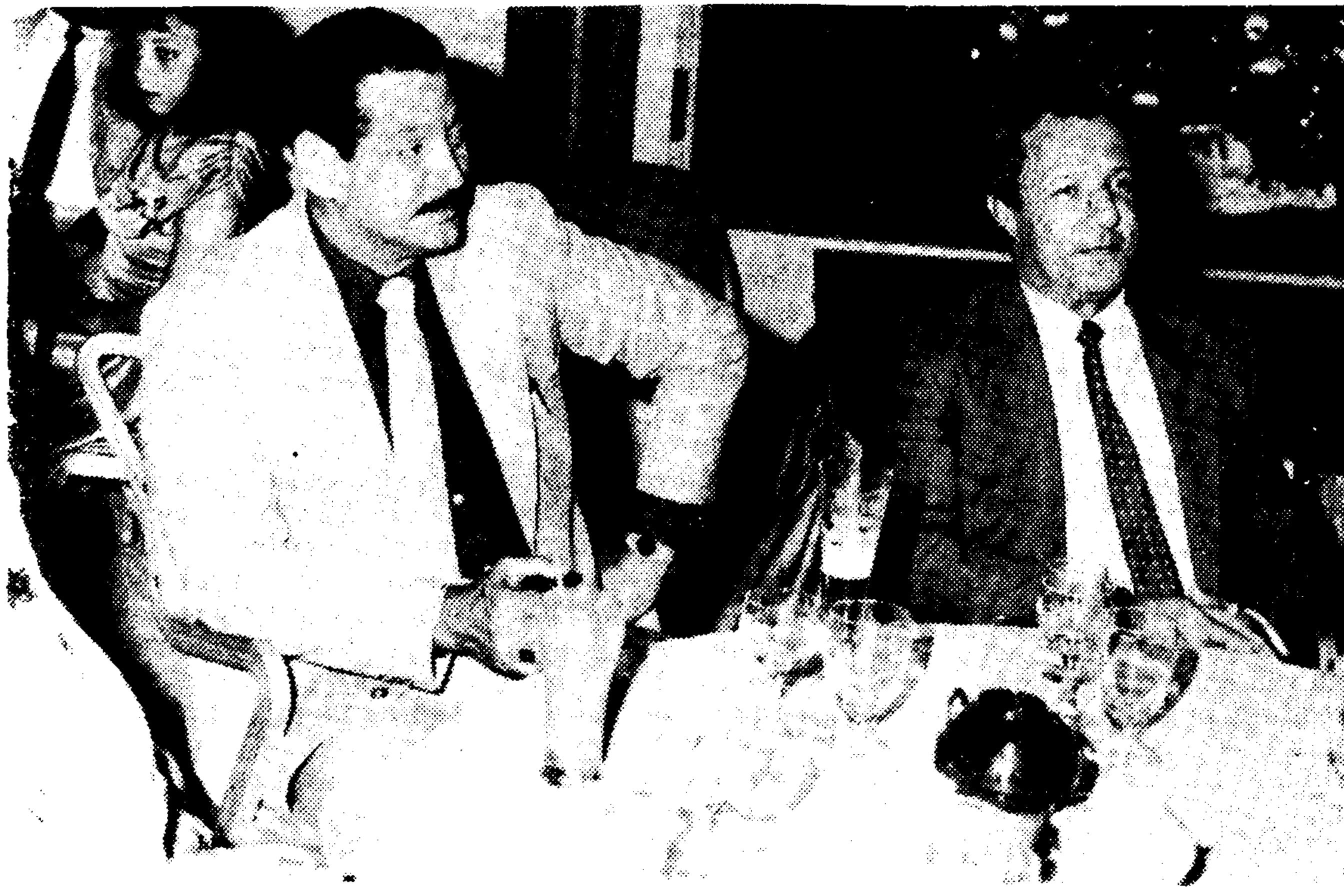
"De Papu is van mening dat deze koloniale en schaamteloze politici voor de rechtbank van het volk moeten verschijnen om daar verantwoording af te leggen voor dit misdrijf." Dat is volgens Papu al gebeurd toen heel Curaçao zonder stroom zat en "het vonnis werd geveld dat deze koloniale politici voor de rest van hun leven het stempel schaamteloos moeten dragen."

Minister Stanley Inderson spant volgens Papu de kroon omdat hij de ontslagwet wil afschaffen. Daarom is het Inderson die de 'meest schaamteloze persoon van de wereld voor dit jaar' is geworden.

HOGER

Minister Inderson zei in reactie tegenover de Amigoe het zich "uiteraard wel aan te trekken omdat de Papu- mensen ook burgers zijn en de mening van elke burger belangrijk is". Omdat we hier een democratie hebben, heeft de Papu ook het recht om zijn mening te uiten. "Het verbaast mij wel dat ze mij de 'sinberguensa' van de hele wereld vinden. Dat betekent dus kennelijk dat ze figuren als Botha en Pinochet toch hoger inschatten, hetgeen ik van een beweging als Papu niet had verwacht."

Overigens is Inderson niet bang dat veel mensen de mening van de Papu zullen delen. "Ze hebben immers verschillende pogingen gedaan om aan de verkiezingen deel te nemen. Die pogingen zijn evenwel door de bevolking in de kiem gesmoord. Ik vermoed ook dat de Papu meer bestuursleden dan gewone leden telt", aldus minister Stanley Inderson.

WILLEMSTAD — Gisteren hield het Korps Politie van de Nederlandse Antillen in het Princess Beach Hotel haar eindejaars bijeenkomst. Op de bovenste foto ziet men vlnr waarnemend hoofdcommissaris Fred Wiel en minister Ivo Knoppel van Justitie. Op de onderste foto is vlnr het hoofd van de Vreemdelingendienst H. Cosster en procureur-generaal mr Robert Pietersz te zien.

Kerstmis in Colombia: ruim honderd doden

BOGOTA — **Tijdens de Kerstdagen zijn in Colombia bij ongevallen en geweld zo'n honderd mensen om het leven gekomen. Zo deelde de politie mee.**

In de hoofdstad Bogota waren er 54 doden te betreuren in de periode van 25 tot 26 december. Dit was veertig procent minder dan een jaar geleden het geval was. Negentien doden vielen er door doodslagen en soortgelijke zaken, maar ook door dronkenschap en verwondingen als gevolg van vuurwerk. In Medellin, de tweede plaats in omvang van Colombia, noteerde men twintig doden, over het algemeen als gevolg van misdrijven. In de zuidelijk gelegen stad Neiva waren er twaalf doden te betreuren tijdens de Kerst- viering.

Tijdens tien Kerstdagen in Mexico 236 mensen omgekomen

MEXICOSTAD — **In minder dan een halve maand tijd hebben in Mexico 236 mensen het leven verloren in het verkeer. Tijdens de beide Kerst- dagen vielen er 23 doden.**

De Mexicaanse verkeers- politie handelde tussen 16 december en 26 december ruim 2100 ongevallen af. Rond de Kerstdagen gebeurde dit 299 maal. De viering van Kerstmis begint in Mexico op de dag dat de Aurora- missen aanvangen: 16 december. Dan is niet alleen de schooljeugd vrij maar ook het overheids- personeel. Aan de vooravond van Kerstmis werden er zes doodslagen gemeld. Er werden 22 aanslagen gemeld waarbij geweld werd aangewend en twaalf roofovervallen.

Een dergelijk referendum moet dan wel onder toezicht staan van een neutrale internationale commissie. Ook moet voor die tijd aan de politieke gevangenen de vrijheid hergeven worden. Zo menen de ondertekenaars.

Ondernemers in Guatemala pakken analfabetisme aan

GUATEMALASTAD — **De industrielen van de Guatemalaanse hoofdstad hebben besloten iets te gaan doen aan de grote omvang van het analfabetisme in dit Middenamerikaanse land.**

Daartoe is een basis- pakket samengesteld aan boeken en leer- opdrachten voor jongelui. In totaal zal men duizenden van deze pakketten samenstellen. Iedereen weet dat het analfabetisme in Guatemala erg groot is, aldus Juan Bosch, als voorzitter van de Kamer van Industrie van Guatemala bij het lanceren van het plan. Het is voor de derde achtereen- volgende keer dat van particuliere zijde een dergelijk programmma wordt gelanceerd.

Record bij beurs van Tokyo

TOKYO — **De aandelen- koersen op de effecten- beurs van Tokyo zijn woensdag- morgen weer gestegen waardoor de Nikkei index van de 225 fondsen op de laatste dag van het Japanse beursjaar uitkwam op 30.159,00 punten, wat een record betekende.**

De index kwam hiermee 108 punten hoger uit dan de voorgaande dag het geval was. Op 4 januari gaat de Tokyose effecten- beurs weer open. Net als woensdag het geval was wordt er dan een halve dag gehandeld. Over heel 1988 is de beurs- index met bijna 8600 punten gestegen ofwel ruim veertig procent. Men had een dergelijk hoge stijging niet verwacht.

Jaarlijkse onderscheiding

Radio Hoyer reikt 'Solo di Oro' uit

WILLEMSTAD — **Ook dit jaar reikt Radio Hoyer haar 'Solo di Oro'- prijs (Gouden Zon) uit. Deze prijs werd in 1984 door dit radiostation ingesteld om zodoende jaarlijks de persoon of instantie die een positieve bijdrage heeft geleverd aan onze gemeenschap, te eren.**

De nieuws-redactie, werkgroep en directie van Radio Hoyer doen voordrachten voor de prijs, waaruit drie genomineerden worden geselecteerd en de uiteindelijke winnaar wordt gekozen.

De eerste 'Solo di Oro' ging in 1984 naar de Curaçaose vlag. In 1985 werd de commissie die over de overdracht van de olieraffinaderij heeft onderhandeld met de prijs onderscheiden. In 1986 volgde het Curaçao Seaquarium en vorig jaar ging de prijs naar de onderhandelings- commissie die een nieuw belasting- verdrag met de VS heeft bewerkstelligd.

Naast de 'Solo di Oro', heeft Radio Hoyer ook een 'Rayo di Solo' (zonnestraal) ingesteld als stimulans voor hen die zich op uitzonderlijke wijze hebben ingezet op verschillende gebieden (onder meer cultureel, sociaal, educatief en sport).

Per jaar worden drie 'Rayo's' uitgereikt, alhoewel in uitzonderlijke gevallen de mogelijkheid bestaat één of meer extra uit te reiken. In de twee voorgaande jaren is dit echter niet gebeurd.

Bekendmaking van de genomineerden en de respectievelijke winnaars van de prijzen én de overhandiging daarvan, vindt ieder jaar plaats na afloop van het eindejaars- programma van Radio Hoyer I, 'Reflekshon', tijdens een ceremonie in de grote studio van het radiostation aan de Plasa Horacio Hoyer 21.

Dit programma wordt uitgezonden op donderdag 29 december vanaf vijf uur 's middags. Omstreeks acht uur 's avonds vindt de bekendmaking en de prijsuitreiking plaats in aanwezigheid van verschillende genodigden.

*****

WASHINGTON — De VS gaan miv 1 januari 89 de invoer van EG-producten tot een bedrag van 100 miljoen dollar speciaal belasten met een heffing van 100 %. Dit als vergelding voor het EG- verbod op de invoer van VS- vlees waarvan niet bewezen is dat het hormonenvrij is. Volgens de VS betekent dit een strop van 100 miljoen dollar per jaar.

*****

PARIJS — Iran heeft de afgelopen dagen bijna 1000 mensen opgepakt wegens het smokkelen van drugs. Er komt een wet welke de revolutionaire gardisten meer bevoegdheden geeft in de strijd tegen de drugs.

*****

MOSKOU — De SU bracht een ondergrondse kern- lading tot ontploffing, aldus Tass. Hij had een kracht van 20 kiloton TNT en diende voor natuurkundig onderzoek.

*****

DHAKA — Waarschijnlijk zijn honderden mensen verdronken na de ramp met een veerboot op een rivier in Bangladesh. Er worden 250 mensen vermist. Er slaagden 25 mensen in de kant zwemmend te bereiken. De veerpont werd van achteren aangevaren en zonk toen op de Dhaleswari- rivier.

*****

BAYRUT — Syrische troepen grepen vandaag in om een einde te maken aan gevechten tussen rivaliserende Shi' itische milities in zuid-Bayrut. De gevechten braken gisteren uit. Er is niets gemeld over slachtoffers.

*****

LUSAKA — De Frontlinie- staten hebben andere Afrikaanse staten verweten hen gepasseerd te hebben en top- ontmoetingen te hebben gehouden met Zuidafrika. De leiders van de 6 Frontlinie- staten riepen de VS op de steun aan het Angolese Unita- verzet te staken en de VN werd gevraagd strikt de hand te houden aan hun supervisie tav Namibia's onafhankelijkheid. Men kwam bijeen om het beleid te harmoniseren na het ondertekenen van een pact door Angola, Cuba en Zuidafrika.

*****

JAKARTA — Op west Java vielen bij een bus- ongeluk 10 doden en 30 gewonden. De bus stortte in een rivier na geslipt te zijn op glad wegdek. Hij reed te hard.

*****

PRETORIA — Bij een overval door een menigte in een huis in Natal, Zuidafrika, kwamen 7 zwarten om. In deze provincie woedt een bloedige strijd om de macht tussen 2 rivaliserende zwarte bewegingen.

*****

PARIJS — In La Roche sur Yon, zuid Frankrijk, vielen 3 doden en 17 gewonden bij een hotelbrand. Het hotel kende geen noodtrap of nooduitgang.

*****

SEOUL — Een dag voor de voortzetting van het inter- parlementaire overleg tussen de Korea's stelde de Zuidkoreaanse premier Kang voor een ontmoeting met zijn Noordkoreaanse collega Yon. Men zou oa het oprichten van een "vredes- gordel" kunnen bespreken in de gedemilitariseerde zone tussen beide landen. Zuidkorea's president Roh waarschuwde in een tv- toespraak radikale studenten en arbeiders- groepen op te houden met hun "onwettig" gedrag. Voor het eerst ontving Hongarije een Zuidkoreaanse regerings- functionaris, de Buitenland- onderminister Sin. Sinds oktober heeft men een permanente vertegenwoordiging over en weer.

*****

WASHINGTON — De VS zijn bang voor de verspreiding van ballistische raketten in het Midden Oosten en men wil daarover afzonderlijk overleg voeren met Israel en Egypte en hoopt met beide landen een akkoord te bereiken over beperking van het aantal raketten en het aanmelden van de proeven.

*****

PESHAWAR — Meer dan 100.000 Afghaanse vluchtelingen betoogden in Peshawar, Pakistan, tegen het SU- voorstel voor een brede coalitie- regering met inbegrip van de huidige communistische macht- hebbers in hun land. De betoging was tgv de 9e verjaardag van de SU- inval in Afghanistan. Er was kritiek op het gesprek van ex-koning Zaher Shah met SU- onder- minister Vorontsov. De VS zeiden geen bezwaar te hebben tegen deelname van de ex-koning aan de vorming van een nieuwe regering. Het Afghaanse verzet herdacht de verjaardag met het uitvoeren van raket- aanvallen op 2 steden, waarbij zeker 2 doden vielen en 13 gewonden. Aldus Tass.

*****

LONDEN — De olie- prijzen op de internationale markt stegen in reactie op de Shell- verklaring dat de Britse olie- productie de komende maanden 10 tot 12 % verminderd omdat een opslag- tanker op drift raakte. De Brent- olie maakte 5 dollar-cent meer: 16,25 dollar per vat.

*****

BAGHDAD — PLO's uitvoerend comite sprak zijn steun uit voor Arafats uitlatingen in Geneve. Men herbevestigt dat zijn verklaringen overeenstemmen met de besluiten van de Palestijnse nationale raad. Arafat zei nogmaals dat hij blij is met het begin van de dialoog tussen PLO en de VS.

*****

AMSTERDAM — De koers van de dollar was dinsdag nagenoeg beweginglooos. De slotkoers in Amsterdam was 2,0060 gulden tegen 2,0050 vrijdag. Vanmorgen opende hij hoger. De middenkoers was 2,0180 gld. De Dow Jones index in Wall Street zakte met 6,24 punten naar 2.162,69.

*****

MOSKOU — Geheel onverwacht heeft het parlement van de SU- republiek Oezbekistan de ontwerp regerings- begroting verworpen en belangrijke wijzigingen aangebracht. Dit gebeurde omdat men vond dat de Moskouse ministeries de industriele en agrarische productie- cijfers te laag ingeschat hadden. Aldus Tass. Niet werd vermeld wanneer dit gebeurde. Tass wees er op dat dit een verdere aanwijzing is voor de politieke verandering in de SU.

*****

GEEN INTERESSE VLOOTVERNIEUWING

Rapporten wijzen op gebrekkig onderhoud

Debat laait hoog op in VS: zijn vliegtuigen te oud om te vliegen

WASHINGTON — Is er sprake van toeval of dreigt er werkelijk gevaar? Een serie voorvallen waarbij verouderende Amerikaanse passagiers- vliegtuigen betrokken zijn, heeft in de Verenigde Staten tot omvangrijk geleid ondanks de geruststellingen van de luchtvaart- maatschappijen.

Enkele dagen na het neerstorten van de Boeing 747 van Panam in het Schotse plaatsje Lockerbie dreigt het debat over de leeftijdsgrens voor burgerluchtvaart- machines te veranderen in gekrakeel. Vooral nadat maandag een Boeing 727 van Eastern Airlines een noodlanding moest maken in Charleston in de staat West Virginia nadat een gat in de romp van het toestel zorgde voor een snelle luchtdruk- vermindering in het passagiers- gedeelte van het vliegtuig. In extreme gevallen, met name op grote hoogte, veroorzaakt een scheur in het vliegtuig een zodanig snelle luchtdruk- vermindering dat de romp van het toestel uiteen kan spatten.

HAPERINGEN

Het dagblad 'Los Angeles Times' publiceerde de vorige week een indrukwekkende lijst van officiële rapporten die aangaven dat de Jumbo, 'Maid of the Seas', die de vorige week in Lockerbie neerstortte, in zijn achttien-jarige bestaan een groot aantal mechanische haperingen — waaronder barsten en corrosie op de belangrijkste onderdelen — vertoond had.

De Boeing 727, die in Charleston een noodlanding moest maken, was ook een oud vliegtuig en had net zoals 'The Maid of the Seas' problemen gehad met barsten en corrosie.

Het incident met de Boeing 727 is trouwens niet het eerste waarbij verouderende vliegtuigen betrokken zijn. Het ongeluk vorig jaar april met de Boeing 737 van de Hawaïaanse luchtvaart- maatschappij Aloha, waarbij het bovenste deel van de romp werd weggeblazen, ligt nog vers in het geheugen. Ook dat ongeluk werd geweten aan metaalmoeheid van het negentien- jaar oude toestel.

BIJ TOEVAL

Ofschoon de Amerikaanse luchtvaartdienst FAA al jaren richtlijnen uitgeeft en van de luchtvaart- maatschappijen eist, dat zij hun toestellen goed onderhouden, is de situatie er niet beter op geworden. In oktober kwamen een serie barsten bij een andere Boeing 737 aan het licht. Per toeval, toen het toestel voor een nieuw laagje verf naar de hangar moest.

De luchtvaart- maatschappijen beweren keer op keer, dat de toestellen goed onderhouden worden. Rapporten tonen echter aan dat met name de maatschappijen Northwest en Eastern Airlines het onderhoud van hun vliegtuigen niet zo nauw nemen,

EASTERN BEBOET

In een rapport over Northwest Airlines, dat in april verscheen, staat onder meer dat de maatschappij geen lijsten bijhoudt van bepaalde reparaties en vliegtuigen "die niet in goede staat zijn" toch inzet. Volgens de FAA waren tien DC-10's van Northwest Airlines die "niet in goede staat waren" toch ingezet op bepaalde lijndiensten in de weken voorafgaand aan de publikatie van het rapport.

De FAA verweet Northwest Airlines te besparen op de onderhoudskosten. Twee jaar eerder had Eastern Airlines van de FAA een boete van 9,5 miljoen dollar gekregen voor soortgelijke tekortkomingen.

In 1983 gaven de Amerikaanse luchtvaart- maatschappijen te kennen dat zij gezien de lage prijzen voor vliegtuig- brandstof geen belang meer hadden om hun vloot te vervangen door nieuwe toestellen die minder brandstof verbruiken. De gemiddelde leeftijd van de Amerikaanse burgerluchtvaart- toestellen is in een paar jaar tijd opgelopen van 10,2 naar 12,5 jaar.

Vliegtuigontwerpers houden staande dat de moderne passagiers- machines een gemiddelde levensduur hebben van twintig jaar. Op voorwaarde natuurlijk dat zij goed onderhouden worden. En de verantwoordelijkheid voor onderhoud ligt in hoofdzaak bij de maatschappijen.

WILLEMSTAD — 'Crown Odyssey' van Royal Cruise Line deed Curaçao voor het eerst aan op tweede Kerstdag. Het schip werd recentelijk gebouwd en heeft een capaciteit van 1221 passagiers en 443 bemanningsleden.

In de namiddag vond de aanbieding plaats van het gebruikelijke plakkaat met Curaçaose vlag door Rafaelito Hato van het Curaçaos Toeristenbureau. Richard Hart van de Kamer van Koophandel bood een schilderij aan, voorstellende de 'Handelskade' en E. Stassart van SEL Maduro & Sons bood eveneens een aandenken aan.

Aan boord gaf het koor van het Maria Immaculata Lyceym een uitvoering onder leiding van Ramon Williams.

CAIRO — Egypte's president Mubarak wil een bezoek aan Israel pas overwegen als Israel instemt met overleg met de PLO, aldus Buitenland- onder- minister Ghali. Israels premier Shamir zou Mubarak graag op bezoek zien komen maar dan zonder voorwaarden vooraf.

Na vondst in Spanje

In Eindhoven 140 kg. cocaïne aangetroffen

EINDHOVEN — In een woning in Eindhoven, Nederland, is een partij van ruim tien miljoen dollar aan cocaine gevonden. Er zijn zes arrestaties verricht. Deze vondst ligt in het verlengde van een recente cocaine- vondst door de Spaanse recherche.

In Eidhoven bracht men 140 kilogram cocaine boven water. Waarschijnlijk was het spul bestemd voor Spanje. Vlak voor Kerstmis ontdekte de Spaanse politie 41 kg cocaine op een aantal mensen die waren aangehouden. Men stootte toen op aanwijzingen dat er nog een partij van 140 kilo cocaine in omloop moest zijn.

De Spaanse politie vermoedde dat inwoners van Lelystad met wie de in Spanje aangehouden personen in contact stonden meer van de niet gevonden cocaine afwisten. Daarom werd de politie van Lelystad gevraagd een nader onderzoek in te stellen. Daarop werden op 23 december in Lelystad drie aanhoudingen verricht.

De politie ontdekte toen dat men de drugs had verborgen bij de ouders van een van hen in Eindhoven. In samenwerking met de Eindhovense politie deden toen een paar rechercheurs uit Lelystad een inval in de Eindhovense woning. Daar trof men inderdaad de gezochte cocaine aan. Beide ouders en een dochter werden in verzekerde bedwaring gesteld.

** componist Andrew Lloyd Webber (rechts) met Michael Ball, hoofdrolspeler in zijn nieuwe musical 'Aspects of Love'.*

Nieuwe musical Lloyd Webber slaat records

LONDEN — De nieuwe musical van Andrew Lloyd Webber, 'Aspect of Love', die op 12 april in première gaat, heeft sinds de voorverkoop van kaarten op 30 oktober begon al twee miljoen opgeleverd.

Het houdt in dat de musical voor de eerste drie maanden is uitverkocht.

'Aspect of Love' is het liefdesverhaal van een jonge Engelsman op een berooid Frans actricetje. De hoofdrol wordt vertolkt door Michael Ball (26), die eerder meespeelde in 'Phantom of the Opera' van Lloyd Webber. Wie de vrouwelijke hoofdrol heeft, is nog niet bekend.

AGENDA CURAÇAO

NACHTDIENST ARTSEN: Patiënten van de artsen van Bandabao (3e distrikt) kunnen in spoedgevallen telefoon 641658 bellen en dan het antwoordapparaat afluisteren. De patiënten van de andere medische distrikten kunnen voor spoedgevallen de artsenpraktijk van hun eigen huisarts bellen; het antwoordapparaat zal dan mededelen wie de dienstdoende arts is.

*****

THORAX CENTER (Jan Noorduynweg naast UNA, tel.: 85544): openingstijden van maandag t/m vrijdag van 08.00-17.00 uur; op zon- en feestdagen alsmede op werkdagen na 17.00 uur voor spoedgevallen tel.: 8591/.

*****

WIT GELE KRUIS PRINSES MARGRIET (wijkverpleging): Kantoor Santa Maria 17, tel.: 82947/81078; geopend van maandag t/m vrijdag van 07.00-17.00 uur; zaterdag de gehele dag gesloten; na 17.00 uur kunt u de zuster van de wacht bellen: zuster Alberto, tel.: 74949, pageboy 027-360.

KLEUTERBUREAU: 14.00-16.00 uur alleen volgens afspraak.

ZUIGELINGENBUREAU: maandagmiddag van 12.30-15.30 uur; donderdagmiddag van 07.15-10.30 uur; alleen volgens afspraak.

*****

NEUTRALE WIJKVERPLEGING (voorheen Wijkverpleging Curaçao): Kantoor Rio Canario-/Gosieweg, tel.: 44231 44232; geopend van maandag t/m vrijdag van 07.00-18.00 uur; de wacht heeft zuster Caupain, tel.: 88614, b.g.g. 43838.

*****

GEZINSVERZORGING (Kwido pa Famia): geopend van maandag t/m vrijdag van 07.00-12.30/13.30-17.00 uur, kantoor Sta. Maria 17, tel.: 80222.

*****

FUNDASHON LECHI DI MAMA KORSOU: voor meer informatie kunt u de volgende nummers bellen: 75628, 672289 en 55504.

*****

LUCHTPOSTSLUITING (Postkantoor Groot Kwartier)
Nederland: voor gewone stukken: maandag, dinsdag, donderdag en vrijdag 11.30 uur; woensdag 10.15 uur. Voor aangetekende stukken één uur van tevoren.
Suriname: voor gewone stukken: dinsdag en vrijdag 17.30 uur en zaterdag 10.45 en 17.00 uur.

DIERENARTS: Veterinaire Dienst, Parera, tel. 614000.

DIERENASIEL: dagelijks geopend van 08.00-12.00/14.00-18.00 uur; op zaterdag van 08.00-13.00/14.00-18.00 uur, tel.: 54300.

*****

BOTICA BANDABAO: dagelijks geopend van 08.00-19.00 uur.

BOTICA'S (nachtdienst)
Otrobanda
Santa Maria, Winston Churchillweg 155, tel.: 80800.
Punda
Santa Rosa, Sta Rosaweg 56, tel.: 77650/77679.

*****

DIVERSEN
ANTILLIAANSE GNOSTISCHE BEWEGING
Brievengat: iedere maandag- en woensdagavond om 19.30 uur te Jirajaraweg 8, Centrum Devi Kundalini.
iedere woensdag- en vrijdagavond om 19.30 uur te **Openbare Basisschool Brievengat.**
Bandabao: iedere donderdagavond om 19.30 uur gebouw Credit Union San Pedro.
Kanga: iedere woensdag- en zaterdagavond om 19.30 uur te Centrum Abraxac, achter Kooyman.
Santa Rosa: iedere maandag- en zaterdagavond om 19.30 uur te Aloëstraat 12.

*****

WOENSDAG
DIVERSEN
TENTOONSTELLING
CURAÇAOSCH MUSEUM (Van Leeuwenhoekstraat z/n): openingstijden dinsdag t/m zaterdag van 09.00-12.00/14.00-17.00 uur; zondag van 10.00-16.00 uur; maandag gesloten.
t/m 8 januari expositie schilderijen van diverse Venezolaanse kunstenaars uit de staat Carabobo.

GALLERY EIGHTY-SIX (Bloksteeg, Punda): dagelijks geopend van 09.00-12.00/14.30-17.30 uur.
t/m 31 december gelegenheid tot bezichtiging expositi Curaçaose tekeningen van Agnes Kersten.

BLOEMPOT SHOPPING CENTRE (Perceel 16): geopend van 10.00-12.00/15.00-18.00 uur.
t/m 31 december expositie 'Del Curazao que perdura', olieverfschilderijen van Roald Schotborgh.

DE S-GALERIE (Dr Albert Schweitnerschool): t/m 6 januari tentoonstelling van stukken uit klei en gips van Rosa Wittmarschen.

TOERISTENSCHIP: 15.00-02.00 uur 'Stella Solaris'.

MENSEN

Daniel Wooley heeft geen HOOFDBREKENS als het erom gaat acht betonnen blokken met zijn hoofd kapot te slaan zonder zijn schedel daarbij te verwonden. Met deze daad verwierf hij 500 dollar voor daklozen, om ze op die manier een ietwat minder sombere feesttijd tegemoet te laten gaan.

*****

PTT telecommunicatie heeft een TELEFOONCEL bij het NS-station in Zwolle buiten gebruik gesteld omdat, als gevolg van een technisch defect, vanuit deze cel gratis met de hele wereld kon worden gebeld. De politie van Zwolle ontdekte eerste kerstdag dat er iets mis was met de apparatuur. Er stond op dat moment een lange rij Nederlanders van buitenlandse komaf op hun beurt voor de telefooncel wachten. PTT telecommunicatie heeft daarop meteen het apparaat uitgeschakeld. Hoeveel er gratis met het buitenland is gebeld heeft de PTT niet kunnen achterhalen.

*****

De Economische Controle Dienst heeft vrijdag gewaarschuwd voor levensgevaarlijke SCHEMERLAMPEN. Van zes tot zeven van die lampen staat vast dat ze al zijn verkocht aan particulieren. Een woordvoerder van de ECD sloot niet uit dat nog meer van deze lampen in omloop zijn, hoewel de afgelopen dagen het grootste deel van de hele partij van ruim 1.000 stuks is achterhaald en veilig is opgeborgen. De lampen (komend uit een niet nader genoemd EG-land) zijn vooral aantrekkelijk voor kinderen. Aan de achterzijde van de lamp is een op een kussentje zittende pop bevestigd. Bij het indraaien van een lampje staat direct aanraakbare delen van de lampen onder 220 volt. Als het lampje scheef komt te hangen, raakt ook het gehele metalen frame onder spanning. De ECD is de afgelopen dagen getipt over het gevaar van de lamp. Voor zover bekend zijn er nog geen ongelukken gebeurd. Een firma in Schiedam heeft een lamp verkocht en een bedrijf in Amsterdam vijf tot zes. De ECD is nog op zoek naar andere bedrijven of particulieren met de lampen.

*****

Een PREHISTORISCHE VIS die al 80 miljoen jaar geleden uitgestorven zou zijn, maar die 50 jaar geleden opnieuw werd ontdekt, zou nu met uitsterven bedreigd worden door overbevissing. Dit staat in de laatste editie van het tijdschrift 'Nature'. Inwoners van de Comoreneilanden in de Indische oceaan schrijven levenwekkende eigenschappen toe aan het ruggemerg van de Coelanath. Volgens wetenschappers hebben de Comoresen nu hun vangsttechnieken geperfectioneerd en voeren zij de vissen illegaal uit naar het buitenland. De ontdekking van de staalblauwe coelacahin in 1938 voor de Zuidafrikaanse kust verbaasde de wetenschappelijke wereld. Er werd eerst gesuggereerd dat het "levende fossiel" de ontbrekende evolutionaire schakel zou zijn tussen de gewervelden en vissen, maar dit werd later weerlegd.

*****

TELECURAÇAO
WOENSDAG: 16.30 Ora pa mucha; 18.00 Herhaling St Elisabeth Christmas show; 18.30 Music special; 18.45 Nieuws in het Nederlands; 18.56 Tempu pa Dios; 19.00 Leu fo'i kas met Robby Schouten; 20.00 Notisiero Tele-8; 20.30 Toespraak minister Stanley Inderson; 21.00 Miniserie: «On wings of an eagle»; 22.00 Wega di Number Kòrsou; 22.10 Telenovela: «Gabriela»; 22.40 Planeta 3; 23.45 Sluiting.

DONDERDAG: 16.30 Ora pa mucha; 18.00 Filatelie; 18.15 Purba ku keshi met Saida Hernandez; 18.30 Music special; 18.45 Nieuws in het Nederlands; 18.56 Tempu pa Dios; 19.00 Rikesa Universal met Mavis Albertina; 20.00 Notisiero Tele-8; 20.55 Agenda; 21.00 Serenada; 22.00 Wega di Number Kòrsou; 22.10 Telenovela: «Gabriela»; 22.40 Aktividat; 23.45 Sluiting.
(wijzigingen voorbehouden)

*****

De AUTO waarin kardinaal Wojtyla (nu Paus Johannes Paulus II) tot 1977 reed, verkeert nog in deugdelijke staat. Een Poolse taxateur heeft het Londense Veilinghuis Sotheby gevraagd het voertuig in de catalogus te zetten. Hij wil er ten minste 400.000 gulden voor hebben, schrijft de Poolse avondkrant Kurier Polski vrijdag. De auto, die bezit is van een particulier wiens naam de krant niet noemt, is een oud type „Warszawa" die in de jaren 50 in Warschau gebouwd is op grond van een licentie van het sovjetmerk "Pobieda". De auto, waarin aartsbisschop van Krakow tot 1977 reed, staat in een particuliere garage in Gliwice. Kort geleden is in New York 900.000 gulden betaald voor een auto waarin de latere paus ook gereden heeft maar die eigendom was van het aartsbisdom Krakow in het zuiden van Polen, weet het avondblad te melden.

*****

De meerderheid van de Britten vindt dat de 62-jarige koningin Elizabeth afstand moet doen ten gunste van KROONPRINS CHARLES. Dit blijkt uit een opiniepeiling, die de 'Daily Telegraph' publiceerde. Volgens de krant vond 59 procent van de ondervraagden dat koningin Elizabeth, die sinds 1952 op de troon zit, nu plaats moet maken voor haar 40-jarige zoon. Uit het opinie-onderzoek blijkt verder dat een ruime meerderheid van 82 procent voor handhaving van de monarchie in haar huidige vorm is. Wel vindt veertig procent van de ondervraagden dat de toelage van ongeveer 20 miljoen gulden die het koninghuis jaarlijks krijgt te hoog is. Prins Charles is het geliefdste van het koninghuis, gevolgd door de koningin-moeder, prinses Anne, zijn vrouw Diana en dan pas koning Elizabeth.

*****

Het RECHERCHE-TEAM dat de diefstal van drie Van Gogh's uit het Rijksmuseum Kroller Muller onderzoekt, wordt voorlopig nog niet ingekrompen. Hoewel de politie nog geen enkele aanwijzing heeft in de richting van de schilderijen of de daders, blijft het van Gogh-team op volle sterkte draaien. Een woordvoerder van de politie in Ede zei dit woensdag. De 30 rechercheurs van het team zitten volgens de woordvoerder nog niet op een dood spoor, "maar het is zoeken naar een speld in een hooiberg". Pas als er de komende week geen nieuwe informatie binnenkomt, bestaat de mogelijkheid dat de onderzoeksleiding het team eventueel in te krimpen.

*****

HAL ASSHBY, de Amerikaanse filmmaker is op 27 december overleden. De maker van onder andere 'eight million ways to die', leed aan kanker. Hij heeft met talrijke grootheden uit de filmwereld samengewerkt aan verscheidene kassuccessen.

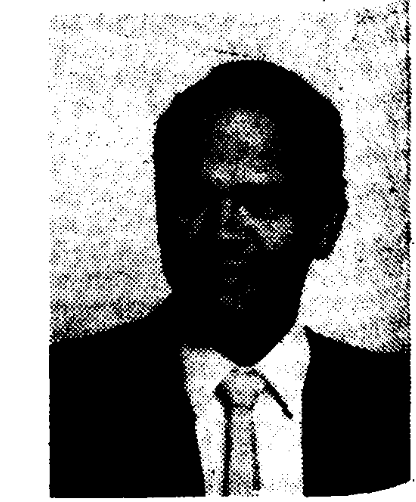
*****

In de Sovjetunie is dinsdag een VERENIGING voor de bescherming van dieren opgericht, die zich volgens het Sovjetdagblad Ivestia, voornamelijk zal bezighouden met de zorg voor alle dieren die rechtstreeks in contact staan met de mens. De vereniging is opgericht door ongeveer 400 afgevaardigden van alle Sovjet Republieken en van ruim 60 maatschappelijke organisaties, aldus het blad.

Wega di Number CURAÇAO

8 5 1 3 9 6 0 4 2

9895
5192
0382

Familie Finies van de mgr. Kieckensweg 6 ontving uit Nederland het heuglijke nieuws dat hun zoon NORMAN FINIES zijn postdoctorale examen aan de Katholieke Universiteit te Brabant met goed gevolg heeft afgelegd. Drs. Finies is werkzaam bij het Eilands- accountantsbureau.

OVERWELDIGEND WAS het beeld van de hele aarde dat wij op kerstavond twintig jaar geleden kregen bij de eerste vlucht van de mens om de maan, Apollo-8. Ik vroeg me bij het zien van het blauw en bruin wel af wat een reiziger komend van een andere planeet op deze hoogte zou denken en of ik op het blauwe of bruine deel zou willen landen. Maar William Anders zei: "Hoop jij nou maar dat het blauw wordt".

Aan het woord is Frank Borman, een van de drie Amerikaanse astronauten die op 21 december 1968 naar de maan werden geschoten bovenop een Saturnus-5-raket. Na twee rondjes om de aarde zetten de drie toen koers richting maan, een reis van drie dagen. Na tien rondjes maan kwamen zij op kerstavond met spectaculaire televisiebeelden.

"Wij waren de eerste mensen die de aarde zagen in heel haar majestueuze totaliteit, het was een enorme emotionele ervaring voor ieder van ons. Wij zeiden niets tegen elkaar, maar ik weet zeker dat wij aan hetzelfde dachten, onze gezinnen op die draaiende aardbol. Misschien hadden de anderen ook nog de gedachte die ik had: di . moet zijn wat God ziet".

Borman las aan het eind van de uitzending, tot ontroering van miljoenen op aarde, het verhaal 'In den beginne schiep God hemel en aarde' uit het boek Genesis voor en besloot met "En van de bemanning van de Apollo-8 een zalige kerst voor u allen op de goede aarde".

AMIGOE Fax: 674524 Tel: 672000

UITGEVERIJ AMIGOE NV
Scherpenheuvel z/n of P.O.B. 577
Curaçao N.A.
Giro 440.000
Bankrek. nr.: 11-07-313
Algemene Bank nv
Bankrek. nr.: 874.825.10
Maduro & Curiels Bank nv

CURAÇAO
Centrale (alle afdelingen)
672000
Directie:
I.M.Ph. de Maayer-Hollander.
Antillean News Holding NV
Hoofdredactie:
Ard Horvers (hoofdredacteur)
Hanneke van Kouwen (wnd. hoofdredactrice)
Overige leden Redactie:
Toon van Dongen, Yvonne van Es, Sheila Rhodes (secretaresse), Izaan Moeniralam (sportredacteur), Chris van Grol (sportmedewerker), Solange Issell (opmaak) en Ken Wong (fotograaf).
ADVERTENTIE-AFDELING
Acquisitie:
Viola Bernardus en Janny Naaldijk.

Aanname advertenties:
Maandag t/m vrijdag van 07.30-16.00 uur; zaterdag 07.30-10.00 uur.
Alle advertenties voor de komende dag moeten 1 dag van tevoren vóór vier uur binnen zijn of op dezelfde dag vóór tien uur.

ZOEKERTJES verschijnen op dinsdag en vrijdag en kunnen iedere dag tussen 07.30-16.00 uur worden opgegeven, behalve op zaterdag.
Alleen zoekertjes die op maandag en donderdag vóór twaalf uur binnen zijn, kunnen de dag daarop (dus dinsdag en vrijdag) verschijnen.

UITGEVERIJ AMIGOE ARUBA
Nassaustraat 110.
Tel.: 24333 (drie lijnen).
Directeur-Hoofdredacteur:
Jos van der Schoot.
Redactie: Ramiro Tromp, Anna Tromp- Van der Schoot, Djisbie Franken (fotograaf).
Advertentie-afdeling: Jos van der Schoot en Etleen Landsmark.

BONAIRE
Correspondent:
Hubert Linkels, Kaya Gobernador N. Debrot 154, tel.: 8627.

SINT MAARTEN
Correspondent:
Gerard van Veen, Postbox 118, tel.: 24427.
Abonnement en advertenties:
The Chronicle, Grounddove Road, Pointe Blanche, tel.: 23919.

SABA:
Correspondente:
Esther Mommers, tel.: 2265.

ST. EUSTATIUS:
Vertegenwoordigster / Correspondente:
mevrouw Peggy van de Horde, Whitewallweg 1.

HILVERSUM
CORRESPONDENTEN
B. Jos de Roo en Victor Halkamp: Radio Nederland Wereldomroep (tel.: 035-16151, toestel 319).

Persagentschappen: ANP en AP.
Samenwerkingsovereenkomst met The Miami Herald, De Haagsche Courant, De Brabantse Pers.

DRUKKERIJ: Rotaprint NV
DISTRIBUTIE (abonnementen):
Curaçao: Districo NV, **tel.: 370503, 370504 en 370304.**
Voor klachten gelieve deze nummers op te bellen. Het abonnementsgeld kan ook betaald worden via Giro rek. nr.: 208.000, Maduro's Bank rek. nr.: 286.330.08 en ABN rek. nr.: 11.15.626.
Aruba: Nassaustraat 110, tel.: 24333.
Bonaire (abonnementen en incasso): mv. A. Wong-Loi-Sing, Noord Saliña.

Losse nummers 60 cent:
Abonnementsprijs op alle eilanden van de Nederlandse Antillen **vijftien gulden per maand.**

Buiten Antillen (Nederland):
NAƒ.80,15 per maand (luchtpost) of NAƒ.24,- per maand (zeepost); jaarlijks vooruit te betalen.

Heer Bommel gaat het overdoen

door Marten Toonder

3332

3332 — "Een nieuwe dag is aangebroken", sprak heer Bommel monter, het venster openend. "Een nieuwe dag die om daden vraagt. Wat achter ons ligt..."

"Heer Ollie!" riep Tom Poes. "Daar....."

"Wat achter ons ligt, moeten wij met rust laten", vervolgde heer Bommel met enige stemverheffing. "We moeten ons slechts bemoeien met wat vóór ons ligt. Dit is leerzaam, jonge vriend. Als je dit goed begrepen hebt, zijn de afgelopen gebeurtenissen niet vergeefs geweest".

"Hm", zei Tom Poes. "Ik ben bang, dat de gebeurtenissen nog niet afgelopen zijn. Daar komen de commissaris en de markies aan".

Heer Bommel keek naar buiten en verloor bijna even zijn herwonnen zelfvertrouwen. Maar hij herstelde zich snel.

"Laat ze komen", sprak hij dapper. "Ik heb mijn kalenders achter mij verbrand en ik sta pal".

"Maar daarmee hebt u de moeilijkheden nog niet opgelost", zei Tom Poes. "De diefstal heeft u niet ongedaan kunnen maken en daar bent u nu helemaal in betrokken geraakt".

Als om deze woorden te onderstrepen, kwam op dat moment de fruitkoopman jammerend binnenstormen. "Ze komen", gilde hij overspannen. "Ik zag het door het zolderraam. Wat moet ik doen? Verberg me, help me. U hebt van mij een dief gemaakt!"

"Je vergist je, goede vriend!" antwoordde heer Bommel. "Je hebt van jezelf een dief gemaakt. Maar ik ben me ervan bewust, dat ik daaraan mede schuld heb en die schuld zal ik ten volle dragen. Laat mij nu alleen. Gelouterd en alleen zal ik de moeilijkheden oplossen".

"Als hem dat nu maar lukt", dacht Tom Poes, terwijl hij met de koopman het vertrek verliet. "Ik ben blij, dat heer Ollie zijn zelfvertrouwen terug heeft, maar heeft hij er nu niet een beetje te véél van teruggekregen?"

HENRY ® By Dick Hodgins

SNIFF SNIFFLE
RING!
I JUST CALLED TO THANK YOU FOR...
...YOUR EARLY CHRISTMAS PRESENT...
YOU GAVE ME YOUR COLD!
SNIFFLE

BONER'S ARK ® By Addison & Frank Johnson

HERE COMES THAT NERVY ALBATROSS!
YOU WANT A PARKING METER TO PUT ON YOUR HEAD?!

BEETLE BAILEY ® By Mort Walker

PEOPLE SAY I'M LOONEY BECAUSE I TALK TO MY CAT
DO YOU THINK THEY'RE RIGHT, BELLA?
CERTAINLY NOT! DON'T LISTEN TO THOSE JERKS!
GOOD! I KNEW I WASN'T LOONEY

REDEYE ® By Bill Yates & Mel Casson

IT SAYS MGM IS CASTING FOR A BIG NEW WESTERN MOVIE...
COME AT SUNRISE ON PAINTED HORSES AND BRING SOCIAL SECURITY CARDS

AGENDA BONAIRE

POLITIE: 8000
BRANDWEER: 8222
TAXICENTRALE: 8845
HOSPITAAL: 8900

LANDFILL te Lagoen: maandag t/m vrijdag van 07.00-16.00 uur; zaterdag 08.00-12.00 uur; zondag gesloten.

OPENBARE BIBLIOTHEEK
(**openingstijden** voor het publiek)
maandag en donderdag van 14.00-18.00 uur; dinsdag en vrijdag van 08.00-12.00/14.00-17.00 uur; zaterdag van 10.00-12.00 uur)
(**openingstijden** voor lezers)
woensdag van 14.00-19.00 uur.

POSTSLUITING: maandag t m vrijdag aangetekende stukken 15.45 uur; gewone stukken 16.30 uur.

SERVICE CLUBS
Kiwanis: donderdagavond 19.30 uur - Hotel Bonaire.
Lions: informatie E. Felipa, tel.: 8546/8238.
Round Table: elke tweede maandag - Buurtcentrum Terra Corra.
Rotary: woensdag 12.00 uur-Hotel Bonaire.

BESTUURSKANTOOR EN BEVOLKING: 08.00-12.00/14.00-15.30 uur loketten geopend.

MUZIEKBIBLIOTHEEK: voor bezichtiging hiervan gelieve contact op te nemen met de heer Rudy Bedacht, Noord Nikiboko 194.

POLITIECLUB (Weg naar Willemstoren): geopend op vrijdag van 20.00-24.00 uur; zaterdag van 12.00-24.00 uur.

SPREEKUUR (gezaghebber): elke donderdag van 09.00-11.00 uur op het Bestuurskantoor, Kralendijk; laatste donderdag van de maand van 10.00-12.00 uur te Rincon.

DIERENARTS DR J.A. JANSEN (Dokterskliniek Noord Saliña, tel.: 4255): spreekuren: dinsdag en vrijdag van 14.00-15.00 uur en voorts volgens afspraak.

LVV: **openingstijden slachthuis** maandag t/m woensdag van 07.00-12.00/13.00-16.00 uur en donderdag en vrijdag van 06.00-11.00/11.30-14.30 uur.

(28 december)
CULTUREEL CENTRUM BONAIRE
20.00-23.00 uur optreden van Grupo Nos Kosecha - t/o Boutique Vita te Playa.

Reeds een jaar Avensa-vluchten op Bonaire

KRALENDIJK — Afgelopen week werd na de lijnvlucht van de Avensa het feit herdacht dat de Venezolaanse maatschappij nu precies een jaar geleden de inaugurale vlucht uitvoerde van de rechtstreekse verbinding tussen Caracas en Bonaire.

In aanwezigheid van het gehele BC en de statenleden Rudi Ellis en Jopie Abraham werd aan de gezagvoerder van het Avensa vliegtuig een herinnering aangeboden. De onlangs benoemde gedeputeerde van Toerisme Marelva Soliano-Pourier richtte zich tot de gezagvoerder en zijn bemanning om hen te feliciteren met dit heuglijk gebeuren. Avensa, aldus gedeputeerde Soliano heeft bewezen een verantwoordelijke maatschappij te zijn die een lijndienst onderhoudt in het gehele Caribische gebied. Bonaire is daar nu ook een onderdeel van.

Vorig jaar begon de Avensa met deze twee rechtstreekse vluchten per week. In 1988 echter bleek het al noodzakelijk om de twee vluchten uit te breiden tot drie. Inmiddels is het BC al op de hoogte gesteld van het feit, dat de Avensa in de komende maanden de stoelencapaciteit aanzienlijk zal uitbreiden. Dat, aldus de gedeputeerde van Toerisme wijst erop dat de Avensa vertrouwen heeft in Bonaire en er ongetwijfeld toe zal bijdragen dat de toeristische sektor ontwikkeld wordt. Als blijk van waardering ontving de gezagvoerder zijn certificaat van waardering, terwijl de secretaresse van de luchthavenmeester Desiree Coffie aan de Avensa stewardess een bos bloemen aanbood.

KRALENDIJK—Het BC besteedde aandacht aan het feit dat de Avensa precies een jaar geleden is begonnen met rechtstreekse vluchten naar Bonaire.

Op de foto: Onder anderen gezaghebber mr George Soliana (vierde van rechts) en naast hem statenlid Rudi Ellis, ex-consul van Venezuela Frederico Martinez en tenslotte statenlid Jopie Abraham.

MASQAT — De grootste olie-exploratie-maatschappij van Oman, de Petroleum Development Oman (PDO), heeft nieuwe oliebronnen gevonden. Het betreft hier een reserve lichte olie in het olieveld Huwaisah, 300 kilometer ten zuidwesten van Masqat. Vorige maand deed de PDO ook al enkele olievondsten in Huwaisah.

KERKDIENSTEN
Sint Bernarduskerk Kralendijk:
dagelijks 18.45 uur; zondag 08.30 en 19.00 uur.
Coromotokerk Antriol:
dagelijks 19.30 uur; zondag 09.00 en 18.00 uur
Ludovicuskerk Rincon:
dagelijks, ook zondag, 19.30 uur.

KLACHTENBEZORGING doorgeven aan mevr. A. Wong- Loi- Sing, Kaya Cacique 4.

Queen Elisabeth op Bonaire

KRALENDIJK — Donderdag om acht uur 's morgens zal het passagiersschip Queen Elisabeth II aan de nieuwe pier van Bonaire afmeren. Het schip heeft Bonaire reeds eerder aangedaan en behoort tot de grootste passagiersschepen ter wereld. Het grote aanbod van de cruisepassagiers op het moment, noopt het Toeristenbureau van Bonaire tot een oproep aan de bevolking, hun medewerking te verlenen bij het vervoeren van passagiers. Belangstellenden kunnen derhalve een tijdelijke taxivergunning krijgen. Het schip zal 's middags om twee uur Bonaire weer verlaten.

Loketten gesloten

KRALENDIJK — In verband met een nijpend tekort aan personeel heeft de brigadecommandant van politie inspecteur Stanley Kwidama meegedeeld dat het voorlopig niet mogelijk zijk zal zijn publiek aan de loketten te helpen. Dat geldt vooral voor degenen die een rijbewijs nodig hebben. Slechts donderdagmiddag van half twee tot vier uur zal het loket voor het publiek open zijn. Daarna zal het tot nader order gesloten zijn.

Naar aanhouding van diplomaat

Paramaribo zegt Den Haag onderzoek toe

PARAMARIBO — De Surinaamse regering heeft Nederland toegezegd dat men zal nagaan wat zich precies heeft afgespeeld bij de arrestatie van de Nederlandse zaak-gelastigde in Paramaribo, Van der Kroon. Nederland zal daarvan op de hoogte worden gesteld.

Dit deelde de woordvoerder van Buitenlandse zaken (BZ) dinsdag in Den Haag mee. Van der Kroon werd vrijdag door de Militaire Politie (MP) naar Fort Zeelandia in Paramaribo overgebracht. Naar verluid was hij in het bezit van een fotocopie van zijn paspoort. Hij werd vastgehouden hoewel een medewerker van de ambassade de MP zijn paspoort toonde.

Nederland heeft in Den Haag en in Paramaribo geprotesteerd. De regering heeft de Surinaamse autoriteiten gevraagd op korte termijn opheldering te verschaffen. Ze heeft met klem aangedrongen op passende maatregelen om herhaling van dit soort zaken te voorkomen.

De Surinaamse ambassadeur in Nederland, Ramkisoor, die zaterdag op het ministerie van Buitenlandse zaken werd ontboden om een protest in ontvangst te nemen heeft laten doorschemeren dat het wel tegen het einde van de week kan worden voordat zijn regering de juiste toedracht heeft vastgesteld. Bij BZ in Den Haag wacht men af wat er gaat komen.

Colombia ontvangt grote lening

BOGOTA — Colombia heeft een flink bedrag aan leningen toegezegd gekregen. De Wereldbank verstrekt honderd miljoen dollar voor verbetering van het onderwijs.

De Inter-Amerikaanse Ontwikkelingsbank geeft twee kredieten van elk honderd miljoen dollar voor respectievelijk ontwikkeling van de Colombiaanse industrie en verbetering van de sanitaire voorzieningen in de stad Cali. Voor het laatstgenoemde project komt bovendien 149 miljoen dollar van het Japanse fonds voor buitenlandse economische samenwerking en 8,25 miljoen dollar van Italië.

Ingezonden

Zon en muziek

VANAF AUGUSTUS hadden wij een droom: een reis met Kerstmis naar de zon op Curaçao. Dat het daar ook kon regenen, kwam niet in ons op. Daar schijnt altijd de zon. Ook met Kerstmis.

Vanuit een nat, koud Holland waar geen echte zomer was in 1988, waar de bladeren van de bomen vielen, daar stonden we in de rij bij het reisbureau.

Onze wens? Twee plaatsen in het vliegtuig naar Curaçao. Hoop doet leven. Hoog seizoen, laag seizoen, honderden gulden verschil.

Een zeer verbaasde hostess: "U wilt toch niet een kaartje voor 1988?".

"Ja, mevrouw: 1988".

"Onmogelijk: er zi n 3000 overboekingen".

Vertrouwen geeft vleugels, dachten wij, gaven ons op voor de wachtlijst en kregen griep.

Tot onze stomme verbazing kregen wij plots twee tickets voor onze Kerstreis. Zo zie je maar weer: nooit opgeven.

Met onze donsjas aan, warme laarzen, das om, muts op, het vliegtuig in; jas uit, das en muts af en de warme Curaçaose zon zoende iedereen op beide wangen.

Wat een prachtige kleuren om ons heen, de zee in alle tinten groen en blauw, zo schoon is het strand, het witte zand. Bloemen in de bomen. Wat een feestelijke ontvangst. Alle vogels zingen ons een welkomstlied. Honden blaffen in de nacht onder de volle maan, en morgen, ja morgen is onze Kerstbrunch in Hotel Plaza, waar het duo Landheer muziek zal maken.

Na een duik in het prachtig heldere zwembad, een zonnebad op ligstoelen waarop het echt goddelijk zonnebaden is, begon de muziek. In de versierde Waterfort Room zat het echtpaar Landheer. Gezellige Kerstliedjes dartelden door de zaal. Er klonk zoveel liefde voor de muziek uit dit zuivere samenspel. Hulde. En dan te bedenken dat men deze belevenis elke derde zondag van de maand mee kan maken.

Hulde ook voor de voortreffelijke bediening. Blije mensen, blije gezichten om je heen. Je glas champagne geruisloos gevuld, je bordje getooid met originele salades, malse kalkoen, zeer verse taarten zo uit de oven. Een sprookje. Ik voel me prinses. Dat een mens zo'n kostbaar geschenk krijgt: zon en warmte om je in te koesteren, maar ook om het uit te dragen.

Zo hoop ik iets van de warme zon in ons hart mee te nemen als we straks rond de kachel onze verhalen vertellen in Holland.

Een dankbare toeriste.

WENDELA VAN MENS
Curaçao
(tijdelijk)

Koersen Centrale Bank

NOTERINGEN CENTRALE BANK VAN DE NEDERLANDSE ANTILLEN GELDIG OP WOENSDAG 28 DECEMBER 1988 EN TOT NADER ORDER:

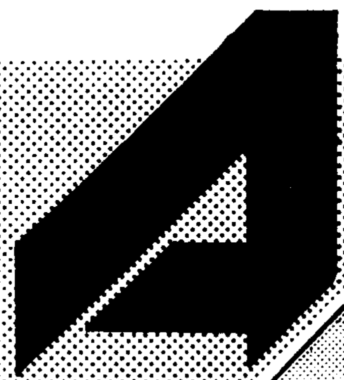
US DOLLAR	1.77	1.78	1.80
CAN DOLLAR	1.465	1.485	1.505
PND STERLING	3.115	3.17	3.23
NED GLD	87.38	88.10	88.90
BOLIVAR	—	—	—
ZW FRANCS	117.14	117.96	118.76
FR FRANCS	27.83	28.93	29.63
DUITSE MARK	98.81	99.53	100.33
SUR GLD	—	100.07	102.59
IT LIRE	1.03	1.33	1.39
AR FLORIN	98.00	100.00	100.20

KOERSEN VAN DE OBLIGATIELENINGEN VAN DE NEDERLANDSE ANTILLEN UITGEGEVEN DOOR HET DEPARTEMENT VAN FINANCIEN EN GELDIG VANAF HEDEN 28 DECEMBER 1988 EN TOT NADER ORDER.

9.75 %	OBLIGATIELENINGEN PER 85/89	98.53
13 %	OBLIGATIELENINGEN PER 86/90	102.65
12 %	OBLIGATIELENINGEN PER 88/92	101.83
8.5 %	OBLIGATIELENINGEN PER 1994/98	98.21
10.25 %	OBLIGATIELENINGEN 1986 PER 1990	93.85

HET EFFECTIEVE RENDEMENT OP ALLE OBLIGATIELENINGEN BEDRAAGT 11.16%.
DE AANKOOP VAN OBLIGATIELENINGEN KAN GESCHIEDEN BIJ HET LOKALE BANKWEZEN.

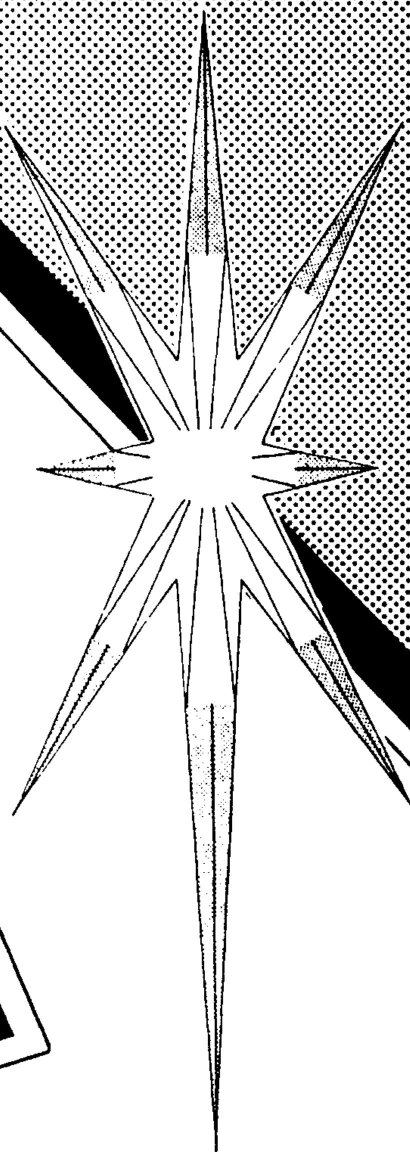
Bon Pasku

Kerstkrant 1988

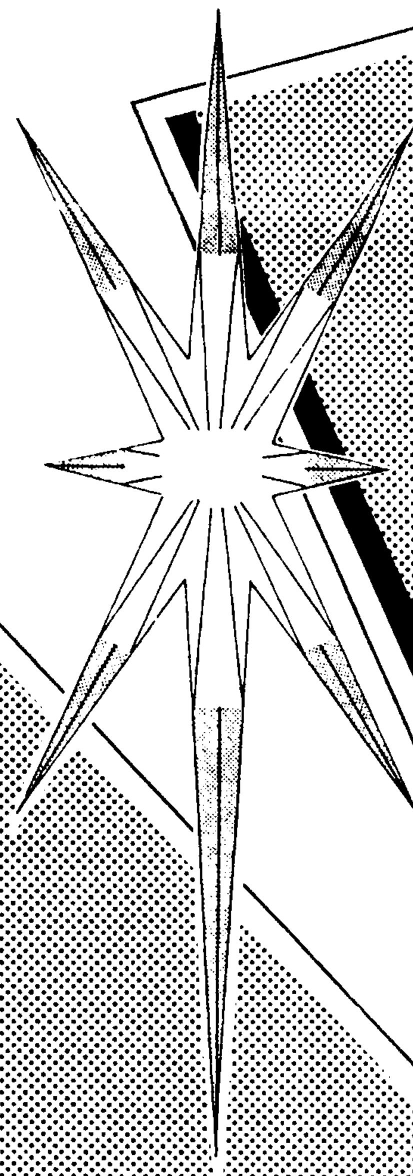
AMIGOE

Bon Aña

Duna Lus Pa Nos Futuro

Angélique Huisman van het Utrechtse Tender Centre krijgt de oorkonde uit handen van juryvoorzitter Frederik Wiedijk op de beurs Sale '88.

door Hans Jacobs

De smakelijke verleiding van Angélique

Een keer per jaar is te zien hoe ze het doen.
Hoe ze lokken, hoe ze lonken, hoe ze verleiden.
Te zien in drie barstens volle hallen in het RAI-gebouw in Amsterdam: Sale '88
Hallen vol instrumenten, snufjes en middelen om de verkoop van produkten te stimuleren.
Ruim 265 stands met de meest directe weg tot een hogere omzet, zeggen de slimmerikken er zelf van.
De eigen omzet mag er ook wezen: 4,1 miljard gulden per jaar, aldus de cijfers.
Hoe verkoop ik me op een nog leukere manier, hoe zullen mijn klanten nog beter aan me denken.
De beurs van de stropdas tot de button, van de video tot de kleurige tas, van direct male tot relatiemarketing, van teleselling tot relatiegeschenk.
U zegt het maar: near pack, on pack, in pack, character merchandising, premiums?
Sale '88, de beurs van de grote verleiding.
Aan alles hadden de standhouders, de smaakmakers van de verkoop, de drie dagen van de beurs begin deze week gedacht.
Aan alles?
Op zoek naar het gat in de markt.

Misschien is het Angélique zelf, maar het kan ook een van haar 25 medewerksters zijn.

In charmant blauw uniform mét fleurige shawl. De Tender Sender Hostess aan de deur.
"Hallo"
De glimlach is allervriendelijkst.
In haar handen heeft ze een rode zeskantige doos met strik.
Met de complimenten van...."
In de doos geen pikant niemandalletje maar twee halve koude kreeften, rose zachte mayonaise en een halve fles Pol Roger Brut Champagne, mét flûtes.
Alles geserveerd op twee zwarte zeskantige bordjes.
Een souper à deux in de rode doos met ingebouwde koeling.
Zomaar, als nasleep van een geslaagde zakenbespreking, of als smaakvol cadeautje voor een goede vriend of vriendin.
Het eerste wat de relatie, die de doos opent, ziet is een grote kaart met daarop de afzender.
Het nieuwste relatiegeschenk.
Het mooiste relatiegeschenk van Sale'88 zo vond de jury, en Angélique Huisman kreeg er een kleurtje van.
De 23-jarige uit Nijmegen afkomstige Angélique kreeg op de beurs uit handen van de juryvoorzitter de bijpassende oorkonde aangeboden.
De lifestyle rukt op tussen de obligate stropdassen, pennen en zakagenda's.
Het relatiegeschenk heeft smaak gekregen. Misschien dus dat Angélique zelf aan de deur komt. In het begin, want al te lang zal dat niet duren, zo hoopt ze.
De jonge onderneemster wil binnen niet al te lange tijd op de directeursstoel van Tender Sender gaan zitten. Daar zit nu nog de bekende restaurateur Gerard Fagel van het sterrenrestaurant de Hoefslag in Bosch en Duin, de vuller van de eetdozen.
Het begon zoals veel andere trends in de Verenigde Staten.
Angélique en de theorie van het 'coconisme': het lekker warm ingenesteld zitten in een beschermde omgeving.
De moderne huismussen.
"Mensen blijven steeds meer lekker met z'n tweetjes gezellig thuis. Kaarsjes aan, flesje open. Sfeer."
En in dat verhaal komt Angélique met haar rode doos aan de deur. "In de wereld van de relatiegeschenken is men steeds meer op zoek naar iets origineels, iets dat past in de manier van leven van tegenwoordig, iets persoonlijks, iets dat voldoet aan de toenemende vraag naar kwaliteit:
Ringggg. De deurbel: "Hallo".
Het intieme soupeetje wordt keurig thuis afgeleverd.
Naast de kreeft en de champagne komt er nog een tweede doos uit de keuken van Gerard Fagel: een 'diner à deux': een voorgerecht van gerookte en gemarineerde zalm, twee tournedos, pepersaus, tagliatelli prima vera en twee desserts en ook dit op het zwarte servies.
Angélique studeerde HEAO-communicatie en werd na een hostescursus gevraagd om de zaak met Gerard Fagel op te zetten. "Blijkbaar viel ik tussen de andere deelnemers op", zegt ze en wordt dan weggeroepen voor een volgende klant in de stand.

Sale '88 en het post-moderne dooseten lopen als een trein. Drieëntwintig jaar en straks misschien als een van de vele nieuwe 'zij's' op de directeursstoel.
Maar met die oprukkende 'zij's' zit men op Sale'88 een beetje in de maag. Alles is er te koop, alles ligt klaar om de klant, de consument te verleiden. Een dikke 21.000 bezoekers zijn de drie dagen dat de beurs duurde op zoek naar de meest verfijnde technieken om hun troetelkinderen te verkopen. Mensen uit het bedrijfsleven, reclamemensen. Het is één bonte kermis.
Toch lijkt alles in de stands alleen gericht te zijn op de man. En als er al een vrouw in het spel is, dan is het de vrouw achter de zakenman. Die moet je ook af en toe wat leuks geven om zo via een omweg bij de portemonnee van de baas te komen.

Stropdas

Shawltjes liggen tussen de honderden meters vol paraplu's met bedrijfsopschrift, petten met de naam van het bedrijf, tassen, pennen, agenda's, flessen wijn , reizen, buttons teveel om op te noemen.

En natuurlijk stropdassen: de niet kapot te krijgen truc om aan klant te strikken.

Voor de klant die al honderd stropdassen thuis heeft hangen en evenzoveel emblemen van bedrijven is er als laatste snufje een electrisch stropdassenrek: een via een druk op de knop rond te draaien systeem waardoor alle nekbinders voorbij draaien.

Hoe geëmancipeerd is die stropdas eigenlijk?
Ze kijkt me met een blik aan "van wat heb ik nu weer aan m'n stand hangen." Mevrouw H.C. Willinck van der Laan van Ricats Relaties, daar is ze de baas. "Directeur, want directrice, dat klinkt zo naar instituten."

Mevrouw Willinck van der Laan doet in relatiegeschenken en als geen andere zou zij moeten weten, hoe je een directeur (v) zakelijk moet verleiden. Dat 'zij' die goed is voor een flinke hoeveelheid tonnen per jaar. De zakenvrouw.

Relatiegeschenken of wat afgestoft: premiums. Haar stand staat er vol mee. Chique in een sfeertje waar je je zonder stropdas wat bloot voelt.

Sherry

"Tja". En dan nog een keer: "Tja?" maar dan mét een vraagteken. "Natuurlijk kun je zo'n vrouw geen stropdas geven. Een shawltje?." Dat wijs ik resoluut van de hand. Parfum ook niet: is te persoonli k. "Een boek?" zegt ze dan. Maar ook dat kun je met even veel gemak aan een zakenman geven.
Dan weet ze het: "Kristal. Kristal." Ze pakt een sherrykaraf waarvan de kristallen dop heel subtiel de merknaam van de afzender verbergt. "Moe komt ze thuis, schopt de pump uit, pak de karaf, schenkt een sherry in en legt de benen op het tafeltje.
Denkt ze: 'toch leuk van dat bedrijf dat ze aan me gedacht habben.'
Ze kijkt: Nee is het antwoord, dat geeft je toch niet aan een vrouw van zes ton.
Ze probeert het nog met een klok, voor op kantoor "en natuurlijk ook bij haar thuis. Toch leuk?"
Het wordt even stil. "Nu weet ik het. Een primeur. Het is nog geheim." En ze weet een geheim te verkopen. Loopt naar haar koffertje en komt met een piepklein doosje terug. Kijkt nog een keer rond en opent het kleinood: „Dit is het." Van twee zilveren guldens is een miniatuur doosje gemaakt. "Voor de zoetjes, voor de pilletjes, is het niet mooi?" Voorlopig is het doosje exclusief verkocht aan een bank. "Dit is toch iets voor uw zakenvrouw?

De zoektocht naar de geëmancipeerde stropdas wordt steeds mistiger. Links en rechts probeert men van alles in de maag te splitsen voor mijn zakenvrouw. Tasjes, beauty cases, parfums. Als het maar duur is, dan is het geschikt voor de zakenvrouw, is een gedachtengang. Pennen volgen, nagelgarnituur en als hoogtepunt een lullig maar handig dingetje om bloemen af te snijden.

De zakenvrouw duikt steeds meer op achter het directeursbureau. Zij maakt het, behalve als het gaat om het zakelijke schouderklopje. Dan gaat de fantasie niet verder dan een shawltje of een bos bloemen. Rolbevestigend.
Terug naar Angélique. Voor als ze straks op die directeursstoel zit, die Nijmeegse. "Nee, dan hoef je bij mij niet met een stropdas aan te komen." Wat dan wel? Ze lacht: "Nou wat dacht je van zo'n rode doos?"

De zakenvrouw
De grote Sale '88 hadden er moeite mee. De grote beroepsverleiders kwamen niet verder dat wat zenuwachtig gefriemel aan de knoop van hun stropdas. Ook dat was rolbevestigend.

door Rinze Brandsma

Dieren: Kennis, Bewustzijn en Taal

"Wij hebben van het dier een object, een voorwerp gemaakt, tegenwoordig zelf steeds vaker teruggebracht tot zijn genen. Dieren zijn nog vaak slechts 'grondstof' voor het menselijk doen en denken. Voor de eigen inbreng van het dier als subject, als wezen naast en samen met de mens, is weinig ruimte, ook in de wetenschap".
De (van huis uit) antropologe Drs. Barbara Noske (39) werd in haar studie gegrepen door de relatie mens-dier en ging die onderzoeken. Een opmerkelijke stap voor iemand die in de sociale, de menswetenschappen wortelt. (Antropologie is de kennis van de mens als natuurhistorisch wezen.) Zij promoveerde op een proefschrift over die mens-dier relatie aan de Universiteit van Amsterdam.
Haar dissertatie, die ze eerst als boek schreef en die pas later proefschrift werd, gaat diep in op het beeld van dier en natuur, zoals wij dat in onze westerse maatschappij zijn gaan gebruiken. Zij probeert de dieren hun subjectiviteit, hun wezenlijkheid terug te geven: hoe staan ze in hun eigen wereld. is het wel waar wat wij zeggen, dat zij geen taal hebben, geen begrip?

Centraal staat voor de promoverende Amsterdamse bio- en filosofische antropologe de erkenning, dat er verwantschap bestaat tussen mens en dier. Zij noemt die continuïteit. "Want je bent er niet klaar mee, vast te stellen, dat wij mensen in een ver verleden afstammen van de aap en dat daarna alleen maar het verhaal geldt van onze geest, onze cultuur, ons bewustzijn als dingen die van de mens de mens maken. Wij staan niet scherp gescheiden, apart van elkaar, maar zijn, noem het maar zo, verwante diersoorten."
De mens staat boven het dier, dat hebben wij er in onze traditionele Westerse rangorde van gemaakt. Maar, zegt dr. Noske, dat de mens de natuur aan zich ondergeschikt maakt, dat is een recent verschijnsel. En de scherpe scheiding tussen wat we zien als menselijk en dierlijk deugt niet. "Bij dieren komen alle verschijnselen voor, die wij als typisch menselijk beschouwen: kennis, bewustzijn, taal, sociale organisatie, rationeel gedrag en gebruik van werktuigen.
Haar studie (een boek dat ook als paperback in de boekhandel komt en, tegelijk, in een Engelse vertaling) heet 'Huilen met de wolven'. "Dat kun je ook zien als solidair met de dieren. Van de wolven uit gezien is huilen niet negatief, maar communiceren. Het zijn heel sociale groepsdieren."

WOLFSKINDEREN

De titel verwijst ook naar een hoofdstuk over 'wilde' of 'wolfskinderen'. Van de laatste 600 jaar zijn zo'n 50 gevallen gerapporteerd van adoptie door dieren van mensenkinderen. Dat waren vooral wolven, maar ook beren, luipaarden, panter, leeuw, apen, schapen, varkens, runderen, vogels, gazellen. De mensenkinderen leerden van hun dierlijke adoptie-ouders doen en denken als de dieren om hen heen. De 'wolvekinderen' leerden geen verbale taal, maar wel snel en vaardig op vier 'benen' lopen, dierlijk gedrag en communicatie.
Na de gevangenneming en terugbrengen in onze samenleving - met geweld - bleven veel van die kinderen diergedrag vertonen. Bijna geen een leerde later nog goed spreken.
Dat dieren hen geadopteerd hadden en geleerd te doen en te denken als zijzelf, met dat idee heeft de mens het altijd knap moeilijk gehad. Ook wetenschappers keken dan altijd naar de menselijke kant van de zaak, zelden naar het wederzijdse belang mens/dier bij die adoptie, naar hun sociale contacten, naar de wisselwerking in hun bestaan. De enkele uitzondering, die dr. Barbara Noske beschrijft, van een breder geinteresseerde waarnemer (bij een jongetje in de Sahara, opgenomen als hun gelijke in een kudde gazellen) is fascinerend. Noskes conclusie: "De mensen schijnen het idee van een te nauwe identificatie met dieren te schuwen."

MARXISME

In haar proefschrift laat zij ook de Marxistische vervreemdingstheorie los op hoe wij met dieren omspringen. Die vervreemdingstheorie ziet zij vooral passen bij bio-industrie en laboratoriumdieren. Vervreemding, b.v. van het eigen soortleven, de mededieren, van de eigen jongen (omdat die in een produktieproces na de geboorte snel bij de moeder weggehaald worden) van de omringende natuur (waar ze door de mens uitgehaald zijn, of die door de mens sterk veranderd is).
Barbara Noske heeft met haar studie een aanzet willen geven tot een nieuw soort wetenschap, een antropologie van de dieren. Zij betuigt in haar voorwoord passend haar grootste dankbaarheid aan 'de dieren die ik in mijn leven heb ontmoet en die mij verder hebben leren kijken dan mijn eigen soort.'

De man met twee harten

door Ido Broersma

Willem Bavinck: "Ik hoop dat ik nog ...tig jaren meekan."

Willem Bavinck heeft een tweede hart. Een wondertje van de meische techniek. Zonder dat hart zou de Tilburger al vijf jaar dood zijn. Een gesprek met een heel gelukkig mens.

Willem Bavinck (32) in Tilburg is één van de gelukkigste mensen van de werweld. Een man met twee harten. Als het hem niet had meegezeten dan was hij een paar jaar geleden overleden.

In 1980 werd bij Willem Bavinck een hartspierziekte geconstateerd. Drie jaar later kreeg hij er door middel van transplantatie een hart bij. Dat was op 14 juni 1983. Die datum staat in zijn geheugen gegrift. Het was de dag dat voor Willem Bavinck een nieuwe tijdrekening aanbrak.

Sindsdien viert hij elk jaar met vrouw Mieke, hartsvrienden en hart-vrienden zijn hartverjaardag. In juni werd de vijfde artverjaardag met een groot feest in huize Bavinck gevierd.

Hij is één van de langstlevende mensen met een nieuw hart in ons land. De langstlevende, Frans van der Wegen, uit Sittard, kreeg drie maanden eerder een nieuw hart.

Leefde Willem Bavinck eerst bij de dag - het kon immers elke dag afgelopen zijn - langzaamaan kreeg hij meer vertrouwen. "Naarmate het mij beter ging werd mijn toekomstperspectief ook beter. Ik begon een week vooruit te kijken. Vorige week heb ik mijn vakantie voor volgend jaar gepland in een huisje van mijn oom in de Franse Alpen. Mijn verwachtingspatroon is hoopvol. Dat is ook gerechtvaardigd gezien de laatste onderzoeken. Ik hoop dat ik nog ...tig jaren mee kan", zegt Bavinck in zijn moderne appartement in het centrum van Tilbrug, terwijl hij zijn woorden met een demonstratief gebaar op de tafel afklopt.

BOEK

Bavinck heeft zijn ervaringen te boek gesteld ("Leven met een tweede hart"), uitgeverij De Tijdstroom te Lochem). Het is opgedragen aan de nagedachtenis van zijn vader, die een paar jaar na de harttransplantatie van zijn zoon overleed aan een hartaanval. Moest hij de spanningen, de geleden teleurstellingen, het nieuwe geluk van zich afschrijven? "Ikzelf ben niet belangrijk. Ik wil duidelijk maken dat een harttransplantatie tegenwoordig medisch gezien goed mogelijk is. Daarnaast heb ik mijn persoonlijke ervaringen genoteerd."

Hij begon 2 1/2 jaar geleden met schrijven. Daarvoor kon hij het niet, omdat hij nauwelijks een week vooruit durfde te kijken.

Toen Bavinck in 1980 ziek werd en op de intensive-care afdeling van het Tilburgse ziekenhuis lag had hij daar vrede mee. "Mocht mijn tijd gekomen zijn, dan was het maar zo. Ik had er geen probleem mee. Dit was een nogal fatalistische houding. Misschien een gevolg van mijn gereformeerde opvoeding?" Zo vraagt hij zich, geboren Harderwijker, in zijn boek af.

ENIGE KANS

In een Utrechts ziekenhuis werd zijn kwaal vastgesteld: een hartspierziekte liet het hart langzaam afsterven. Een harttransplantatie zou de enige kans op overleven zijn. Willem Bavinck, toen 24, had er geen zin in. Hij zag in gedachten de hartgetransplanteerden, die door de Zuidafrikaanse arts Christiaan Barnard waren geholpen en korte tijd als kasplantje in leven bleven. "Aan mijn lijf geen polonaise", zei Willem tegen de dokter, die hem de raad gaf te genieten van elke stap die hij nog zou zetten, want veel tijd had hij niet.

Bavinck keerde terug naar het ziekenhuis in Tilburg en ging steeds beter op de medicijnen reageren. Hij mocht zich niet echt meer inspannen en werd arbeidsongeschikt verklaard. Hij probeerde nog wat van het leven te maken. Hij ging weer naar de stamkroeg, waar hij als student aan de 'erkeersacademie kind aan huis was geweest. Daar leerde hij Mieke nader kennen, die secretaresse was van Bavinck cardioloog.

Het leek eigenlijk allemaal goed te gaan, maar eind 1982 waren er weer hartproblemen. Met Mieke nu aan zijn zijde besloot hij het er met een harttransplantatie op te wagen. Hij zou zestig procent kans hebben om het eerste jaar na de operatie te overleven.

De medici wilden dat Bavinck de eerste hartpatiënt zou zijn die in Nederland een tweede hart zou krijgen. Hijzelf voelde er weinig voor. Tenslotte besliste de minister van Volksgezondheid: in Nederland mocht nog niet worden getransplanteerd, maar in het buitenland wel. Gekozen werd voor het Harefield Hospital, vlakbij Londen. Enkele weken voordat de tran:plantatie zou plaats hebben trouwden Mieke en Willen. Ze zagen de toekomst met vertrouwen tegemoet. Bavinck nu: "Mijn belangrijkste taak was om in leven te blijven."

AL ONDERWEG

Maar het ziekenfonds dreigde roet in het eten te gooien. Het weigerde de voorgenomen transplantatie te betalen en Bavinck accepteerde dit niet. Het hart was praktisch al naar het Harefield Hospital onderweg en als de operatie niet kon doorgaan dan zou dat "binnen afzienbare tijd mijn dood betekenen". Op het nippert e stelde de sociale dienst van Tilburg zich garant. Onder de voorwaarde dat hij het ziekenfonds een proces zou aanspannen.

Een dag na de transplantatie werd Bavinck wakker. Hij had, zo had hijzelf op het tv-scherm in zijn kamer gezien, het hart van een zestienjarige motorrijder gekregen. Het oude hart had dr. Yacoub, de leider van het transplantatieteam, laten zitten in de hoop dat het zich zou herstellen. Het nieuwe hart was in de rechterborstkas geplaatst, waardoor de rechterlong wat in verdrukking was gekomen. Bavinck was in Harefield Hospital de zestigste patiënt met een nieuw hart en de tweede Nederlander die daar was geholpen.

FLATJE

Negen dagen na de operatie mochten Mieke en Willem in het dorp een flatje betrekken. Er was een directe lijn met het ziekenhuis. Er traden spoedig afstotingsverschijnselen op, maar die konden met medicijnen worden bestreden. Vier weken later mochten ze naar huis, naar Tilburg. De drie maanden na de transplantatie moest Bavinck eenmaal per veertien dagen voor controle naar dr. Yacoub. Ruim vier maanden na de operatie deed zich een tweede, zware afstoting voor. Bavinck werd zo ziek dat hij eerst niet naar Engeland kon.

Langzamerhand werd weer een redelijk gewoon leven mogelijk, maar hij moest oppassen voor infectie. Het werd Bavinck duidelijk dat ook een hart-getransplanteerde zijn beperkingen heeft. Mieke kreeg een infectieziekte en Willem bleek drager van het virus. In november 1984 deed zich weer een lichte afstoting voor, een paar maanden later gevolgd door problemen met het oude hart. Een nieuwe harttransplantatie werd overwogen, maar eerst zou men medicijnen proberen. Met goed resultaat.

Opnieuw problemen in augustus 1985. Mieke klapte geestelijk en lichamelijk in elkaar. Het leven met een hartgetransplanteerde was zwaar. Maar met rust kwam ze er weer bovenop.

RELATIE

Volgens Bavinck is er een relatie tussen stress en afstotingsverschijnselen, maar de dokters ontkennen dit verband. "Stress heeft invloed op het hart. In Noorwegen doet men er onderzoek naar. Door stress kun je ook een hartinfarct krijgen. Mijn bewering is niet wetenschappelijk onderbouwd, maar ik baseer het op mijn eigen omgeving en mijzelf."

In oktober 1986 zijn er weer afstotingsverschijnselen. Opniwue naar Engeland. De pillenkuur werkt. In het voorjaar op vakantie in de Franse Alpen. Het doet Willem en Mieke goed.

Langzamerhand kregen beiden de indruk dat Willem op de goede weg was. Steeds minder werd bij de harttransplantatie stil gestaan.

CONTROLEBEURT

Tweemaal per jaar is er nog een controlebeurt in Engeland. Het aantal pillen dat moet worden geslikt is van veertig per dag in het begin teruggebracht tot vijf a zes. Bavinck werkt als vrijwilliger bij de Hogeschool voor toerisme en verkeer in Tilburg, voorheen de Verkeersacademie, waar hij zijn opleiding genoot. Hij is ook actief als secretaris van de vereniging van Nederlandse hartgetransplanteerden, Harten twee. Deze doet aan gezelligheid, steunt nabestaanden bij begrafenissen van overleden collega's en zet zich in voor de belangen van hartgetransplanteerden.

Bavinck vindt dat hij een redelijk normaal leven lijdt, maar zijn conditie is slechter dan voor zijn ziekte. Hij heeft regelmatig angst dat er een noodlottige hart-afstoting komt. Maar die angst wordt wel steeds minder. "Ik moet een zeer evenwichtig leven leiden. Je hebt meer beperkingen dan een normaal men. Ik ben kort geleden uit eten geweest, met een glaasje wijn erbij. Maar de dag erna moet ik dan weer rustig aan doen en verder in de week een stapje terug doen."

door Ton Gerrits

Uit Wanhoop Verbannen

Le Hoang Fiao Anh verschuilt zich soms achter een verlegen kinderlach, maar laat voortdurend ook haar moed en dapperheid zien. Het is een meisje dat je het liefst in je koffer zou stoppen en desnoods van je laatste centen een behoorlijk bestaan zou willen geven. Ze is dertien jaar. Haar ouders in Saigon hebben haar meegestuurd met een groep Vietnamese vluchtelingen, die begin dit jaar in Thailand arriveerde. Ze moest het grootste deel van de vluchtroute lopen. Vanuit Saigon is de groep over land via de hoofdstad Pnom Phen naar de oostkust van Cambodja getrokken. Daar kregen de Vietnamezen een klein vissersbootje en zijn ze naar Thailand gevaren.

Le Hoang Giao Anh beseft niet wat politieke onderdrukking of vervolging betekent. Ze is weggegaan omdat haar ouders dat wilden. "Soms ben ik wel bang", zegt ze na lang nadenken, "en voel ik me alleen". Ze durft dat bijna niet toe te geven omdat ze weet dat ze haar ouders niet mag teleurstellen. De ouders moeten trots op hun dochter kunnen zijn, als ze eenmaal in een ander land naar de universiteit gaat en een goede baan kan vinden.

Kans op goed onderwijs is voor de meeste ouders het belangrijkste motief om hun kinderen weg te zenden. In de Vietnamese traditie bepaalt het genoten onderwijs je plaats en status in de maatschappij. Het onderwijs is door slechte economische omstandigheden in Vietnam voor de meesten onvoldoende, maar Le Hoang wordt door haar achtergrond, zelfs daarvan uitgesloten.

ARGWANEND

Haar vader is tuinman en haar moeder is kleermaakster. Beide Chinees sprekende ouders waren aanhangers van het voormalige Zuidvietnamese regime dat in 1975 door de communisten ten val werd gebracht. Dertien jaar later wordt de familie van Le Hoang met argwaan bekeken vanwege de Chinese achtergrond en de banden met het voormalig regime. Uit wanhoop hebben de ouders hun dochter als een soort vondeling naar Thailand gestuurd in de veronderstelling dat Le Hoang Giao Anh overal een betere toekomst krijgt, dan in Vietnam.

Het 13-jarig meisje hoopt dat ze uiteindelijk naar de Verenigde Staten mag. Ze is ondergebracht in Phanat Nikhom, een vluchtelingenkamp in zuidoost Thailand. Ze is nu onder de hoede van het Hoge Commissariaat voor Vluchtelingen van de Verenigde Naties. De VN- vertegenwoordiger in Phanat Nikhom, de Deen Leo Glensvig, begrijpt de eerste reactie van mensen als zij ouders veroordelen die kinderen aan allerlei gevaren bloot stellen en in feite aan hun lot overlaten. Er zijn talloze voorbeelden in de geschiedenis van China dat ouders hun kinderen wegzenden tijdens b.v. een hongersnood of in een periode van economische tegenspoed. Het kind dat ze het meest liefhebben, sturen ze juist weg.

Dat cultuurverschijnsel, begrijpen wij westerlingen niet. Het is eerder uit liefde, om de kinderen te besparen voor een hopeloos leven, dan uit minachting of haat, aldus Glensvig. Dat neemt niet weg dat hulporganisaties in Phanat Nikhom menen dat ouders beslissingen nemen in onwetendheid en niet beseffen wat ze hun kinderen aandoen. Veel, zo niet alle informatie komt voort uit het geruchtencircuit zodat het besluit van ouders om hun kind weg te sturen op niets is gebaseerd. uiteindelijk worden kinderen daar de dupe van. Vooral nu een tendens zichtbaar wordt, dat gastlanden kinderen niet accepteren met de bedoeling om een signaal te geven aan Vietnam, dat wegzenden van kinderen geen oplossing is. Maar deze tendens treft alleen de kinderen die al onder enorme psychologische druk staan, als gevolg van onzekerheid en traumatische ervaringen tijdens het vluchten. Eenzaamheid en gebrek aan genegenheid maken hun situatie niet beter. Tenslotte lopen kinderen op hun tenen door het besef dat ze zich voor hun ouders moeten waarmaken. De VN-vertegenwoordiger Glensvig maakt zich meer zorgen over de houding van ontvangstlanden dan het vermeende gebrek aan ouderlijke zorg.

''Ik vind het onaanvaardbaar dat we meer dan honderd kinderen hebben die hier al langer dan een jaar zijn. Zestig kinderen zijn inmiddels geweigerd door de Verenigde Staten, die tot nu toe de soepelste criteria hadden. Ik ben bang dat de VS meer kinderen zullen weigeren. Die kinderen hebben weinig kans ergens anders opgenomen te worden. Het is heel moeilijk om hen onder te brengen in 'derde landen' — zo noemen we gastlanden — omdat alleen vluchtelingen worden geaccepteerd die nauwe banden hebben met familieleden die daar al wonen. Behalve de Verenigde Staten is alleen België bereid om uit humanitaire redenen kinderen te accepteren die niet noodzakelijkerwijs nauwe banden met familie in België hoeven te hebben. België is sinds kort het enige land in Europa dat de status van 'onvergezelde minderjarige' erkent."

"We hebben nu in Phanat Nikhom ongeveer 500 kinderen die zonder begeleiding van een oudere zijn gevlucht. Het ergste is — en dat komt steeds vaker voor — dat ontvangstlanden die we aanschrijven, niet antwoorden. Het is blijkbaar te genant om 'nee' te moeten zeggen en het betreffende ontvangstland, daarom besluit om maar helemaal niet te reageren."

Wat zijn de bezwaren van derde landen deze minderjarigen te accepteren?

"Regeringen zijn bang dat kinderen aanspraak maken op familiehereniging. Dat betekent dat het land uiteindelijk met een hele familie wordt opgescheept, terwijl dat land in het begin alleen een kind accepteerde. Bovendien is het moeilijk om alleenstaande minderjarigen te integreren in een niet-Indochinese cultuur. Wij geven hen hier op de kampschool cultuur-oriëntatie, lessen waarmee we hen proberen voor te bereiden op een westerse cultuur. Als kinderen in een derde land aankomen moeten ze worden ondergebracht in een pleeggezin of in een speciaal tehuis met andere kinderen waarbij toezicht nodig is. Blijkbaar is dat te veel rompslomp. Een derde reden is dat de kinderen terecht zouden kunnen komen in criminaliteit of in jeugdbendes, wat een hoop problemen heeft gegeven voor het gastland".

"We hopen dat ze kunnen worden geplaatst, maar dat lijkt heel moeilijk te worden. Als de Verenigde Staten ze

weigeren, moeten ze wachten tot ze 18 jaar zijn. En dan maken ze alleen een kans als ze buitengewoon goed hebben gepresteerd. Dat houdt in dat ze vloeiend Engels moeten spreken en zich waardevol hebben gemaakt als vrijwilliger voor één van de hulporganisaties", aldus Glensvig.

PHANAT NIKHOM

Phanat Nikhom is in 1980 gebouwd. De vluchtelingen worden in dit kamp ondervraagd in verband met eventuele opname in een derde land. Het centrum voor minderjarigen ligt binnen de zogenaamde C-sectie. Dat deel van het vluchtelingenkamp is omgeven met ijzeren platen en prikkeldraad. Hier gelden striktere veiligheidsmaat- regelen dan in de rest van Phanat Nikhom. De moeilijke gevallen zijn hier samengebracht. De bewoners van sectie C mogen het kamp absoluut niet verlaten, terwijl bewoners in de rest van het kamp contact wordt toegestaan met de lokale bevolking.

Naast de onvergezelde minderjarigen wonen in sectie C Vietnamezen en Laotianen, die al jaren wachten om door een ander land te worden opgenomen. Een groep van 38 Laotianen is eerder geaccepteerd door China, maar hen wachtte een miserabel leven in de Yunnan-provincie en ze zi n daarom opnieuw gevlucht. De Aran-groep bestaat uit soldaten, die gedeserteerd zijn uit het Vietnamese leger. Tenslotte zijn er ook meer dan 500 mensen in sectie C die langer dan drie jaar in Phanat Nikhom verblijven, maar niet in aanmerking komen voor hervestiging vanwege hun gezondheid, veiligheids- redenen of omdat ze hun vluchtelingenstatus niet kunnen bewijzen. Kinderen tot 16 jaar verblijven in het centrum voor minderjarigen, maar jongeren tussen de 16 en 18, die volgens de VN-normen wel minderjarig zijn, mogen niet rekenen op speciale begeleiding. Thailand stelt namelijk de grens voor minderjarigheid op 16 jaar.

TROOSTELOOS

Het centrum voor minderjarigen ziet er troosteloos uit. De binnenplaats is opgevuld met zand. Kinderen van acht of negen jaar lijken zich uitstekend te vermaken met een rubber *slipper* die ze, bij gebrek aan een bal, gebruiken voor een spelletje. Andere kinderen hangen doelloos en verveeld in de slaapzaal, die eveneens dient als studieruimte.

Op de betonnen vloer leggen ze 's avonds een matje neer, waarop ze slapen. In de slaapzaal voor meisjes staan twee bamboebedden voor degenen die ziek zijn. Alle anderen slapen op de grond. Eenmaal in de week mogen de kinderen naar een videofilm kijken. Ze drommen zich rond de televisie waardoor Bridget, een Amerikaanse onderwijzeres van het opvangcentrum voor minderjarigen, even niet haar volle aandacht aan de kinderen hoeft te geven. Voortdurend klampen kinderen zich aan haar vast, en bedelen haast om genegenheid. "Ze missen zo erg die aandacht en affectie", zegt Bridget. De jongste is vijf jaar, maar dat is een uitzonderlijk geval. De meesten zijn tussen de acht en dertien jaar.

"Als kinderen hier aankomen trekken ze zich geheel op zichzelf terug. Ze zijn angstig en willen met niemand iets te maken hebben. Na twee weken zoeken ze toch vriendschap met andere kinderen. Ze stellen zich dan ook voor ons open en willen naar de kampschool. De kinderen gedragen zich daarna doorgaans voorbeeldig. We hebben nauwelijks ordeproblemen. Ze zijn uiterst gehoorzaam en beseffen dat iets van hun wordt verwacht. Het komt wel voor dat een kind opeens niet meer naar school wil omdat het opnieuw een mentale depressie doormaakt. Dat komt omdat het b.v. geen brief van zijn familie heeft ontvangen of slecht nieuws heeft gekregen. Ouders kunnen in hun onwetendheid hun kinderen op bestraffende toon schrijven, omdat ze nog steeds nergens zijn opgenomen. De invloed van ouders blijft heel groot. De kinderen voelen dat veel van hen wordt verwacht en moeten soms op hun tenen lopen."

MENSENSMOKKEL

"De kinderen raken in een grote psychologische depressie, als na een acht of negen maanden leeftijdgenoten, die tegelijkertijd aankwamen, vertrekken en zij nog steeds in Phanat Nikhom moeten blijven. Ze raken dan in een diepe crisis waardoor ze geheel gedemotiveerd raken. Ze voelen zich afgewezen omdat ze zien dat anderen wel worden geaccepteerd. Wij maken ons het meest zorgen over kinderen die hier langer dan acht of negen maanden zijn."

Een groot aantal kinderen is in Phanat Nikhom terecht gekomen in de golf van vluchtelingen, die eind vorig en begin dit jaar gebruik maakten van goed georganiseerde syndicaten. Vietnamese, Cambodjaanse en Thaise ambtenaren verdienen een behoorlijk extra inkomen aan mensensmokkel. Thailand kreeg ineens aan de ene kant te maken met een grote toename van vluchtelingen en aan de andere kant een tanende bereidheid van ontvangstlanden om vluchtelingen op te nemen. Met grof geweld heeft Thailand de Vietnamese vluchtelingen laten weten dat vluchtelingen niet meer welkom zijn. Thaise marineboten ramden gammele vluchtelingenbootjes, waarbij tenminste 600 Vietnamezen zijn verdronken. Thailand houdt zijn grenzen hermetisch gesloten voor vluchtelingen. Vietnam zelf heeft laten weten dat het bereid is vluchtelingen terug te nemen. Maar in Phanat Nikhom is wel geteld één Vietnamees, die per ongeluk op een vissersboot terecht is gekomen met landgenoten, die wilden vluchten en eigenlijk terug wil naar Vietnam.

Dertien jaar na de val van Saigon zijn de economische omstandigheden voor veel Vietnamezen dermate slecht dat ze hun leven wagen voor een kans op een beter bestaan. De regering en partijtop erkennen dat het communistisch systeem heeft gefaald en dat economische hervormingen nodig zijn om de levensstandaard te verhogen. Maar de hervormingen komen nauwelijks van de grond omdat de logge bureaucratie en het middenkader van de communistische partij niet in staat zijn gehoor te geven aan die hervormingen. Zwakke sociale groepen, zoals etnische Chinezen en familieleden van mensen die banden hebben met het vroegere regime, krijgen de meeste klappen. Zij worden opzij geduwd in een samenleving waar alles schaars is, zoals b.v. werk, onderwijs en levensbehoeften. Bovendien kan Vietnam nauwelijks rekenen op buitenlandse steun vanwege de bezetting van het buurland Kampucha. Het land is in een vicieuze cirkel terecht gekomen. De internationale gemeenschap oefent economische en diplomatieke druk uit op Vietnam door het land te isoleren, maar degenen die daar het meest onder lijden, en in wanhoop vluchten, worden extra gestraft.

'Mein Kampf' in Chili

Isabel Allende, de dochter van wijlen Salvador Allende, keerde vorige week terug naar Chili, nadat Pinochet de verbanning van politieke tegenstanders had opgeheven. Hier danst zij in de straten van Santiago met Patricio Males, een leider van de communisten.

door Hans Kuitert

"Met onze ogen gesloten bestaan we." Een dichtregel van Pablo Neruda draagt in een paar woorden de dramatiek van het Chili van generaal-president Augusto Pinochet Ugarte.

De cultureel sterk ontwikkelde Chilenen voelen deze tragiek tot in hun botten, maar putten er ook hoop uit. Velen in Chili hebben geloofd in een ommekeer na 5 oktober. Op die dag mocht Chili 'ja' of 'nee' zeggen tegen nog eens acht jaar Pinochet regime, tegen een verlenging van de dictatuur.

Manuel Almeyda, de leider van de verenigde oppositie - een politiek huis van 16 partijen van links tot gematigd rechts - gaf van te voren al toe, dat het moeilijk zou worden als het 'Nee' werd. "Oppositie tegen dictatuur is nooit zonder risico." zei hij.

Chilenen houden, misschien wel meer dan enig ander volk, van hun land. Voor die liefde hebben zij veel over. Ze gingen voor hun geloof in hun Chili onder de pas enige maanden geleden opgeheven staat van beleg de straat op om het bruut geweld te trotseren van Pinochets Chili. Al woont 15 procent van de Chilenen nu in het buitenland, ze blijven zonder ophouden geloven in hun land, in een waarlijk vrij, rechtvaardig en democratisch Chili. Na 15 jaar onder de laarzen van het militaire regime te zijn vertrapt, is dat verlangen naar een betere toekomst niet langer een utopie.

Zeker, Pinochet is nog aan de macht, en hij maakt bepaald geen aanstalten kiwi's te gaan kweken op zijn landgoed op Paaseiland, maar hij raakt wel meer en meer vervreemd van de weinige vrienden, die hij nog over heeft. Zijn collega's in de militaire junta, Rodolfo Stange (politie), Fernando Matthei (luchtmacht) en Toribio Merino (marine) zouden liever een burger als president zien na 1989, het jaar waarin de huidige ambtstermijn van Pinochet afloopt. Maar evengoed schoven zij Pinochet naar voren als de enige kandidaat voor het referendum. Pinochet is nog steeds oppermachtig, maar hij staat wel alleen.

Besmuikt zeggen de Chilenen dat Pinochet "een opa is naar wie niemand meer luistert." Ze hunkeren naar verandering en Pinochet is daarbij het eerste obstakel. Voor Pinochet zelf liggen de dingen heel anders. Letterlijk zei hij eens dat 'God mij de macht heeft gegeven'. De sluwe, ruw gebouwde generaal is overtuigd van zijn gelijk. Hij voert een door God gegeven opdracht uit: het vernietigen van het communisme, dat in een Bijbels inferno tot as verpulvert en een nieuwe gemeenschap voortbrengt, vrij van waanbeelden over de klassenstrijd.

'Mein Kampf' in Chili. Het lijkt er sterk op dat Pinochet, 72 jaar, maar buitengewoon taai, die eenzame strijd tot aan zijn laatste snik wil voeren. Internationaal is hij een paria, nergens welkom. Niemand bezoekt hem en erkenning vindt hij nergens of het moest zijn bij een paar notoire collega's zoals president Stroessner van Paraguay. Pinochet heeft met zijn houding echter ook zijn land geïsoleerd.

Het is een wrange constatering, dat de patriot Pinochet zijn opdracht in ieder geval tot op zekere hoogte heeft vervuld. Het uitroeien van het communisme heeft duizenden slachtoffers gekost en diepe, schier onheelbare wonden geslagen in Chili. Vijftien jaar dictatuur heeft de Chilenen zozeer verwond dat de hoop op een betere samenleving, zonder angst, zonder terreur, zonder armoede nagenoeg de bodem is ingeslagen.

De 16 partijen, die zich verenigd hebben in het oppositiefront, Partij voor de Democratie, hielden de vlam echter brandend. Zij moesten daarbij optornen tegen een sfeer van gelatenheid, vooral onder de arme, maar diepgelovige lagen van de bevolking. Dat gebrek aan bereidheid tot politiek engagement is het directe gevolg van de oproep tot nationale verzoening van paus Johannes Paulus II tijdens zijn bezoek vorig jaar april aan Chili. "Verzoening waarmee?," vroeg de oppositie zich af.

Met Pinochet, die de Chilenen in de volksraadpleging van 5 oktober voor simpele keuze heeft gesteld "Ik of de chaos"? Waar dat 'ik' voor staat hebben de Chilenen de afgelopen 15 jaar aan den lijve kunnen ondervinden. En de 'chaos' die Pinochet als een spookbeeld ziet opdoemen, slaat op hetzelfde communisme dat de dictator vermoedt achter een herstel van die democratie, waarop links Chili zo vurig hoopt.

Immers op 11 september 1973 overviel het leger het Moneda paleis, vermoordde de gekozen marxistische president Salvador Allende en begon aan een stelselmatige uitroeiing van alle communisten. De DINA, de speciale politieke politie, heeft het leeuwenaandeel van alle moorden en martelingen op haar kerfstok. Ondanks internationale veroordelingen handhaafde het bewind Pinochet zich door het volk stelselmatig te onderdrukken. Duizenden Chilenen wisten het land te ontvluchten.

Op 11 september 1980 is Pinochet zo machtig dat hij een nieuwe grondwet doordrukt. Deze constitutie verbiedt partijen op marxistische basis en bevat een blauwdruk voor terugkeer naar de democratie, die Pinochet voor ogen staat. Onderdeel daarvan is het houden van een referendum waar slechts 'ja' of 'nee' gezegd kon worden tegen het verlengen van de ambtstermijn van Pinochet tot 1997. Bij 'ja' kon de generaal-dictator tot 1997 blijven zitten. Hijzelf dacht, dat dat genoeg zou zijn om van Chili een rechtse modelstaat te maken, doordrenkt van God en gespeend van socialistische idealen.

Sinds 1980 neemt echter het verzet toe. Er komen steeds diepere scheuren in het rechtse front, dat Pinochet aanvankelijk had omarmd, omdat het al onder Allende was vervallen in een sociale en economische chaos. Inderdaad is in die 15 jaar repressie de economie vooruitgegaan, al profiteren de miljoenen in de grauwe volkswijken en de broodarme boeren daar niet van. Pinochets economie is er een voor de bevoorrechte klasse.

Winstpunten kan het regime nauwelijks aanvoeren. Zelfs de brute onderdrukking met zijn martelingen en verdwijningen heeft plaatsgemaakt voor een andere. "De onderdrukking is gemoderniseerd." Mensen worden getreiterd, geïntimideerd, ontvoerd, op straat door 'onbekenden' vermoord. De regering, het leger, de politie weten van niets. Ze wassen hun handen in onschuld en doen vertwijfelde pogingen geen onderzoek te hoeven instellen. Nog steeds is iedere stem tegen de dictator een stem voor het communisme, die tot zwijgen moet worden gebracht. Minder bloederig misschien, maar even effectief.

Jacobo Timerman, de Argentijnse schrijver die zelf zozeer te lijden had van het militaire regime in zijn land, constateert in zijn recent verschenen boek 'Chili, land waar de vrijheid ophoudt': "Het Chili van Allende was onmogelijk, het Chili van Pinochet onverdraaglijk." Nog eens acht jaar Pinochet zou zeker te veel van het 'onverdraaglijke' zijn voor het Chileense volk.

Licht

door Nel Casimiri

Een kerstkrant verschijnt ter gelegenheid van het kerstfeest, het feest van Christus' geboorte. Maar kerst is ook het feest van het nieuwe begin en het feest van het licht. Al van oudsher heeft men de Christelijke feestdagen laten samenvallen met feestdagen die al bestonden, die [illegible] al kenden. Die oude feesten werden alleen in een Christelijke context geplaatst. Zo verwijst het licht niet alleen naar het nieuwe Licht op aarde, Christus, maar ook naar de oude zonnewende. Ook dat vormde een nieuw begin.

Daarnaast kenden ook de Joden een feest van het licht, een feest ook van het nieuw begin, als gedurende acht dagen elke dag een nieuw licht ontstoken wordt in de menorah om de inwijding van de nieuwe tempel van Jeruzalem te vieren: het Chanoukah-feest.

Chanoukah begint op de 25ste dag van de kislev, de negende maand of de Joodse jaartelling en [illegible] bijna altijd in onze decembermaand. Dit jaar begon het Chanoukah-feest op 4 december, zo [illegible] en zo verwant [illegible] deze kerstkrant aandacht aan Chanoukah te besteden.

Chanoukah betekent inwijding. Er wordt mee bedoeld de inwijding van de tweede Tempel van Ezra, gesticht na de Babylonische ballingschap in het jaar 516 voor de gewone jaartelling. Die tempel kreeg 500 jaar later de naam: Herodiaanse tempel, omdat Herodes hem uit praalzucht liet verbouwen en verfraaien. Maar in het jaar 70 is die tempel door de Romeinen verwoest, toen zij de Joodse staat vernietigden. Nu staat er alleen nog een brokstuk van de westelijke muur overeind: de bekende klaagmuur van Jeruzalem.

HERINWIJDING

De inwijding, die bedoeld wordt, is niet de eerste, oorspronkelijke inwijding van deze Tempel. Van die inwijding is niets meer bekend. Het gaat om een tweede, een herinwijding, en om latere belangrijke, historische gebeurtenissen.

Na de verwoesting van het Babylonische rijk werd de Perzische koning Cyrus de Grote heerser over Judea. Hij stond de Joden toe in Jeruzalem een tempel te bouwen en het land weer op te bouwen. Een goede honderd jaar later stortte de Perzisch-Medische macht ineen, maar toen was het nieuwe Judea uitgegroeid tot een bezit van betekenis. Alexander de Grote van Macedonië trok [illegible] naar Azië en hij bracht de Griekse beschaving mee. Zo kwam het Hellenisme in aanraking met de Bijbelse Openbaring. Alexandrië werd een cultuurcentrum en dat oefende veel invloed uit op het andere cultuurcentrum: Jeruzalem.

Hier stuiten we op de drempel van het Christendom. En hier staan we ook midden in de grootste cultuurkamp die het jodendom van de Torah en traditie in de oudheid ooit gestreden heeft. Want nooit tevoren heeft het een Hellas tegenover zich gevonden. En daarna evenmin. Tenminste niet onder dezelfde of even [illegible] te vergelijken omstandigheden.

Strijd

Nadat met de dood van Alexander de Grote zijn rijk uiteengevallen was, veranderde het Palestijnse jodendom nog tweemaal van meester. Eerst kwam het onder de Egyptische Ptolemeeën en daarna onder de Syriërs, maar de invloed van Hellas bleef nog steeds erg sterk. Er waren onder de Joden veel voorstanders van het Hellenisme, ook onder de priesters en de dienaren van de Tempel, de Tempel die er nu zo'n drie eeuwen stond.

Van binnen, in de boezem van het jodendom, begon een strijd tegen het Hellenisme. De partij die voor het behoud van [illegible] de Chasiedim, de vromen. De tegenpartij was het [illegible] van het Joodse volk die [illegible] politiek. Zij bewogen de koning Antiochus IV Epiphanes, om met geweld de zege aan het Hellenisme te verschaffen en het jodendom voorgoed te vernietigen.

Men werd gedwongen mee te doen. De tempel werd aan Zeus gewijd en door de dienst ervan ingericht. [illegible] werd overal [illegible]. Toen grepen de Chasiedim naar de wapenen naar het voorbeeld van een oude man Mattithjahoe uit de priesterfamilie der Chasjmoneeën en onder zijn aanvankelijke leiding. Dat was in het jaar 167 voor de Christelijke jaartelling. Het volgend jaar stierf Mattithjahoe. Zijn zoon Juda, die als de grootste veldheer onder vijf heldhaftige broers werd erkend, werd de aanvoerder van de getrouwen, wier aantal met de dag groeide en duizenden opstandelingen telde.

FEEST

Juda leverde verschillende malen slag met de Syriërs. Hij kreeg de naam Macbi, maar het is niet duidelijk wat de betekenis van dat woord is. Na drie jaar van vechten versloeg Juda Macbi tenslotte de Syriërs en in het jaar 165 op de 25e dag van de negende Joodse maand, die kislev heet, [illegible] de Maccabeeën [illegible] Jeruzalem weer binnen en betraden zij het voorplein van de Tempel, precies op dezelfde datum, waarop vier jaar vroeger Antiochus de Tempel in bezit had genomen en voor zijn Zeus herschapen. De Tempel werd gereinigd en opnieuw ingewijd. En er was feest. Er werden lichten ontstoken. Overal. Op het voorplein van de tempel plantten de Maccabeeën hun lansen en hingen er lichten aan, die hun overwinning [illegible] in [illegible].

Maar er leeft nog een andere overlevering, een wonder verhaal, dat dient om het lichtenfeest te verklaren. Toen de tempel was gereinigd en van alle sporen van de dienst van Zeus was ontdaan, moest het Goddelijke Licht worden ontstoken, een lamp die in de Tempel en in elke synagoge [illegible] brandend moet worden gehouden. Dat licht geldt als symbool voor de ziel, maar ook als herinnering aan een [illegible] gedachtenis aan de [illegible].

Men vond echter maar één kruikje met olie, olijfolie, zodanige toestand dat het ter ontsteking gebruikt kon worden. Eén kruikje maar, dat niet reeds aangebroken was en gebruikt voor de dienst voor Zeus. Dat kruikje bevatte olie voor één dag. Maar zie: de lamp brandde van [illegible] [illegible] acht [illegible] [illegible] de tempelwijding [illegible] gaan. En dat was lang genoeg om nieuwe olijfolie te maken voor de Menorah.

Het feest [illegible] Chanoukah [illegible] voor alle volgende tijden. [illegible] [illegible] hun [illegible] met het Hellenisme [illegible] [illegible] nooit verloren heen.

Chanoukah is geen feest, waarvoor de Joden een vrije dag opnemen of hun zaken sluiten.

Dat gebeurt alleen op de bijbelse feesten die in de Pentateuch staan voorgeschreven. Het inwijdingsfeest wordt gevierd door het aansteken van acht feestlichtjes. De eerste avond wordt een vlammetje ontstoken, maar het licht groeit en iedere dag komt er een vlammetje bij. De laatste avond, de achtste, is het helemaal licht.

Natuurlijk is er een lamp voor het ontsteken van de Chanoukah-lichtjes ontstaan. Een toestel met acht oliebekjes op een rij naast elkaar. Ze zijn tamelijk bekend, veel mensen hebben hem als sier staan, en hij wordt in Israel als souvenir verkocht in alle maten en vormen.

Dit toestel zal wel de oudste vorm zijn. Dit is de [illegible] [illegible] of [illegible] [illegible] jaar [illegible] de [illegible] nooit van ijzer gemaakt, maar van blik, van koper of ook wel van zilver. Het lag voor de hand dat [illegible] de Chanoukah-lamp de [illegible] Menorah uit de tempel [illegible] zou worden. De [illegible] de acht ge[illegible] van het Inwijding [illegible] verband [illegible] voorschrift van de Torah, een middenschacht, waaruit aan weerskanten drie [illegible] uitsteken, in boog [illegible] naar boven gekeerd. De middenstang en de zes zijstangen dragen in een [illegible] lijn ieder een licht [illegible] olijfolie, met een [illegible] zodat ze als de [illegible] ontstoken is, [illegible] [illegible] [illegible] Deze kandelaar is [illegible] met, van zuiver goud gedreven en heeft kelken, knoppen en bloesems ter versiering, in een bepaalde vorm en in een voorgeschreven hoeveelheid. De plaats van deze gouden kandelaar in de Tempel is een onderdeel van een heel symbolencomplex.

ACHT LICHTPUNTEN

Het is dus geen wonder dat er kandelaars voor het Chanoukah licht ontstonden in de kandelaarvorm van de Menorah. Die van Chanoukah echter moesten natuurlijk acht lichtpunten hebben. Koperen siervoorwerpen zijn in de mode en de koperen kandelaars zijn overal te koop, grote en kleine, zevenarmige en achtarmige. De achtarmige hebben aan weerskanten van de middenschacht vier zijstangen, die acht uiteinden. Alleen deze acht dragen lichtkokertjes. Op de middenstang van boven komt geen licht maar een versiering. Deze acht-armige kandelaar is de menorah van het Chanoukah-feest. Er staan soms Hebreeuwse letters op.

Gewoonlijk worden in deze menorah kaarsen gebrand. Het was en is geen voorschrift, dat er voor Chanoukah olie voor het licht gebruikt moet worden. Het is ook geen voorschrift, dat er een lamp of kandelaar, die acht lichtpunten heeft, voor gebruikt moet worden. Het kunnen ook acht afzonderlijke kaarsen of olielampjes zijn. [illegible]

VASTE PLAATS

Het Chanoukah-licht wordt in huis en in de synagoge ontstoken. In de synagoge wordt daar bijna overal de grote, staande Menorah voor gebruikt. In veel [illegible] [illegible] [illegible] bruikt, de rest van de tijd is de Menorah een ornament in de synagoge. [illegible] de Sephardische Joden [illegible] [illegible] [illegible] lampen van steen of metaal [illegible] hebben ze een ronde vorm. [illegible] Oost-Europa had de kandelaar een achterwand, vaak met [illegible] ten zodat hij ook op tafel [illegible] staan. Deze lampen zijn me[illegible] tal gemaakt in filigrain en ve[illegible] sierd met kronen, leeuwen, [illegible] elaars en dergelijke figuren.

PLECHTIG

Het ontsteken van de kandelaar in de synagoge gaat natuurlijk met plechtigheden vergezeld. Lofspreuken gaan vooraf. De chazan zingt de [illegible] van God. Dan, als de zanger het laatste woord heeft gezongen, steekt hij het eerste vlammetje aan. En de dienst gaat verder terwijl het eenzame vlammetje als een sterretje flonkert. De tweede avond worden met hetzelfde ceremonieel twee lichtjes ontstoken. Gisteren was het eerste lichtpuntje aan de rechterhand van de voorzanger, nu is het hetzelfde licht [illegible] het licht ernaast. Maar vandaag wordt eerst het nieuwe licht ontstoken en dan het andere van gisteravond. En zo gaat het door, eerst het nieuwe licht, daarna de andere.

Thuis is de gebeurtenis van Chanoukah niet het ontsteken van de lichtjes in de synagoge, maar van de lichtjes in huis.

Oorspronkelijk was het regel de Chanoukah-lampen te ontsteken buiten, bij de ingang van het huis. Daarom werd een glazen huis om de lamp gezet om te voorkomen dat het licht door de wind werd uitgeblazen. [illegible] werd echter [illegible] [illegible] gegeven de lichtjes [illegible] [illegible] [illegible]

Sjammasj, de dienaar van het licht

Thuis steekt niet alleen de vader het Chanoukah-licht aan maar alle mannen, [illegible] kleine jongens hebben hun eigen lampje of luchter. Het is een evenement in het familieleven. Er wordt gezongen. Dadelijk nadat allen op de rij af hun lichtjes aangestoken hebben, of ook wel later, aan het einde van het gewone dankgebed na de maaltijd.

Zolang de feestlichtjes branden, wordt het gewone werk gestaakt. Ook de moeder laat haar huishoudelijke werk liggen. En de avonden van Chanoukah worden, meer dan andere avonden, familieavonden, waarbij [illegible] spelletjes met de kinderen gedaan worden.

Het feest van Chanoukah heeft voor de hedendaagse Joden een nieuwe betekenis gekregen [illegible] [illegible] [illegible]

(Informatie [illegible] de Vries [illegible] Curaçao.)

Chanoukah van 18e tot 20e eeuw

* De verschillende Chanoukah-kandelaren weerspiegelen de tijdsperiode waarin zij zijn ontworpen: van de achttiende eeuwse koperen kandelaar tot de tegenwoordige modellen van handgeblazen glas en van kersehout.

Cijferraadsel

Deze schilder maakt ook wel eens een schilderij van getallen. Op een keer had hij tien getallen op het doek gezet. Maar hij vond het schilderij toch niet erg mooi. Dus pakte hij wat witte verf en liet daarmee zeven getallen verdwijnen. En weet je wat nu het leuke was? De drie getallen die overbleven waren samen precies 100.
Welke getallen bleven op het doek staan?

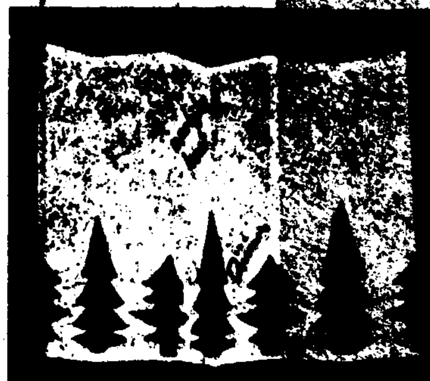

Kruipspelletje

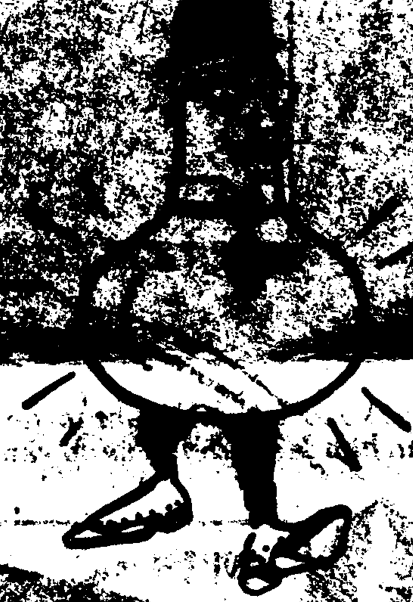
Zijn al je neefjes en nichtjes Bon Pasku komen wensen? Dan kunnen jullie mooi dit spelletje doen. Teken aan de ene kant van de kamer een startlijn en aan de andere kant een einddoel. Alle kinderen gaan op handen en knieën achter de startlijn zitten. [illegible] waarop alle kinderen achterstevoren en zonder om te kijken naar het einddoel beginnen te kruipen. Wie toch omkijkt, moet opnieuw beginnen!
Het is leuk om te zien waar sommigen terecht komen!

Ogenspel

Een spelletje voor de kerstdagen: Je gaat allemaal op een stoel zitten, tegenover een hoek van de kamer. In die hoek zijn tot op de grond een paar kranten gespeld, waar drie kinderen achter kunnen staan. Je mag niets van die kinderen zien. Op ooghoogte zijn twee gaatjes in de krant gemaakt en daar moeten de drie kinderen doorheen kijken. Degenen die op de stoelen zitten, moeten nu raden welk kind dat paar ogen [illegible]. Wie goed raadt, kan [illegible] een aantal punten [illegible] wie de meeste punten op het eind heeft, krijgt een prijsje.

Om zelf te maken
Kerstkaarten

Zelf kerstkaarten [illegible]
Vouw een wit stuk papier van 18 bij 12 cm. als een harmonika op (zie voorbeeld). Teken twee kerstbomen op het bovenste [illegible] en knip ze uit. [illegible]

Anders Dan Anders

Kaarsen branden veilig in deze zandschotel! Zoek maar wit zand [illegible]

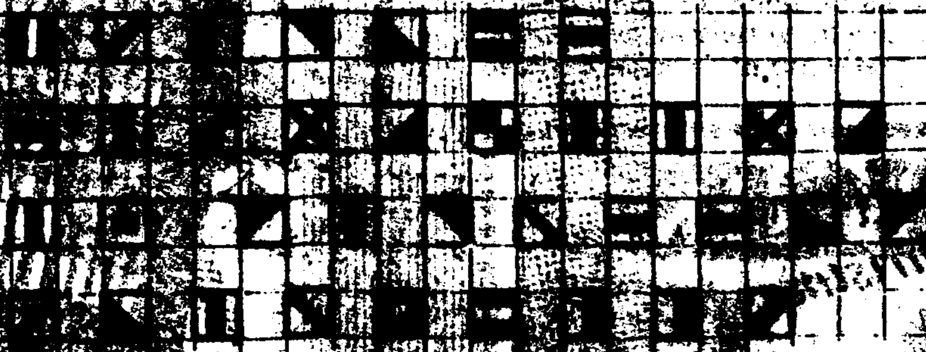
Om te kleuren

Wie ben ik?

1. Dikwijls ga ik uit; toch blijf ik altijd binnen. Je kent mij allemaal ga maar eens goed verzinnen.
2. Ik moet maar [illegible]

Wist je dat?

[illegible]

[illegible] grond gevallen is, een soort sterke drank wordt. En [illegible] van drinken en dronken worden! Dan krijgen ze op slag de [illegible] worden, uit het [illegible]

Geheimschrift

[illegible] week op het [illegible] gevonden [illegible]? Als je weet welke letter [illegible] schrift je al een heel [illegible] steeds dezelfde letter. Zie [illegible] van de pagina.

OPLOSSING Geheimschrift:

Sponzen

...Verschillende soorten

Wist je dat sponzen dieren zijn? Ja zeker. Een [illegible] sponsje lijkt helemaal niet op een spons. Het is een piepklein beestje, dat larve genoemd wordt. [illegible] dus, die eerst als larven in het water leven, [illegible] een weg vliegen.
De larve van een spons gaat [illegible]

Dierenraadsel

1. Dat [illegible]
2. Dat kind [illegible]
3. Dit insect, [illegible]
4. Hij is zo dom als [illegible]
[illegible]

OPLOSSING Dierenraadsel:

De Neus van Sint Jozef

Steven zat op de grond en speelde met zijn boetseerklei. Dat deed hij bijna elke dag en hij kon er prachtige dingen mee maken. Poppetjes en dieren, die er uit zagen of ze zo weg zouden lopen.

"Wat ben je aan het maken?" vroeg mama. "De beeldjes van de kerststal", zei Steven, "Kijk, het kindje en Maria heb ik al klaar". "Waarom ga je niet eens in de kerk kijken", zei mama. "De pastoor heeft vast de grote kerststal al te voorschijn gehaald. Dan kun je zien hoe alles eruit ziet". Dat vond Steven een goed idee. "Ja, dan kan ik zien hoe ik de baard van Sint Jozef moet maken", knikte hij. En weg was hij al. Naar de kerk, die op de hoek van de straat stond.

Hij bofte. De kerkdeur stond op een kier. En voor in de kerk was de pastoor bezig met de grote kerststal. "Hallo", zei hij, toen hij Steven zag. "Kom je me helpen? Alle beelden moeten nog op hun plaats gezet worden. Kijk, de stal staat er al. Ik heb hem hier en daar een beetje opgeverfd en die balk aan de voorkant vast gespijkerd". Hij had een veeg groene verf op zijn wang, maar Steven had geen tijd hem er op te wijzen. Hij zat al bij de kist met beelden. Ai, wat zag de os er echt uit. Net of hij elk ogenblik boe zou gaan roepen. En de ezel leek precies op de ezel van Boe Silvio. "Zet ze maar daar achter in de stal", wees de pastoor. "Hebben jullie thuis ook een stalletje?". "Ik maak zelf beeldjes van boetseerklei", vertelde Steven. "Ik kwam even kijken hoe de baard van Sint Jozef eruit ziet".

"Wel, wel, wel", knikte de pastoor en pakte Sint Jozef uit de kist. "Bekijk hem dan maar goed. Ai, au!" Hij had de hamer op de grond niet gezien en struikelde er bijna over. Vlug greep hij zich vast aan een bank en... liet Sint Jozef uit zijn handen vallen. "Aiaiai", schrok Steven, "Zijn neus!"

Daar lag Sint Jozef op de grond met zijn neus in wel tien kleine stukjes ernaast. "Wat erg!", zuchtte de pastoor en veegde met een stoffige hand zijn voorhoofd af. Steven was zo geschrokken, dat hij niet eens zag, dat de pastoor nu een vuile veeg naast de groene verf op zijn gezicht had.

"Sint Jozef zonder neus!" zuchtte hij, "Zo kunnen we hem toch niet in de stal zetten? Oh, meneer pastoor, mag ik hem hebben? Dan kan ik hem thuis namaken van boetseerklei". "Nee, nee, dat gaat niet", zei de pastoor, "Wat moet ik nu met een kerststal zonder Sint Jozef doen? Nee, ik zet hem wel met zijn rug naar de mensen toe. Dan ziet niemand, dat hij geen neus heeft".

Samen zetten ze Sint Jozef op zijn plaats. Maar hoe ze hem ook schoven, je blééf een beetje zien, dat hij er vreemd uitzag. Zelfs toen ze een van de herders

vlak voor hem zetten. "Niets aan te doen", zuchtte de pastoor. "De rest van de stal is toch wel erg mooi geworden, he?" Ja, de stal wel, maar Steven had moeite niet te lachen, want ineens zag hij de groene vlek en de vuile veeg. En intussen zat de baard van de pastoor ook nog vol strooitjes van het kribje.

Op weg naar huis moest Steven steeds aan Sint Jozef zonder neus denken. Jammer dat de pastoor hem niet had willen geven. Dan zou hij er van boetseerklei een mooie nieuwe neus aan gemaakt hebben. En .... opeens bleef hij staan.

Dat hij daar niet eerder aan gedacht had! Hij zou het beeld weer in orde maken voor de pastoor! ZOnder nog langer na te denken rende hij terug naar de kerk.

"Meneer Pastoor!" hijgde hij, "Meneer Pastoor!". Maar niemand gaf antwoord. De pastoor was weggegaan. "Nou ja", dacht Steven, "Ik neem het beeld vast mee. Zo'n neus is toch gauw klaar. Vóór de pastoor zijn gezicht schoongemaakt heeft, heb ik die neus al gemaakt. Wat zal hij opkijken, als hij terugkomt!".

Maar dat viel tegen. De ene neus was te groot en de andere te klein. De derde was te dik en de vierde leek wel de neus van een paljas. En toen hij eindelijk de goede neus had, moest hij nog op Sint Jozefs gezicht geplakt en bijgeschilderd worden. "Ik breng hem morgen na school wel terug", dacht Steven, want hij moest zijn huiswerk ook nog maken. En de neus moest drogen.

Toen de pastoor die avond nog even de kerk inliep, miste hij dadelijk Sint Jozef. "Aiaiai", zuchtte hij. "Eerst was alleen zijn neus weg en nu is hij helemáál verdwenen. Ik begrijp alleen niet waarom ze een beeld zonder neus stelen. Of zou....?"

De patoor moest ineens aan Steven denken, die het beeld had willen hebben. Zou hij het toch weggepakt hebben? "Zo'n kwajongen", dacht de pastoor. "Ik zal hem eens een lesje leren!" En hij stapte naar zijn beste vriend, die politie-agent was, om te vragen of die hem wilde helpen.

Een half uurtje later keek Stevens mama verschrikt naar de pastoor en de agent, die met Steven wilden praten. Wat

voor kattekwaad had hij nu weer uitgehaald? Vlug riep ze Steven.

"We komen het beeld terughalen", zei de pastoor streng. "Hoe wist u, dat ik het had?", vroeg Steven verbaasd. En hij keek nog verbaasder toen de agent hem een flink standje gaf. "Maar...", zei hij verlegen. "Niets te maren", bromde de agent. "Als je nog één keer iets uit de kerk wegpakt, ga je mee naar de politiepost, begrepen?". "Maar ik heb...", begon Steven weer.

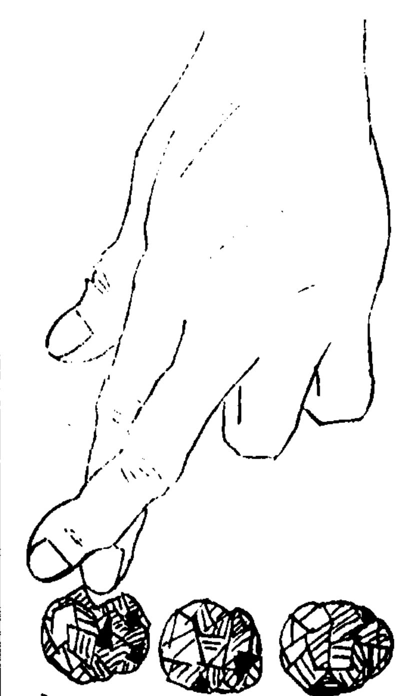
"Houd je mond en ga het beeld halen", zei mama met een dikke rimpel in haar voorhoofd. Wat moest de pastoor wel van haar en Steven denken! Ze schaamde zich dood.

Met gebogen hoofd gaf Steven even later het beeld aan de pastoor terug. Nu had hij de pastoor willen helpen en nu waren ze allemaal boos op hem! "U moet goed uitkijken, dat zijn neus er niet afvalt", zei hij, ook een beetje boos. "De lijm en de verf zijn nog niet droog. Daarom had ik hem morgen terug willen brengen."

Verlegen keken de grote mensen elkaar aan. "Dus, eh... je had hem helemaal niet willen stelen?" zei de pastoor. "Aiaiai!" En toen was ineens alles weer goed. De agent klopte Steven op zijn schouder, mama schonk voor allemaal een glaasje limonade in, de pastoor beloofde hem nieuwe boetseerklei en Steven glom van trots, omdat iedereen de nieuwe neus van Sint Jozef zo mooi vond. En Sint Jozef zelf? Die stond met Kerstmis naast het kribje, met zijn gezicht naar de mensen natuurlijk, en zag er met zijn nieuwe neus van boetseerklei het mooiste uit van alle beelden uit de stal.

Nel Basilio

Twee of Drie

Maak drie bolletjes van zilverpapier of neem drie knikkers en leg die op tafel. Zeg nu tegen je vriend zijn middelvinger over zijn wijsvinger te leggen (zie tekening). Laat hem nu zijn ogen dicht doen. Haal twee bolletjes weg en breng de gekruiste vingers naar het overgebleven bolletje. Laat hem nu, nog steeds met gesloten ogen, met de gekruiste vingers over het bolletje aaien en vraag hem hoeveel bolletjes hij voelt, een, twee of drie.

Je vriend zal twee bolletjes voelen!

Omdat we niet gewend zijn iets met gekruiste vingers te bevoelen, lijkt het voor hem of er twee bolletjes zijn, terwijl er dus maar één is. Probeer het maar eens.

Het is maar een weet

Wat at de leeuw in de dierentuin, toen de dierenarts zijn rotte kies uitgetrokken had?
De dierenarts.

Een Indiaan uit de oerwouden van Braziliê kwam in een grote stad en zag daar voor het eerst van zijn leven een man op een fiets. "Hoe vind e dat", vroegen ze hem. De Indiaan schudde zijn hoofd en zei: "Die man is vreselijk lui. Hij zit zelfs nog, als hij loopt."

*****

Waarom lukt het een heks op een bezemsteel door de lucht te vliegen?
Ze leerde dat van haar moeder.

*****

Ik heb vèel fouten in mijn dictee gemaakt om mijn juf een plezier te doen.
Ze heeft pas een mooie rode balpen gekocht.

*****

Een man in de bus schilt een sinaasappel af, strooit er peper op en gooit de sinaasappel weg.
"Wat doet u nu?", vraagt een dame.
"Ik lust geen sinaasappels met peper erop", zegt de man.

*****

Hoe spel je "muizenvanger"?
K..A..T..

*****

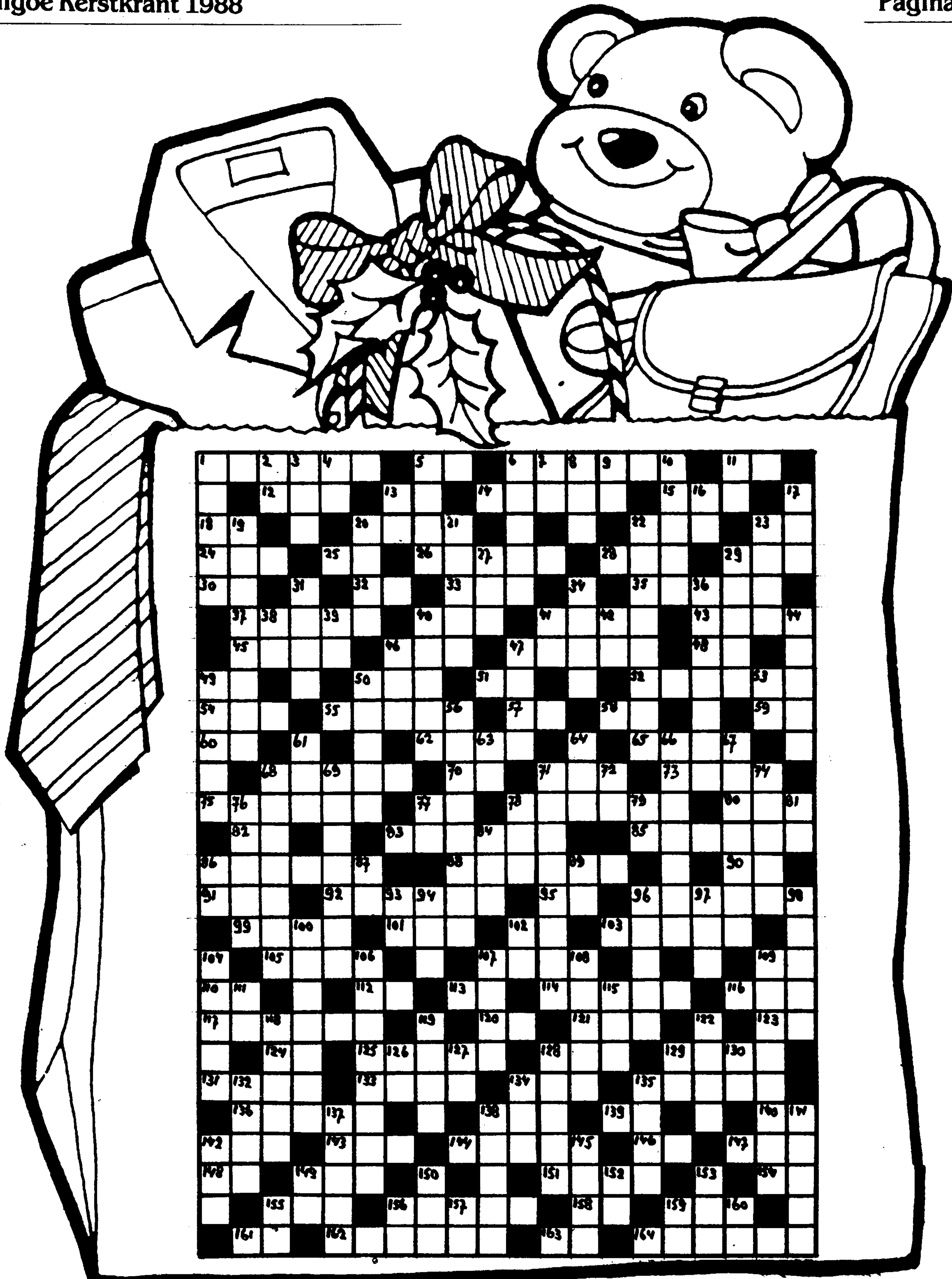
Klop! Klop!
Wie is daar?
Deug!
Welke Deug?
DEUGNIET!

*****

Vrouw: we moeten onze babysit iets geven met Kerstmis. Wat heeft ze vorig jaar gekregen?
Man: de mazelen!

*****

Kinderkerstpuzzel

HORIZONTAAL:

1. Dag van de week; 5. Knock out; 6. Sport; 11. Reeds; 12. Morsesein; 13. Voegwoord; 14. Muurbedekking; 15. Vijfhonderd gram; 18. Rund; 20. Openbaar vervoer; 21. Duur; 23. Persoonlijk voornaamwoord; 24. Mannelijke hond; 25. Mama; 26. Land in Europa; 28. Gelegenheid om te drinken; 29. Speelgoed; 30. Namelijk (afkorting); 32. Reeds; 33. Speelgoed; 35. Metaal; 37. Monster; 40. Getal; 41. Plezier; 43. Vervoeging van azen; 45. Watervogel; 46. Dik; 47. Er komt muziek uit; 48. Nummer (afkorting); 49. Slee; 50. Hert; 51. Op die manier; 52. Kwaadspreken; 54. Deel van het lichaam; 55. Roofdier; 57. En dergelijke (afkorting); 58. Muzieknoot; 59. Persoonlijk voornaamwoord; 60. Te veel; 62. Nog een keer; 65. Stekelig dier; 68. Insekt; 70. Deel van een mast; 71. Bezittelijk voornaamwoord; 73. Man uit de bijbel; 75. Hoop; 77. Paardenkracht (afkorting); 78. Speels; 80. Plaats in Gelderland; 82. Rivier in Noord Brabant; 83. Insmeren; 85. Vervoeging van raden; 86. Toegang; 88. Heel dom; 90. Persoonlijk voornaamwoord; 91. Tekening op koper; 92. Eerbrengend; 95. Papa; 96. Knaagdieren; 99. Iemand die eet; 101. Heb je nodig om te vissen; 102. Mama; 103. Jongensnaam; 105. Eind; 107. Bokaal; 109. Lade; 110. Muzieknoot; 112. Vervoeging van zijn; 113. Kade; 114. Maand; 116. Mager; 117. Op alle plaatsen; 120. Is over na verbranding; 121. Wasgelegenheid; 123. Persoonlijk voornaamwoord; 124. Zogenaamd (afkorting); 125. Niets uitgezonderd; 128. Bron; 129. Snoepgoed; 131. Uitroep van afkeuring; 133. Verbinding; 134. Dwaas; 135. Toneelspel; 136. Tapijt; 138. Vod; 139. Muzieknoot; 140. Slee; 142. Onderwijs; 143. Ontkenning; 144. Scheur; 146. Ons inziens (afkorting); 147. Lof; 148. Slee; 149. Hemellichaam; 151. Deel van de mond; 154. Lidwoord; 155. Droog; 156. Van Noorwegen; 158. Rivier in Noord Brabant; 159. In plaats van (afkorting); 161. Reeds; 162. Deel van een bed; 163. Persoonlijk voornaamwoord; 164. Vrucht.

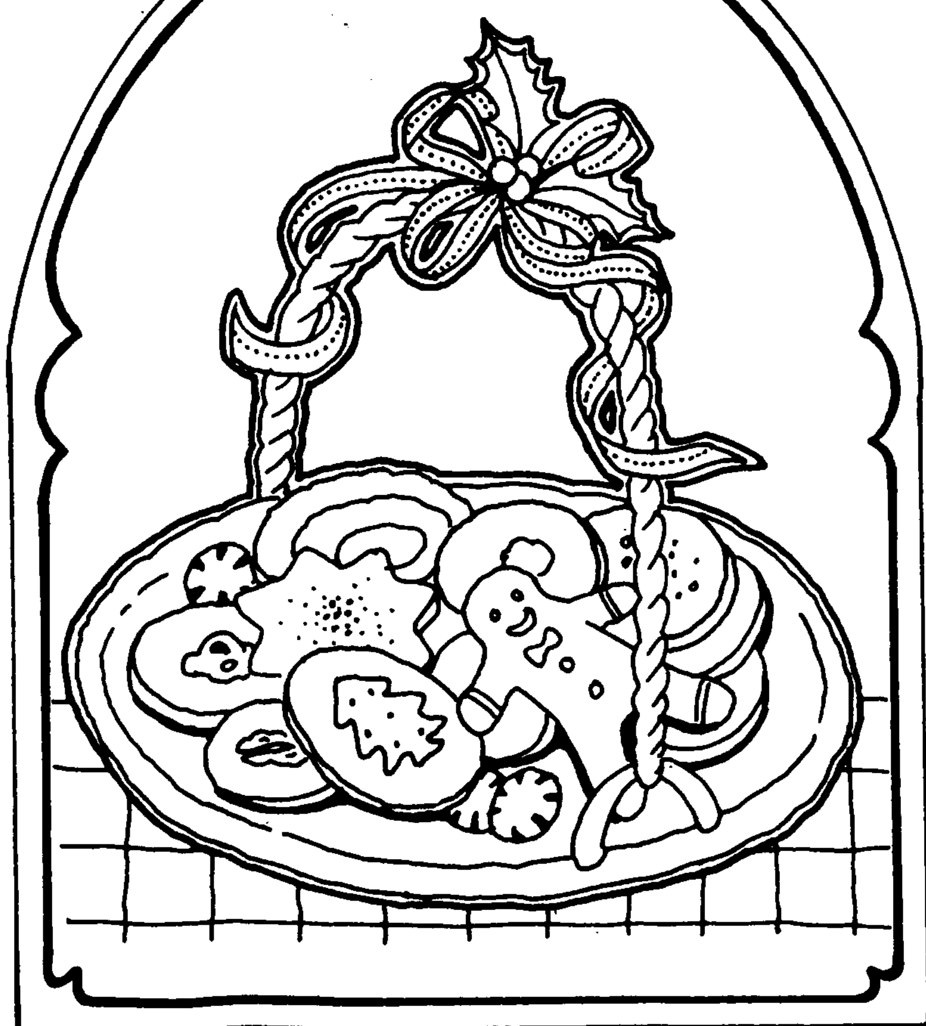
VERTIKAAL:

1. Soort vis; 2. Bevroren water; 3. Stom; 4. Verbrande turf; 5. Geleerd; 6. Deel van de borst; 7. Landbouwwerktuig; 8. Hals; 9. Namelijk (afkorting); 10. Ras; 11. Aanstaande (afkorting); 13. Daar; 16. Nummer (afkorting); 17. Huid; 19. Soepgroente; 20. Opdracht; 21. Curaçaose werf; 22. Huis van de pastoor; 23. Soort dans; 27. Niet vast; 29. Haarbegroeiing; 31. Angstig; 34. Netheid; 36. Bijdrage; 38. Muzieknoot; 39. Jongensnaam; 40 Bewoner van Zeeland; 41. Papa; 42. Zuivelprodukt; 44. Iemand die groente verbouwt; 46. Dieren; 47. Besturing van een schip; 49. Dierentuin; 50 Opstandeling; 53. Landbouwwerktuig; 56. Zonder werk; 61. Speeltuig; 63. En anderen (afkorting); 64. Deel van de dag; 66. Schietklaar; 67. Gezongen woorden; 68. Achterste; 69. Van geloof veranderd; 71. Deel van de hand; 72. Nieuwe Testament (afkorting); 74. Slang; 76. Familielid; 77. Papa; 78. Van de; 79. Daar; 81. Rivier in Friesland; 84. Huid; 86. Rivier in Friesland; 87. Zie 81; 89. Onder andere (afkorting); 93. Deel van de mast; 94. Beroep; 96. Haarbegroeiing; 97. Vervoeging van vullen; 98. Vieze lucht; 100. Geestkracht; 102. Persoonlijk voornaamwoord; 104. Barst; 106. Stukken land omgeven door zee; 107. Zuivelprodukt; 108. Dik touw; 109. Roofdier; 111. Als volgt (afkorting); 115. Paling; 118. Zoogdieren; 119. Deel van de school; 122. Openbaar vervoer; 126. Lade; 127. En dergelijke (afkorting); 128. Broodbeleg; 129. Dokter (afkorting); 130. Vanwege; 132. Geelachtige kleur; 134. Droog; 135. Overleden; 137. Reusachtig; 138. Voetbedekking; 141. Al; 142. Stuk stof; 145. Opdracht; 149. Op die manier; 150. Deel van het hoofd; 152. Achter; 153. Familielid; 155. Deciliter (afkorting); 156. Nieuwe Testament (afkorting); 157. Onder andere (afkorting); 159. Voorzetsel; 160. Verenigde Naties (afkorting).

Stuur je oplossing vóór 11 januari 1989 naar de Amigoe. Scherpenheuvel z/n, Curaçao of Nassaustraat 100, Aruba of naar de Heer Linkels, POB 122, Bonaire. Zet op de envelop: KINDERKERSTPUZZEL.

De winnaar of winnares ontvangt fl.50,--!

Zie voor de oplossing de eerstvolgende Kinderkrant in januari 1989.

Duur diner

Voor veel te veel mensen betekent Kerstmis vooral lekker eten, en veel eten. En waar het Kerstfeest om gaat: de geboorte van Jezus, daar denken ze niet aan. 100 Jaar vóór Christus dacht niemand er aan, want Jezus was dus nog niet geboren. Maar van lekker eten hielden ze toen ook al.

In Egypte leefde in die tijd de mooie koningin Cleopatra. Ze was getrouwd met de Romeinse veldheer Marcus Antonius. Het Romeinse rijk was toen zo machtig als nu Amerika. Maar Marcus Antonius wilde samen met zijn vrouw een wereldrijk stichten, dat nog machtiger dan Rome was.

Intussen voelde hij zich daar in Egypte echt in zijn schik. Dagelijks werden er grote feesten gegeven. En er werd heerlijk gegeten en gedronken.

Op een dag wedde hij met de koningin wie van hen beiden de duurste maaltijd ter wereld op tafel zou kunnen brengen. Hij liet de beste koks uit Egypte en andere landen komen en ze moesten het lekkerste van het lekkerste klaar maken. Ik hoef je niet te zeggen, dat ze daar uitstekend in slaagden. Cleopatra zat lachend te eten en zei: "Verrukkelijk, dat moet wel een heel dure maaltijd zijn geweest."

De volgende avond nodigde zij Marcus Antonius uit. Hij stond stomverbaasd: er stond alleen een salade op tafel. Maar Cleopatra glimlachte en nam uit een doosje een geweldig grote, prachtige parel. Ze legde die in de klaargezette azijn, waarin de parel oploste, en goot toen de azijn over de salade.

Ze had gewonnen! De parel was meer waard dan alle aardse lekkernijen.

Leuk om te weten: De grootste parel ter wereld was zo groot als een duivenei. Deze is door Japanse duikers uit zee gehaald.

De wonderlijke wereld van de WORMEN

door Yvonne van Es

WORMEN — Het woord alleen al doet menigeen rillen van afschuw. Men denkt dan meestal aan die kronkelende enge dieren die over je huid kunnen kruipen. Om kippevel van te krijgen. Bekend zijn de ringwormen uit vochtige en koele landstreken die door sporthengelaars als een gewild aas voor vissen verzameld worden. Minder bekend is dat er vele duizenden soorten wormen zijn zowel op het land als in de zee. Vooral de soorten die in tropische wateren voorkomen, kunnen van een onvergelijkbare schoonheid zijn. De dieren lijken soms net op exotische bloemen die met hun uitgestrekte kronen ritmisch met de deining van het water meebewegen. Eenmaal uit hun natuurlijk milieu gehaald verliest de worm snel haar pracht. Een beetje troebel water met wat vlokjes erin is alles wat dan nog van het dier overblijft.

...Een kalkkokerworm zoals deze er zonder beschermend omhulsel uit ziet...

Voor de geïnteresseerde natuurliefhebber is het speuren naar wormen een geliefkoosde bezigheid. Wandelend langs rotsachtige stranden of snorkelend boven tropische koraalriffen wordt elke loszittende steen of koraalhoofd nauwgezet onderzocht. Het onderwerp 'wormen' roept vaak beelden op van regenwormen of andere voor het gemiddelde oog weinig aantrekkelijke dieren als wadpieren. In zekere zin heeft men ook gelijk, maar het idee dat alle wormen per definitie lelijk zijn, moet men maar snel laten varen, als men bijgaande foto's bekijkt.

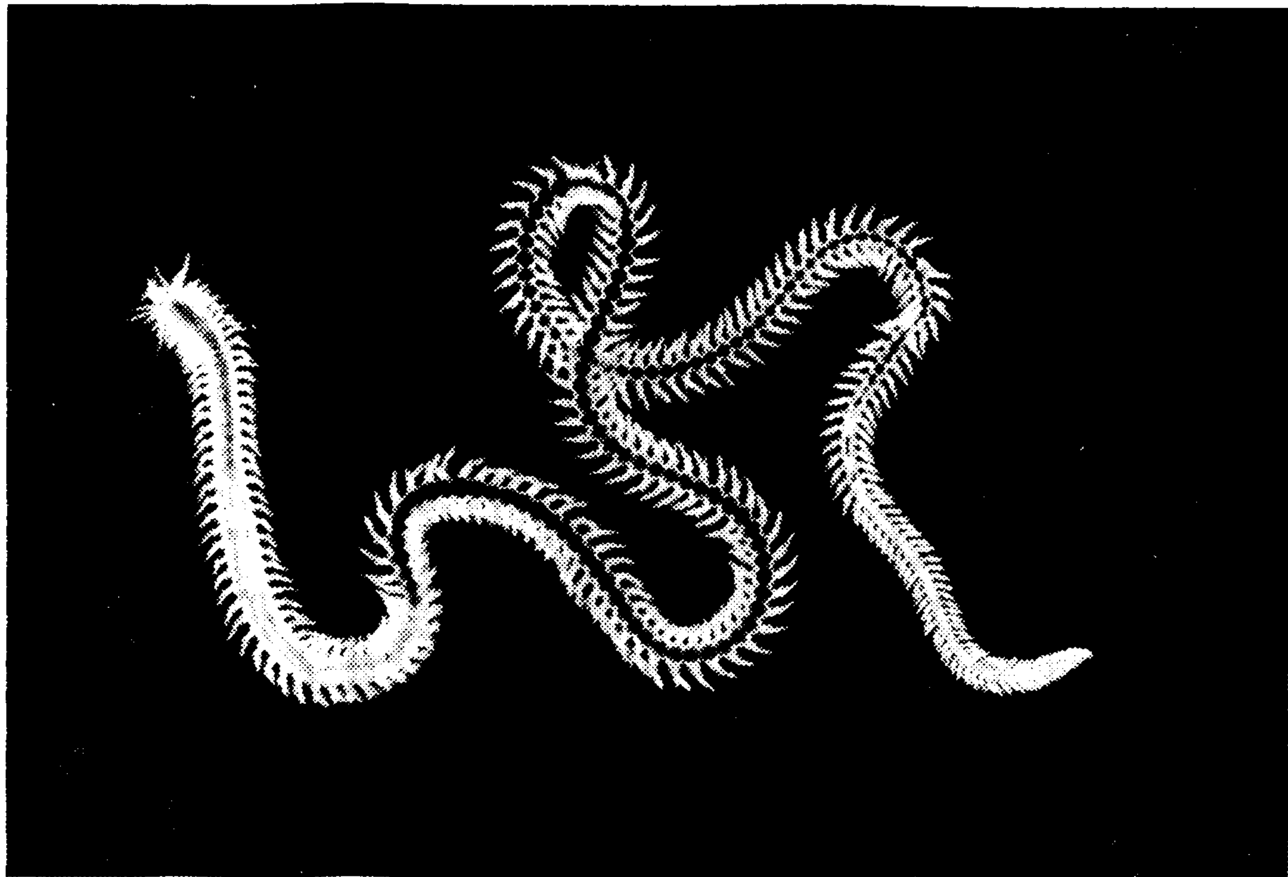
SYSTEEM

Een vluchtige schets: de wormen (in het Latijn Annelida genaamd) behoren tot de grote groep van ongewervelde dieren. Bovengenoemde ringwormen behoren tot de klasse der 'weinigborsteligen' (Oligochaeta). Daarnaast zijn er nog de bloedzuigers (Hirudinae) en 'veelborsteligen' (Polychaeta). Er bestaan meer dan 15.000 verschillende ringwormen die volgens een natuurlijk systeem onderverdeeld worden.

De voortbeweging van de ringworm is vrij karakteristiek. Een typische ringworm zou men kunnen omschrijven als een buis in een buis. De buitenste buis bestaat uit een aantal gespierde ringen die alle eenzelfde deel van het zenuwstelsel en het bloedvatstelsel bevatten. De binnenste buis is het darmkanaal. Dus elk segment — en dit kunnen er honderden achter elkaar zijn — is een kopie van elk ander, met uitzondering van een kapje voor en achter om de holle pijp af te sluiten. De lichaamswand bevat spieren. Als de overlangse spieren in de lichaamswand samentrekken, wordt de worm kort en dik. Het samentrekken van dwarse ringspieren maakt dat de worm lang en dun wordt. Door een combinatie van peristaltische bewegingen van de lichaamswand samen met het uitsteken of terugtrekken van de haarbundels in de lichaamswand kan het dier zich voortbewegen.

Net zoals bijvoorbeeld bij de vogels onderscheid gemaakt kan worden tussen felle rovers als adelaars en vreedzame filteraars zoals flamingo's, kunnen ook bij de wormen agressieve rovers en rustige voedsel verzamelaars onderscheiden worden. Overeenkomstig de leefwijze van de worm varieert die van snel — vrijlevend — tot traag — in de modder gravend —, of zelfs permanent, in een koker wonend. Fossiele kokers zijn al van meer dan 100 miljoen jaar geleden bekend. De kokers waren soms zo talrijk, dat ze kalkstenen riffen vormden. De zachte wormen verdwenen echter geheel. Van hun evolutionaire ontwikkeling zijn dan ook geen bewijzen bewaard gebleven.

Mariene wormen kunnen overal aangetroffen worden. Met name in tropische wateren vindt men veel variaties bij de interessante kokerwormen. De kokerwormen noemt men wel de bloemen van de zee. Zoals de naam aanduidt, maken de dieren hun eigen koker met behulp van een verhardend uitscheidsel, of van kalk. Deze wormen kunnen in lengte variëren van 1 millimeter tot 20 centimeter. De grotere soorten hebben in het Engels allerlei fraaie namen zoals waaierwormen (fan worms), plumeauwormen (featherduster worms) of kerstboom-wormen (Christmas tree worms). In Nederland kent men bijvoorbeeld de pauwestaart- worm.

...Een vrij typische borstelworm, zoals deze soort in spleten tussen de koralen rondkruipt...

...Kluwens van kokers afkomstig van kalkkokerwormen. Deze zijn ondermeer tussen de wieren in de brandingszone van Curaçao te vinden. De tweede foto is genomen in de Piscadera buitenbaai, voordat er een zandstrand werd aangelegd...

Al deze namen verwijzen naar het feit dat vooraan het dier een zogenaamde kieuwkroon zit: twee groepen van veervormige tentakeltjes die in halve cirkels of spiralen gerangschikt zijn. Tezamen vormen deze de opvallend mooie 'bloem'. Het is derhalve niet verwonderlijk dat naturalisten uit vroegere eeuwen de drie nauw verwante wormfamilies onderbrachten bij de zogenaamde dier-planten (Zoophyta), en heden ten dage veel mensen ze aanzien voor die andere groep van bekende 'zeebloemen', de zeeanemonen.

Een kokerworm in een aquarium heeft op het eerste gezicht niets gemeen met een regenworm. Uit de koker gehaald, wordt de overeenkomst ogenblikkelijk duidelijk in het uit segmenten bestaande achterlijf. Kokerwormen komen wereldwijd in zee voor: van de Noord- tot de Zuidpool; op het pantser van een krab of in een massieve koraalkolonie; in Seaquarium of in de mysterieuze diepten van de oceaan; als dichte klonten in vele havens of zelfs als kleine eilandjes in lagunes. Nog onlangs werden twee voor de wetenschap nieuwe soorten beschreven voorkomend bij de warme zwavelbronnen op de zeebodem bij de Galapagos eilanden, op een diepte van 2500 meter. Er is zelfs één soort bekend uit de met zoetwater gevulde Karstgrotten van Joegoslavië, waarschijnlijk een overblijfsel uit de Krijtperiode, zo'n 140 miljoen jaar geleden, toen deze plaatsen onder de zeespiegel lagen.

Een stukje biologie. Eén van de functies van de kieuwkroon is ademhaling. De rest van het lichaamsoppervlak doet hieraan ook mee. Op het eerste gezicht lijkt dit wat vreemd. Er zijn echter nogal wat kokerwormen die bij laag water droogvallen en het dier moet dan in zijn vochtige koker blijven. De kieuwen alleen geven in dat geval niet genoeg zuurstof. Bovendien worden de kieuwkronen vrij regelmatig door vissen afgehapt, en dan is een noodvoorziening geen overbodige luxe.

De snorkelaar die probeert een kieuwkroon van dit dier te pakken, komt tot de ontdekking dat dit niet zo gemakkelijk is: bliksemsnel schiet het beestje terug in zijn beschermende koker, zodra een schaduw over het dier valt. Alle waaiervormen hebben ditzelfde verdedigings- mechanisme tegen eetgrage vissen. Veel kieuwkronen bezitten hiertoe 'oogvlekjes' of zelfs 'facetogen' die bijzonder geschikt zijn om beweging van bijvoorbeeld een overzwemmende vis waar te nemen.

PREFAB

Vissen zijn sneller dan de mens en sommige soorten slagen er dikwijls in een kroon te pakken te krijgen zoals uit de maaginhoud van deze vissen gebleken is. Klaarblijkelijk lijdt de worm daar niet onder. De kieuwkroon breekt gemakkelijk langs een 'prefab' breukvlak af. Het dier zelf kan zich zo in veiligheid brengen, en met een paar dagen is de afgebroken kieuwkroon weer aangegroeid.

De voornaamste functie van de kieuwkroon is het zeven voedsel. De kroon bestaat uit tot wel zestig paar geveerde kieuwdraden die tijdens het affilteren van voedsel in een pluim of trechter zijn uitgespreid. Elke kieuwdraad is bezet met een ingewikkeld systeem van trilharen. In principe wekken ritmisch slaande trilharen een waterstroom op die van buiten naar binnen de kroon loopt. Via het ingewikkelde trilharen-systeem resulteert dit uiteindelijk in een vrij krachtige stroom afgefilterd water, die van het centrum van de kroon wegspuit. Meestal worden ongefilterd en gefilterd water gescheiden gehouden. Eencellige wiertjes en andere kleine in het water zwevende deeltjes worden in groeven in de pluim die gevuld is met slijm, gevangen. Alle groeven leiden naar de mond, gelegen in het midden van de kieuwkrans.

De worm filtert alle in het water zwevend materiaal af, behalve te grote deeltjes die door speciale trilharen worden tegengehouden. Aangezien de anus aan het achtereind van het dier ligt, zou de koker van het dier binnen de kortste keren met uitwerpselen gevuld zijn als ze hiervoor niet een slimme oplossing hadden ontwikkeld. Met een trilhaargoot tussen de onderkant van het lichaam en de koker worden de keuteltjes naar voren getransporteerd en uiteindelijk met de uitgaande waterstroom afgevoerd.

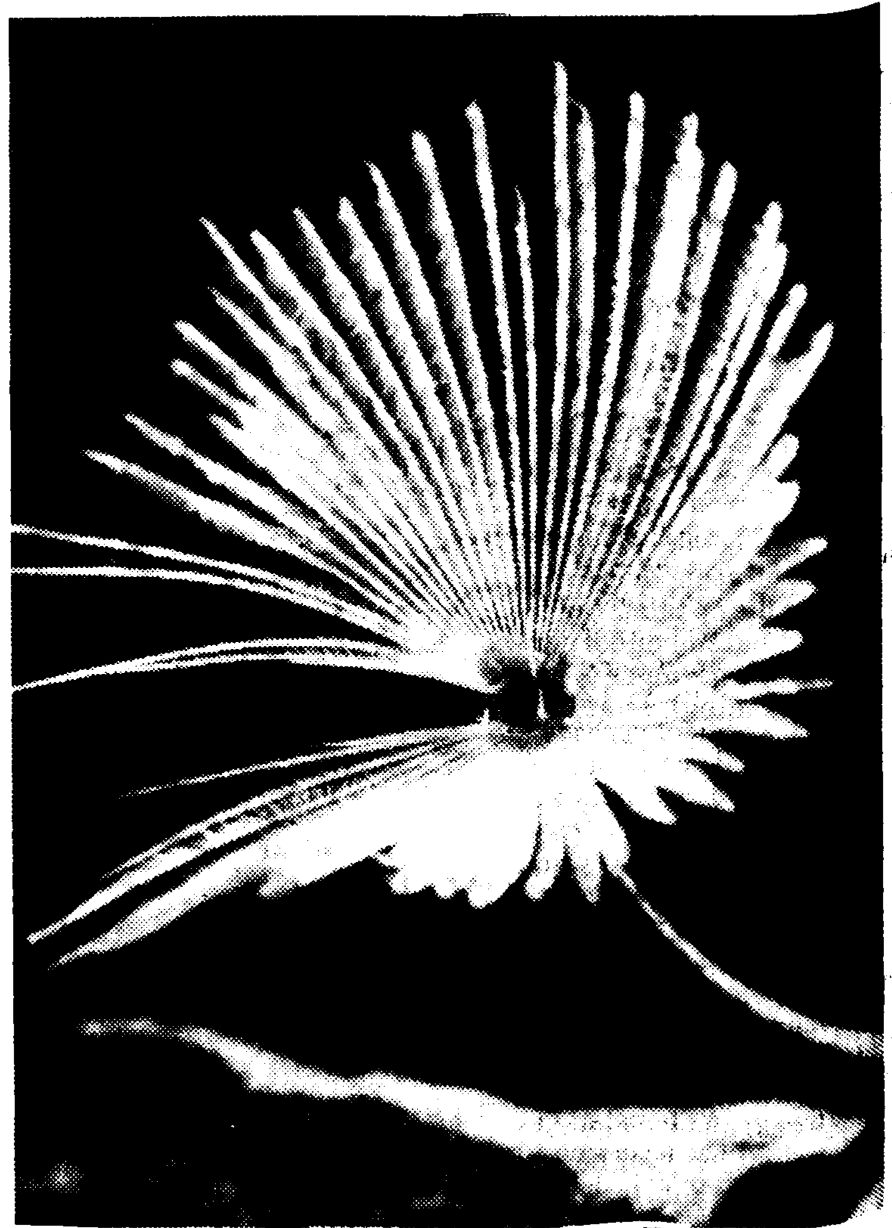
Als groep kunnen kokerwormen zich gemakkelijk aanpassen aan wisselende omgevingen. Ze zijn beruchte aangroeiorganismen die zich vasthechten op scheepshuiden en koel- installaties van energie- centrales. Deze wormen kunnen een massieve laag kokers van tien tot twintig centimeter per jaar afzetten. Een inlaatpijp van vijftig centimeter doorsnee kan in één zomer dichtgroeien tot 5-10 centimeter. Dit effect wordt nog versterkt als men bedenkt dat de kalkkokers op hun beurt weer als aanhechtingsplaats van een opeenstapeling van andere aangroeiers dienen.

Toen de brakwatersoort *Ficopomatus enigmaticus* in 1923 in Frankrijk werd ontdekt en bijna terzelfder tijd in vele havens, was het voor de onderzoeker Fauvel een raadsel hoe de grote kolonies tot dusver onontdekt waren. De soort is nu bekend van rondom de wereld in subtropische en gematigde wateren. Rond de Middellandse Zee komt deze soort algemeen voor. De grote verspreiding is slechts te verklaren door aan te nemen dat de worm met schepen mee liftte (de soort kan zoutgehaltes overleven van 2-55 pro mille van bijna zoet tot dubbelzout). Hoewel Fauvels idee dat de worm afkomstig is uit de biologisch minder goed bekende tropen, niet juist is, zal wel nooit meer te achterhalen zijn, waar ze oorspronkelijk vandaan kwam.

OESTERS

Een andere soort kokerworm werd met Japanse oesters in Frankrijk geïmporteerd en heeft sindsdien Southampton bereikt. Dit laat eens te meer zien dat de introductie van economisch belangrijke soorten als oesters, waarvan de schelpen vaak begroeid zijn met andere organismen, nauwlettend begeleid moet worden.

Het is duidelijk dat er heel wat meer loos is met de schitterende bloemen van de zee dan men op het eerste gezicht zou denken. De meeste filteren rustig wat ze nodig hebben uit het omringende zeewater. Er zijn er bij die bijzonder hinderlijk zijn op maritieme installaties. Voor de nieuwsgierige onderzoeker zijn het stimulerende objecten die telkens weer laten zien hoe fraai ze zijn aangepast aan de immer veranderende omstandigheden in zee.

...Een Pauwestaartworm, behorend tot de zandkokerwormen...

Rond de eeuwwisseling reeds in zwang

SMOKKELEN met een onderzeeër

door Yvonne van Es

Onlangs werd door een zwemmer voor de kust van Florida een onderzeeboot op twee meter diepte aangetroffen. De duikboot was op enkele waterdichte verpakkingsmiddelen na, leeg. Uit de constructie van de boot bleek duidelijk dat deze niet gebouwd was om zelf te varen. De boot werd met een sleepkabel vastgemaakt onder de boeg van een andere boot en onder water meegetrokken. Dit concludeerde men uit het afgebroken stuk touw aan de voorkant van de duikboot. De politie vermoedt dat het omstreeks vier meter lange vaartuig gebruikt werd om verdovende middelen te smokkelen. Kennelijk werd de duikboot in het zicht van de waterpolitie losgesneden en in zee gedumpt. Van de eigenaars is geen spoor te ontdekken, zodat de herkomst van het schip evenmin te achterhalen is. De boot siert nu de tuin van de Amerikaan die tijdens het zwemmen tegen het gevaarte stootte.

'De commandant, ook een revolutionair, was bereid een oogje dicht te knijpen'

Waar handel is, vindt men smokkelaars. Het idee om te smokkelen met een onderzeeboot is echter niet iets dat nu pas is uitgevonden, zoals blijkt uit het verhaal van Bernardo (Benchi) Antonio Leon. De drieënzestigjarige met zijn sneeuwwitte haren en baard ("die heb ik van mijn Indiaanse voorouders") vertelt op smakelijke wijze over de eerste duikboot op Curaçao in het begin van deze eeuw.

'Mijn familie is op Curaçao komen aanwaaien"', begint Leon. "Mijn vader was een revolutionair. Ik kom trouwens uit een familie die zich altijd overal ter wereld met revoluties heeft beziggehouden. Mijn grootvader Herman Leijba van moederszijde is van Coro via Valencia in Spanje naar Curaçao gekomen. Waarom? Wel, de familie Leijba woont al sinds 1700 op Curaçao. In 1901 heeft mijn grootvader een huis in Scharloo gekocht. Dus arm was hij niet. Hij is naar Curaçao uitgeweken, omdat hij in de 'clinch' lag met de politici in Venezuela. Mijn grootmoeder was reeds in 1880 op Habaai geweest, om pianoles te krijgen. Daarna is zij naar Coro verhuisd. Als zestienjarige trad zij met mijn grootvader in het huwelijk. Dus onze familie was reeds jaren bekend met Curaçao".

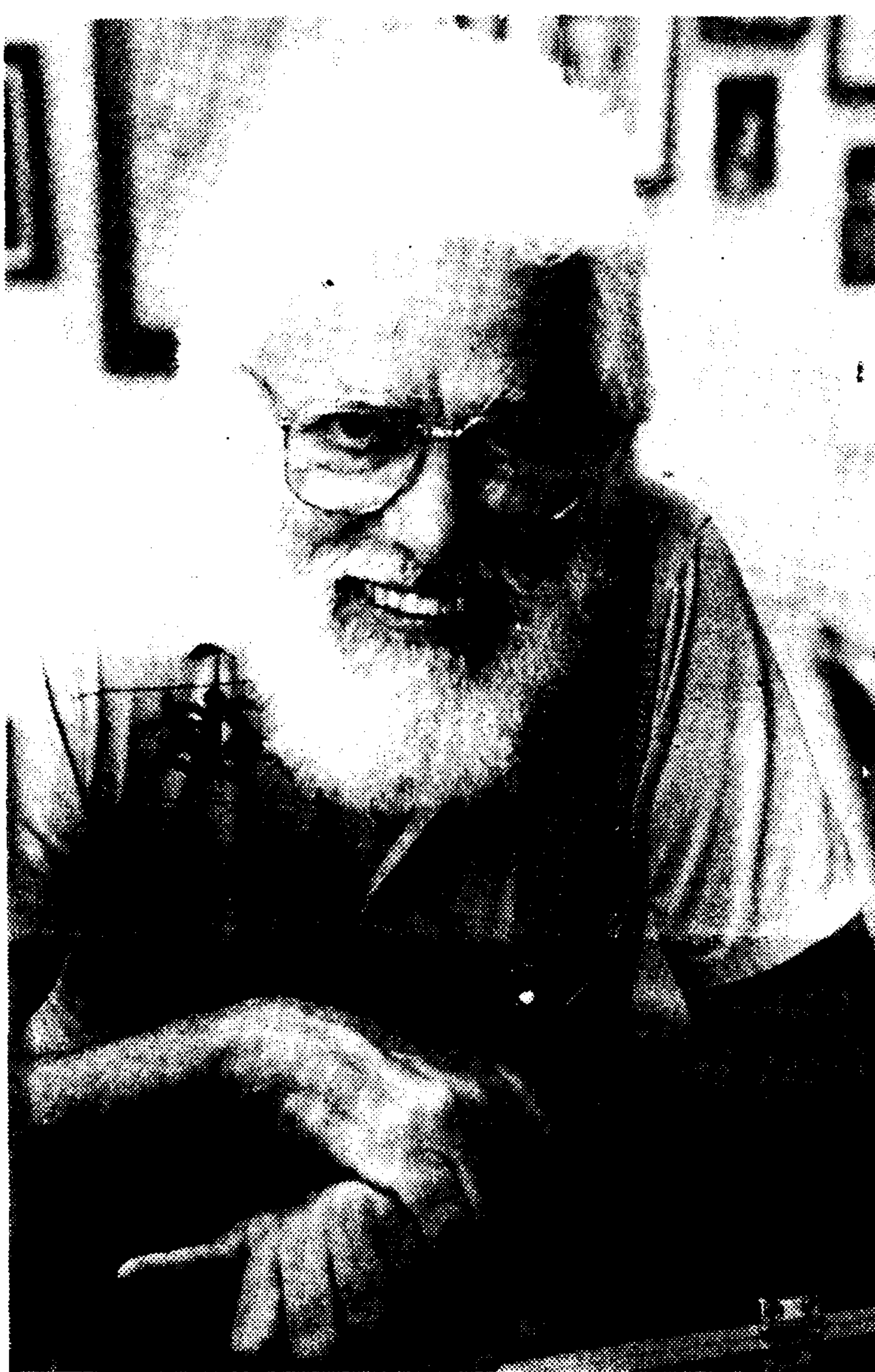
HALSMISDAAD

In die tijd, het was 1905, was Cipriano Castro president van Venezuela. De verhoudingen tussen Curaçao en Venezuela waren in die jaren om politieke redenen niet zo best. Mijn grootvader die nog steeds revolutionair was, voelde zich zeer nauw betrokken bij de gang van zaken in dat land. Het schrijven van opruiende bladen bijvoorbeeld was door de heersende president verboden, terwijl het drukken van pamfletten zelfs een halsmisdaad werd beschouwd. Degenen die toch bij dergelijke praktijken gesnapt werden, moesten dit met de dood verkopen.

"Mijn grootvader was vóór de tegenpartij en besloot deze te helpen door het smokkelen van pamfletten vanuit Curaçao naar Venezuela. Deze pamfletten werden in Willemstad gedrukt. Vanuit Curaçao kon je met de boot of naar Vela del Coro of naar Puerto Cabello. Vanwege de vele douanebeambtes kon men met gewone schepen niet zo goed smokkelen. Ook niet met de barkjes want het risico van verlies was groot: negen van de tien scheepjes gingen op zee verloren".

Midden in de Heerenstraat was in die tijd een boekhandel: Libreria Béthancourt. Daar was ook een kleine drukkerij in gevestigd waar ondermeer naam- en kerstkaartjes vervaardigd werden, maar ook verboden lectuur zoals grote vellen met proclamaties. "Het drukken van deze proclamaties moest 's avonds gebeuren. Dan was er geen stroom, dus dan moest men met de hand werken. Zes jongens in korte broeken zonder bovenhemd (vanwege de hitte) stonden dan voor een habbekrats te draaien. En een lawaai dat dit maakte! Boven de winkels in de Heerenstraat waren indertijd ook woningen. De herrie van de drukkerij moet tot ver in de omtrek te horen zijn geweest".

"Normaliter kwam commandant Appel van politie, na de gouverneur de machtigste man op Curaçao, bij kabaal in de stad een kijkje nemen. Mijn vader ging dan namens mijn grootvader bij commandant Appel langs met 'het vriendelijke verzoek' niet door de Heerenstraat te wandelen".

...BENCHI LEON...

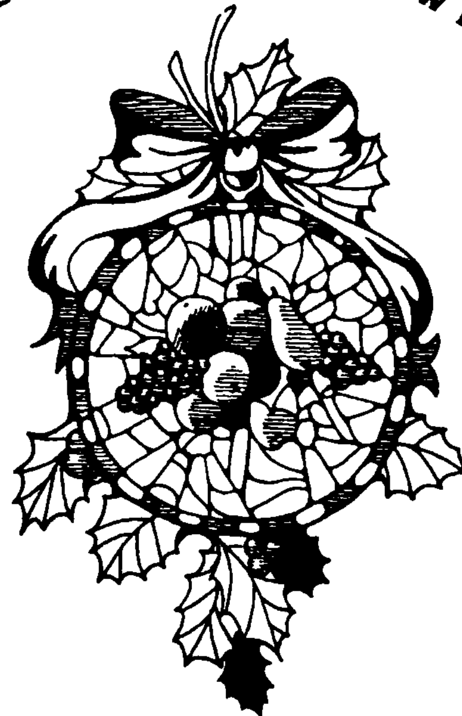
OOGJE

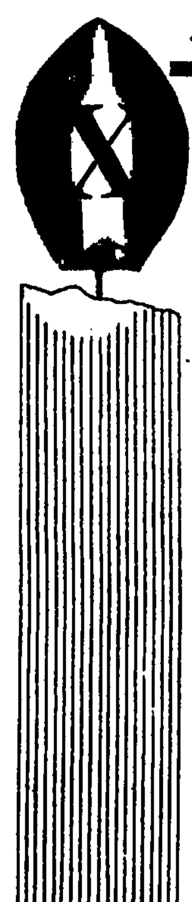
De commandant, ook een revolutionair, was wel bereid een oogje dicht te knijpen. De vier tot vijf jongens kregen voor hun gezwoeg ongeveer vijftig cent tot één gulden. Als de proclamaties klaar waren, werden ze naar Scharloo naar de 'duikboot' gebracht: een oude houten roeiboot die werd dicht- gekalefaterd en met stenen dusdanig verzwaard dat het gevaarte twee tot drie meter onder water bleef hangen. De hele constructie werd vastgebonden onder het roer van een gewone boot en getransporteerd naar Coro. Bij aankomst werd de gehele bark grondig door de douane gecontroleerd, maar de 'duikboot' met verboden pamfletten is nooit gevonden. De duikboot heeft aldus vele malen haar diensten bewezen.

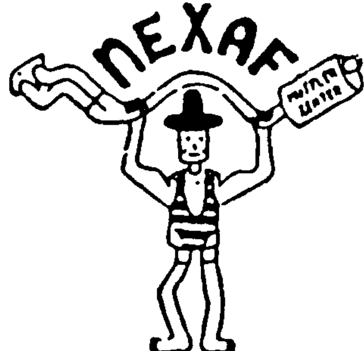
Grootvader Leijba werd voor zijn inspanningen dik beloond. "Toen Cipriano gewipt werd, werd mijn grootvader gelijk tot consul van Venezuela benoemd". Een revolutionair kan het nog ver schoppen. In 1921 is hij zelfs benoemd tot officier in de orde van Oranje-Nassau, zoals blijkt uit het officiële besluit van Koningin Wilhelmina.

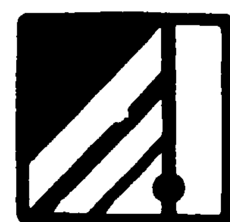

door Jeffrey Sybesma

EKO - TOERISME

Nieuw soort toerisme als we er open voor staan

Eko-toerisme, een nieuw soort toerisme? Ja, misschien. Als we er open voor staan. Als wij, als bewoners van dit eiland, zelf eens beseffen hoe mooi ons eigen eiland, ons erfgoed is. De vier verhaaltjes geven u een idee in welke richting we moeten denken. De basis is er al. De natuur is ons door God geschonken. Ons cultureel en historisch erfgoed is door de eeuwen heen gevormd. Wij zelf moeten er verder iets mee doen.

We kunnen het gebruiken als vuilnisstortplaats, en dat gebeurt nog steeds. Ki k maar eens om je heen. We kunnen het gebruiken als tuin voor onze geiten, die al loslopend roofbouw plegen op elk groen sprietje, dat probeert enkele centimeters boven de grond te groeien. We kunnen het ook gewoon wegbulldozeren om verkavelingsprojecten te beginnen, zelfs in het kader van toeristische ontwikkeling. We kunnen met ons allen een speergun pakken en op jacht gaan naar de laatste eetbare vis op ons rif.

SCHOON

Maar we kunnen ook op een andere manier proberen gebruik te maken van die natuur. Houd de natuur schoon, want dat is niet alleen veel netter voor onszelf, maar ook voor de toeristen. Zorg dat die geiten in omheinde gebieden worden gehouden, zodat ze niet alle groen opeten. Bouw ontwikkelingsprojecten in overeenkomst met de bestaande natuur. Laat die speergun thuis, koop je vis op de markt of de supermarkt, en laat de toeristen genieten van een koraalrif waar veel vis,

grote vis, die niet schuw is voor mensen, rondzwemt.

Als we zelf bewust zijn geworden, dat onze natuur best mooi is en behouden dient te blijven, kunnen we het ook gaan verkopen aan toeristen.

Toerisme wordt nog altijd gekoppeld aan zon, zee, zand en casino's. En misschien ook nog tax free inkopen doen. Inderdaad zijn er grote massa's van mensen, die alleen dat maar willen. Twee weken vakantie lekker lui op hun roodverbrande billen zitten, sippend aan een piña colada, alvast voorgenietend van het komende vijf gangen diner en de nachtclub daarna.

Toch bestaat toerisme niet alleen daaruit. Toerisme bestaat uit vele segmenten, die ieder hun specifieke eisen stellen overeenkomstig hun behoeften.

DUIKEN

Neem nou de duiktoerist. Deze persoon wil gedurende zijn vakantie alleen maar duiken. Hij (of zij) is niet geïnteresseerd in taxfree winkels, dure diners, casino's en dergelijke, maar wil een mooi en interessant rif. Ons rif is mooi en interessant, indien we het niet zelf vernietigen door speervissen, koraal meenemen (black coral) en vervuilen door alles maar in zee te gooien. Ook moeten wij zorgen, dat de faciliteiten om van dat rif te genieten optimaal zijn. Goede duikshops en operators zijn een must, want anders is er wel ergens anders een eiland met een betere infrastructuur.

Wat dacht je van de vogelaar en de wandelaar? Als je ze vraagt, wat zij het liefst doen, dan zeggen ze, dat ze vroeg erop uit willen gaan om te genieten van de natuur. Vogelaars zijn voor dag en dauw op en liggen dan genietend ergens in een kuil te spieden met hun verrekijker naar net die vogel, die ze nog niet op hun lijst hebben staan. Vindt u ze maar rare lui? Zij vinden die mensen, die alleen maar willen zonnen op het strand raar. Ieder zijn eigen lol. Bovendien gaat het hier niet om wat wij leuk vinden, maar wat de klant leuk vindt. Het gaat uiteindelijk toch om de inkomsten.

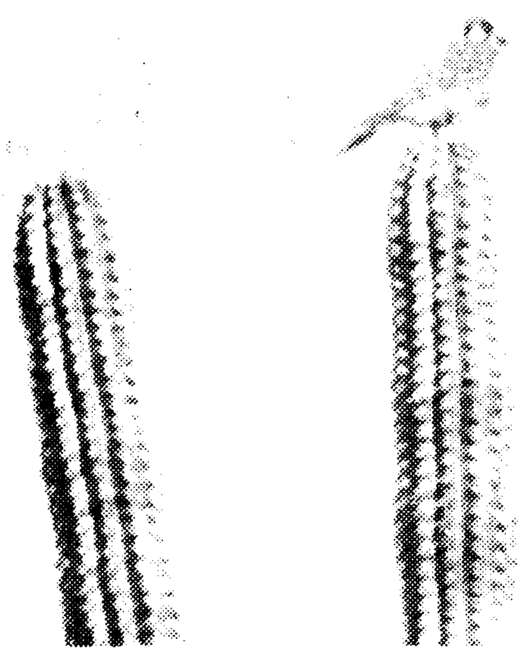
Ik wil me niet bewegen op het vlak van onze Gedeputeerde van Toerisme maar als je een van zijn vele rapporten eens openslaat, b.v. het Masterplan van Horwath & Horwath (1988), dan wordt hetzelfde, wat ik hier probeer duidelijk te maken, ook gezegd. Vrij vertaald zeggen zij: "Curaçao heeft geen product, dat goed past in het traditionele resort toerisme. Het eiland mist de karakteristieken van de andere populaire en concurrerende bestemmingen in het Caribisch gebied, zoals bijvoorbeeld de prachtige zandstranden. Niettemin heeft Curaçao een basis om een actieve en winstgevende toeristenindustrie op te bouwen, indien het gebruik maakt van zijn eigen sterke kanten zoals het klimaat, de historische erfenis, de prachtige natuur onder water en de voor een groot gedeelte ongerepte natuur."

Wetgeving nog in de kinderschoenen

Sterke nadruk wordt er gelegd op de natuur. Dat komt tegenwoordig in ieder rapport weer naar voren. En dat is logisch. Meer en meer wordt de westerse mens, de toerist, geconfronteerd met afbraak en vervuiling van de natuur. Gif in de grond van Lekkerkerk, vuilverbranding op zee, acties van Greenpeace, olievervuiling langs de kusten, radioactief afval, dumping van troep en ga zo maar door. Deze mens zoekt in zijn weinige dagen vakantie een plaatsje, waar de natuur nog onbedorven en mooi is. Laten we dat vooral niet vergeten.

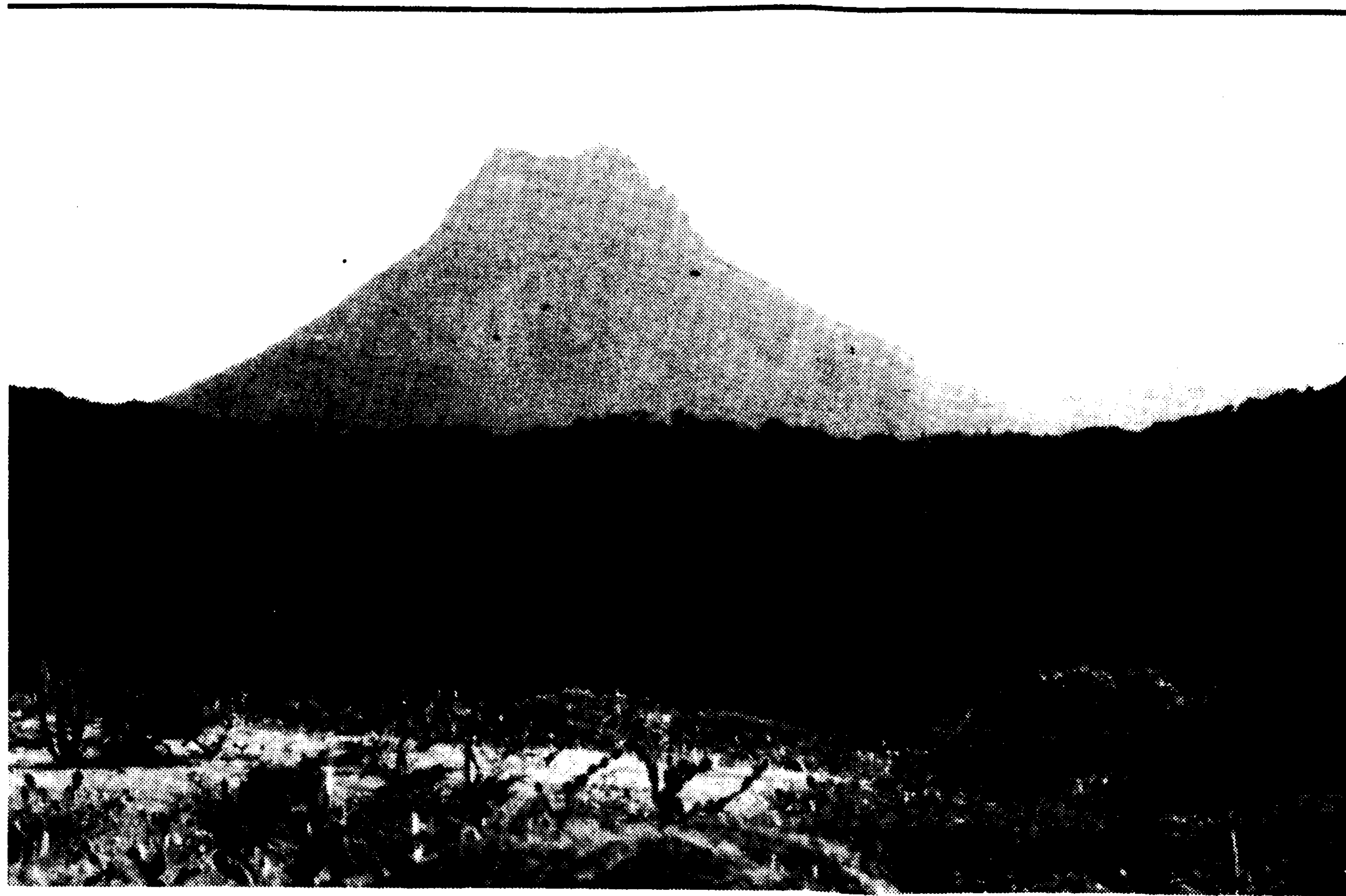
BESCHERMEN

Curaçao doet zijn best. Het heeft een stichting STINAPA, die natuurbescherming als doelstelling heeft. Het probeert door middel van natuurparken stukken natuur te beschermen. Het heeft reeds enkele mooie stukken natuur in haar beheer, namelijk het Christoffel Park en het Onderwater Park Curaçao. Jammer genoeg staat de wetgeving op dit gebied nog in de kinderschoenen, waardoor een adekwaat beheer bemoeilijkt wordt. Onze natuurwetgeving is heel gebrekkig, is sterk verouderd en dient hoognodig aangepast te worden. Eigenlijk zou dit ook een taak moeten zijn van de gedeputeerde van toerisme. Indien hij serieus de Ekotoeristen markt wil penetreren, dan zal hij niet alleen die doelgroep actief moeten benaderen met de juiste propaganda, maar ook moeten zorgen, dat hier op het eiland alles in orde wordt gemaakt. Niet alleen zeggen, dat toerisme een taak is van iedereen (waarin hij zeker gelijk heeft), maar ook dat hij, als volksvertegenwoordiger en verantwoordelijke voor het toeristische beleid, er voor zorgt, dat de wetgeving om die natuur te kunnen behouden en te beschermen er ook zo snel mogelijk komt.

door Jeffrey Sybesma

'Bovenop die Cadushi!'

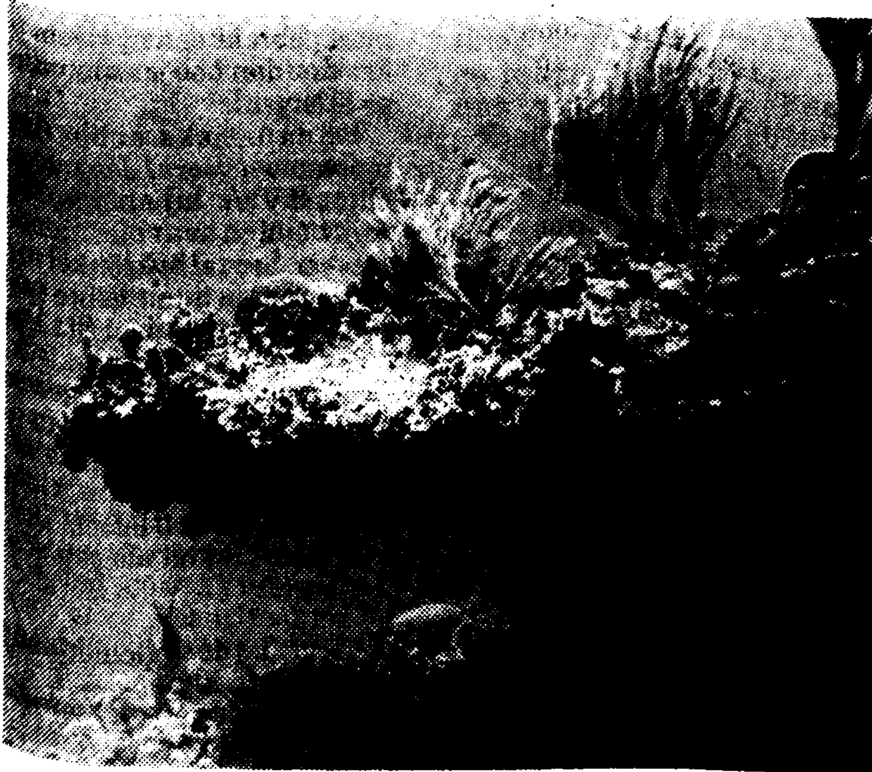

"Ssssssst, stil! Kijk daar! Bovenop die Cadushi. Nee, ietsje meer naar links. Zachtjes, anders laat je hem schrikken! Zie je hem nou? Ja? Mooi he? Kijk nou vliegt ie weg, wat een prachtig statig beest, zo'n Warawara. Kom laten we verder gaan. Er zijn nog veel meer interessante vogels te zien in dit gebied. Ik heb al een hele lijst met de mooiste vogels en ken zo langzamerhand alle vogels die we thuis in Canada hebben van haver tot gort. Ik ben speciaal naar dit eiland gekomen omdat ze zo'n interessante vogelstand hebben. Behalve de eigen soorten die hier voorkomen krijg je ook alle trekvogels op weg naar hun winterverblijf. Zag je die ijsvogel voorbij vliegen? Een vogel die in de zomer bij ons achter in het bos te vinden is. Heb je trouwens die visarend gezien toen we daarnet lang Lagun reden? Wist je dat dit dier ook hier niet thuis hoort maar slechts een tijdelijke gast is? Waarschijnlijk vindt ie het fijn hier want je kunt hem tegenwoordig het hele jaar tegenkomen. Je ziet hem biddend boven zee of een binnenwater, spiedend naar een visje dat iets te onvoorzichtig aan het oppervlak van het water rondzwemt. Weet je wat ik nu zo leuk vind van deze vakantie? Ik zit me niet te vervelen aan het strand. Zonnen, veel eten en drinken en niets doen. Nee, niets voor mij. Ik wil vogelen, dat is mijn hobby. Zo veel mogelijk vogels zien en aan mijn lijst toevoegen van exotische vogels."

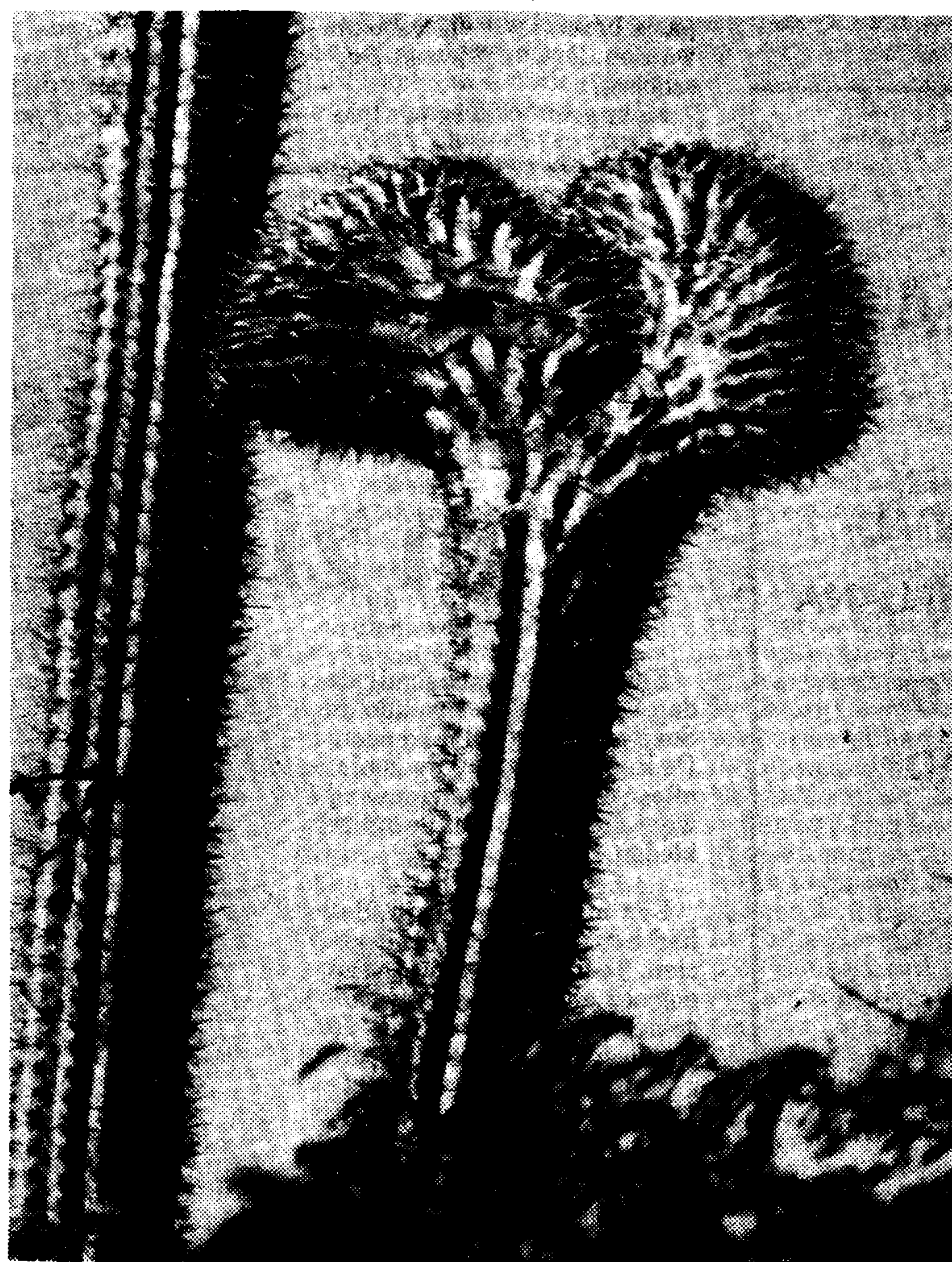
"Pfffff, dat was toch een prachtige duik, zeg! Jeetje, wat een ontzettend gaaf koraalrif hebben jullie hier op dit eiland. Dit is toch wel eventjes iets anders dan een duik in de Grevelingen. Niets slechts over de Grevelingen, hoor! Alleen voordat je begint te duiken moet je je in een paar centimeters dik pak hijsen, een keteltje heet water erin gieten, waarna in het water het toch binnen enkele minuten weer ijskoud wordt. Vervolgens zie je nog net die ene baars wegschieten zo helder is het, om er dan maar weer gauw uit te gaan want het is toch eigenlijk veel lekkerder voor de kachel. Nee, geeft mij Curaçao maar als duikbestemming. Ik kom nu voor de vierde keer naar dit eiland toe en telkens weer word ik verliefd op dat prachtige rif. Wat een rijkdom! Zo voor de deur. Je stapt vanuit je luie stoel zo in het mooiste zoutwateraquarium dat er bestaat. De mooiste vissen schieten langs je weg, allerlei koralen groeien er in overvloed, kleine krabbetjes en kreeftjes zie je onder anemoontjes. Ik word lyrisch als ik aan die kleuren denk. En weet je wat ik deze vakantie ga doen? Ik heb een onderwater-camera gekocht en ik ga een verzameling aanleggen van alle vissen die er op dit rif wonen en leven. Voorlopig ben ik nog wel zoet. En als ik straks weer thuis ben weet ik tenminste waarvoor ik ga sparen. Een duikvakantie op Curaçao!!".

"Kun je het je voorstellen? Hier woonde vroeger de Sjon met zijn familie. Dit prachtige landhuis is zodanig gebouwd dat het in alle gemakken voorziet van de grootgrond-bezitter. Het is gebouwd op een heuvel zodat hij zijn hele terrein kon overzien. Zo kon hij controle blijven uitoefenen op de slaven die in hutjes rondom het landhuis stonden opgesteld. Een ander voordeel van de bouw op een heuvel is dat hij met de naaste buren in de verte, waarvan het landhuis ook op een heuvel is gebouwd, visueel contact had, door middel van vlaggen of vuursignalen kon hij zo zo waarschuwen als er iets mis was. Ik zwijmel helemaal als ik terugdenk aan die tijd van vroeger. Deftige heren en elegant geklede vrouwen, aangevoerd in paard en wagen, die thee komen drinken in de schaduw. Maar ik moet er niet aan denken hoe de slaven het gehad hebben. Harde lichamelijke arbeid op het veld, de slavenmuurtjes zijn er de stille getuigen van. Toch zeggen de geschiedenis boekjes dat de meesters op Curaçao niet zo ontzettend streng en wreed waren als op de andere naburige eilanden. Het enige dat ons nog rest zijn deze oude gebouwen.

Geschiedenis, en herinneringen aan vroegere tijden. Kijk eens naar de architectuur, hoe ingenieus en goed deze oude landhuizen werden gebouwd. Ik raak gewoon niet uitgekeken. En zo zijn er nog vele andere landhuizen die ik nog wil zien. Ik wil ze allemaal zien voordat ik weer terug ga naar huis, dit is voor mij pas vakantie."

"Weet u wat het allermooiste is? Als je het zo weet uit te kienen dat je op de top bent op het moment dat de zon opkomt. Dan voel je je zo verbonden met de natuur dat je wel zou kunnen schreeuwen". Wereld, hier sta ik bovenop de Christoffel! De wind waait door mijn haar en verdampt het zilte zweet. Ik heb mijn benen weer eens gebruikt en ben bovenop deze berg geklommen. Het kostte me enige inspanning maar het is me gelukt. En dan zie je hoe de zon opkomt in het oosten. In de verte zie je de weg naar Westpunt slingerend door de vegetatie lopen. Wat is alles groen, je kunt zien dat er dit jaar ontzettend veel regen is gevallen. Hier bovenop deze berg voel je hoe klein je eigenlijk bent en hoe indrukwekkend de natuur kan zijn. En we zijn nog niet klaar hoor. Als dadelijk iedereen uitgerust is en de zon aan zijn klim begint naar een plekje boven mijn hoofd, zullen we onze wandeltocht vervolgen richting Knip. We gaan namelijk op de over de bergrug van de Zevenbergen en door de rooien naderhand richting Kenepa. Aangekomen te Playa Grandi zullen er verfrissingen en eten op ons staan te wachten, nadat we onze vermoeide voeten eerst afgekoeld hebben in het heldere blauwe water. Maar ik wil deze trip voor geen goud missen. Wist u dat als je geluk hebt een Biná kunt tegenkomen. Ja, er is een eigen Curaçaos hertje. Bovendien vind je bovenop de seru Gracia ook nog enkele sabalpalmen, een palm die je nergens anders op het eiland en de wereld vindt. Behalve dat deze wandeltocht een uitdaging en een prestatie is, kan ik me op deze manier ook weer eens verdiepen in al het natuurschoon dat dit eiland te bieden heeft. Dit is de manier waarop ik mijn vakantie wil doorbrengen. Wandelend door de natuur."

Delftse hoogleraar informatica dr. Herschberg:

'Gekraakt computer systeem blijft lek'

door Rinze Brandsma

DELFT — Computerkraak zal ook in ons land snel schering en inslag worden. Computerfanatici zijn hard bezig de achterstand in kraaktechnieken in te halen. "De grote bloei in kraken van computernetwerken staat er aan te komen. Computerkrakers vertonen meer en meer de neiging iets groots te ondernemen. Ook in ons land zijn al clubs van fanaten: kleiner dan in West-Duitsland en Amerika, minder georganiseerd nog, maar de kennis wordt driftig internationaal uitgewisseld.

Prof. dr. I.S. Herschberg, als hoogleraar informatica aan de TU Delft letterlijk en figuurlijk meesterkraker, kijkt niet op van de sensationele inbraak in het 'geheime' computersysteem van de Belgische regering. Schamper lachend, als was het een Belgenmop, licht hij het zo vernuftige en goed beveiligd geachte Belgische Bistel-systeem van de regering Martens door. Dat een computerkraker 'uit pure passie' vrijelijk in de regeringscomputer heeft kunnen rondsnuffelen verbaast de Delftse hoogleraar niets.

De Belgische Bistel-regeringscomputer voor het elektronisch uitwisselen van informatie binnen de regering, waarvan de installatie dik 50 miljoen gulden gekost heeft, dat in 1985 na een eerdere kraak extra werd beveiligd werd, voor ruim 1 miljoen, waarvan de exploitatie jaarlijks ook vele miljoenen kost, blijkt nog steeds zo lek als een mandje. Voor een verdere beveiliging zou nog eens tussen de 1 en 2 miljoen nodig zijn. Weggegooide franken, als je Herschberg, internationaal erkend expert, mag geloven.

"Mijn stelregel is: een eenmaal gekraakt systeem blijft lek. Het is ondoenlijk om, als het netwerk lek blijkt, achteraf maatregelen te nemen. Eigenlijk moet je uithuilen en helemaal opnieuw beginnen."

Onze regering mag blij zijn dat ze nooit de zin inzag van een systeem, waarmee ministers onderling via computers kunnen communiceren en van het laatste nieuws op de hoogte zijn. De 'ouderwetse' communicatie via rechtstreekse, beveiligde telefoonlijnen en brieven per koerier werkt in Den Haag beter dan het hypermoderne Brusselse probeersel.

De opzet van het Belgisch informatiesysteem per telefoon 'Bistel' leek veelbelovend en heette super-beveiligd te zijn. Via draagbare computers kunnen de Belgische bewindslieden vanaf elk adres (zelfs op vakantie) bliksemsnel informatie doorkrijgen en doorgeven. Een soort elektronische brievenvus voor geheime boodschappen, waarop ook het koninklijk paleis is aangesloten. Slechts weinig ministers maken er daadwerkelijk gebruik van, zo merkte de kraker. Premier Martens, op wiens aandringen Bistel er kwam, doet dat wel geregeld. Ook in zijn elektronische 'bak' neusde de computerkraker ongehinderd en met verbluffend gemak uitgebreid rond.

"Het lijkt zo vreselijk mooi", schampert de Delfste hoogleraar computerkunde, "maar het is de overbekende basisfout dat je vertrouwelijke gegevens via openbare, algemeen bekende middelen wilt kunnen bereiken en uitwisselen. Het is een bekende zwakte als je niet voor een gesloten systeem kiest, maar je er via het openbare telefoonnet bij wilt."

Het schijnt dat de Belgische regeringscomputer nu zo veranderd wordt dat er niet meer per telefoon in valt te breken. Verder zouden de geheime gegevens straks slechts met gebruik van een elektronisch pasje bereikbaar en leesbaar worden. Dat helpt, weet Herschberg.

Maar geen toegang per telefoon betekent toch ook dat de ministers niet meer per telefoon kunnen communiceren via Bistel? "Klopt. Daarmee verdwijnt hun gebruiksgemak. Komt er een privetelefoonnet, dan vervalt de mogelijkheid om met elk telefoontoestel vanaf elke hotelkamer te communiceren. En invoering van crypto-geheimtaal, met elektronische sleutel op een pasje, zoiets valt inderdaad bijna niet meer te kraken. Maar die beveiliging kost tijd, die ontwikkel je niet binnen een paar dagen. En dan heb je weer een pasje, waar je vreselijk voorzichtig mee moet zijn en dat je niet kwijt mag raken."

Herhaaldelijk kwam de Delftse hoogleraar met zijn studenten in het nieuws met verbluffende inbraken in grote computersystemen, die degelijk beveiligd heetten te zijn. Zoals in 1985 in een computernetwerk van de PTT. De demonstratieve inbraak bracht de PTT het schaamrood op de kaken, want elke hobbykraker had hetzelfde kunnen doen. Er kwam een betere beveiliging en striktere voorschriften voor gebruik.

Waarom huren computerfirma's en systeembeheerders niet af en toe een geslepen kraker om de beveiliging te testen en te verbeteren? Herschberg zegt, dat al een jaar of tien te propageren. "Er bestaat b.v. een 'Tiger Team' van krakers. Maar dat wordt nauwelijks gebruikt. Een kraker blijft voor beheerders, iets vies. Een psychologische kwestie: je neemt niet gemakkelijk mensen in dienst om de onveiligheid van je mooie computersysteem aan te tonen. En je blijft hopen, dat het wel goed zal gaan met de beveiliging. Tegen beter weten in, want in alle bekende gevallen waar krakers bijgehaald werden, bleken de systemen min of meer gemakkelijk te kraken."

Claimen dat je systeem waterdicht is, is nonsens. Je kunt het lek verkleinen, de drempel verhogen. En vooral de discipline verbeteren, alle elektronische deuren steeds netjes op slot zetten. Doodgewone huishoudelijke maatregelen, die een kind kan begrijpen. Geen wachtwoorden laten slingeren, b.v. Maar in de dagelijkse omgang met een systeem en met de nadruk op gebruiksvriendelijkheid, versloffen die maatregelen vaak."

Justitie heeft nog maar weinig greep kunnen krijgen op het misdadig misbruik van computers. Computer- criminaliteit wordt niet of nauwelijks aangegeven: vooral uit angst voor publiciteit door het bedrijf dat de dupe werd. Wordt een werknemer betrapt op fraude per computer, dan wordt de zaak meestal intern via een regeling afgedaan.

LATEN LOPEN

Op een besloten studieconferentie van computerfraude-experts van Justitie, Centrale Recherchedienst CRI, politie en bedrijfsleven in Zutphen zijn daarover afspraken gemaakt. Justitie zal op proef een jaar lang niet op eigen initiatief computerfraudeurs vervolgen, maar vrij laten lopen en een regeling overlaten aan het gedupeerde bedrijf. Lukt dat niet of doet een bedrijf wel aangifte, dan wordt de fraude wel via een strafzaak vervolgd.

Bedrijfsleven en vooral justitie en recherche willen op die manier eindelijk een goed inzicht krijgen in het groeiend probleem van computercriminaliteit, een misdaad 'met stip in de criminele toptien'. Tot nu toe kwam slechts een topje van de ijsberg boven water, kenners spreken van een snel groeiende tak van misdaad. Ook via bestaande rechtsregels valt computermisdaad nog maar moeilijk aan te pakken. En dat geldt ook voor het relatief onschuldige computerkraken van hobbyïsten. Een wetsvoorstel, om computerkraak en -misbruik strafbaar te stellen, is nog in de maak. Maar, weet Herschberg, ook wetgeving zal het kraken nooit verhinderen. De proef van Justitie noemt hi zinvol: "Je kunt beter informatie inwinnen over computerkraken en -fraude dan met de botte bijl tekeer gaan".

Hij laakt de systeembeheerders, die met enige moeite krakers prima tegen de lamp kunnen laten lopen, maar dat niet of nauweljks doen. "Je kunt een kraker met schijnantwoorden aan de praat houden en informatie ontlokken. Er valt zo achter te komen, waar de kraker op uit is, welk materiaal hij wil, welke motivatie hij heeft. Vervolgens vang je hem. Daar vallen programma's voor te schrijven."

SLUITPOST

De hoogleraar informatica ('nou word ik even cynisch'): "Maar dat kost geld en inspanning. Een con.putersysteem is altijd veel duurder dan geraamd en nooit op tijd klaar. Anti-kraakmaatregelen, die zien veel managers dan niet meer zitten, daar komen ze dan niet meer aan toe. Beveiliging is in de praktijk een sluitpost. Hoe ver is het computerkraken in Nederland opgerukt? Behoorlijk ver, weet Herschberg. "De kennis van kraken is internationaal, er wordt driftig uitgewisseld. Amerika mag nog een jaar of wat voor liggen op dat gebied, de kennis verbreidt zich snel. Als eenmaal een goede kraak bedacht is, dan werkt'ie op vrijwel alle systemen. Heb je één systeem gekraakt, dan heb je ze in principe allemaal."

Bij fanatieke hobbyïsten moeten we vooral denken aan slimme VWO-scholieren. "Het blijft een sport voor mensen met een bepaalde kronkel in de hersens. Een intelligente sport voor solisten die veel tijd kost. Vaak zijn ze 's nachts bezig, komen niet toe aan hun gewone schoolwerk. Nee, ik noem die krakers niet misdadig. Ze werken gewoon met hun kleine computer en de telefoon. Ik zie computerkraken als een schone sport."

Uit de Gelderlander

door Valeri Golubtson

Ook de Russische vrouwen gaan zich modieus kleden

Een betere ambassadrice dan Raisa Gorbatsjova kan de Sovjetunie zich niet wensen. De Russische first lady is niet alleen een hartelijke vrouw, zij weet zich ook uitstekend te kleden.

Een modieuze Russin, dat had het westen nog nooit gezien. Toch hebben de Russen nog een andere troef op modegebied: Vyacheslav Zaitsev, de pionier van de Russische mode.

"Ons land zet net zijn eerste schreden in de wereld van de mode. Maar ik vrees dat de meeste mensen zich niet de laatste mode kunnen veroorloven. Daarom wil ik dat de mode democratischer wordt, want steeds meer mensen willen zich mooi kleden. En onze industrie kan gebruik maken van de diensten van ontwerpers", zegt de in de Russische textielstad Ivanovo geboren mode-ontwerper.

RAISA

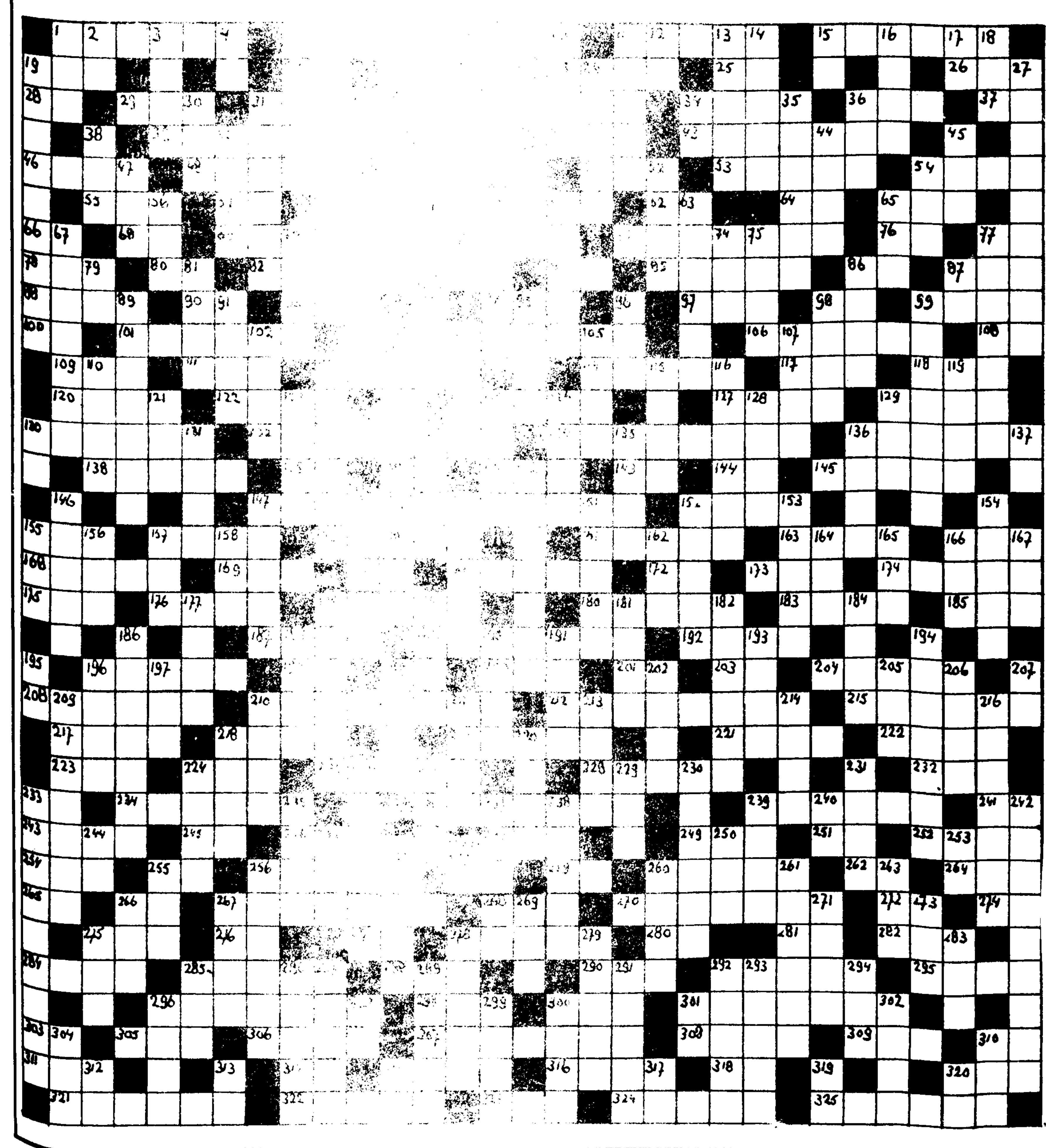
Ofschoon hij al beroemd was voordat Gorbatsjov zijn glasnost en perestrojka lanceerde, past Zaitsevs streven uitstekend in het nieuwe denken. Hij zal het nu gemakkelijker hebben dan toen hij overalls ontwierp voor de industrie.

In die dagen reageerden zijn bazen geschokt op de onconventionele pakken, waarin Zaitsev de arbeiders stak. Acteurs daarentegen zagen die vernieuwingsdrift wel zitten. Zaitsev op zijn beurt kon eindelijk de glamourachtige creaties maken, waarvan hij al lang droomde.

Inmiddels is Zaitsev artistiek leider van het Huis van de Mode aan de Vredesprospekt in Moskou, verzorgt hij de kostumering van theaterstukken en is hij hoogleraar mode. Zoon Yegor is reeds in de voetsporen van zijn vader getreden.

Zaitsevs mode is in westerse ogen niet opzienbarend. Maar dat betekent niet dat hij hier niet wordt gewaardeerd. Niet voor niets presenteerde de Rus zijn collecties voor de zomer '88 en voor herfst-winter '88/'89 in het New Yorkse Waldorf Astoria. Amerikaanse firma's gaan zijn kleding zelfs produceren. En die doen dat alleen als daar ook een markt voor is.

RST PUZZEL

HORIZONTAAL: 1. Leraar; 5. Stuk; 9. Tam; 11. Telefoonbedrijf; 15. Aanleg; 19. Flauw; 20. Oude lengtemaat; 21. Deel van een trap; 23. Eikel; 25. Dat is; 26. Bang; 28. Persoonlijk voornaamwoord; 29. Slang; 31. Kinderbezigheid; 33. Roofvogel; 34. Tenzij; 36. Honderd gram; 37. Familielid; 39. Wit edelmetaal; 41. Troefkaart; 42. Vervoermiddel; 43. Scheuring; 46. Blauwe vloeistof; 48. Fijngemaakte vruchten; 49. Atlantisch; 51. Koor; 53. Figuur uit de Curaçaose geschiedenis; 54. Vreemd; 55. Elektrisch geladen deeltje; 57. Opbergruimte; 58. Geheel de uwe; 59. Organische stof; 62. Na Christus; 64. Selenium; 65. Dik; 66. Toets alleen; 68. Muzieknoot; 68. Ontleedkundige; 72. Zuid Zuid Oost; 73. Rangtelwoord; 76. Muzieknoot; 77. Persoonlijk voornaamwoord; 78. Kunstwerk; 80. Deel van de mast; 82. Vrucht; 83. Vader; 84. Onbekende; 85. Strijdperk; 86. Deel van een been; 87. Kledingstuk; 88. Kleur; 90. Muzieknoot; 92. Durf; 94. Gegroet; 97. Lofzang; 98. Bijwoord; 99. Wit laken; 100. Senior; 101. Direkt; 103. Onwetendheid; 106. Raadsel; 108. Voegwoord; 109. Meisjesnaam; 111. Vervoersmiddel; 112. Streek; 114. Regelmatige wisseling in beweging; 117. Een zekere; 118. Vis; 120. Gerecht; 122. Meisjesnaam; 124. Meisjesnaam; 127. Eskimo; 129. Regelmaat; 130. Berg in Nieuw Zeeland; 132. Ochtendgloren; 134. Groente; 136. Maat; 138. Hiertoe; 139. Tegenover; 140. Dyne; 141. Mannetjesdier; 143. Voegwoord; 144. Bijwoord; 145. Damp; 147. Staatsgreep; 149. Soort kaas; 152. Haarbegroeiing; 155. Plantje; 157. Hoofdstad van Peru; 159. Familielid; 161. Taal van Duitsland; 163. Hetzelfde; 166. Jongensnaam; 168. Verdieping; 169. Europeaan; 170. Persoonlijk voornaamwoord; 171. Nonsens; 172. Noord Oost; 173. In buitengewone dienst; 174. Sierplant; 175. Boom; 176. Deel van het oog; 178. Opening; 180. Zich ontdoen van; 183. Zich voeden; 185. Wig; 187. Deel van een kolenkachel; 189. Naar de markt gaan; 192. Hoofd van een bepaalde kerk; 196. Meisjesnaam; 198. Familielid; 199. Rivier in Noord Brabant; 200. Organisatie van Afrikaanse eenheid; 201. Arbeidsongeschikt; 203. Met name; 204. Spoed; 208. Geest; 210. Kerstgebeuren; 212. Beroemde geleerde; 215. Slaapvoorwerp; 217. Soort goed; 218. Bestek; 219. Vervoeging van deinzen; 221. Ontkenning; 222. Halsgezwel; 223. Vreemde munt; 224. Oppervlaktemaat; 225. Plant; 228. Houten bergplaats; 232. Engels bier; 233. Public Relations; 234. Dringend; 236. Kundig; 239. Slechte gevolgen hebben; 241. Hoogduits; 243. Zurig; 245. Persoonlijk voornaamwoord; 246. Havenstad; 248. Ondiepte; 249. Curaçaose groet bij het afscheid; 251. Lidwoord; 252. Kledingstuk; 254. Griffel; 255. Hoger Onderwijs; 256. Scheel; 258. Moeder; 259. Ingenieur; 260. Geslacht; 262. De onbekende; 264. Verwaande houding; 265. Soortgelijk Gewicht; 266. Lidwoord; 267. Glooiing; 268. Zijn Doorluchtige Hoogheid; 270. Dag; 272. Voegwoord; 274. Lidwoord; 275. Kledingstuk; 276. Eerstvolgende; 277. Selenium; 278. Dierengeluid; 280. Voorzetsel; 281. Voertuig van de Kerstman; 282. Weg; 284. Deel van een huis; 285. Naaigerei; 288. Amerika; 290. Rijksgebouwendienst; 292. Snelle loop; 295. Vrucht; 296. Hond; 298. Gewicht; 300. Insekt; 301. Aanval; 303. Noordwest; 305. Slang; 306. Ingewand; 307. Hoge schoen; 308. Getal; 309. Klein iemand; 310. Aansporing; 311. Voorzetsel; 314. Anno Domini; 315. Spijslijst; 316. Zoogdiertje; 318. Muzieknoot; 320. Vod; 321. Japanse dienster; 322. Neer; 323. Europeaan; 324. Christelijk feest; 325. Groente.

VERTIKAAL: 1. Deel van een huis; 2. Voegwoord; 3. Bijwoord; 4. Televisie; 5. Uniformpet; 6. Kosmos; 7. Oude Testament; 8. Manier; 9. Gemalen graan; 10. Wang; 11. Veranda; 12. Bijwoord; 13. Verordening; 14. Steengravure; 15. Neonlamp; 16. Meisjesnaam; 17. Namelijk; 18. Mak; 19. Staatsdienaars; 22. Iemand van adel; 24. Stuk karton; 27. Industriële bedrijven; 30. Berg; 31. Zeekant; 32. Muzieknoot; 34. Motorschip; 35. Middagdutje; 36. Familielid; 38. Sneeuwschoen; 40. Gehoorzaal; 44. Ar; 45. Knaagdier; 47. Leuk; 49. Ringvormig koraaleiland; 50. Dat wil zeggen; 52. Indiaan; 54. Hert; 56. Dwaas; 58. Bosje; 60. Bijbelse figuur; 61. Elektrisch geladen deeltjes; 63. Metaal; 75. Ongebonden; 67. Onderbreking; 70. Gier; 71. Te dien einde; 74. Jongensnaam; 75. Scherpte; 77. Soort zingen; 79. Stoomschip; 81. Razernij; 86. Hoofd van het oude Venetië; 87. Deel van een mast; 89. Deel van een verhaal; 91. Titel van een Arabische kalief; 93. Amikale groet; 95. Brandende massa; 96. Maand; 98. Metaal; 99. Betekenissen; 102. Produkt; 104. Snoepgoed; 105. Doorweekt; 107. Reukorgaan; 110. Moeder; 112. Gerecht; 113. Roe; 115. Lichaamsdeel; 116. Iets vertrouwds; 119. Eerste man; 121. Inhoud; 123. Noord Atlantische Verdrags- organisatie; 125. Verzameling goden- en heldenliederen; 126. Ingewand; 128. Romeinse keizer; 129. Organisatie van Amerikaanse Staten; 130. Voegwoord; 131. Opschik; 133. Meisjesnaam; 134. Behoeftig; 135. Land in Zuid Amerika; 136. Aanlegplaats; 137. Muzieknoot; 142. Werelddeel; 146. Soort hotel; 147. Kas; 148. Grasvlakte in Zuid Amerika; 150. Zich vertakkende riviermonding; 151. Iemand van adel; 152. Verhoging; 153. Sierheester; 154. Voorkant van een huis; 155. Maand; 156. Vruchtennat; 157. Deel van een oor; 158. Onbepaald voornaamwoord; 160. Rivier in Egypte; 162. Inzake; 164. Verdelgings- middel; 165. Geslacht; 166. Gevangenis; 167. Negatief; 177. Uitgang; 178. Broek; 179. Titel van een Arabische kalief; 181. Bijbelse figuur; 182. In naam van; 184. Plaats in Noord Holland; 186. Figuur uit de Griekse mythologie; 188. Boom; 190. Kleur; 191. Lichaamsdeel; 193. Verbond; 194. Vrijpostig; 195. Muzieknoot; 196. Boom; 197. Krachtig en gezond; 199. Ringvormig Koraaleiland; 202. Hoofdstad van Noorwegen; 205. Platte schuit; 206. Figuur uit de Scandinavische mythologie; 207. Dominee; 209. Onderbreking; 210. Middag; 211. Begrip; 213. Shell-raffinaderij; 214. Neder; 216. Vel van een aap; 218. Gierigaard; 220. Staat in Amerika; 224. Gunstig koersverschil; 226. Griekse god; 227. In bezit van; 229. Familielid; 230. Bijwoord; 231. Stad in Duitsland; 233. Voorzitter; 235. Demonisch wezen; 237. Zogenaamd; 238. Vaarwel; 239. Bos; 240. En dergelijke; 242. Hoofd van een bedrijf; 244. Nieuwe Testament; 247. Schraal; 250. Jongensnaam; 253. Deel van een mast; 255. Kort jasje; 256. Niet dood; 257. Teleurstellend; 260. Vervoeging van vinden; 261. Belgische vrouw; 263. Stip; 266. Mannetjesdier; 267. Uitroep van verbazing op de Antillen; 269. Platte schuit; 271. Grap; 273. Ventilator; 275. Por; 278. Meisjesnaam; 279. Haarknot; 283. Droog; 285. Plaats in België; 286. Slingerplant; 287. Rangtelwoord; 289. Eenvoudig; 291. Handvat; 292. Lijfwacht; 293. Negatief geladen elektrisch deeltje; 294. Gerecht; 296. Luchtig gebakje; 297. Lumen; 299. Gum; 300. Getal; 301. Anno Domini; 302. Schalk; 304. Pad; 310. Gerechtshof; 312. Muzieknoot; 313. Opbergruimte; 315. Persoonlijk voornaamwoord; 317. Muzieknoot; 319. Bezittelijk voornaamwoord; 320. Lager Onderwijs.

... Friederichs

Vernieuwing die tot hoofdpijn leidt

... aanval op stoffige dichters ... twijfelachtig geschut

De fles was nog dicht, dus daar kon het niet aan liggen. Misschien was het de kachel die voor het eerst weer brandde. Of kun je echt hoofdpijn krijgen van poëzie?

Het was me nog niet eerder opgevallen. Maar na het lezen van 'Maximaal', de verzamelbundel van dichters die de muze weer de straat willen opjagen nadat ze al te lang opgesloten heeft gezeten in studeerkamers - zo zeggen ze zelf-, was mijn voorhoofd zwaar en pijnlijk.

De Maximalen willen onder leiding van ideoloog Arthur Lava en voorvechter Joost Zwagerman afrekenen met het gepriegel op de vierkante millimeter; met de verstilde, in zichzelf gekeerde, zogenaamde hermetische poëzie van pakweg de afgelopen tien jaar.

De oude dichters moeten nodig naar een rusthuis, vinden zij. En gelijk hebben ze.

ONTOEGANKELIJK

Een belangrijk deel van de gevestigde poëzie is verworden tot een muf en superintellectueel, uiterst toegankelijk spel tussen enkele dichters, die de toon zetten en een handvol invloedrijke critici.

Hoog tijd dat de wereld weer wordt opgeschud.

Alleen: als de Maximalen de macht overnemen hoeft het van mij niet zo nodig. Hun bundel biedt namelijk - afgezien van soms heel aardige ideeëen en een enkele goede vondst - vooral veel branie, trivialiteit, gemeenplaatsen en soms regelrechte wartaal. De auteurs braken een lawine van beeldspraak uit, maar wel zo overdreven dat de lezer er in stikt. Een veeg teken is het uitroepteken.

Wie het vak beheerst - en poëzie is mogelijk iets goddelijks of iets innerlijks, maar ook een vak - brengt de spanning heel precies met woorden aan. Die heeft gewoonlijk geen streepje en puntje nodig om zijn woorden kracht bij te zetten, maar in 'Maximalen' ziet het zwart van de uitroeptekens. Meer geschreeuw dan wol.

WOORDEN

Deze dichters gebruiken graag de woorden 'poëzie' en 'dichter' om hun opvatting duidelijk te maken. Maar alle goede poëzie gaat per definitie over zichzelf. Wie een goed gedicht schrijft maakt de beste reclame voor zijn opvatting. Die hoeft de termen zelf er niet telkens met de haren bij te slepen. Conservatief? Wellicht, maar mijn hoofdpijn is echt.

Niet dat de Nieuwen geen kwaliteiten bezitten. Ze zijn echter [illegible] overtuigd van hun [illegible] gelijk dat het vermogen tot zelfkritiek flink is aangetast.

En een tevreden dichter is een luilak. Tom Lanoye is best leesbaar en Joost Zwagerman weet soms zelfs te boeien. Bijvoorbeeld met zijn net verschenen bundel 'De ziekte van jij'. Hij is te woordspelerig, gebruikt een stortvloed van woorden maar eist wel de aandacht op door de enorme vaart van zijn gedichten.

Liefdesgedichten zijn het, en de lezer wordt meegesleurd door de intense, intieme band tussen dichter en geliefde. Dit lukt Zwagerman vooral, doordat hij telkens een nieuwe zin begint, als de oude nog niet beëindigd was: het gaat maar door in één adem. Dat Idee wordt nog versterkt doordat de gedichten alle midden in een zin beginnen.

Hij bedient zich van de taal van de straat, of van de een of andere hoofdstedelijke scene. Bij Zwagerman komt die natuurlijker over dan bij zijn medemaximalen.

Maar dat hij zich gunstig van zijn bentleden onderscheidt maakt hem nog niet tot een grootheid.

Misschien moeten we het meer bij vrouwen zoeken. Vijftien dichteressen vinden in elk geval van wel. Zij probeerden vorig jaar onder leiding van Elly de Waard een coup te plegen met een bundel waarin ze zich presenteerden als de 'Nieuwe Wilden in de Poëzie'. Ook zij gaan te keer tegen de 'steriele, abstracte' poëzie, waar in hun ogen de mannelijke traditie schuld aan heeft.

Net als bij de Maximalen een prachtig uitgangspunt, dat in deskundige handen tot nieuwe, vlammende dichtkunst zou kunnen leiden. Alleen: de gedichten in deze bundel zijn Nieuw noch Wild. Hoofdpijn heb ik er niet van gekregen, wel een beetje slaap. Natuurlijk ben ik een man en daar zal het wel aan liggen, maar de sprakeloosheid, de opwinding bleef uit.

Marc Reugebrink
KOMGROND

Deze dichteressen hebben, aldus de inleiding van de Waard, niet het verder uitschrapen van de taal op het oog, maar laten zich drijven door de kleine en grote realiteit van het bestaan die nog lang niet hebben afgedaan als bron. Maar het resultaat komt in de ergste gevallen niet uit boven verbeeldspraakte dagboekaantekeningen. Vooral De Waard zelf heeft de neiging om met een bulk aan beelden de schijn van poëzie te wekken.

Toch valt ook in deze bundel nog wel wat te genieten. Van Ineke van Mourik en Ida Boelhouwer met name. Het meest opvallend was voor mij het werk van Chawwa Wijnberg. Die schrijft gedichten met een pakkend ritme die zowaar, het mag kennelijk nog, vaak een verrassend slot hebben. Er is zelfs een prettige dosis relativering, humor haast, te bespeuren die je zelden tegen komt bij Hermetici of Maximalen. Maar ook zij valt meer op doordat ze zich gunstig onderscheidt dan dat ze de poëziegeschiedenis op de helling zet.

NIEUW

Wat is nieuw? Marc Reugebrink is een debutant. 'Komgrond' heet zijn eersteling. Een jonge waaghals is hij, met pretenties; erg nadrukkelijk in zijn gebruik van begrippen als 'leven', 'tijd' en 'woorden'. Hij sloopt vakkundig grammaticale verbanden maar het is onduidelijk waarom en waartoe het leidt. Geen vernieuwer.

Het is verleidelijk in arren moede maar te verwijlen bij de oudjes. Bij Tutger Kopland bijvoorbeeld. Hij kon me tot nu toe niet overmatig bekoren, maar zijn verzamelbundel 'Herrinneringen aan het onbekende', uitgegeven omdat hem de P.C. Hooft-prijs werd toegekend, is een baken van aangename rust na alle werveling en pretenties van de Modernen. Hij gebruikt het dunste penseel waar Zwagerman met vette klodders smijt, maar doet dat vaardig; zij het ook niet opwindend.

En Anton Kortewegs 'Dierbare tijden', een bescheiden bloemlezing uit zijn eerste drie bundels, kun je ook aan iedereen cadeau doen, net als 'De aardse republiek' van de respectabele Willem van Toorn. Maar deze boeken zijn duidelijk te rustig als de vlam in de pan moet.

Moet de wereld eigenlijk wel worden opgeschud? 'Geef mij maar een vraag en geen antwoord', dicht Kopland.

Tekeningen van Frater Anton

door Ard Horvers

Frater Anton van Oirschot werd geboren in 1921, in Schijndel, Brabant, Nederland. Hij volgde de kweekschool van de fraters van Tilburg en werkte vervolgens aan enkele scholen in Nederland. Na voltooiing van zijn studies vertrok hij in 1953 naar Suriname en kwam in 1956 naar Curaçao. Hij was leraar aan het Radulphus College; vervolgens rector. In 1981 nam hij afscheid van die school. Hij woont, zoals alle fraters die nog op Curaçao zijn, op Scherpenheuvel.

Ik was frater Anton van het Radulphus College, bedoelt u. Dat is volledig verleden tijd. In 1981 nam ik afscheid en toen kon ik weer tekenen. Dat is mijn hobby.

Het werkt af?

Ik trek erop uit. Soms naar een plek waar ik langs kom en die ik interessant vind. Soms ook zomaar, om iets te zoeken. Ik teken ook wel eens op verzoek [illegible] dat [illegible] gebouw. Ter plaatse maak ik een schets, meestal met potlood, een enkele keer met de pen. Die schets werk ik thuis uit. Dat wordt dan een pentekening, of een aquarel. Ook wel eens een potloodtekening, maar die kom ik de laatste tijd minder toe.

Wat doet u het liefst?

Liefst maak ik aquarellen, maar ik denk wel dat mijn pentekeningen eigenlijk beter zijn. Misschien [illegible] daarmee meer [illegible] geven.

[illegible] realis[illegible]

Ja, [illegible] kun[illegible] op het [illegible] doen. Wat ik doe is hobbywerk, meer niet. Ik vind tekenen prettig.

Ik probeer op papier te vertellen wat ik zie. Kunst? Ik heb een hekel aan kunst waar geen kunst aan is. Beunhaserij heb ik altijd erg gevonden. Voor kunst moet je bijvoorbeeld bij Ria Houwen zijn, die maakt een gedicht op wat zij ziet en ervaart, terwijl ik alleen maar een verslag uitbreng. Zoiets. Maar een verslaggever kan ook wel eens een dichterlijke dag hebben, of [illegible] iets meer weergeven dan de feiten alleen. Zulke begenadigde ogenblikken zijn er ook wel. Dan zeg je: hee, kijk, dat is toch echt wel aardig geworden.

Daar gaat het dan toch eigenlijk wel om: om iets moois te maken?

Dat is zo. Maar ik houd me [illegible] graag aan [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] verhalen [illegible] tekening van de [illegible] waar zijn [illegible] ik iets kan weergeven [illegible] meer die [illegible] komt, hoe mooier het wordt. Meen ik tenminste. Maar er zijn ook andere benaderingen.

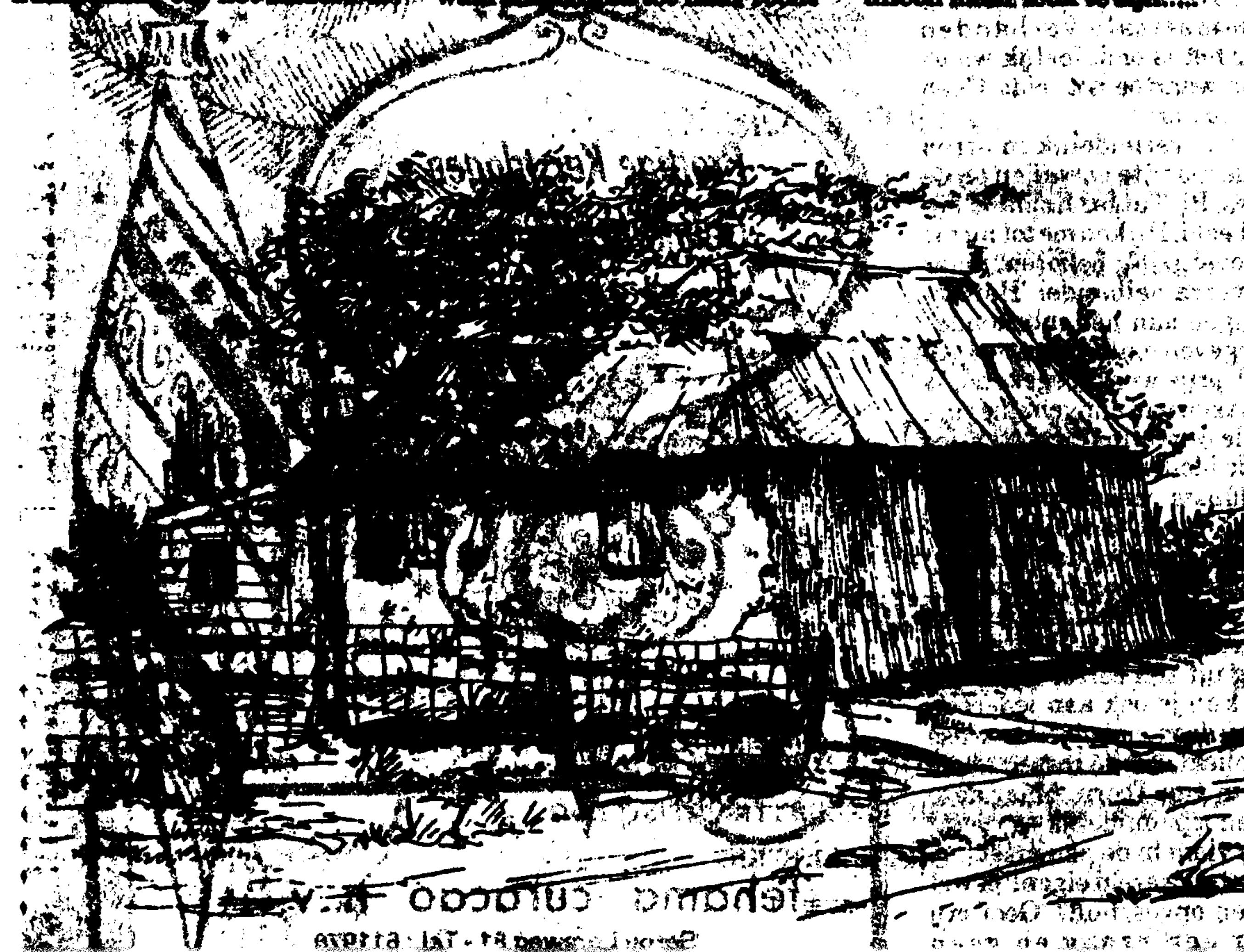
U ziet op Curaçao nog heel wat moois?

O ja, Curaçao is boeiend. Ik teken graag naar de natuur, eigenlijk liever dan huizen en straatjes. Bomen dus, rotsen. Maar als ik zo de natuur teken zoals ik die zie, met deze overdadige groei na al die regen, dan lijkt het Suriname wel.

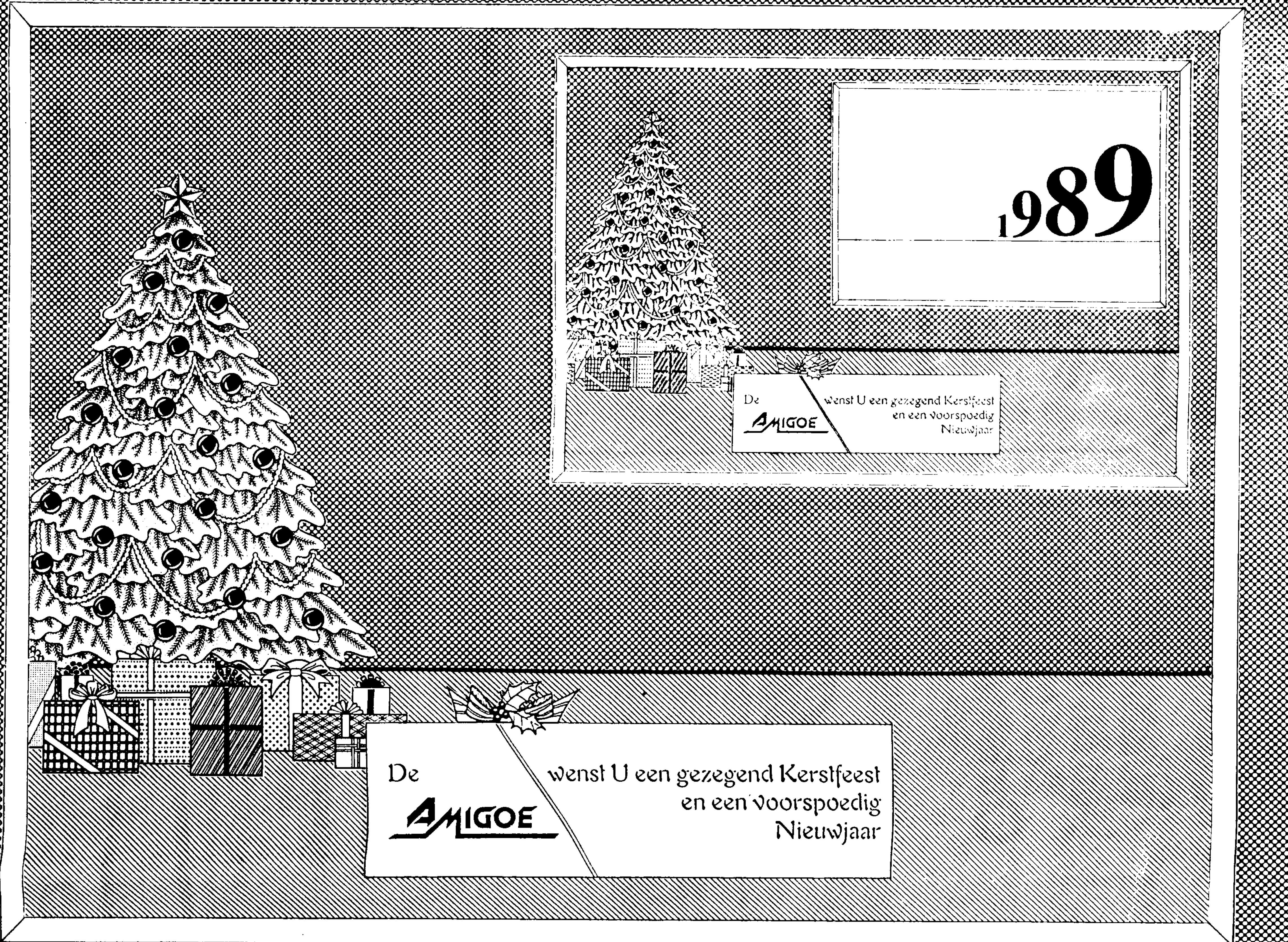
Ooit les gehad?

Nee, en ik heb ook nooit een cursus gevolgd of zo. Maar we hadden in Tilburg een uitstekende kweekschool en bij die onderwijzersopleiding heb ik het geleerd. Dat is intussen wel al 50 jaar geleden. Nu praat ik nog wel eens met Ria Houwen. Haar oordeel en suggesties zijn heel belangrijk voor mij, al werk ik totaal anders — het is gewoon niet te vergelijken. Heel prettig is ook het contact met de schilder Anemaet. Daar leer ik van. Niet om hem na te doen, hoor. Dat zou ik trouwens niet kunnen. Ook niet willen. Ik blijf graag mezelf, ook in mijn hobby. En een hobby hoeft alleen maar leuk te zijn...

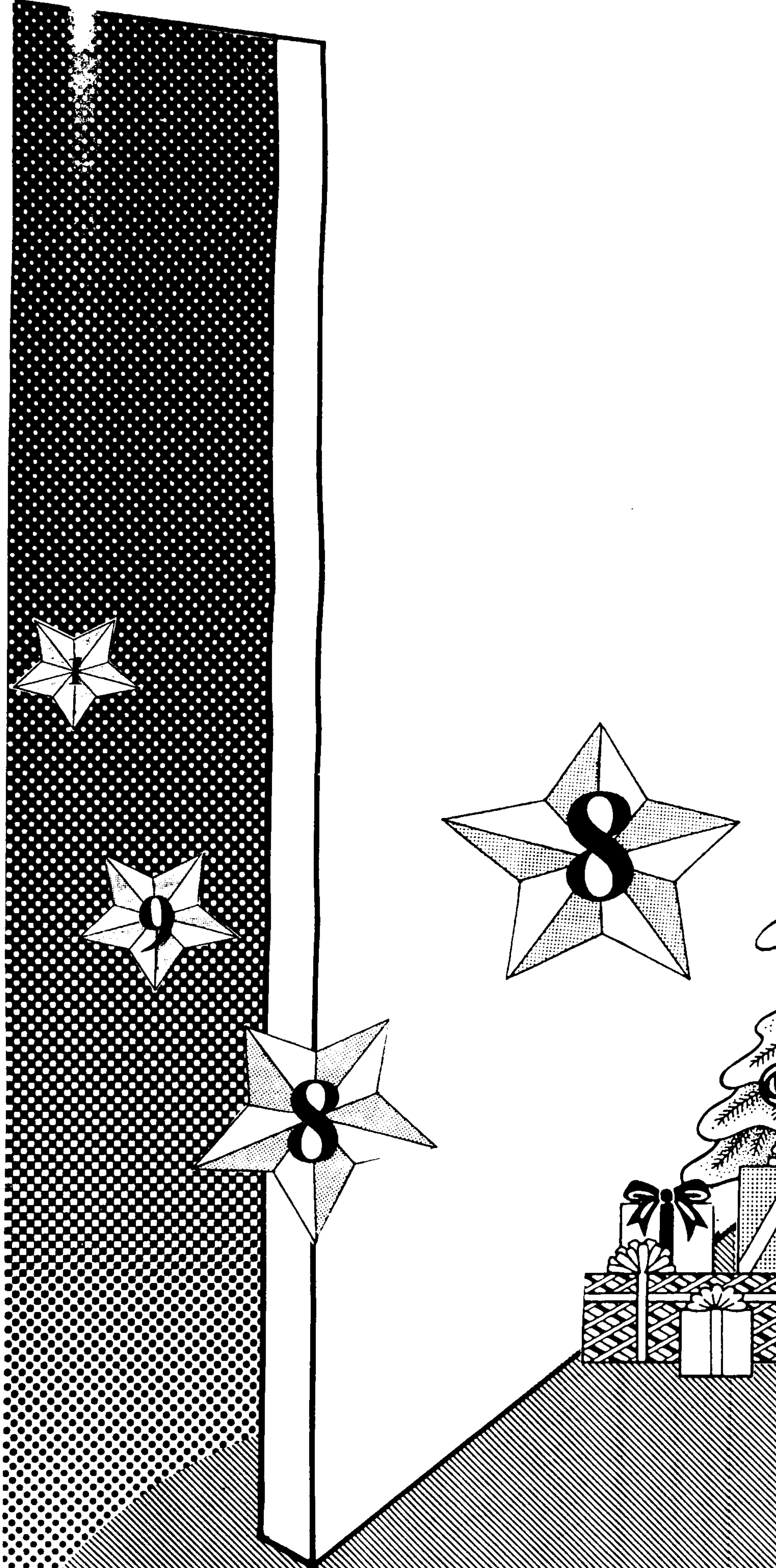

De AMIGOE wenst U een gezegend Kerstfeest en een voorspoedig Nieuwjaar

BIJBEL als wapen

door Henk de Beyer

Toen 't Christendom op aarde kwam
en alle mensen 't recht ontnam
om zo te leven als men dacht dat goed was,

Aldus de eerste strofe van een nogal arrogant liedje, dat in het midden van de zeventiger jaren door zanger Robert Long op de Nederlandse platenmarkt werd gebracht. De arrogantie zit hem in het gebruik van het begrip Christendom als verzamelnaam voor al wat er aan verknipte religieuze bezieling, gebaseerd op de leer van Christus, over de wereld heeft rondgewaard, daarbij, gemakshalve, alle niet-christelijke en niet-religieuze geestesvernauwing buiten beschouwing latend.

ARROGANTIE

Een atheïst maakte eens de even onzinnige als arrogante opmerking: *"Christenen zijn principieel onbetrouwbaar"*.

Ik ben niet met hem in discussie gegaan over de vraag of Moslims, Hindu's, Boeddhisten, Taoïsten, animisten, atheïsten en wat dies meer zij, wel principieel betrouwbaar zijn. Het heeft geen zin serieus in te gaan op vooroordelen, voortkomend uit arrogantie. Men kan ze alleen bestrijden door zichzelf en anderen zodanig te wapenen dat men de drogredeneringen kan doorzien.

Het is echter nog veel moeilijker om religieuze arrogantie aan te pakken. De impliciete beweerselen uit het boven geciteerde liedje, komen niet zo maar uit de lucht vallen, evenmin als de stelling, dat christenen onbetrouwbaar zijn. Dat laatste (d.w.z. de hypocrisie van vele christenen) is zelfs de drijfveer geweest achter veel van wat Friedrich Nietzsche in zijn boeiende stijl op papier heeft gezet. Religieus fanatisme is niet voor rede vatbaar (dat geldt trouwens voor alle vormen van fanatisme). Dat is gewoon een feit.

Dat kon ik onlangs nog ervaren, toen ik met veel belangstelling begon te luisteren naar een interview met de Curaçaose politicus Lucile Wout, over *POLITIEK EN RELIGIE*. (zondag 23 oktober 1988). Na een minuut of tien met toenemende verbazing en stijgende ergernis geluisterd te hebben, heb ik de radio uitgezet om mij met zinniger dingen bezig te [illegible] verbazing hadden we ook hier weer te maken met een van die zogeheten *bekeerlin en* die zichzelf tot *exegeet* heeft gebombardeerd en alle argumenten van tafel veegt met de bijbel in de hand en de *zekerheid des geloofs*. Het deed me denken aan een televisie-programma, dat ik twintig jaar geleden in Engeland eens zag, waarbij een gefingeerde rechtszaak werd gehouden over de vraag of God al dan niet bestond. Een katholieke bisschop wist daarin niets beters te berde te brengen dan met een verzaligd glimlachje opmerken dat zijn geloof geen verdere argumentatie nodig had.

De voormalige Curaçaose maatschappelijk werkster, latere gedeputeerde en nu dan eindelijk *christen(!)* hield er een gelijksoortig standpunt op na, maar dan veel extremer. De vraagstelling van haar interviewster liet helaas ook nogal wat te wensen over, (vermoedelijk uit angst om van godsdienst diskriminatie beticht te worden), zodat mej. Wout haar ongetwijfeld oprechte maar naïeve overtuiging vrijuit kon etaleren. Het ergerlijke daarbij is, dat de door zichzelf benoemde exegeten niet in de gaten hebben, dat hun manier van optreden ronduit arrogant genoemd kan worden en verre van deemoedig is.

ORAKEL

De Bijbel is een prachtig boek; zelfs geen atheïst die dat zal ontkennen. Het is bovendien een nogal dik boek, waar je desgewild best iemand de hersens mee in kunt slaan. Vroeger gebeurde dat soms zelfs letterlijk, tegenwoordig neemt deze praktijk in figuurlijke zin hand over hand toe.

De bijbel is namelijk niet slechts *de Heilige Schrift* van Joden en Christenen (wat betreft het Oude Testament, zoals dat in Christelijke kring heet), het is ook het *Heilige Boek* dat je als de Chinese *"I Ching"* als orakel bij alle problemen kunt hanteren. Het Chinese orakelboek eist tenminste nog de magie van het vormen van een hexagram met stokjes of munten, om vast te stellen, waar men de raad voor het moment kan vinden. De Bijbel sla je gewoon op een willekeurige plaats open en gegarandeerd vind je er wel een tekst, waarmee je op dat moment iemand om de oren kunt slaan.

In protestantse kring wordt katholieken vaak verweten, dat zij te weinig aandacht aan de bijbel besteden. Deels berust ook dat op een fabeltje, zoals het fameuze katholieke fabeltje, dat protestanten *niet in Maria geloven* Anderzijds zit er in beide stellingen zoals gewoonlijk wel een kern van waarheid. In haar drang om haar gelovigen tegen gevaarlijke invloeden te beschermen, leidde de Kerk het katholieke kerkvolk in het verleden slechts met mondjesmaat in de oud-testamentische geschriften in. Men ging er net als bij de *Index Expurgatorium* (de lijst van verboden boeken), terecht van uit, dat velen zouden bezwijken onder de verleiding van met hun geloof strijdige stellingen, of onder de verleiding om zelf uitleg te geven aan teksten, die voor verschillende uitleg vatbaar zijn.

Als we stellen, dat dit een niet ongegronde vrees was, bedoelen we daar uiteraard niet mee, dat de overmatige protektie van het kerkvolk juist was. Integendeel, al wat de persoonlijke vrijheid inperkt is tevens een rem op de vooruitgang. Wat al weer niet wil zeggen, dat de persoonlijke vrijheid onbegrensd is. Maar de grenzen moeten worden getrokken door haarzelf, namelijk daar, waar de persoonlijke vrijheid van de een, die van de ander aantast.

THEOCRATIE

Niemand kan intussen ontkennen, dat er, althans in de christelijke en joodse wereld, geen geschrift is, dat aanleiding is geweest tot meer extreem religieus fanatisme dan de bijbel. Bij de Moslims is het de Koran, die zelfs tot een fundamentalistische staatsreligie heeft geleid. In feite zijn er vandaag de dag in Israël Joodse groeperingen, die niets liever zouden zien dan dat het voorbeeld van de Ayatollahs in Perzië door Israël werd nagevolgd, maar dan in een Judaïstische theokratie.

Calvijn en de zijnen hebben datzelfde nagestreefd in Zwitserland, en Spaanse Jezuïetenpaters in hun *HEILIG EXPERIMENT* in Uruguay. Het ideaal van de godsdienstige fanaat is de theokratie, waarin zijn waarheid tot enige waarheid wordt verklaard. Het Judaïsme en het Christendom hebben echter beide voldoende relativiteitsbesef ingebakken om het fanatisme niet de kans te geven, zoals dat in het Mohammedanisme wel gebeurt, om de kerkelijke instituties volledig naar hun hand te zetten. Er worden wel pogingen toe aangewend, zoals we kortelings met Mgr. Lefèvre weer hebben gezien, maar slagen doen zij nooit volledig.

De bijbel is een *panacee* - een middel tegen alle kwalen. Je kunt er jezelf in verliezen en de wereld om je heen geheel vergeten, inclusief je verantwoordelijkheid ervoor. uiteindelijk ben je *in de bijbel* en dat is belangrijker dan al het andere. Je vindt er trouwens gemakkelijk een uitspraak voor, in diezelfde bijbel, om die overtuiging te bevestigen. Dat een ander, uit diezelfde bijbel een uitspraak kan aanhalen die exact het tegenovergestelde *aantoont* deert de zelfgemaakte exegeten niet, want zij bezitten de waarheid en ieder ander dwaalt.

Het doet denken aan het handboek voor de filosofie van pater Boyer S.J. dat tot voor weinig jaren de basis vormde voor de studie van de wijsbegeerte op de katholieke seminaries. (Misschien is dat hier en daar nog wel zo.) De schrijver ervan bestond het aan het eind van zijn handboek te verklaren, dat alle filosofie die na Thomas van Aquino is gekomen *valse filosofie* is en dus niet van belang om te bestuderen. Voor de bijbel geldt iets dergelijks en wel voor alle christenen: na de bijbel is er niets meer gezegd of geschreven dat nog de moeite van bestudering waard is.

De bijbel is er vooral als zedenleer, als wetboek van strafrecht, als leerboek der ethiek, als natuurhistorie, als toekomstvoorspeller, als geneesmiddel tegen alle kwalen, behalve tegen Godsdienstwaanzin, die erdoor wordt veroorzaakt, niet door de bijbel zelf, maar door de zelfopgeworpen exegeten. De psychiatrische inrichtingen zitten er vol van, ook bij ons. De meesten worden echter geacht ongevaarlijk te zijn en lopen dus vrij rond om mensen lastig te vallen. Daartegen kan niemand iets ondernemen wegens de *vrijheid van godsdienst*. Niemand durft hen te zeggen, dat men niet gediend is van het gegooi met bijbelteksten, want dan diskrimineert men.

Nogmaals, de angst van de katholieke autoriteiten van voorheen voor het zelfstandig bijbellezen door leken was volkomen gegrond. Helaas echter is er niets in de plaats gekomen voor de opheffing van de protektie van het kerkvolk. Men heeft met het waswater de baby weggesmeten. Bovendien is er een nieuw soort angst opgekomen: de angst beschuldigd te worden van diskriminatie op grond van godsdienst. Geestesvernauwing is echter geen godsdienst, maar godsdienstwaanzin en waanzin moet bestreden worden als een ziekte.

Boeli van Leeuwen:

'Deze wereld is niet de echte'

door Klaas de Groot

Aan het eind van de derde roman van Boeli van Leeuwen, DE EERSTE ADAM, verschenen in 1960, staat Pater Bodin, één van de twee hoofdpersonen, aan de reling van het schip waarop hij Curaçao verlaat. Hij verlaat de St. Annabaai, de baarmoedermond van het eiland, om in de beeldspraak van Van Leeuwen te blijven. Hij wordt a.h.w. opnieuw geboren. Dat komt omdat hij Curaçao heeft leren kennen in de persoon van Adam Polaar, de andere hoofdpersoon, een man met een mythisch te noemen mensenliefde. Na de afschuwelijke dood van Polaar en omdat Bodin naar zijn idee opgeknapt is van een lichte hartaanval die hem noodzaakte op Curaçao rust te zoeken, reist hij verder.

Maar, zo goed als bij het binnenvaren van de Annabaai zijn rust begon, breekt bij het vertrek de onrust weer aan. Die onrust uit zich in doodsangst en heel concreet met pijn in het hart. Hij is opnieuw geboren en daarom weer op weg naar de dood. Hij denkt: "O mijn God (...) waar zal ik nu gaan sterven? En hoe zal mijn vreselijke dood zijn?".

Een van de belangrijkste aspecten van het boek is dat de eenvoudige Curaçoënaar Adam Polaar de ogen opent van de alom bekende, cosmopolitische en briljante wetenschapsman Pater Edouard Joseph Marie Bodin de la Rochelle, lid van de sociëteit van Jezus. Bodins ogen worden zodanig geopend, dat hij, die zijn hele leven op zoek is geweest naar de oorsprong van de mens, de oorspronkelijke mens ontdekt in Adam Polaar.

Dit vermogen om de medemens (meestal in zijn ellende) nieuwe ogen te geven, een andere visie te tonen, ja zelfs visioenen voor te toveren, is veel van de romanfiguren van Van Leeuwen gegeven. Daaronder moeten ook de vertellende ikfiguren gerekend worden, die vaak trekjes gemeen hebben met hun geestelijke vader, de auteur. Ook treden er personages op met zienerskwaliteiten, die menigmaal midden in een visioen verblijvend, geschetst worden. Vreemd is dit niet bij een schrijver die opmerkte, dat op Curaçao de schrijver de rol vervult van een profeet. Zelfs in een zo nuchter en ontnuchterend boek als de novelle EEN VADER EEN ZOON (1978) is de zoon iemand die meer ziet dan een ander, zijn vader bijv., dat type van de doe-maar-gewoon-dan-doe-je-al-gek-genoeg Nederlander.

Heel sterk komt het visionaire aspect tot uitdrukking bij Eddy Lejeune, de hoofdpersoon van de eerste roman van Van Leeuwen: DE ROTS DER STRUIKELING (1959). Het vierde hoofdstuk van dat boek begint met een vanuit Lejeune geziene beschrijving van een stad in doodsnood: "Boven de stad hangt een walm van roet en as". Verderop staat er: "Door de straten gaat een stroom van mensen langzaam tussen de steenbrokken, als gelovigen in een processie, ze hebben zakdoeken voor hun gezichten gebonden en zien eruit als middeleeuwse penitenten, die verdoofd zijn door het besef van de onmetelijkheid van hun zonden."

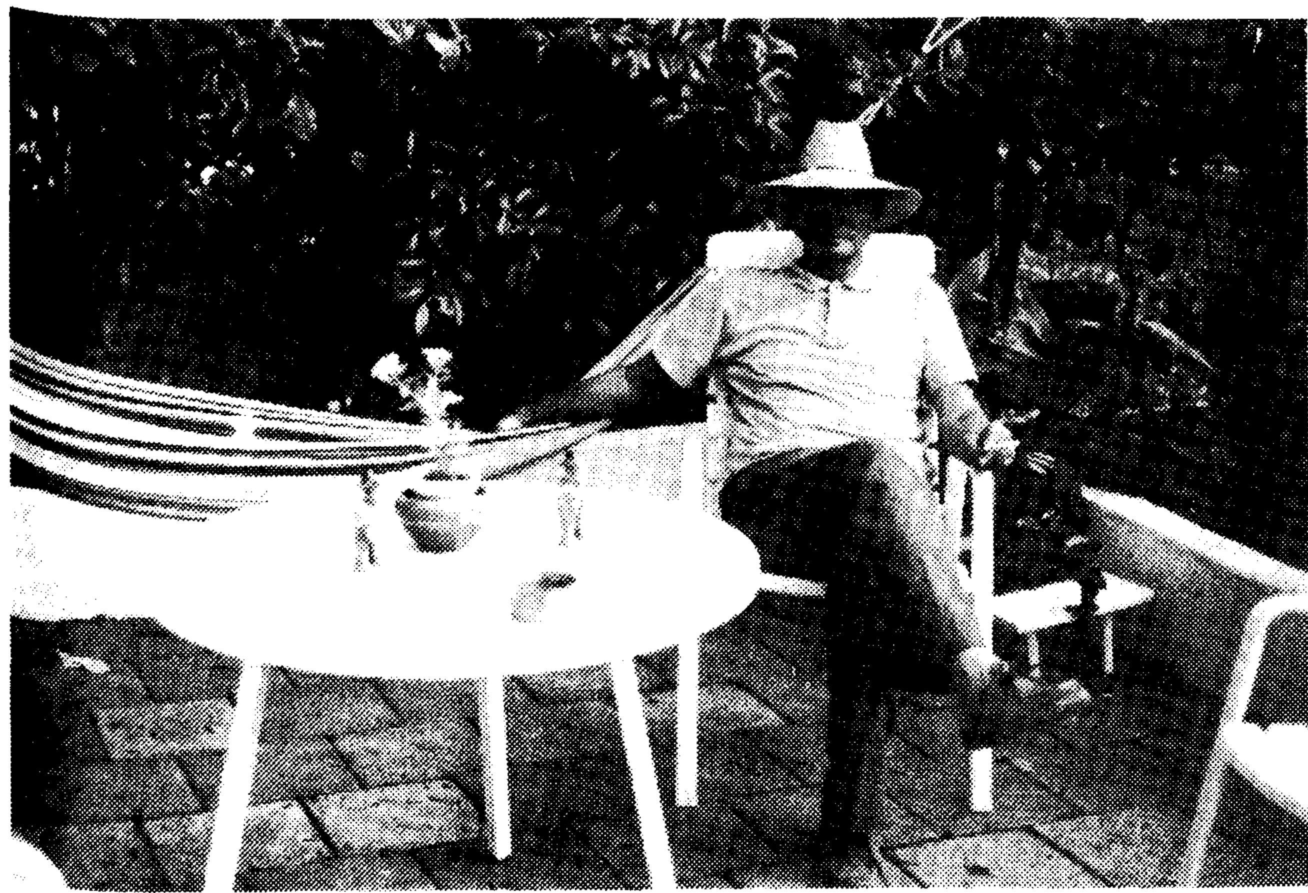
Het is interessant om te zien dat, nadat het hoofdstuk van toon is veranderd en het is uitgelopen in een beschouwend en rapporterend deel, het visioen plotseling weer toeslaat. Eddy Lejeune is inmiddels beland in een concentratiekamp en zijn medegevangenen vragen hem over zijn geboorte-eiland Curaçao te vertellen. Om hen te troosten begint Lejeune, geheel in de gedragen sti l die bij een visioen past: "En gezeten onder het kruis van zoeklichten tegen de koude hemelnacht zong ik het lied van het eiland waar mijn moeder mij het licht van mijn ogen schonk. Ik sloot mijn ogen en zei: "Het schoonste uur van de dag is, wanneer de zon bloedrood boven de zee hangt... "En dan volgt er een visionair loflied op Curaçao. Duidelijk is, dat er twee visioenen in elkaar schuiven. De omgeving van Eddy Lejeune wordt getekend met visionaire woorden en beelden en in het hoofd van dezelfde bestaat het droombeeld van het eiland.

Deze citaten laten ook zien dat Eddy Lejeune niet alleen lyrisch wordt en Bijbelse taal gebruikt wanneer Curaçao plaats van handeling is, zoals de inleidende vertellersfiguur van de notaris opmerkt. Een opmerking die nogal eens klakkeloos wordt gebruikt in beschouwingen over Van Leeuwens werk. Eddy Lejeune en veel andere romanpersonages (waaronder ook inleidende vertellersfiguren) worden lyrisch als het visionaire element toeneemt. In het visioen ontmoeten lyriek en bezwerende taal elkaar.

Dat is met name waarneembaar in de romans EEN VREEMDELING OP AARDE (1962) en SCHILDEN VAN LEEM (1985). Het laatste boek begint met een visioen van hoofdpersoon Dianklo Devereau. Op de vliering van het "hoge huis" aan het Julianaplein in Punda (n.b. ook Adam Polaar is geboren in een "hoog smal huis", maar dan om de hoek op Pietermaai) ziet Devereau het volgende: "Vlak onder de dakpannen zweeft in de middenstof een vergane leren fauteuil, los van de materie en buiten onze tijd en ruimte (...). Op zijn leren stoel zit de zumbi in een weggerot uniform met laarzen, die door ratten tot halverwege de kuit zijn opengereten. Onder een sliert haar, die met zijn opgedroogde pruik over zijn voorhoofd omlaag is gegleden, staren wimperloze, fosforiserende ogen, demonisch van intensiteit." Dit beeld doet sterk denken aan het beeld van de angstaanjagende Indiaanse generaal-dictator waarmee EEN VREEMDELING OP AARDE begint, tot de beschrijving aan toe.

Zo gebruikt Van Leeuwen het visioen als literair stijlmiddel op inhoudelijk niveau. Om de werking ervan te versterken is het visionaire element ook aanwezig op het niveau van het taalgebruik. We zien dan ook, dat Van Leeuwen veelvuldig gebruik maakt van een Bijbelse metaforiek, en van stijlfiguren als paradoxen, antitheses, enumeraties en hyperbolen. Ook het gebruik van uitspraken met een sententieus karakter en de emotionele woordkeus, bijv. in de keuze van de vele versierende adjectieven geven kracht aan het visioen dat Van Leeuwen keer op keer de lezer probeert voor te toveren.

Achterin EEN VREEMDE-

LING OP AARDE wordt door Pablo Walters in een samenvatting van een scriptie van zijn hand, als oorzaak voor de aanwezigheid van een aantal van deze facetten Van Leeuwens Curaçaose, deels Papiamentstalige achtergrond genoemd. De Nederlandse recensent Jaap Goedegebuure heeft het in dit verband over een Calvinistische inslag, terwijl hij in hetzelfde stuk Van Leeuwen ziet als één van de "kinderen van de fraters" (Wat Van Leeuwen trouwens nooit geweest is.)

Maar hoe het ook zij, het is duidelijk, dat het hoogstpersoonlijke taaleigen uiterst geschikt is om het uiteindelijke onderwerp van Van Leeuwen, de eschatologie, te verwoorden. Terwijl het tegelijkertijd een verrijking betekent van de Caribisch-Nederlandse literatuur.

DE TWEEDE ADAM IS ZIJN DROOM

Het is trouwens aardig om te zien dat in besprekingen van het werk van Van Leeuwen sinds 1985, toen SCHILDEN VAN LEEM verscheen, het begrip visioen steeds vaker gehanteerd wordt. Nu in 1988 Van Leeuwens laatste roman HET TEKEN VAN JONA is verschenen, is er alle bewondering voor de visionaire scènes en het feit, dat het boek op zo'n overtuigende wijze tezelfder tijd realistisch en visionair is.

De mythische kern van dit laatste boek is een persoonlijke variant op wat ook het Bijbelse Jona-verhaal laat zien, nl. een reis die in wezen alleen wordt gemaakt, een reis waarbij het gaat om een geestelijke verandering in de reiziger. Het gaat om een tocht naar de duistere uithoeken van het bestaan, gevolgd door een terugkeer naar het licht. Zoals bijv. ook in HEART OF DARKNESS van Joseph Conrad. Een auteur die af en toe opduikt in interviews met Boeli van Leeuwen.

Als men het proza van Van Leeuwen overziet, wordt duidelijk dat het visionaire element op vele en verschillende manieren kan opduiken. Eens te meer blijkt dat, als we het eerste prozawerk van Van Leeuwen DE MENSENZOON (1947) leggen naast het schitterende fragment in het eerste hoofdstuk van HET TEKEN VAN JONA over het paard van Johannes. DE MENSENZOON is een verhalend essay dat, gelet op de vorm, sterk lijkt op latere journalistieke stukken zoals o.a. MY EYES WERE BLIND WITH STARS (Amigoe, 3 mei 1980) en HET (VLIEGEND) TAPIJT VAN HET RECHT (Amigoe, 6 juni 1986). DE MENSENZOON gaat hoofdzakelijk over de laatste dagen van Jezus als mens, op weg om visioen te worden. Het stuk over het paard van Johannes is een totaalvisioen. In dit apocalyptische geheel voert het vale paard van Johannes de ik-verteller van beeld naar beeld.

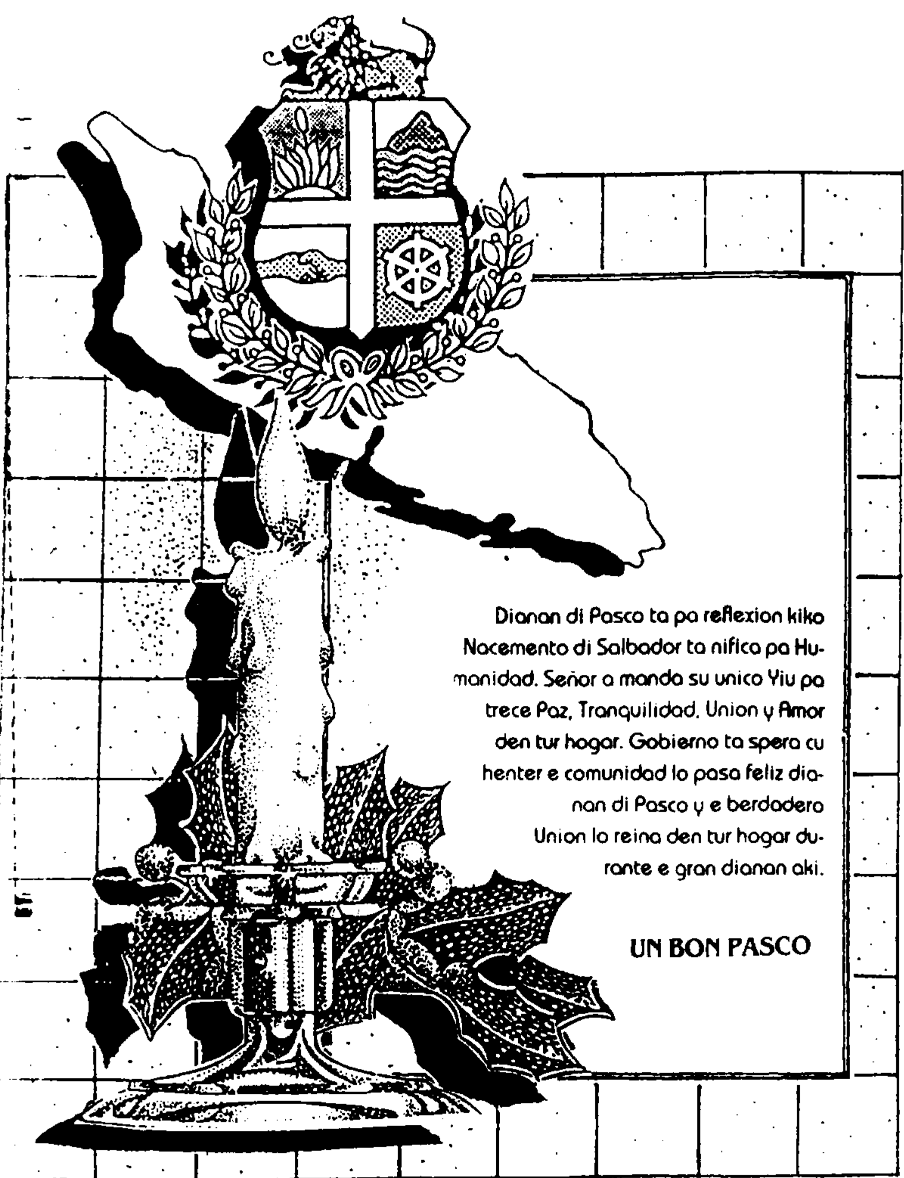
De beelden worden niet onderbroken door gewone, alledaagse realiteiten. Ook de andere delen van de roman, vooral het derde deel Balboa en de beschrijving van het Curaçao festival op de kade voor hotel Venezuela en hotel Caracas geven zulke uitgewerkte innerlijke beelden in profetisch-bezwerende taal, dat dit boek gerust het meest visionaire uit het werk van Van Leeuwen genoemd kan worden.

En ook op een ander vlak is HET TEKEN VAN JONA een teken van iets bijzonders, want vergeleken met de vorige romans is er sprake van een verandering in de thematiek. Het raciale thema ontbreekt nagenoeg en ook het thema "laatste te zijn van een heersend (blank) voorgeslacht" treedt niet op de voorgrond. Een ander thema, afgeleid van het tweede en iets te vaak opduikend in beschouwingen over het werk van Van Leeuwen, nl. dat van de "Displaced person" lijkt IN HET TEKEN wel omgekeerd te zijn. Het slotdeel Curaçao Festival laat immers eerder iemand zien die 'replaced' is dan 'displaced'. En de laatste bladzijden van de roman zijn een duidelijke illustratie bij de laatste regels van de roman WHITE JACKET van HERMAN Melville: "Whoever afflict us, whatever surround, Life is a voyage that's homeward-bound!" Melville, ook zo geïnteresseerd in eschatologie en ... walvissen.

Maar behalve die eschatologie is er m.i. een ander veelomvattend onderwerp voor Van Leeuwen. Dat is het verschil tussen kijken en zien. In het eerdergenoemde Amigoe-artikel MY EYES WERE BLIND WITH STARS omschrijft Boeli van Leeuwen het veschil: "Kijken naar is registreren, zien is begrijpen. "I see what you mean", drukt het heel precies uit. Een ziener is een profeet en geen voyeur". Een verwijzing naar Van Leeuwens opmerking over de schrijver als profeet is nu waarschijnlijk overbodig. Dat begrijpend zien doet de mens in visionaire flitsen, dan wordt het verschil duidelijk tussen "licht en duister, tussen Christus en Satan, tussen goed en kwaad." In de flits ziet de lijdende mens, of zoals Van Leeuwen hem noemt: de eerste Adam, zichzelf nog eens als in een visioen: "De tweede Adam is zijn droom. Daarom staat hij altijd op die heuvel en staart naar de hemel "unitil his eyes are blind with stars".

Het monolitische van het thema blijkt uit het feit, dat het geljkelijk aanwezig is in het literaire werk, zowel als in het journalistieke. De grens tussen die twee gebieden is bij Van Leeuwen gelukkig niet zo scherp.

Hoe die overstap van "journalistiek" naar "literaire verbeelding" plaatsvindt, terwijl op hetzelfde moment het "twee keer zien" aanwezig is, laat Boeli van Leeuwen, tenslotte, heel compact zien in een ander Amigoe-artikel. Het stuk heet BEELDEN VAN ARUBA en verscheen op 14 februari 1976. Van de concrete beelden, standbeelden met name, komt de lezer bij de figuurlijke beelden van het eiland: "Tegen het vallen van de avond rij ik (d.w.z. Van Leeuwen, KdG) naar het uiterste puntje van Aruba tot achter de faro. Op een boomstam, blankgeschuurd door de zee, zitten een man met zijn vrouw en drie kinderen. Ze zitten onbeweeglijk en staren naar de ondergaande zon, die als een grote, rose schijf langzaam door de horizon in tweeën wordt gesneden. Zo zat, honderd eeuwen geleden, een Indiaanse familie (...) naar dezelfde zee te staren". De zon is in tweeën gesneden en de zee is altijd en nooit hetzelfde. Nu is de lezer heel even op het omgetoverde Aruba geweest.

De Oude Bron

door Hans Hooiberg

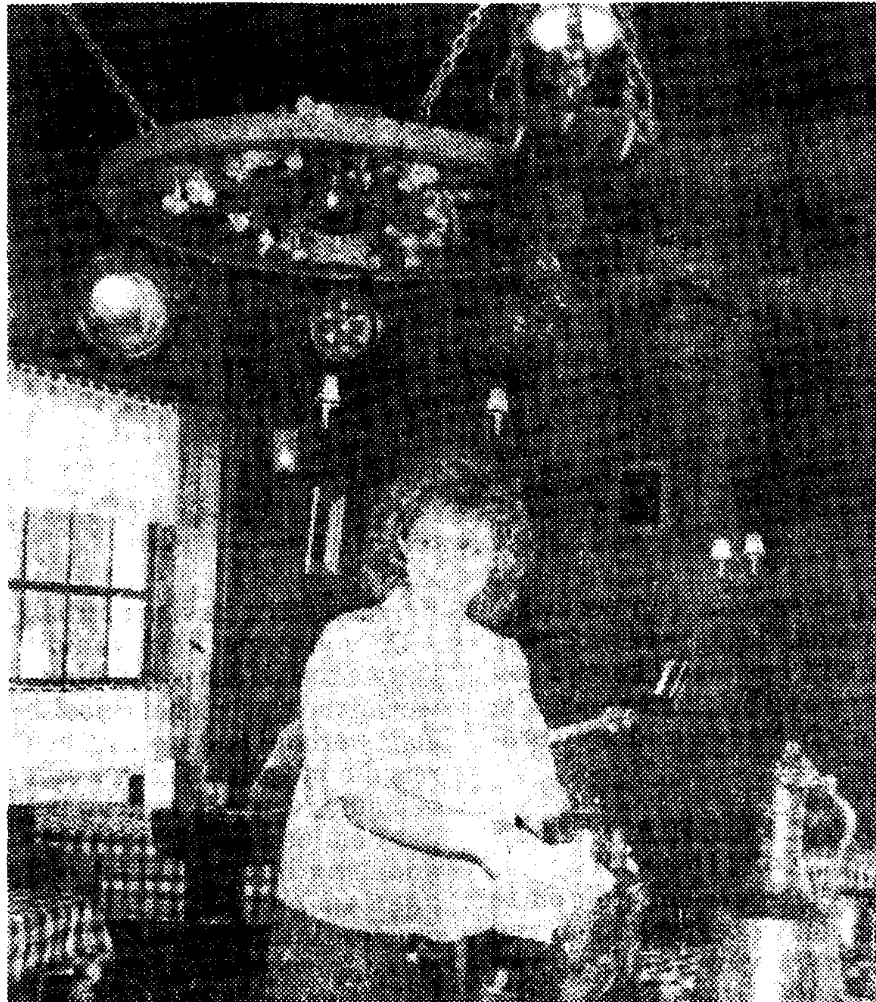
Ik had mijn oude vriend Norman in geen jaren meer gezien. We waren vroeger samen op school en we waren onafscheidelijk. Waar Norman ging, daar moest ik heen en omgekeerd. Maar toen werd mijn vader overgeplaatst naar Indië en verloren we elkaar uit het oog. Aanvankelijk ging er nog wel eens een kaartje of een brief over en weer, maar van lieverlee stopten we daar ook mee. En nu hadden we elkaar weer ontmoet, volkomen onverwacht, op Aruba.

Onze vrouwen waren gaan slapen, want het was een regenachtige middag. Ik liep door de winkelgalerij van het hotel en ging in de lobby zitten. Juist voordat we op vakantie gingen, was het reunistenblad van mijn oude school gekomen. Het was een saai blad, voornamelijk met nieuwtjes over oudleerlingen van de school, van wie ik de meesten natuurlijk nooit gekend had, terwijl ik de namen van mijn oudklasgenoten voor een deel al lang vergeten was. Lusteloos bladerde ik dan ook in het "Jamestown School Nieuws", toen een joviale stem naast mij plotseling zei: "Daar heb je warempel ook een Jamestowner". Pas toen zag ik, dat het Norman was. "Norman, ouwe jongen, hoe kom jij hier?" "Net als jij, Hans, via de lucht!". We schudden elkaar langdurig de hand. Na van de eerste verbazing bekomen te zijn, besloten we om in de koffieshop van het motel eens goed bij te praten.

Die avond aten we samen met onze dames en we besloten om de volgende dag gezamenlijk Aruba te gaan verkennen. Ik had een auto gehuurd en Norman en Grace konden met Dora en mij mee. Aruba is niet groot en je kunt de belangrijkste bezienswaardigheden allemaal in een dag zien. Maar zo reis ik niet graag. Ik neem voor elk plekje volop de tijd. Je bent tenslotte op vakantie, nietwaar? Gelukkig was Norman nog steeds een onderhoudende verteller en we amuseerden ons dan ook best. De vrouwen konden ook goed met elkaar overweg, zodat Norman en ik ons hart op konden halen aan jeugdherinneringen.

Het was laat in de middag toen we op de duinen bij Boca Prins lagen. Grace en Dora waren zeedruiven aan het plukken. Norman kuchte: "Zeg, Hans, wanneer ben jij ook weer naar Indië gegaan? Was je in het tweede jaar? In vergeet die dingen, man!" "Ik dacht dat het in mijn derde jaar was.

"Het was kort nadat de direkteur van zijn paard viel, kun je je nog herinneren?". "Nou en of", zei Norman, "Ik stond er vlak bij. Hij schaamde zich rot." "Geen wonder, zeg, hij was zo dik, dat hij als een bal verder rolde. De hele troep gierde. Maar zodra hij weer overeind was gekrabbeld, hield ieder zijn gezicht strak. Wat kon die man straf uitdelen!" En al pratend over oude leraren, zei Norman ineens: "Vorige week moest ik plotseling aan Murray denken. Weet je nog: hij gaf Latijn". Nou, ik wist het nog wel, want Latijn was in die dagen niet mijn sterkste vak. De nieuwe leraar was midden in een semester gekomen om de plaats in te nemen van de oude docent, die rustig in zi n slaap overleden was. We hadden met de oude vaak grappen uitgehaald. Maar Murray liet niet met zich spotten. Hij was eerlijk, dat wel, maar ook heel streng. Hij had veel gereisd en kon sterke verhalen vertellen, wanneer hij soms, aan het einde van een les, waarin we allemaal ons best hadden gedaan, in een goede bui was. En wanneer we tijdens een buitendag gingen wandelen, drongen we om hem heen, omdat hij dan altijd in een praatzame bui was. Meneer Murray werd al snel een begrip voor ons, jongens. Op een dag vroeg ik hem over een ring, die hij droeg. Het was een gouden ring in de vorm van een kronkelende slang. Hij vertelde, hoe hij die in West Afrika van een machtige medicijnman had gekregen en hij beschreef de riten, die door het geheime genootschap, waarbij hij tijdens zijn bezoek was ingelijfd, bedreven werden. Op mijn jeugdige gemoed en mijn rijke verbeeldingskracht maakte dat alles een geweldige indruk.

De vrouwen kwamen terug met zakken vol zeedruiven en we smulden er alle vier van. Norman en ik werden geplaagd, omdat we zo lui waren, maar wat wilje? Wij waren met vakantie en neman het er van. We gingen terug naar de auto en reden naar Oranjestad, waar we gezellig in "De Dissel" gingen eten. Dora houdt erg van koper, weet je, en al die koperen potten en ketels, die in dat restaurant hingen, overtroffen haar verwachtingen. Het werd een gezellige avond. Het eten was er heerli k en de goede wijn maakte onze tongen los, zo dat al nodig was. Opeens kwam Norman weer terug op Murray: "weet je nog, Hans, hoe vreemd Murray deed, toen jij die latijnse zin opschreef?" Of ik het me herinnerde! Het was zo vreemd, dat ik nu na veertig jaar, nog niet goed begrijp. wat er aan de hand was. Meneer Murray had een eigenaardige gewoonte bij het lesgeven. Hij legde ons de regels van de grammatika uit en vroeg ons daarna, on er zinnen bij te maken, die de regels illustreerden. Misschien doen de leraren dat tegenwoordig wel meer, ik weet het niet, maar in die dagen was dat allemaal heel ongewoon. Bij onze overleden leraar zouden we van die gelegenheid gebruik hebben gemaakt om schunnige woorden in onze zinnen te verwerken. Bij Murray hadden we het lef niet. Die indringende ogen boven die volle zwarte baard imponeerden ons enorm. Zo moesten we dan op die bewuste dag zinnen maken met het woord "memini", ik herinner. De meesten van ons kwamen voor de dag met zinnen als "Ik herinner me mijn boek", "ik herinner me mijn huis", of meer van dat stompzinnigs. Ik kon echter niets bedenken. Latijn was nu eenmaal niet mijn favoriete vak. Norman, die naast mij zat en wel zag dat ik nog niets op mijn papier had, probeerde me een zinnetje voor te zeggen, maar ik wilde zelf wat verzinnen. Ineens, en dit is het vreemde, schoot me een korte zin te binnen. Ik was de laatste, die mijn blaadje inleverde. Ik was bang, dat ik daardoor de eerste was, die besproken en afgekeurd zou worden, maar Murray besprak alle anderen en was daar amper mee klaar, toen de bel ging. Hij vroeg me om even na te blijven. Ik verwachtte een uitbrander, maar die kwam niet. Integendeel, Murray scheen erg verward. De zin, die zo maar bij me op was gekomen, was inderdaad nogal raar. Ik had opgeschreven: "Memento putei inter quatuor taxos". Murray stond op en liep een tijd heen en weer. "Wat denk jij, dat die zin betekent?", vroeg hij met trillende stem. Hij was lijkbleek geworden en ik dacht eerst, dat hij flauw zou vallen. Ik vertaalde netjes: "Denk aan de bron tussen de vier taxisbomen". "Waarom heb je dat opgeschreven?", zuchtte Murray. Ik wist het niet. Het was zo maar boven komen drijven. Ik wilde natuurlijk niet zeggen, dat ik het zo maar had opgeschreven en stamelde wat over mijn gebrek aan fantasie. Toen vroeg hij me nog wat meer over mijn familie en waar we gewoond hadden, maar dat was kennelijk alleen maar om zijn gezicht te redden. Hat was van zijn stuk gebracht. Dat was duidelijk. "Nou, die hele geschiedenis van Murray was erg, erg vreemd", zuchtte Norman. Grace wilde weten, hoe het dan verder was gegaan, maar omdat Dora slaap begon te krijgen en mij zachtjes zat te porren onder de tafel, stelde ik voor om de volgende dag verder te gaan met het verhaal.

Ik ben mijn leven lang een ochtendmens geweest en ik was de volgende dag dan ook weer op tijd uit de veren. Norman nam het er kennelijk van en kwam pas veel later opdagen. Het was dan ook al over tienen voordat we ontbeten en het liep al tegen twaalf uur voordat we wegreden van het hotel. Om de grootste hitte wat te ontlopen, hadden we besloten om eerst te gaan zwemmen bij de Rodgers Beach. Hat was gelukkig een droge dag, want een strand in de regen mag dan romantisch zijn, ik vind het alleen maar weemoedig en het is niet mijn idee van ideaal vakantieweer. Ik moet trouwens zeggen, dat de Arubanen toch voorzichtig moeten zijn met hun beweringen over het zonnige weer, want wij hadden in vijf dagen al drie natte en sombere dagen gehad. Gelukkig bleef het die dag goed weer en we genoten van de zee en het strand.

Op de terugweg stopten we in Savaneta, bij het visrestaurant "Brisas del Mar". Terwijl we zaten te wachten op het eten en ondertussen genoten van een koele dronk, vroeg Grace om het vervolg van mijn verhaal over Murray. De dag na mijn slechte beurt met die vreemde zin, kwam mijn vader me plotseling halen in verband met de dood van mijn grootmoeder, die al geruime tijd ziekelijk was. Het duurde een week voordat ik weer terug op school was. Norman beweerde, dat er aan Murray niets te merken was en ik was zelf ook niet scherp genoeg om iets bijzonders te zien, al begrijp ik nu natuurlijk wel, dat de heer Murray een vreemd stukje geschiedenis achter zich had. Hoe dat ook zij, het schoolleven ging gewoon verder en wij zwoegden op het Latijn onder leiding van Murray. Op een dag hadden we voorwaardelijke zinnen als onderwerp. U weet wel, van die zinnen waarin een voorwaarde wordt genoemd met een toekomstig gevolg.

We schreven allemaal wat op ons blaadje en leverden dat in bij de leraar. Murray begon ze na te zien. Ineens stond hij op, maakte een geluid alsof hij moest braken en liep snel het lokaal uit. We zaten enkele ogenblikken lang verbouwereerd te kijken. Toen kreeg onze nieuwsgierigheid de over-

hand en Norman en ik en nog een of twee andere waaghalzen stapten uit onze banken en gingen naar de tafel van de leraar. Ik was bijzonder gespitst om te zien, wie er nu weer wat vreemds geschreven had, want ik wist zeker dat mijn zin tam genoeg was. Alle blaadjes waren nog op de lessenaar. Norman telde ze zelfs. Aan zoiets dacht hij altijd. Het vreemde was, dat er een blaadje meer was dan er jongens waren. En dat blaadje, het bovenste op de stapel, was geschreven in een handschrift van geen van ons. De zin, die er op stond, was normaal genoeg. Er stond: "Si tu non veneris ad me, ego veniam ad te". wat zoveel betekent als: als jij niet naar mij komt, zal ik naar jou komen. Ik griste dat blaadje van de stapel en stak het bij me. Even later hoorden we Murray terugkomen en we schoten naar onze plaatsen.

Toen we die middag uit de eetzaal kwamen, vroeg Norman me naar het papiertje. Ik haalde het vol trots te voorschijn, maar er stond absoluut niets op. Ik heb het later, veel later, door een andere vriend, die chemicus was, laten testen, maar er was geen spoor van onzichtbare inkt of een andere substantie te vinden. De dames griezelden, toen ik zover gekomen was met mijn verhaal en gelukkig werd net de vis opgediend. We aten, terwijl we uitkeken over het water en het gesprek ging verder over van alles en nog wat. Na een dag in het water voelden we allemaal wel wat voor een goede douche en we aanvaardden dan ook de terugreis naar ons hotel. Dora ging na haar douche even op bed liggen, maar sliep al toen ik weer in de kamer kwam. Ik besloot om nog even wat te lezen en dommelde ook al vlug in. Toen ik tenminste om twee uur in de nacht wakker werd, waren alle lichten nog aan en lag mijn boek op de vloer.

De volgende dag was kerstavond. Een gekke gewaarwording is het, om op kerstavond in je zwembroek te staan. Wonend in een koud klimaat, vergeet je, dat het ook anders kan. Het was bovendien weer een zonnige dag en zelfs Norman (Hij en Grace waren ook vroeg gaan slapen) was er vroeg uit en we hadden dus een lange dag voor ons. Na een fikse strandwandeling en een hartig ontbijt gingen we er weer op uit. Op ons gemak reden we naar California, waar de oude vuurtoren staat. Je hebt van daar uit een goed overzicht over de noordwestpunt van het eiland, terwijl de koele bries, die er altijd staat, je onmiddellijk met de tropen verzoent. Van California reden we over Malmok naar Alto Vista, waar een klein kitscherig kapelletje staat. Het landschap is er echter fantastisch, bezaaid als het is met forse rotsblokken. Er is aan de windkant van het eiland geen hoge vegetatie en op schaduw hoeft men daar niet te rekenen. Soms is er echter een beschermd plekje achter een bijzonder grote rots, waar een boom wortel heeft geschoten en waar het goed toeven is. Zo'n hoekje vonden onze dames en nadat we allemaal wat gedronken hebben, zei Grace: "Nu moet je toch de rest van dat verhaal over Murray vertellen, Hans, want ik kan uit Norman niks loskrijgen. Hij zegt maar steeds, dat jij het beter kent en het ook interessanter kunt vertellen. Dus, voor den dag ermee!" Na een dergelijke aanbeveling kan een verteller natuurlijk alleen maar gevleid toegeven. Toch speelde Norman in het vervolg een grotere rol dan ik en hij vertelde dus die stukken, waar hij de hoofdrol speelde. Het was die nacht heldere maan en we hadden een tijdlang naar buiten staan kijken, voordat we naar bed gingen. Norman en ik deelden een kamer.

Vanuit onze kamer konden we het hoofdgebouw, waar Murray zijn kamer had, duidelijk zien. Midden in de nacht, hoe laat het was weet ik niet meer, schudde Norman mij wakker. "Hans, sta op, er is een inbreker, die de kamer van Murray probeert binnen te komen!" Ik schoot overeind, maar ik zag niemand bij Murray's raam. "Je bent gek!", zei ik kwaad, "Je maakt me voor niets wakker. Er is niemand. Je moet gedroomd hebben!" Maar Norman hield vol, dat hij iemand gezien had, die op de stenen richel buiten Murray's raam zat en die naar Murray gewenkt had. "Maar hoe zag hij er uit?", wilde ik weten. Dat wist Norman ook niet precies. Hij kon alleen maar zeggen, dat de man afschuwelijk mager was, kletsnat, en dat hij er uit zag als de dood. Omdat er niets meer te zien was, kropen we weer in bed en fluisterden nog een hele tijd. Van slapen kwam niet veel die nacht en de volgende dag waren we niet de meest attente leerlingen van de school.

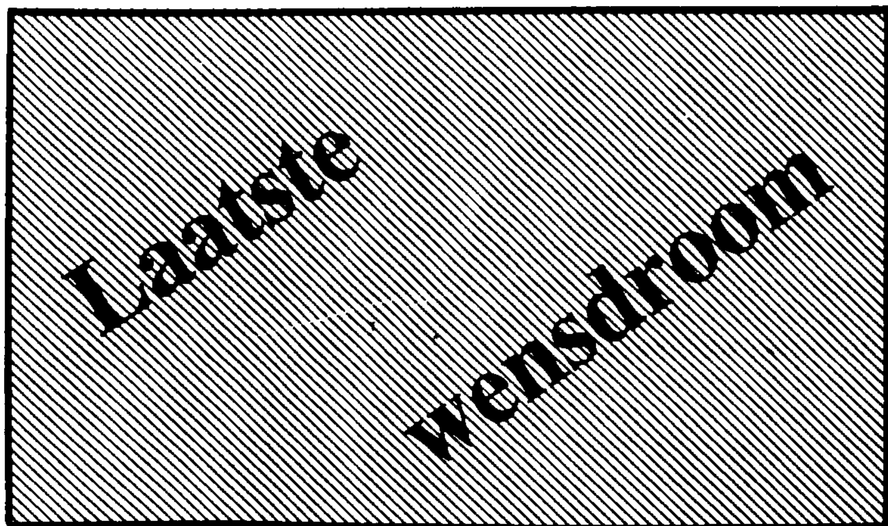
Die nieuwe dag was overigens opwindend genoeg. We zouden het eerste uur Latijn hebben, maar Murray kwam niet. De direkteur van de school ging op onderzoek uit en kwam tot de konklusie, dat meneer Murray weg was. Waarheen wist niemand. Murray was eenvoudig verdwenen en kwam nooit meer terug. Voor zover ik wist, werd er nooit een spoor van hem gevonden. Dora vond het maar een akelig verhaal en was blij, dat ze het bij daglicht hoorde. Grace rilde ook een beetje: "Als ze nou maar iets over hem wisten", zei ze, "Ook al was het slecht nieuws, dan had je toch wat zekerheid, maar dit einde is erg". Ik was het helemaal met haar eens, maar ik wist ook niet meer. Wij verhuisden korte tijd later naar Indië en ik was Murray eerlijk gezegd vergeten, totdat Norman hem noemde. Het was even stil in onze groep. Toen stelde Dora voor, dat we verder zouden gaan, want de zon was het hoekje waar we zaten aan het binnendringen. We reden verder, totdat we bij Bushiribana kwamen. De ruine van de goudwasserij boeide ons en we klommen naar boven.

Terwijl we daar stonden, zei Norman: "Weet je, Hans, er is een vervolg op dat verhaal van Murray. Maar misschien ken je dat nog niet. Je bent immers kort daarna weggegaan". Nou, ik had inderdaad nooit van een vervolg gehoord. Ik wist alleen dat Murray verdwenen was.
"Zeg, blijven jullie nu aan de gang over die Murray!", riep Dora vertwijfeld, "Ik krijg er zo langzamerhand wel genoeg van!" Maar Grace was het daar niet mee eens. "Weet je nog meer" zei ze verwijtend tot Norman, "Waarom heb ik dit allemaal nooit gehoord in de dertig jaar, dat we getrouwd zijn?" Norman lachte plagend: "Je hebt me er nooit naar gevraagd, schat!" Maar Grace was onverbiddelijk. Ze moest en zou het hele verhaal horen Om Dora te paaien, stelde ik voor dat we het slot van het verhaal in "De Dissel" zouden horen. Dora was gek op gebakjes, het is haar ook enigzins aan te zien, en de bakker van dat restaurant weet, hoe hij ze moet maken. We reden terug naar de stad. Ik was ontzettend nieuwsgierig naar wat Norman nog meer wist over Murray en ik kon van harte sympathiseren met Grace, die dertig jaar lang met Norman geleefd had, onbekend met al deze opwinding.

Toen de koffie geurig voor ons stond en Grace en Dora de slagroom op hun lippen hadden, zei ik: "Vooruit, Norman, de rest van het verhaal!" Norman schrapte zijn keel. Hij had zijn roomsoes te snel doorgeslikt. "Je zult dit niet geloven, Hans", zei hij, "Maar Murray was hier op Aruba". "Op Aruba?", gilde Grace, zodat een aantal klanten in het restaurant verbaasd opkeken, "Hoe heb je dit allemaal verborgen gehouden voor me?" Vrouwen houden er niet van, wanneer hun mannen niet alles vertellen wat ze weten, maar Norman maakte zijn verzuim in snel tempo goed. "Luister nu, schat en val me niet in de rede. Dan weet je alles over vijf minuten. Murray diende gedurende de oorlog in de Amerikaanse marine. Op zekere dag dokte zijn schip hier op Aruba. Je weet dat hier vroeger een olieraffinaderij was en die moest beschermd worden tegen mogelijke Duitse aanvallen. Murray en de andere jongens, die geen wacht hadden, kregen verlof om te gaan passagieren. Er werd toen, net zoals nu, flink gedronken door die lui. Murray en zijn onafscheidelijke vriend, een zekere Finch, trokken er altijd samen op uit, zodra ze ergens aan wal gingen, een beetje apart van de rest. Je kunt je voorstellen, dat daar de nodige opmerkingen en insinuaties over gemaakt werden. Maar goed, ze waren verder allebei puike kerels, op wie niets aan te merken viel. Tegen de avond van die dag keerden ze allemaal weer aan boord terug en ook Murray rapporteerde in. Van Finch was echter geen spoor te bekennen. Murray zei, dat hij hem bij het gedrang op de kade uit het oog verloren was, maar dat hij zeker wel op zou komen dagen. Finch liep niet in zeven sloten tegelijk. Finch was en bleef echter onvindbaar en het schip vertrok zonder hem. Murray was stil in de komende weken. Iedereen ontzag hem, omdat ze wisten, dat hij zich bezorgd maakte over zijn vriend. Van Finch werd echter nooit een spoor gevonden. Pas enkele jaren geleden kwam de waarheid aan het licht over zijn verdwijning en die van Murray. Kun je je Peter Conway nog herinneren, Hans?" "Was dat niet die grote, dikke knul?" "Precies! Peter trouwde met de dochter van een rijke brouwer, die hem compagnonschap aanbod. Peter accepteerde dat en werd zelf ook schatrijk. Een kennis vertelde hem over Aruba en Peter kwam hier met zijn vrouw en kinderen op vakantie. Elk jaar weer opnieuw. Hij kon er maar niet genoeg van krijgen. Op een dag stelde zijn vrouw dan ook voor, dat ze er net zo goed een huis konden kopen. Dat lag Peter ook wel en hij begon rond te kijken. De huizen, die te koop waren, vond hij echter te klein, terwijl die, welke groot genoeg leken, niet te koop waren. Tenslotte besloot hij om dan zelf een huis te laten bouwen. Hij kocht een stuk grond, waar vroeger een huis gestaan had en bouwde daar een groot, ruim huis Ik ontmoette hem vorig jaar op een conventie in Chicago. Heel toevallig. Ik had ook al jaren geen contact meer met hem. Op een avond na de laatste vergadering, toe we allebei gaar waren van het luisteren naar lezing[illegible] en ellenlange discussies, [illegible]ten we in een bar wat te drinken. Peter had me verteld over zijn huis en over Aruba en me sterk aangeraden om hier eens met vakantie te komen. Ineens zei hij: "Norman, kun jij je Murray nog herinneren?" En hij vertelde me, hoe Murray in de marine was en als zeeman Aruba bezocht. "Kun je je nog herrinneren, Norman, dat Murray ineens verdween, nadat er enkele gekke dingen gebeurd waren met papiertjes of zo, Norman, ik heb Murray gevonden!" Ik moet hebben gekeken alsof ik het in Keulen hoorde donderen, want hij zei: "Kijk niet zo verbaasd, man. Ik zal het je uitleggen. Je weet, dat ik dat stuk grond kocht, waar ik mijn huis gebouwd heb? Er was op dat terrein een oude waterput, die vroeger in een bosje moet hebben gelegen. Nu zijn er alleen nog maar vier boomstronken over. Die put is een van de weinige zoetwaterbronnen op Aruba, Norman. Altijd stond er water in, maar twee jaar geleden viel hij droog. Dat was een mooie gelegenheid om hem eens goed schoon te maken. Mijn werklui gingen aan de slag. Een er van werd aan een touw naar beneden gelaten. Hij was al heel vlug weer boven. Bevend kwam hij me vertellen, dat er een menselijk geraamte in de put lag. Ik daalde zelf in die put af. Norman, er lagen twee geraamten op de bodem van die put. En het vreemde was, dat het ene geraamte zijn armen stevig om het andere geraamte had geslagen. Later is vastgesteld, dat ze daar zeker veertig jaar gelegen hebben. Murray en Finch, vrienden of vijanden tot in de dood!" "Maar hoe kun je weten, dat het Murray was, Peter?" "Ik heb het bewijsje", zei Peter kalm en stak zijn hand in zijn zak. Hij haalde een ring tevoorschi n, van goud, in de vorm van een kronkelende slang, zoals ze alleen maar door geheime genootschappen in Afrika gedragen worden. "Die vond ik op een van de skeletten".

Toen Norman zweeg, had zelfs Grace niets meer te zeggen. Dora huiverde. Ik dacht terug aan die schooldagen. Op straat schalde kerstmuziek, want het was kerstavond, op Aruba. Een avond vol herinneringen.

door R. Nooijen

De christelijke wereld beschouwt Kerstmis nog steeds als het symbool van Vrede: Eenheid van alle mensen over heel de aarde. Niet alleen geen oorlog, maar een tijd waarin, volgens de oude profeten van Israel, zwaarden worden omgesmeed tot ploegijzers en speren tot sikkels. Samen werken aan de vooruitgang van de mensheid tot steeds meer eenheid. Het verlangen naar een ideale samenleving. Utopie genoemd sinds de Utopie van Thomas More in 1516, lijkt inderdaad een Nergensland, bijna of geheel niet te realiseren.

Utopieen zijn er altijd geweest. De grote profeten van Israel hadden missiaanse toekomstdromen die blijkbaar grote verwachtingen wisten te wekken in het oude Israel.

Toch zijn utopieën meer dan vrijblijvende fantasieën, of, zoals de Engelse dichter Milton zei: "Een waardige edele fictie van de meest verheven denkers uit alle tijden."

Dr. Piet Ransijn in het tweemaandelijkse tijdschrift 'Bres' (no.114) meent dat de utopieën, spiritueel utopistische visies door de eeuwen heen, een positieve waarde hebben om de mensen te stimuleren, aan een betere samenleving te werken. Enkele utopistische schrijvers hebben dan ook daartoe een poging gedaan op kleine schaal. Het Rijk Gods van Christus en zijn volgelingen, ook een utopie, deed de jonge christenheid een poging wagen tot de commune van Jerusalem, "een van hart en ziel, alles samen delen, opdat niemand te kort komt". Ze werd door de vervolging uiteen gejaagd. Zij is wel later een inspiratie geweest tot o.a. de klooster- gemeenschappen in Egypte en Syrië en door de middeleeuwen heen tot in onze tijd. In plaats van klooster- gemeenschappen zie je nu andere vormen van ideale samenlevingen uitgeprobeerd worden, dikwijls met een oecumenische inslag.

NEW AGE

De laatste wensdroom of utopie, is meer bekend onder de naam van New Age, Nieuwe Tijd-beweging, of tijdperk van de Waterman, de Aquarius.

Er wordt nog steeds veel over geschreven, en dan gaat het niet alleen over speculaties, maar meer over de talrijke pogingen over de gehele wereld verspreid, om tot een ideale samenleving te komen, op kleine, soms zeer kleine schaal. Het zijn de vindplaatsen van de 'Aquarius samenzwering' zoals Marilyn Ferguson ze beschrijft in haar boek "The Aquarius Conspiracy" van 1980. In Nederlandse vertaling verscheen het in 1986 al in vijfde druk. Echter geen Nergenslanden, maar Ergenslandjes in alle landen van Europa, in Noord Amerika en ook Latijns Amerika: Indische ashrams, meditatiecentra, holistische gemeenschapjes, gezondheidsboerderijen, holistische geneeskunde, oecumenische gemeenschappen zoals die van Taize in Frankrijk, basisgemeenschappen in Latijns Amerika en in zekere zin ook de nu in opgang zijnde pentecostaalse groepen en charismatische beweging. Het tweemaandelijks tijdschrift Bres "Kroniek van de Nieuwe Tijd" houdt ons op de hoogte.

AQUARIUS EVANGELIE

In Bres No. 101 doen verschillende mensen, die met zulke gemeenschappen bezig zijn, hun zegje over de New Age, en blijken niet alleen geïnspireerd te zijn door de Indische mystiek, maar ook door de christelijke mystiek.

De een zegt: "De kreet 'het Koninkrijk Gods is nabij' is een innerlijke realiteit, die los van de tijd voor de individuele mens kan klinken als hij zo ver is. Reeds tweeduizend jaar geleden beging men de fout historische verwachtingen te koesteren". Dit slaat natuurlijk op de Tweede Komst van Christus, Einde van de wereld.

Een ander zegt: "De Nieuwe Tijd is al begonnen. De mogelijkheid tot een totale transfiguratie is nog nooit zo groot geweest als nu. In het prachtige Aquarius Evangelie van Jezus Christus kunnen we zonder meer lezen waartoe de mens in deze tijd geroepen is. Laten wij een enorme revolutie in ons zelf teweeg brengen om de vervaarlijke revoluties om ons heen te weerstaan."

Elders spreekt men van 'Stille Revolutie of Spirituele Revolutie', die aan de gang is. Meer een transfiguratie of transformatie dan een renovatie of restauratie. Dat zijn de termen waarmee ook Ferguson werkt. Ook de Duitse theologe Ursula von Mangoldt wijdt al haar aandacht aan het nieuwe tijdperk van de transformatie in haar boek "Auf der anderen Seite der Verzweiflung". Vertaald in het Nederlands in "Terugkeer tot een christelijk bewustzijn" met als ondertitel "een geestelijk tegenwicht tegen vertwijfeling". Het boek is van 1979. Von Mangoldt spreekt ook over het Aquarius Tijdperk, maar zij kende het boek van Ferguson nog niet.

CRISIS TIJD VOOR UTOPIE

Het is niet vreemd dat een crisistijd in de wereld utopieën doet ontstaan. De profeten van Israel, ook Jezus van Nazareth, stonden tegenover een religieuze crisis. Plato van Griekenland reageerde op een crisis: met zijn POLITEIA, een utopie die hij wilde uitproberen op het eiland Sicilië, maar hij kreeg geen medewerking. Nu is het bekend als het eiland van de maffia. De late middeleeuwen, renaissance en humanisme brachten verwarring met zich mee en daarom ook utopieën: Joachim de Fiore met zijn Duizendjarig Rijk van de Heilige Geest, een duidelijke tendens van weg uit de pure uiterlijkheid van kerk en godsdienst naar meer innerlijkheid. Het was een tijd van mystiek, die echter geen volksbeweging werd. In 1516 schreef Thomas More zijn 'Utopie' Nergensland en zijn vriend Erasmus, die bij hem op bezoek was, schreef ter plekke een omgekeerde utopie met zijn Lof der Zotheid, een hekelstuk op gebrek aan innerlijkheid in godsdienst en maatschappij.

In 1627 schreef Francis Bacon zijn Nova Atlantis, een utopie op een eiland geprojecteerd, zoals ook Thomas More deed. Johann Valentin Andreae kwam in dezelfde eeuw met zijn prachtidee van de 'Christianopolis', de Christusstad. Men zegt dat de Rozenkruisers zich daarop hebben laten inspireren. Von Mangoldt vermeldt ook nog de utopie van Friedrich Engels in 1842 "een duizendjarig rijk van vrijheid dat op de laatste heilige oorlog zou volgen." En die van Karl Marx :het communistisch manifest van 1848. Deze socialistische utopieën bleven bij de uiterlijkheid en materialiteit staan. Het Aquarius Tijdperk is juist een spirituele transformatie en revolutie, wil terug naar innerlijkheid, eenheidsbeleven en eenheidsdenken. En staat dus evenals mystiek haaks op dogma's en wetten in politiek en godsdienst, meer innerlijke vrijheid dus in plaats van gebondenheid. Met het risico natuurlijk voor ketters aangezien te worden.

In 1963 schreef Aldous Huxley nog zijn Utopie 'Island', ook een eiland, dat een betere kans op een transformatie van het innerlijk zou kunnen maken- ,die niet verstoord zou worden door de grote wereld.

WATERMAN

De meest bekende vertolking van de laatste wensdroom, of liever de laatste culturele of spirituele ontwikkeling, is het boek van Marilyn Ferguson, de Amerikaanse psychologe, die zeer goed thuis is in Brain / mind Research Sociology. Zij publiceerde in 1980 haar studie "The Aquarian Conspiracy" met als ondertitel "Personal en social transformation". Ook zij ziet in de benaming NEW AGE een synoniem van het tijdperk van de waterman. Overigens heeft deze waterman niets te maken met de voorspellende astrologie, hoogstens een klein beetje met de psychologische astrologie.

In 1920, zegt Ferguson, schreef Jan Smuts zijn 'HOLISM AND REVOLUTION'. Toen was er al sprake van de NEW AGE, een verandering van denkpatroon, van levenshouding door Eeenheidsdenken en Eenheidsbeleven, Holisme dus, het al als een organisch geheel. Dat heeft ook met meditatie en mystiek te maken. Het staat duidelijk onder invloed van de filosofie en levenshouding van het Verre Oosten, het Oosters holisme. Deze ontmoeting van het holistische Oosten met het analytisch Westen wordt ook wel het zoveelste wereldwonder genoemd.

Toch is ook uit het analytisch denken van het Westen de evolutie- gedachte gekomen. Alles hangt met alles samen. En dat is al holistisch denken, waarvan Teilhard de Chardin de sterkste vertegenwoordiger is. Marilyn Ferguson liet zich vooral door Teilhard inspireren en nam de term conspiratie van hem over.

EEN MANDAAT

In haar bijdrage aan het internationaal Teilhard Compendium, 1983, 'The Desire to be human', laat Ferguson duideijk zien dat het Aquariustijdperk niet zo zeer een andere utopie is, maar een opdracht, een taak aan ons allen in een tijd, dat de ontwikkeling van het menselijke bewustzijn een zeker punt bereikt heeft, dat het klaar staat voor een transformatie of metamorfose of transfiguratie. In ieder geval een radicale ommezwaai in denken en levenshouding. Haar bijdrage heet dan ook "The mandate of our collectif, real self". En dit op het gebied van politiek, economie, godsdienst, onderwijs.

SAMENZWERING

Samen een zelfde nieuwe geest uitademen, met een zekere spontaniteit, waarbij geen gezag van buiten ter sprake komt, dat noemt Ferguson de "Samenzwering". Heel haar lijvig boek is een beschrijving van de 'vindplaatsen' van deze samenzwering. Geen programma dus voor de toekomst, maar een constateren, hoe men op talrijke plaatsen, vooral in Amerika, aan die Nieuwe Tijd werkt. "In de wereld van vandaag is iets heel nieuws aan de gang, verklaart Ferguson, iets wat de ondergrond is van alle sociale veranderingen. Tot nog toe leken het meer ideologieen te zijn, politieke en religieuze, een geloof dat men wilde opleggen aan anderen. Het nieuwe van nu is, dat de mensen zelf tot ontwaking komen en anderen tot eenzelfde ontwaken stimuleren. Geen lijst van dingen die gedaan moeten worden, geen manifest".

Teilhard drukt dat zo uit: "Als iets onze samenleving kan redden, dan is het een conspiratie van mannen en vrouwen van goede wil, een conspiratie van liefde". Men verwacht van de officiele politieke en religieuze leiders en vakbondsmensen niet zoveel. Men zit ook niet meer op hen te wachten. Zij durven toch geen radicale verandering van denkpatroon, geen transformatie aan. "Het is reeds begonnen", zegt Teilhard ergens en het doordringt de gehele gemeenschap langzamerhand. Het kan een cumulatieve vurigheid van een collectief zelf worden, een groot aantal van getransformeerde personen, die samenwerken."

OOSTERS HOLISME

Ferguson meent, dat men pas tot een compleet menselijk wezen kan komen door de ontmoeting van het westers denkpatroon, het analytische denken, met het 'genie' van het Oosters holisme. De moderne wijsheid van de New Age komt dus ook voor een groot gedeelte uit het Oosten.

In 1981 gaf de Engelse schrijfster Anna Bancroft een overzicht van de vele Oosterse en ook Westerse eenheidsdenkers als Krishnamurti, Pak Subuh, Meher Baba, Maharai Ji, Trunpa, Rudolf Steiner, Teilhard de Chardin, Aldous Huxley, Thomas Morton, Moeder Teresa enz., en noemde haar boek "Zij bepalen onze toekomst". Dat was haar manier van het opmerken van de Nieuwe Tijd.

KETTERS NODIG

In navolging van Teilhard wist Marilyn Ferguson ook wel dat deze ontwikkeling en transformatie tot de Nieuwe Tijd niet gladjes kan verlopen. Veel tegenstand van conservatieve krachten, die willen "houden wat je hebt". "Een deel in ons wenst veiligheid, zekerheid en een deel in ons wenst avontuur". Progressiviteit en conservatisme botsen op elkaar. We zien dat nu gebeuren op politiek en religieus terrein en we merken het ook in ons zelf. De status quo mentaliteit zegt: Gaat het niet goed, dan er nog harder aan werken. Restauratie dus. Maar zo werkt dat niet, zegt Ferguson. "Eigenlijk zijn wij niet bang voor het nieuwe, maar voor het onbekende". Gebrek aan geloof dus, aan vertrouwen in de mens, in de toekomst. Doemdenken.

"Thans winnen de ketters terrein, verliest de dogmatiek zijn gezag en wordt het geloven verdrongen door keuzen". En dan denkt Ferguson aan John Stuart Mill, van de vorige eeuw, die in zijn boek 'On Liberty' schreef: "Waarom vervolgen we eigenlijk onze ketters. Zij zijn toch de enige mensen, die ons vooruitgang brengen!".

Stille revolutie vraagt om stille ketters.

De vindplaatsen van deze Aquarius Samenzwering of van de Nieuwe Tijdsbeweging zijn dan niet alleen de massa kleine gemeenschapjes, van ashrams tot oecumenische communes, de meditatiecentra en holistische geneeskunde "maar een groot aantal mensen, die een serieuze poging doet zichzelf te veranderen.

Propaganda of reclame is geen probleem. Het goede straalt van zelf uit. Ook de moderne drugsepidemie, een artificiele eenheidsbeleving, kon wel eens een voorbode zijn van een nieuwe religieuze opleving, een ander soort religieus beleven. LSD en mescaline wordt dan hier op de eerste plaats genoemd. Dat het artificiele alleen maar tot desillusie leidt, dat weet iedereen.

HET JAAR 2000

Toch vermoed ik, dat men inderdaad niet al te veel historische verwachtingen moet koesteren en het jaar 2000 of daaromtrent als het jaar van Transformatie moet beschouwen. Gewoon als een opdracht, als een mandaat, persoonlijk, en daarna ook collectief, deze NEW AGE aanvaarden en dus meer aan zichzelf gaan werken en daarna aan anderen. Dit lijkt mij de enige weg. En tegelijk ook en prachtig programma voor allen, zestigplussers, werklozen, gehandicapten en allen die menen dat ze niet meer meetellen. Verkondigen van het Evangelie zal dan ook een heel ander accent krijgen.

De Aquarius Samenzwering: Marilyn Ferguson, Uitgeverij Ankh-Hermes bv Deventer, vijfde druk 1986.
The Desire to be human: International Teilhard Compendium by Leo Zonneveld and Robert Muller. Miranda Wassenaar 1983.

R. Nooijen

Computers tellen voor 2

Wij mensen bekijken de computer als een apparaat, dat alles kan, vooral ontzettend goed rekenen. [illegible] kunnen ze helemaal niet rekenen. Het [illegible] wat ze met rasende snelheid [illegible], hoeveel mikroskopische [illegible] -jes er aan, of uit staan, [illegible] hoeveel gaatjes en niet [illegible] staan. Die aan- of uitst[illegible] -tjes, niet-gaatjes, stel[illegible] -naive voor als eentjes [illegible] -jes aan (of gaatje) is 1; [illegible] gaatje) is 0. En met die [illegible] -lijk dus maar één gege[illegible] [illegible] -kelaartje (of niet-gaatje) is nul [illegible], moet computer zijn werk verrichten.

[illegible] menselijke geest kan [illegible] over [illegible] naar de voorstelling 1 en 0, noemt men dan het binaire [illegible] d.w.z. het tweetallige. Wij zijn van kind[illegible] [illegible] met het tientallige [illegible] stelsel [illegible]

dichtstbijzijnde hoogste ver[illegible] [illegible] bij [illegible]. Dat geeft: 1010, want 1 is [illegible] positie naar links [illegible] 8 [illegible]

de positie van 4, een [illegible] van 2 [illegible] van 1. [illegible] overeenkomend met [illegible] male getal duizend [illegible]

1111 = 1000

[illegible] we eens kijken of [illegible] in omgekeerde [illegible] kunnen, [illegible] omrekenen in [illegible] getal. Bijvoorbeeld 1111111. Hoeveel is dat [illegible] De [illegible] is 1. De tweede is 2 (totaal 3), de derde is 4 (totaal 7), de vierde is 8, (totaal 15), de vijfde is 16 (totaal 31), de zesde is 32 (totaal 63), de zevende is 64 (totaal 127). Een eentje er-

[illegible]

128

[illegible]

[illegible] De 1 [illegible] vielen. Wat [illegible] = 3.

DIGITALE IN[illegible]

Nu is de hele [illegible] ver menselijke [illegible] een speciale co[illegible] getallen, waar [illegible] mee kan werken. [illegible] is de ASCII = American [illegible] dard Code for Information [illegible] waarin alle normale [illegible], cijfers, [illegible] tekens, wiskundetekens [illegible] bepaalde getalswaarde hebben gekregen, die [illegible] zogenaamde machinetaal omgezet, bij[illegible] informatie (ook muziek [illegible] disks) [illegible]

[illegible] rechtstreeks door programma's in binaire getallen te schrijven. [illegible] daar alleen [illegible] dacht [illegible] kon[illegible] in [illegible]

naar links van een eentje voor twee in dezelfde positie. Het aftrekken is het omgekeerde: we verschuiven naar rechts! Bij voorbeeld:

111
111 [illegible]
1110

dat is 7 + 7 = 14. Alle eentjes [illegible]

1000
111 [illegible]
1111

dat is 8 + 7 = 15

Bij aftrekken vallen twee eentjes tegen elkaar weg tot nul en aangezien een eentje aftrekken van één nul niet kan [illegible] een eentje te krijgen. Bijvoorbeeld:

11000
-1000
10000

dat is 24 - 8 = 16.

100000
-11101
11

Dan [illegible] we even [illegible] [illegible] het aftrekken van [illegible] links [illegible] één [illegible] nullen in [illegible] de tweede positie van [illegible] stond tegenover het bovenste getal

[illegible] 1024 [illegible] 1-2-4-8-16-32-64-128-256-512-1024. Alan het nog niet [illegible] [illegible] 1024 bytes [illegible]

De laatste positie [illegible]

Het Spook Van De Denkende Machine

door Henk de Beyer

De computer is in opmars... Dit zinnetje is al een gemeenplaats geworden. Terecht kan men zich afvragen of iemand, die over computers wil schrijven, niets beters heeft om op te merken. Zelfs de konstatering, dat de computer van de vijfde generatie eraan staat te komen, is niets nieuws meer. Het is nog maar een kwestie van tijd. Het kan nog twee jaar duren, het kan nog tien jaar duren, maar zijn eerste stralen lichten al op aan de horizon. Dat betekent, dat in minder dan veertig jaar de computer is geworden van niets tot een alles overheersend instrument, dat de wereld sneller doet ineenschrompelen dan de transportrevolutie via de luchtvaart en de kommunikatierevolutie via telefoon, radio en televisie.

BEHEERST WORDEN OF BEHEERSEN?

Wij kunnen ons op dit moment nog maar heel moeilijk indenken, hoe wij in het begin van de volgende eeuw zullen worden beheerst door de informatika. Het kardinale punt is daarbij inderdaad, of wij zullen worden beheerst of dat wij in staat zullen blijven om zelf te beheersen? Immers, de computers van de vijfde generatie zullen, als wij de vele populaire en minder populaire jubelverwachtingen mogen geloven, intelligente machines zijn.

Er wordt hard gewerkt, vooral in Japan, aan de computer behept met kunstmatige intelligentie. Ook in de VS en Europa gonst het van de aktiviteiten in de technische laboratoria en aan de programmeursterminals om het ideaal te verwezenlijken: een computer, waar je gewoon tegen kunt praten, die je dan antwoord geeft en vragen stelt om tenslotte, aan de hand van je antwoorden op zijn vragen, je probleem op te lossen. De machine, die dat zal kunnen, heet dan een intelligente machine. Hij zal niet lang meer op zich laten wachten, maar is het predikaat intelligent wel op zijn plaats?

Een science fiction grapje luidt als volgt: Op een goeie dag in de toekomst worden alle computers van de hele wereld aan elkaar gekoppeld. De man die de laatste verbinding tot stand brengt, kan zich er niet van weerhouden aan dit kunstmatige monsterbrein een vraag te stellen die hem zijn leven lang al kwelt. Hij trekt het terminal mikrofoontje naar zich toe en vraagt: "Is er een God?"

Het antwoord laat nog geen nanosekonde op zich wachten.

Het bestaat slechts uit twee woorden, elk van slechts twee letters. Het luidt: "Ja, nu".

Het is een beetje een cynisch grapje, dat echter heel goed de hoge verwachtingen uitdrukt, die wij, mensen van het begin van het informatietijdperk, hebben van het door onszelf ontworpen instrumentarium. Als er al geen God bestaat, maken wij ons een God. Wij hebben Hem kennelijk nodig, ook als we niet in Hem geloven. Of althans.... we hebben iets nodig, dat groter is dan wijzelf....Toch zou een diep gelovig mens, als Pierre Teilhard de Chardin, als hij nu nog leefde, door de ontwikkelingen in de computerindustrie niet verzwakt zijn in de overtuigingen, die hij in zijn prachtige, maar moeilijke geschriften heeft vastgelegd; integendeel: hij zou er in gestaafd zijn en zich wellicht hebben laten meeslepen in visionaire ontboezemingen, zoals hij deed bij het aanschouwen van de deeltjesversneller in Berkeley. Tegelijk echter zou hij zonder twijfel meewarig hebben geglimlacht over het gebruik van het begrip "intelligentie" voor de super elektronische breinen van morgen.

Vooral in de populaire lektuur over computers wordt men doorlopend gekonfronteerd met de woorden "dom" en "intelligent". Men heeft het over een "domme terminal" als het gaat om een toetsenbord met een beeldscherm, verbonden met een centrale computer elders. Een "intelligente terminal" is dan de Personal computer die zijn eigen microprocessors herbergt evenals zijn eigen opslagsysteem, op micro floppy disks en harde schijven.

Die omschrijvingen slaan nergens op. Een computer is dom noch intelligent. Het is een instrument, een stuk gereedschap, dat alleen in handen van een goed geïnstrueerde gebruiker, voorzien van goede programmatuur, enorme prestaties kan verrichten. Of liever, het is de gebruiker die er de prestaties mee verricht..., net zoals het de chauffeur is, die zich met een auto snel kan verplaatsen.

Alle instrumenten, die de mens zich eigen heeft gemaakt, te beginnen met de knots om het jachtdier de hersenpan in te slaan, zijn er gekomen om de aan de mens eigen kapaciteiten te verbeteren, te vergroten, te versnellen, uit te breiden. Dankzij die ontwikkelingen kan de mens zich nu sneller en over grotere afstanden verplaatsen dan het snelste dier. Hij kan hoger en sneller vliegen dan welke vogel ook en hij kan dieper in de oceanen doordringen dan de meeste vissen. Nu is hij dan met zevenmijlslaarzen bezig de kapaciteiten van zijn eigen brein te vergroten en te versnellen en dat niet slechts individueel, maar juist in hoge mate kollektief.

EXPERT PROGRAMMA'S

De Amerikaanse filosoof Prof. C. Dennet schreef in "Wijsgerig Perspektief" nr 4, jaargang 1983-1984 een interessante beschouwing onder de titel: "Kunnen machines denken?". De conclusie waar hij toe kwam ,sloeg de plank echter volledig mis en toonde alleen maar aan, dat zijn pragmatische benadering voorbij gaat aan de essentie der dingen. Het mooiste voorbeeld, dat hij gaf en dat zijn eigen gevolgtrekking weerlegde, was de proef, genomen met enkele psychiaters, die, zittend achter een terminal, moesten uitmaken of de antwoorden, die zij op hun ingetikte vragen kregen, van een echte paranoïde patiënt kwamen of van een computer. De antwoorden werden via twee tele-printers gegeven, de ene verbonden met een onzichtbare, levende patiënt, de andere met een computer, waarop een zgn. expert programma liep.

De meesten tuinden er in, wat onthullender is ten aanzien van de ondervragingstechniek van psychiaters dan van computers. Een "expert programma" is niet zo moeilijk op te stellen. Het kost wel erg veel tijd, omdat de programmeur alle mogelijke vragen en antwoorden moet voorzien. Maar hij zal zich tegelijkertijd beperken tot het specifieke onderwerp, dat in het programma aan de orde komt. Het is dan ook voor de ondervrager van zo'n programma een klein kunstje om uit te maken of hij met een mens of wel met een computer te doen heeft. Een enkele vraag over de normale wereldkennis van een mens zou de computer door de mand hebben laten vallen. Een echte patiënt zou er wel een antwoord op hebben gegeven, al was het nog zo'n bizar antwoord geweest.

De Amerikaanse hoogleraar meende, in navolging van anderen, te moeten stellen, dat als men uit de antwoorden van een computer niet langer zou kunnen nagaan of het om een mens of om een machine ging, wij dan zouden kunnen spreken van de denkende machine. De verwachting is, en is zelfs hoog gespannen, dat die denkende machine er komen zal, eerder dan wij vermoeden. Het zijn bovendien niet de eersten de besten, die dergeli ke verwachtingen aanhangen.

Enkele jaren geleden hoorde ik eens een diskussie op de BBC tussen drie computerdeskundigen, van wie er een durfde te stellen, dat de huidige computers al het intelligentiepeil hebben bereikt van een idioot. De goede man bewees daarmee echter alleen maar, dat hij niet wist wat een idioot is. Dat is hem als computer deskundige niet kwalijk te nemen; wel is hem kwalijk te nemen, dat hij een uitspraak doet over iets waar hij geen verstand van heeft.

INTELLIGENTIE

Wat is intelligentie. Dat is een vraag waar vele geleerden hun hoofd al over gebroken hebben. Echter, de laatste halve eeuw zijn biologen en filosofen het er in meerderheid wel over eens geworden, dat intelligentie het inherente gevolg is van de komplexifikatie van de materie. Met andere woorden, hoe hoger de graad van biochemische synthese van de materie, des te sterker treedt er bewustzijn naar buiten en hoe sterker het bewustzijn hoe hoger de graad van intelligentie. Materie-opbouw-bewustzijn-intelligentie zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden.

Het menselijk bewustzijn (en daarmee dus de menselijke intelligentie) manifesteert twee facetten: Enerzijds is zij in staat verantwoordelijkheid te aanvaarden voor zichzelf en voor anderen, anderzijds is zij even goed in staat in flagrante strijd met de eigen konklusies te handelen. Dat is, naar het mij voorkomt, een van de meest fundamentele aspekten van het denken. Dit werd prachtig uitgebeeld in de film "2001", naar het boek van Arthur C. Clarke (een van de weinige goede science fiction schrijvers). De film begon met een schitterend beeld van spelende apen, waarvan er een op een gegeven moment een stok de lucht in smeet. Al tuimelend veranderde die stok in het blauwe uitspansel in een ruimtevliegtuig.

De plot is echter een expeditie naar Saturnus. Het ruimteschip wordt feitelijk bestuurd door een computer, genaamd "Hal". Men kan niet aan de indruk ontkomen, dat Arthur Clarke die naam heeft gekozen wegens de klankverwantschap met *hel*.

Als de menselijke bemanning besluit de expeditie voortijdig te beëindigen en een koers terug uit te zetten, besluit HAL op zijn beurt, de menselijke bemanning te elimineren.

We kunnen echter niet spreken van een besluit van de computer. De aktie ligt besloten in zijn programma en al wat strijdig is met de automatische gevolgtrekkingen van het programma wordt, eveneens automatisch geëlimineerd. Een denkend wezen reageert niet automatisch op de manier van: als A, dan B, maar: als A dan zou B moeten volgen, maar laat ik eerst eens kijken of ik B wel wil.

CHIPS

Het hart van elke huidige computer is de chip, een plaatje silicium van een vierkante centimeter, waarop men op dit moment al een miljoen schakelingen kan onderbrengen. De chip is echter verre van gekompliceerde materie. Integendeel. Het is er de fabrikanten alles aan gelegen om een zo zuiver mogelijke silicium struktuur te verkrijgen en men spendeert miljoenen om de fabrieken tot vrijwel absoluut steriele en stofvrije werkplaatsen te maken. Dan nog valt er bij elk fabrikageproces een hoog percentage vervuilde chips af, waar zich toch nog mikroskopisch kleine stofdeeltjes in hebben kunnen vastzetten. Wat ook de ontwikkeling in de toekomst zal zijn - want ongetwijfeld zal ook de chip niet aan het lot van de tijdelijkheid ontkomen, evenmin als de vacuumbuis en germanium transistor - het hart van wat dan intelligente computers zullen heten, zal zelfs eenvoudiger van materiestruktuur zijn dan de huidige chip.

Het denken is aan het leven voorbehouden, aan dat leven, dat een zeer hoge graad van komplexiteit heeft bereikt. Om het kunstmatig op te wekken zal men kunstmatig leven moeten verwekken, leven dat de komplexheid van het menselijk wezen heeft. Dat is een onmogelijkheid in de richting van de ontwikkeling van de computer, om niet te zeggen: een absolute onmogelijkheid. Dat is allerminst een ramp. Het gaat er bij de computer niet om intelligentie op te wekken, maar de intelligentie van de mens te vergroten, precies op dezelfde manier als de mobiliteit van de mens vergroot is via onze vervoermiddelen. Wel zal het er de schijn van kunnen hebben, dat de computers van morgen intelligent zijn en dat zou voor sommige mensen wel eens een ramp kunnen zijn.

Burgemeester Ruygers over problemen in de Bijlmermeer

Taalvaardigheid hoeksteen opvang van Antillianen

— door Victor Hafkamp —

WILLEMSTAD/AMSTERDAM — Nog niet zo lang geleden gold de Bijlmermeer, de satellietstad ten zuidoosten van Amsterdam, als een verbanningsoord, het meest schrikwekkende voorbeeld van wonen in een moderne stadswijk. Veel beton, weinig groen en veel contactarme eenzaamheid verkommerende bewoners.

Het is inmiddels wel wat veranderd in de Bijlmer. De wijk geldt nog wel niet als het paradijs op aarde, maar steeds meer woningzoekenden in de periferie rond de hoofdstad durven het avontuur van de Bijlmer inmiddels best aan.

"De Bijlmermeer dankt zijn slechte naam aan de beginjaren toen er veel reusachtige flats gebouwd werden met weinig voorzieningen. Maar de situatie ligt nu heel anders. Dit is een stad geworden van Amsterdam met meer dan 80.000 inwoners en een enorme economische ontwikkeling. Veel glanzende kantoorpaleizen, het enorme winkelcentrum, de Amsterdamse Poort die mensen uit de verre omtrek naar de Bijlmer lokt. Eén van de boeiendste delen van Amsterdam". Dat zegt Jaap Ruygers (51), 'burgemeester' van de Bijlmermeer.

In die functie is voorzitter van de deelraad Zuid-Oost-Amsterdam. Amsterdam is in verschillende stadswijken opgedeeld, elk met een eigen deelraad. De voorzitter van zo'n deelraad mag zich in feite als onder- burgemeester beschouwen onder drs Ed van Thijn, de vroegere minister van Binnenlandse Zaken die de burger van de hoofdstad [illegible]

De Bijlmermeer telt een indrukwekkend groot aantal bewoners van wie de wieg buiten Nederland heeft gestaan. Vooral Surinamers, maar ook Antillianen en Arubanen vonden dat stadsdeel [illegible] Amsterdam is na Paramaribo de tweedestad van Suriname [illegible]

SURINAMERS

"Er wonen in Amsterdam best bijna 80.000 Surinamers", vertelt Ruygers. "Dat is [illegible] van de totale bevolking van dit stadsdeel. Het [illegible] niet eenvoudig is in de binnenstad een woning te vinden overen. Hier was de woningmarkt [illegible] zijn velen [illegible]".

De deelraad van de Bijlmer bestaat uit 25 gekozen afgevaardigden. Van hen is er één van Antilliaanse en zijn er zes van Surinaamse afkomst. De culturele minderheden zijn dus in hun lokale parlement goed vertegenwoordigd. Ruygers bezocht in november 1987 Suriname, toen daar de algemene verkiezingen werden gehouden. "[illegible] boeiend", noemt Ruygers het bezoek aan het verre [illegible] land, waarmee veel van zijn gemeentenaren nog zoveel sentimentele banden onderhouden. Chas Warning, één ex-Surinaamse partijgenoot van Ruygers [illegible] Warning is dagelijks bestuurder (deelwethouder) van de Bijlmer. Hij beheert er de portefeuille onderwijs en personeelszaken.

"Ik probeer me zoveel mogelijk [illegible] die [illegible] de Antillen en Aruba hebben [illegible] Ik ken de Antillen en Aruba niet, maar hoop er wel gauw eens te komen".

Amsterdam onderhoudt een stedenband met Managua, de hoofdstad van Nicaragua. De lokale politici van de Bijlmermeer hebben wel eens gesuggereerd dat een stedenband van hun stadsdeel met Paramaribo geen onzinnig idee zou zijn. Ruygers laat over die suggestie het achterste van zijn tong niet zien.

"Het lijkt me heel verstandig om met name te zorgen voor een goede culturele band met Paramaribo. Er is momenteel een werkgroepje bezig na te denken en ideeën op papier te zetten om te kijken of een regelmatige culturele uitwisseling tot de mogelijkheden behoort. We bekijken ook of humanitaire hulp nodig is. Ik wacht af wat er uitkomt. We hebben ook al contact met de commissie Ontwikkelings- samenwerking van de stad Amsterdam om te kijken of we onze activiteiten daar kunnen inpassen".

ANTILLIANEN

In het Amsterdamse avondblad 'Het Parool' verscheen dit najaar een artikel, waaruit je zou kunnen afleiden dat de Antillianen tot de probleem- groepen in de Bijlmermeer zijn gaan behoren. Ruygers verwijst dat verhaal naar het rijk der fabelen.

"Het gaat om een kleine slecht opgeleide groep Antilliaanse jongeren die voor zichzelf geen toekomst ziet. Die jongens hebben de school voortijdig verlaten, maken geen kans op werk. Ze hebben geen perspectief. Daar moeten we toch iets aan doen. We moeten er voor zorgen dat ze een toekomst kunnen opbouwen. Dat is de taak van elk Bestuurscollege".

Ruygers vindt het vervelend [illegible] met de politie in aanraking is gekomen. "Van de zeventienduizend Antillianen in Amsterdam woont de helft hier in Zuid-Oost en binnen die helft kun je een onderscheid [illegible] sneller hebben afgehaakt en de aansluiting met de Nederlandse samenleving hebben gemist".

TAALVAARDIGHEID

Eén van de grote problemen, waarmee veel Antillianen in Nederland kampen, is nog steeds hun gebrekkige taalvaardigheid wat het Nederlands aangaat. Ruygers vindt dat een verbetering van die taalvaardigheid ook één van de hoekstenen van het opvangbeleid van de Antillianen en Arubanen moet vormen.

"Te gemakkelijk hebben Nederlandse beleidsmakers gedacht: ah, ik hoor die Antillianen Nederlands spreken, dat is geen probleem, die verstaan ons dus wel. Maar in de praktijk blijft de kennis van het Nederlands veel minder groot en blijkt de gevoelswaarde die Nederlandse woorden hebben bij de Antillianen veel minder ontwikkeld dan bij Nederlanders. Dat betekent dat ze toch de boot aan het missen zijn".

Het grootste probleem, waarmee de Bijlmermeer kampt, is volgens Ruygers — zoals bijna overal elders — de werkloosheid. "[illegible] is hier in de Bijlmer sprake van een enorme economische ontwikkeling met werkgelegenheid voor goed opgeleide mensen. Maar de allochtonen, de Surinamers, Antillianen, Arubanen, Turken en Marokkanen blijken vaak over een lagere opleiding te beschikken dan de Nederlanders. Daardoor ontstaat de toch wat dreigende situatie, dat Nederland wordt opgedeeld in twee groepen: de hier geboren Nederlanders die wel goede banen kunnen krijgen en de allochtonen met een mindere opleiding die uit de boot vallen. Juist in een wijk als de Bijlmermeer met veel allochtonen is die scheiding steeds scherper waarneembaar. Dat is een van onze grote zorgpunten", aldus Ruygers.

Jaap Ruygers

EFFICIENT

Hij vindt dat Amsterdam jarenlang niet goed heeft kunnen inspelen op de problemen die er in de verschillende stadsdelen leefden.

"Niet alle problemen hoeven noodzakelijkerwijs in het centrum van de macht te komen. Ze moeten worden opgelost. De stad is decennia lang niet efficiënt genoeg bestuurd. Vandaar de opdeling van Amsterdam in verschillende wijken met deelraden. Dat betekent dat er een bestuurslaag komt die op het niveau van de wijk probeert oplossingen te vinden. Dan kan de Centrale gemeenteraad van de stad zich meer concentreren op de grootstedelijke problemen, de ontwikkeling van de havens, de infrastructuur, het kunstbeleid, de oplossing van de problemen rond de drugs. Daardoor hopen we in Amsterdam meer problemen te kunnen oplossen en de stad beter te kunnen besturen".

Di Nos E Ta

Literatuur van Aruba

door Wim Rutgers

Het oudste tot nu toe gevonden literaire geschrift van Aruba is een kort gedicht van Mosa Lampe, dat gepubliceerd werd in *De Couraçaosche Courant* van 24 augustus 1824. Het verscheen daarin ter ere van gouverneur Cantzlaar, die Aruba bezocht, omdat er goud gevonden was. Het gedicht bestond uit slechts enkele strofen en het was in nogal onbeholpen Nederlands gesteld op de wijs van het Engelse volkslied. Een aanleiding van buitenaf inspireerde de dichteres dus tot haar volkslied. Maar kunnen we dit gerijmel, dat het was, nu beschouwen als het begin van de Arubaanse literatuur? De Curaçaose dichteres Cornelia, die Mosa een paar weken later nogal fel bekritiseerde, had volgens onze inzichten in wat literatuur hoort te zijn, volkomen gelijk. Zie over deze discussie uitvoerig in mijn *Het nulde hoofdstuk van de Antiliaanse literatuur,* Charuba, 1988.

Mosa Lampe plaatste haar gedicht in het enige toenmalige publicatie-orgaan: *De Curaçaosche Courant.* Een dergelijke traditie van het plaatsen van een occasioneel gedicht in de krant is gebleven tot in onze tijd, en vaak met dezelfde slechte kwaliteit, helaas!

Aruba telde aan het begin van de negentiende eeuw maar heel weinig inwoners. Mozes Maduro was in 1754 de eerste blanke kolonist op een eiland, dat alleen Indianen kende. Vanaf ongeveer 1780 vestigden de eerste blanke kolonisten zich op het eiland, via Curaçao en Bonaire. Voor die tijd was dat verboden, omdat men het eiland zag als een open ranch voor de paardenfokkerij.

Commandeur S.B. van den Broek gaf voor 1804 de oudst bekende bevolkingsci fers: in totaal woonden er toen 1155 mensen. In 1806 waren dat er al 1546: 1352 vrijen en slaven. Van den Broek telde 256 gezinshoofden, waarvan 60 blank, 141 zuiver Indiaans en de rest gemengd.

Pas in 1822/1831 gaf Klaas van Eekhout in een schooltje enkele tientallen leerlingen het eerste (godsdienst) onderwijs. Dominee N. Kuiperi was van 1858/1871 de eerste protestantse predikant. Dominee G.B. Bosch die vanuit Curaçao het eiland Aruba zeven keer uitgebreid bezocht om te preken en te dopen, schreef in zijn *Reizen in West-Indie:*

"De tyd wordt er, op een enkele uitzondering na, niet met lezen doorgebragt, ook omdat men een spreuk uit de oudheid verkeerdelyk uitgelegt, en van voorouders gehoord heeft: "Dat men van lezen gek kan worden."

De protestantse gemeente telde in 1823 in totaal 411 leden, waaronder 108 blanken. Dominee J.W. Eldermans schreef in het *Gedenkboek Nederland-Curaçao 1634 - 1934,* onder meer: "Meer dan twee derden van deze menschen waren allen dooplid, de meesten waren analfabeten, en Eekhout klaagt erover, dat ze hun gezang opzoeken in hun Bijbel, dien ze ondersteboven voor zich hebben, als ze al in de kerk komen, want de meesten verstaan geen Hollandsch."

Ook B. de Gaay Fortman schrijft iets dergelijks in de *West-Indische Gids* van 1927 over de koloniale tijd:

"...meer dan 2/3 gedeelte van het bovengenoemde getal vergenoegt zich alleen van door den H. Doop tot de Hervormde gemeente te behoren, kan niet lezen noch schrijven, verstaat de Nederduitsche taal niet en vraagt nooit naar hetgeen in hunne kerk geleerd wordt."

In zo'n sfeer gedijt geen literatuur. Ik heb de *Curaçaosche Courant* nauwkeurig onderzocht van 1812 - 1865, maar ik vond in die jaren geen Arubaanse auteurs. In 1855 gaf Pater Serafin onderwijs in het Spaans,"...een taal die voor de bevolking van Aruba doelmatiger is dan de Hollandse, wijl zij veel meer connecties met Spanjaarden hebben dan met Hollanders.." In 1857 kwamen de eerste Zusters Franciscanessen van Roosendaal om onderwijs in het Nederlands te geven.

In 1890 verscheen een eerste krant in het Nederlands, Spaans en Papiamento, onder de Spaanse titel *El Semenario*-.Maar dit weekblad hield het maar korte tijd vol, net als heel wat andere bladen en blaadjes (lees er Hartogs *Journalistiek leven* maar op na). Met de huidige kennis van zaken moeten we zeggen, dat Aruba in de negentiende eeuw nog geen enekele vorm van literatuur bezat.

Tijdens de manumissie van 1863 telde Aruba 480 slaven op een totale bevolking van 3258. Noch deze emancipatie, noch het nieuwe regeringsreglement van 1865 - een gebeurtenis, die toch grote invloed uitoefende op de literatuur van Curaçao en Suriname, omdat daarin de preventieve censuur werd afgeschaft - bracht enige verandering in de Arubaanse literauur. Die was er niet en kwam er voorlopig ook nog niet!

De Arubaanse ontwikkeling was erg laat, als we die vergelijken met de Surinaamse en die van Sint-Eustatius aan het einde van de achttiende, en die van Curaçao aan het begin van de negentiende eeuw, om nog niet te spreken van de rest van het Caraïbische gebied. Professor K. Martin, geoloog te Leiden, bezocht Aruba in 1885 en schreef dat

"...het Papiament van Aruba veel meer Indiaanse woorden bevat dan op Curaçao en derhalve aan de bevolking van het eiland een eigen typisch stempel geeft. Een vooraanstaand ingezetene, die ons als gids diende en gebroken Hollandsch sprak, was toch niet in staat alle hem gestelde vragen goed te beantwoorden. Op een avondje waartoe de gezaghebber ons later uitnodigde, was het mij met vele dames en heren niet mogelijk een behoorlijk gesprek te voeren..." (Hij kende natuurlijk ook geen Papiamento).

Pas in 1905 krijgt Aruba zijn eerste eigen bibliotheek, via het in 1903 opgerichte Algemeen Nederlandsch Verbond. Er worden vijfhonderd boeken cadeau gedaan uit Rotterdam. Dit A.N.V. leidt kennelijk een kwijnend bestaan, tot het in 1932 even nieuw leven wordt ingeblazen ter gelegenheid van een bezoek van de *Dietsche Spelers,* die voor het eerst werkelijk toneel op Aruba brachten. In de Tweede Wereldoorlog worden er nog eens zeshonderd boeken geschonken aan de vereniging.

De eerste drukkerij was die van L.J.M. Henriquez in 1894. Hier liet J.J. Beaujon zijn *Arubaanse Courant* drukken in het Nederlands, Papiamento en Spaans. In 1916 verscheen het *Nieuwe Testament* in het Arubaanse Papiamento, verzorgd door Ds. G.J. Eybers en Mw. E.M. Croes. Maar dat is geen literatuur!

En dan is daar toch F. Beaujon (1880-1920), wiens literair werk van rond 1900 we toevallig in handen kregen, toen we samen met C.C.A.-voorzitter Jan Beaujon de bloemlezing *Cosecha Arubiano* (1983) voorbereidden. Jan Beaujon kwam toen met een paar oude schriften aandragen, waarin zijn vader poëzie schreef. Enkele van die gedichten hebben we toen opgenomen in de "Arubaanse oogst". Hij schreef een "Atardi" in het Papiamento (1907); daarnaast schreef hij ook in het Engels. Hij vertaalde in 1918 bovendien G.G. Byron: *The prisoner of Chillon* (1816) in het Papiamento. De kwaliteit van deze kladvertaling is weliswaar niet zo hoog, maar we weten nu in elk geval, dat er hier Engels gelezen en in het Papiamento geschreven werd met literaire bedoelingen. Maar dit soort werk werd niet gepubliceerd; zou er niet veel meer geweest moeten zijn op deze manier?

De journalist Emilio Lopez Henriquez (1884 - 1967) werd weliswaar op Curaçao geboren, maar bracht een groot deel van zijn leven op Aruba door. Volgens zijn zoon Bob Lopez Henriquez schreef hij honderden gedichten, waarvan hij er slechts enkele publiceerde in de verschillende kranten waarvoor hij werkte. Zijn zoon gaf in 1977 een *Recordatorio* uit, met daarin achttien gedichten, waarvan er zeventien in het Spaans en alleen het eerste in het Papiamento:"Mainta" van 1907. Elf van de achttien gedichten waren sonnetten(

In de "Biblioteca Nacional Aruba" bevindt zich de zogenaamde Collectie "Ito Tromp", die een ware bron is voor ongepubliceerde Arubaanse litera-

[illegible]. Ze bewijst, dat er op Aru[illegible] meer literatuur is dan [illegible]publicaties zijn; zo wreekt [illegible] het ontbreken van een ei[illegible] uitgeverij.

[illegible]e kunnen stellen, dat er [illegible] in het eerste kwart van de [illegible]tigste eeuw nog geen lite[illegible]ur gepubliceerd werd. De [illegible] uitgaven, en dan nog ze[illegible] niet literair in engere zin, [illegible] van de jaren dertig.

ARUBAANSE LITERATUUR NA 1929

[illegible] 1929 begon de Lago zijn [illegible]produktie, daarmee een [illegible] tijdperk in de econo[illegible]sche geschiedenis inlui[illegible], na de armoede van de ne[illegible]ende eeuw. Nog in 1926 [illegible]ven er jaarlijks mensen [illegible] gebrek aan plantaardig [illegible]el en goed drinkwater. [illegible] overschot van de Lago[illegible] werd uitgedeeld in Sa[illegible] en Santa Cruz. Binnen [illegible]generatie nam het bevol[illegible]cijfer van Aruba specta[illegible]r toe: in 1929 woonden er [illegible]4, in 1950 al 56.206 men[illegible] wat een meer dan viervou[illegible] betekende! Ook de di[illegible] van de bevolking nam [illegible] kwamen arbeiders uit [illegible]uela, Brits West Indië, [illegible]ame, Nederland en de [illegible]de Staten om slechts [illegible] landen te noemen. Zo [illegible] Aruba meer dan veertig [illegible]aliteiten in zijn bevol[illegible]. Het rustige karakter van [illegible]nd maakte plaats voor [illegible] multi-linguale, multi[illegible]le smeltkroes.

[illegible] juni 1929 zorgde deze [illegible]dering voor een eerste [illegible]: *The Pan Aruban*, een [illegible]blad voor Lago[illegible]emers dat bleef bestaan [illegible] toe.

[illegible] *Pan-Aruban* is by and [illegible] employees of the Pan Ame[illegible] Petroleum Corporacion, [illegible] affiliated companies. It [illegible] to present the issues, [illegible] debate them; to publish [illegible] not create it; and make [illegible] more enjoyable," [illegible] de redacteur.

[illegible] eigen standpunt zoals [illegible] door vroegere insu[illegible] auteurs, kreeg zijn [illegible] in de visie van [illegible] verschenen in *The Pan*[illegible] van tijd tot tijd korte [illegible] en gedichten, waarin [illegible] werd gezien "through [illegible] eyes".

[illegible]932 publiceerde het [illegible] *Historyo Aruba*, [illegible] "geschiedenis" van [illegible]

[illegible] als introductie voor La[illegible] employees: het vertelde iets [illegible] geschiedenis, de goud[illegible], fosfaat, aloë, kli[illegible]ologie, transportmo[illegible] en het be[illegible] olie. [illegible]

vergelijken met dat van de Curaçaoenaar John de Pool, wiens *Del Curacao que se va* (1935) ook het veranderde eiland beschreef, zien we, dat de laatste evenwel een romanticus was, die het voorbijgaan van het traditionele verleden betreurde.

Johan Hartog meldt in zijn studie *Aruba zoals het was zoals het werd* (1953):

"De gebroeders H.E. Lampe en vooral J.K. Zeppenfeldt Lampe publiceren in de dagbladen van tijd tot tijd gedichten, die evenwel nog nimmer gebundeld werden."

H.E. Lampes proza is zuiver van stijl, maar zijn gelegenheidsgedichten zijn traditioneel en conventioneel, net als die van zijn broer. J.K.Z. Lampe: *Gedichten* postuum uitgegeven door zijn broer W.F.M. in 1956, handelen over het familieleven (vader, moeder, broer en vrouw), over de dood en aardse vergankelijkheid, over de voorbijglijdende tijd en het oud worden. Verder vinden we enkele gedichten ter gelegenheid van Kerstmis, Pasen, Nieuwjaar en soortgelijke hoogtijdagen.

cultuur te bevorderen en de kennis omtrent de Bevrijder Simon Bolivar zou vergroten. De belangrijkste vertegenwoordiger in poeticis van de Sociedad Bolivariana was (en is) de in Santo Domingo geboren José Ramón Vicioso, die acht publicaties op zijn naam heeft, die verschenen tussen 1938 en 1972. Ook nu nog is hij actief als schrijver en als voordrachtskunstenaar van zijn eigen poëzie.

De Sociedad Bolivariana is belangrijk voor de propaganda inzake de Spaanstalige cultuur op Aruba, zowel in de jaren dertig als later. Je zou kunnen zeggen dat ze via haar voordrachtsavonden zorgde voor een publicatiemogelijkheid voor dichters die het publiek in elk geval nieuw werk konden laten horen.

Al deze drie eerste impulsen op de literatuur van de jaren dertig en veertig kwamen van buiten. Een meer eigen ontwikkeling zien we via sommige kranten ontstaan, zoals El Despertador (1934), El Observador (1939), El Regulador (1936 en Aruba Post

[illegible] blijkt dat hij een trouw en gelovig[illegible] was van de protestantse kerk en een groot vereerder van de Nederlandse vorstin. Zo vinden we hier geen literatuur, maar verdienstelijke rijmelarij.

Naast de Amerikaans-Engelse en de Arubaans-Nederlandse schrijfproducten zien we in de dertiger jaren een Spaans-Latijns georiënteerde literatuur ontstaan, die zijn middelpunt vond in de 1937 opgerichte Sociedad Bolivariana. Oprichter [illegible] sociale [illegible] die culturele [illegible] zou verzorgen om [illegible]

(1938, in het Engels, Papiamento, Nederlands en Spaans. We moeten voortdurend in de gaten houden dat de Arubaanse (literaire) teksten altijd poly-linguaal waren. Verschillende clubs publiceerden hun nieuws via kleine blaadjes. Veel van het hiergenoemde bestond slechts korte tijd en literatuur in eigenlijke zin moeten we er niet in zoeken.

TWEEDE WERELDOORLOG

De speech van Koningin Wilhelmina op 6 december 1942 gaf ook het culturele leven op Aruba nieuwe impul-

sen. Relatief was het eiland gedurende de tijd van oorlogshandelingen welvarend en meer zelfstandig geworden. Dat had tot gevolg dat direct na de oorlog verschillende culturele groepen ontstonden. In 1946 al werd de Arubaanse Kunstkring opgericht, die binnen tien jaar tijds zo'n driehonderd leden telde, waarbij het doel was om Aruba te laten kennis maken met internationale cultuur. Ik maak hierbij een lijst:

1946 Muziekschool; 1947 De Wit Boekhandel, de eerste op het eiland; 1949 Openbare Leeszaal en Bibliotheek; 1950 Filmliga met ongeveer 200 leden; 1950 Klein Symphonie Orkest; 1950 Arubaanse Persvereniging; 1951 Debatteerclub De Kern en Succes; 1951 Arubaans Kamerkoor; 1952 Arubaanse Dans- en Balletschool.

In 1949 werd de Stichting Cultureel Centrum Aruba (C.C.A.) opgericht - dat was het Arubaanse deel dat nauw samenwerkte met Sticusa in Amsterdam, de Nederlandse Stichting voor Culturele Samenwerking en de koloniën. Het C.C.A. publiceerde in 1954 - 1957 een maandblad Cultura, dat veel aandacht besteedde aan de culturele activiteiten. Het was helemaal in het Nederlands geschreven en volledig gericht op een Nederlands(talig) publiek.

Het is opvallend hoe in deze tijd het culturele leven kennelijk plaatsvond langs lijnen van "nationaliteit". De joden hadden hun eigen Aruba Country Club, de Surinamers hun J.P.F., het Engelstalige deel van de bevolking Falcon en S.N.C.C. of the British West Indian Association, de Nederlanders o.a. het A.N.V. en het C.C.A. Maar dat is ook vandaag de dag nog het geval. Het is mogelijk om drie keer een voorstelling in Cas di Cultura bij te wonen met drie keer een geheel ander publiek, afhankelijk van wat er gebracht wordt. Ondanks de waarschuwende woorden van Hartog in zijn "Aruba" om "...niet alleen passief de westerse cultuur te ondergaan, doch actief uit eigen krachten te bouwen aan een cultuur die karakteristiek is...", moeten we concluderen dat de culturele segregatie ook na meer dan drie decennia nog [illegible]

[illegible] is hoe al deze groepen eigenlijk geværend worden [illegible] land van herkomst blijft het land van organisatie en oriëntatie.

Tegen al deze invloeden van buiten zien we van binnenuit tegenkrachten ontstaan. Dat is dan allereerst het dagblad De Arubaanse Courant, dat aanvankelijk nog in het Nederlands verscheen, maar later helemaal in het Papiamento. Maar er werd weinig cultureel nieuws in opgenomen.

Erg belangrijk werd de terugkeer van de eerste onderwijzers die in Nederland hun diploma behaald hadden en in het begin van de jaren vijftig repatrieerden. Zij ontwikkelden in samenwerking met de Nederlandse frères en soeurs een eigen Arubaans theater in het Papiamento, om op die manier het cultureel bewustzijn van de bevolking te stimuleren. De "Grupo Artistico di Santa Cruz" en het "Centro Apostolico Arubano" waren twee van deze groepen. Wel moet gezegd worden dat ze meestal licht moraliserend werk brachten om fondsen te verwerven voor sociaal-educatieve doeleinden. Later zullen door de Sticusa Nederlandse regisseurs gestuurd worden om het toneel in professionele zin verder te ontwikke-

len. Het gevolg is dat Aruba een relatief rijke toneelgeschiedenis kent, wat echter nog niet inhoudt dat er ook een echt eigen toneel-literatuur is. Vaak werd buitenlands werk in vertaalde of geadapteerde vorm gespeeld.

Een van de belangrijkste schrijvers van deze generatie is Ernesto Rosenstand. Hij publiceerde korte verhalen over het Indiaanse verleden, lyrische poëzie over liefde en romantiek, en sociaal geïnspireerde toneelstukken over problematieken in de hedendaagse maatschappij.

Al werd in deze tijd nog niet veel literatuur geproduceerd, deze culturele bewegingen plaveiden de weg naar de publicaties van de jaren zestig, die dan plotseling tevoorschijn komen.

DE JAREN ZESTIG

De belangrijkste initiatiefnemer achter het derde en definitief laatste nummer van het tijdschrift Simadán (1961) was Nicolas Piña Lampe. Het nummer gaf in vier talen een overzicht van de poëzie in de Antillen, met elf Arubaanse bijdragen van de 25 in totaal. Simadán propageerde als tegenwicht tegen buitenlandse en internationale invloeden, de schoonheid van de eigen natuur en de eigenschappen van een eigen, nationale cultuur.

Nicolas Piña Lampe (1921-1967) schreef veel gedichten die evenwel niet gepubliceerd werden. Maar ze bestaan nog aan in de collectie van Ito Tromp, die ik al eerder noemde. Zo vond ik meer dan 75 gedichten in het Papiamento, Spaans en Nederlands - de meeste uit het begin van de jaren zestig. Piña Lampe was werkelijk multi-

linguaal. In 1963 bijvoorbeeld, schreef hij zes gedichten in het Papiamento, zes in het Spaans en drie in het Nederlands. Geen van deze gedichten is een vertaling van een ander; ze zijn alle origineel.

Aan het einde van de jaren

vijftig werden veel arbeiders bij de Lago ontslagen wegens de automatisering van de raffinaderij. Het gevolg was dat Aruba zich om werkgelegenheid te scheppen, op het toerisme ging toeleggen. Veel arbeiders keerden terug naar hun eilanden van herkomst. De economisch/politiek/culturele bewustwording werd in deze tijd verstrekt. Het lijkt alsof Aruba meer aan eigen mogelijkheden begon te denken nu de multinationaal Lago minder belangrijk werd.

In de jaren zestig werd er het een en ander aan Spaanse, Nederlandse en ook Engelse literatuur geschreven en gepubliceerd, terwijl Papiamentstalige literatuur steeds belangrijker werd. **De Arubaanse Courant** bijvoorbeeld behield zijn oude (Nederlandse) naam, maar verscheen in de jaren zestig helemaal in het Papiamento (tot 31 juli 1967).

El Observador die voor het eerst in 1935 verscheen, werd opnieuw uitgegeven van 1961 - 1965, in het begin alleen in het Papiamento, na 1964 was er ook een Engelstalige pagina "for the English reader". **El Observador** was algemeen van inhoud, maar soms besteedde het enige aandacht aan cultureel nieuws van eigen bodem of van buiten. De eigene bestond dan uit aandacht voor musici als Rufo Wever en Padu Lampe, voor ballet, toneel (**Mascaruba** werd in 1962 opgericht) en voor Papiamento als cultuurtaal. Van tijd tot tijd lezen we enkele gedichten van Federico Oduber, die ook heel wat zeer kritische essays plaatste, evenals Harold Arends; José Ramón Vicioso was ook heel actief. Iedere week was er een feuilleton, onder andere van de Curacaose auteur Tuyuchi: **E huez criminal.**

Op die manier speelde het weekblad een bescheiden rol in het culturele leven.

De eerste middelbare school begon op Aruba eigenlijk in 1949 met de eerste drie klassen, maar pas in 1959 werd het Colegio Arubano officieel met een volledige cursus geopend. Vanaf de jaren zestig trokken vele studenten naar Nederlandse, Amerikaanse en regionale universiteiten.

Arubaanse en Antilliaanse studenten in Nederland stichtten in 1968 een belangrijk cultureel blad -**Watapana.** Onder de redacteuren vinden we de initiatiefnemer Henry Habibe, en Ramón Todd Dandaré en Pedro Velasquez. De redactie nam poëzie, proza, maar vooral essays over Antilliaanse literatuur op. Vooral de beschouwingen van Henry Habibe zelf zijn daarbij de moeite van het lezen waard. Je zou hem kunnen beschouwen als de eerste Arubaanse criticus van formaat.

Een jaar later verscheen op Aruba een klein maandblaadje dat erg kritisch links-socialistisch was, namelijk **Feneta.** Het verscheen van 1969 - 1971 onder de leiding van Ramón Todd Dandaré. Het protesteerde fel tegen de Nederlands geöriënteerde C.C.A., maar het belangrijkste doel was, een kritisch links politiek blad te zijn. Het bevatte niet veel cultureel nieuws, maar het was in het algemeen belangrijk als wegbereider voor een kritische bewustmaking.

Op deze manier waren de jaren zestig gekenmerkt door een kritische houding, die zich bewust was van de internationale ontwikkelingen die men vanuit een eigen visie bestudeerde, becommentarieerde. Daarmee past de Arubaanse ontwikkeling van Curacao met zijn **Kambio,** en die van Suriname met **Tongoni, Soela, Mamjo en Moetete,** al moet gezegd worden dat de Surinaamse bladen meer literair, de Arubaans-Antilliaanse meer politiek geöriënteerd waren.

DE JAREN ZEVENTIG

Na de kritische jaren zestig vertonen de jaren zeventig een terugval naar de "heimat literatuur". De Arubaanse politieke partij M.E.P. werd in 1971 gesticht met zijn afscheidingsideologie, wat een Arubaans nationalisme en zelfs chauvinisme tot gevolg had. We zien in deze jaren een duidelijk verschil ontstaan tussen die auteurs die in het buitenland gestudeerd hebben en degenen die op hun eiland bleven. De laatsten schrijven over Aruba's natuurlijke pracht als daar zijn de Hooiberg, de Natural Bridge, de zee, de watapana en de zonsondergangen. Het multi-linguale wordt vervangen door het mono-linguale Papiamento; daarover hoeft niet meer gediscussieerd te worden, omdat het vanzelfsprekend is.

Eenvoudige tijdschriften als **Chuchubi** (1974 - 1976), **Brindis** (1974 - 1976), geven uiting aan deze gevoelens en ontwikkelingen. De nationalistische Julio Maduro die "Arubianismo" proclameert tegen alle vreemde invloeden en de separatistische Jossy Mansur die met zijn dagblad **Diario** "netamente Arubano" is en de Status Aparte bepleit.

De thema's van een tijdschrift als **Brindis** zijn opnieuw het eiland, de lokale muziek, medisch nieuws, politieke beschouwingen die angstvallig neutraal worden gehouden, een beetje poëzie en korte verhalen over Arubaanse, eigen onderwerpen. We komen Digna Laclé, Nena Vrolijk, Jossy Mansur, Julio Maduro van Aruba, en J.C. Provence, Carlos A. Nicolaas en Cecilia Everts van Bonaire tegen. De grootste aandacht ging uit naar het eigen eiland, het (veronderstelde) Indiaanse verleden zijn erfenis voor het hedendaagse leven.

Na **Brindis** zien we nog **Taray** (1977-1981, **Amistad** (1978-1983) en **Boulevard** (1978-1983). Samen tonen ze, het zich ontwikkeld bewustzijn van een eigen politieke bestemming, los van Curaçao. Maar cultureel gezien begrensd en chauvinistisch onkritisch - de naam van het laatsgenoemde blad is helaas een voorteken.

In schrille tegenstelling tot deze ontwikkeling zien we kritische poëzie van Arubaanse studenten in nederland in **Kontakto Antiyano** (1968-1979), zoals bijvoorbeeld Frank Booi en Cyril Berkel.

In Aruba zelf verscheen het zeer kritische orgaan van de onderwijsbond SIMAR: **Skol y Komunidat,** dat allereerst de kritische traditie van de jaren zestig voortzet en daarbij ook enig cultureel nieuws opneemt.

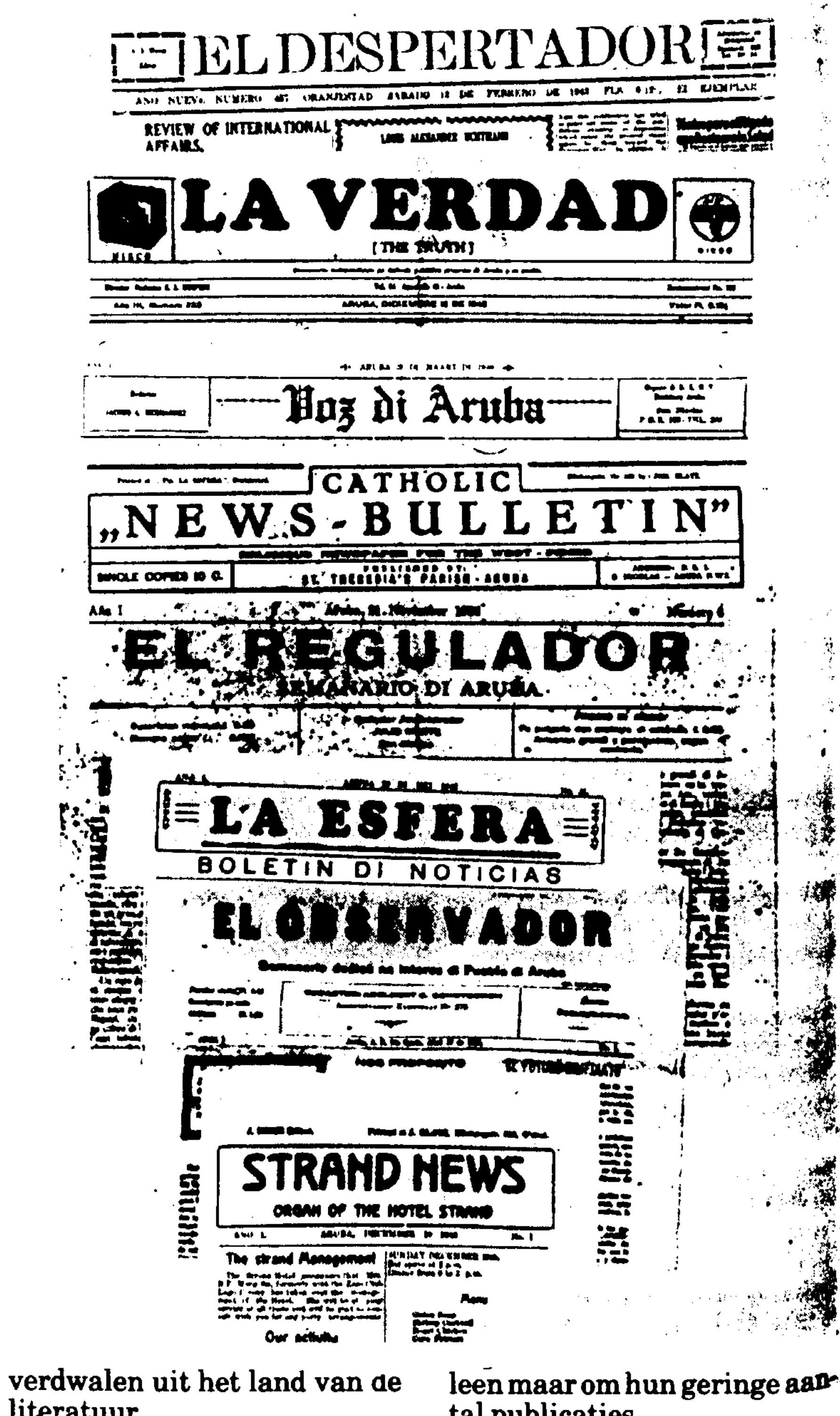
DE JAREN TACHTIG

Vergeleken met de vorige periodes ontwikkelde de literatuur zich in de jaren zeventig en tachtig, maar toch is er nog niet veel.

In 1982 begon op initiatief van Alice van Romondt, directrice van de bibliotheek, en de Nedelandse jeugdboekenauteur Miep Diekmann, een jeugdliteratuur zich te ontwikkelen. Zij namen de draad weer op, die Ernesto Rosenstand een generatie eerder was begonnen te spinnen. In enkele jaren tijds publiceerde de eerste echte Arubaanse uitgeverij (Charuba), in samenwerking met het Nederlandse Leopold een viertal jeugdboeken, enkele essaybundels en een aantal vertalingen van kinderboeken in het Papiamento. Nu Leopold zich heeft teruggetrokken gaat Charuba alleen door en heeft dit jaar al weer een aantal publicaties in drie talen, vooral op poëziegebied, tot stand gebracht.

Intussen kwamen er heel wat Arubaanse studenten uit het buitenland terug, maar deze "home-coming" had geen literaire opleving tot gevolg.

Ramón Todd Dandaré is hoofd van het talenbureau IDILA; Frank Booi is minister; Mario Dijkhoff werkt op het talenbureau; Tico Croes is hoofd van de Dienst Buitenlandse Betrekkingen. Ieder van hen schreef poëzie gedurende de studententijd in het buitenland en niemand van hen publiceerde in de afgelopen jaren. Hun werk houdt hen kennelijk weg van de poëzie; hun thuis zijn betekent kennelijk een

verdwalen uit het land van de literatuur.

Heel wat andere dichters gingen naar het buitenland in de diaspora, sommigen onder hen al wat ouder als Nydia Ecury en Federico Oduber, maar daarnaast jongere auteurs als Clyde-Lo-A-Njoe, de schilder die Aruba al op jonge leeftijd verliet en al in Nederland woont. Hij schreef in dit land de belangrijke bundel: **Dansen/Baliamentu** (1983).

Lasana Sekou (Harold Lake) werd weliswaar op Aruba geboren, maar hij groeide in Sint Maarten op. Hij schreef gedurende zijn studententijd in New York vijf bundels Engelstalige poëzie die heel belangrijk zijn qua vorm en thematiek. Maar hij is niet langer als Arubaan te beschouwen omdat hijzelf ook niet zo voelt. Zie bijvoorbeeld zijn laatste bundel **Born here, waarmee** Sint-Maarten bedoeld wordt.

Denis Henriquez woont al meer dan tien jaar in Nederland, maar schrijft nog steeds over de Arubaanse realitie en het Arubaanse leven in zijn toneelwerk, poëzie en prozastukken.

En dan hebben we nog een klein boekje van Ken Mangroelal, die met zijn familie die uit Suriname afkomstig is, Aruba verliet en in Nederland ging wonen, waardoor hij zich vreemdeling in twee landen begon te voelen. In zijn **Distance Call; brief aan een Surinaams-Antilliaanse moeder** (1978) schreef hij onder andere:

"In feite zijn wij aardbewoners zonder aarde. Ik zal nooit aanspraak maken op mijn geboortegrond (hoewel mijn navelstreng er begraven ligt) en het is nog steeds de vraag op het nieuwe land mij ooit bestaansgrond zal bieden.
Aldus worden wij de wereld ingejaagd. Altijd Ergens, maar nooit Thuis...

Het wordt tijd dat we ontdekken wie we zijn en dat we recht hebben op een plaats, een oord in deze wereld.

We moeten de waarheid veroveren langs innerlijke weg, van binnenuit de buitenwereld veroveren. Geweld is een uiterlijk proces. Wij zullen de traditie van het kolonialisme - verovering van de wereld door middel van geweld -niet voortzetten. Wij gaan ons, van binnen uit, hier funderen."

Zekerheid in de literatuur vinden deze auteurs evenwel nog nauwelijks, al was het alleen maar om hun geringe aantal publicaties.

CONCLUSIE

In de auteurspositie is de overheersende invloed van de de migratie zichtbaar: emigratie en immigratie, in en uit Aruba. Zo speelden buitenlanders een belangrijke rol in de Arubaanse literatuur, zelfs in die in het Papiamento. In de bloemlezing **Cosecha Arubiano** (1983) komen we 34 auteurs tegen, waarvan acht uit het buitenland afkomstig (dus ongeveer 25%), vier "definitief" geëmigreerden (121/2%) en de rest "eigen" die hier geboren werd en er bleef.

Het leespubliek wordt slechts voor een klein deel buiten Aruba gevonden evenwel, en dan nog speciaal voor het Nederlandstalige werk, vooral bij de jeugdliteratuur. Wel moet ik hierbij opmerken dat Arubaanse auteurs nooit zo als Curacaose of Surinaamse in Nederland bekend zijn geworden. Buitenlandse vertalingen of prijzen liggen vooralsnog buiten de literaire horizon. De Arubaanse literatuur is nog een "minor" literatuur, die overwegend voor een eigen lokaal en beperkt gebied geproduceerd wordt.

Publicatie-mogelijkheden werden zowel buiten als op Aruba gezocht. Van tijd tot tijd traden boekhandelaren en drukkerijen wel als uitgever op: VAD, De Wit, Van Dorp. Maar de meeste uitgaven vonden en vinden in eigen beheer plaats, wat een kwalitatief magertjes en duur resultaat tot gevolg heeft. Dat heeft weer tot gevolg dat het leespubliek op zijn beurt weinig interesse vertoont. Een vicieuze cirkel, die door Charuba doorbroken zal moeten worden, wil ze ook niet dezelfde weg gaan als haar incidentele voorgangers.

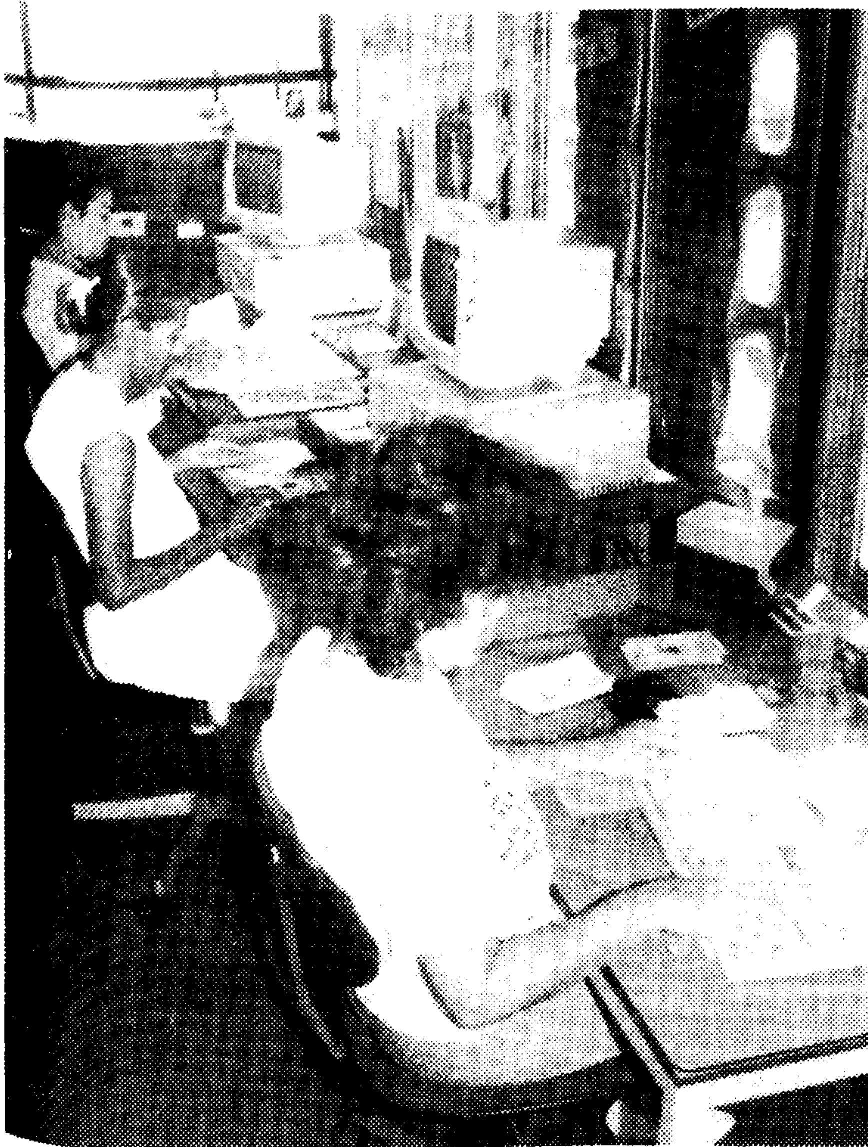
De thematiek is een zich richten op de Arubaanse natuur en maatschappij in verleden en heden, een kritische evaluatie van het koloniale verleden, een zich bezinnen op de positie van het kleine eiland in de grote wereld. Jongere auteurs richten zich allereerst op het eigen innerlijk en spreken een persoonlijk gevoelen uit. De kritische Federico Oduber drukte dat eigene en vreemde - binnen en buiten - eiland en persoonlijkheid heel pregnant als volgt uit: "mi isla/ta un sentimento profundo."

LOTTO

De inspanningen om de sportlotto - door middel van de nodige aanpassingen - meer populair te maken en te laten uitgroeien tot de nationale loterij van Aruba, leveren de gewenste resultaten op. In de eerste twee kwartalen van dit jaar werden al meer lotto-formulieren verkocht dan gedurende het hele jaar 1987 en is de omzet toegenomen met 60 to 70 procent. Vorig jaar werd een winst gemaakt van f. 250.000,-- en dit jaar wordt een stijging verwacht van f. 450.000,--.

Het reserve-fonds (Reserva di Premio), dat begin dit jaar f. 600.000,-- bedroeg, ligt momenteel al op 1 miljoen florin.

door Ramiro Tromp

"Maar we hebben meer medewerking nodig" zeggen de Sportlotto-functionarissen Kenny Theysen, Vivian Tromp en Mariela Williams. De regering moet maar eens beginnen een eind te maken aan de lotto's uit het buitenland. Het is niet zo dat de Arubaanse lotto niet kan of wil concurreren. Wij moeten vergunningsrecht betalen, terwijl de anderen niets betalen.Maar toch draaien ze gewoon door. De lotto-functionarissen geloven niet, dat door verdere verhoging van de te winnen prijzen de mensen meer Arubaanse en minder buitenlandse lotto's zullen gaan kopen. De buitenlandse prijzen van 20 miljoen dollar of meer blijven trekpleisters.

De Arubaanse lotto - van de Fundacion Lotto pa Deporte Aruba - begon op 24 oktober 1984 te draaien met de eerste proeftrekking, nadat van de overheid een lening van f. 258.764,54 verkregen werd voor het doen van de nodige initiele investeringen. De Fundacion heeft tot doel om - door middel van de lotto - fondsen bijeen te brengen ten bate van de organisaties, die zeer in het bijzonder op het gebied van de sport en de lichamelijke opvoeding werken.

In haar derde bestaansjaar (1987) kon de lotto zijn eerste bijdragen - ongeveer f. 25.000,- - leveren aan onder andere het Arubaans Olympisch Comite en de Aruba Softbal Bond.

De bijdrage van de lotto aan de sport is voor dit jaar begroot op meer dan f. 100.000,-- en voor volgend jaar zal dit bedrag verdubbeld worden tot f. 200.000,--.

Men heeft al uitgerekend, dat het niet lang meer zal duren voordat de lotto-bijdrage aan de sport op Aruba die van de Antilliaanse landsloterij, die al 30 jaar bestaat, zal overtreffen.

Een speciale commissie is belast met de toekenning van de steun aan de sport. Zij hanteert ondermeer als criteria: steun wordt niet gegeven voor sportreizen naar het buitenland en voor het betalen van schulden; steunverlening geschiedt in natura en niet in contanten; de organisaties die steun vragen moeten tonen, dat zij zichzelf kunnen helpen, gestructureerd zijn en een goed gedetailleerde en geargumenteerde begroting kunnen indienen. Bij dit alles moet de commissie ook rekening houden met het sportbeleid van de regering, waarbij de nadruk wordt gelegd op verbetering van de sport in het algemeen en steunverlening aan zoveel organisaties als mogelijk. Voornamelijk aan sportbeoefening door de jeugd.

De sportverenigingen worden ook in staat gesteld om fondsen op te bouwen door als wederverkoper van lotto-formulieren op te treden. Als voorbeeld wordt genomen een organisatie met 25 actieve leden, die op zich neemt om iedere week 400 lotto-formulieren te verkopen. Dit komt neer op f.280,- aan commissie (70 cent per formulier) per week. Dit betekent per jaar een bedrag van f. 13.360,-. Meer actieve leden betekenen meer formulieren en meer inkomen voor de clubkas.

In de periode 1985 tot en met 10 maart dit jaar werden 1.938.199 lotto-formulieren verkocht. De opbrengst hiervan bedroeg f. 3.023.784,50. Van dit bedrag werd f. 1.567.689,40 aan prijzen betaald. In deze periode werd op de oorspronkelijke lening van f. 258.764,54 een bedrag van f. 147.471,-- agfelost en staat er nog een bedrag van f. 111.293,54 open.

De Stichting Sportlotto is er zich van bewust,dat deelname van het publiek aan de lotto te veel afhankelijk is van de grootte van de prijzen. Hoe hoger de prijzen hoe meer deelnemers.

Vandaar ook de veranderingen in April dit jaar, waarbij een hoofdprijs van minstens f. 20.000,- voor iedere trekking gegarandeerd wordt. Ook is men zich ervan bewust dat de lokale lotto niet vergeleken kan worden met bijvoorbeeld de New York lotto, maar wel met een bekende loterij in de regio. Deze vergelijking laat duidelijk zien, dat verhoudingsgewijs de lokale lotto aantrekkelijker is voor zowel de koper als de wederverkoper. Onder normale omstandigheden kan men om de twee weken met een lot van f. 30,- een hoofdprijs van f. 100.000,- winnen. Een tiende lot kost f. 3,- en betaalt een prijs van f. 10.000,-. Van de andere kant betaalt een winnende lotto-formulier, dat eveneens f. 3,-- kost, iedere week een prijs van minstens f. 20.000,-- hetgeen tweemaal zoveel is.

De commissie die betaald word aan de wederverkoper is eveneens groter: 70 cent tegen 50 cent.

Een ander belangrijk aspect is, dat na de trekking niet gevraagd wordt waar de prijs is gevallen, maar wie de winnaar is. De introductie van de "lucky lotto pen", aan de hand waarvan men zijn "geluksnummers" kan invullen, is van de baan. De levering hiervan is naderhand niet mogelijk gebleken.

De Stichting is van mening dat de lotto zal moeten uitgroeien tot de nationale loterij van Aruba omdat hij - in tegenstelling tot de meerderheid van de andere loterijen - een bijdrage levert aan de gemeenschap.

De lotto draagt bij aan deviezenbesparing omdat het geld hier blijft; het is legaal en garandeert dus het uitbetalen van prijzen; het zorgt voor direkte en indirekte inkomens voor een aantal personen, organisaties en bedrijven; het levert een grote bijdrage aan het algemeen welzijn en de sport in het bijzonder; het betaalt vrij aantrekkelijke prijzen die praktisch zeker op Aruba vallen.

Ook wat equipment betreft blijft de Sportlotto zich aanpassen. De computers waarin de lotto-nummers opgeslagen worden, zijn inmiddels door snellere machine's vervangen. Het hoofdkwartier in San Nicolas beschikt al enige tijd over 5 computers en 5 terminals. Bij een groot aantal inzendingen per week, wanneer de hoofdprijs in de buurt van f. 100.000,-- ligt, kan het personeel met de hulp van parttimers in drie dagen tijd alle binnengekomen formulieren sorteren en in de computers verwerken.

Met de wekelijkse betrekkingen op de televisie heeft het personeel zelf weinig te maken. Op de trekkingsdag wordt de vergezegelde tas met de lotto nummers-balletjes bij de bank opgehaald en in de TV studio aan de controleur overgedragen. De nummers worden eerst gecontroleerd en daarna in de trekking machine gedaan. Het is de controleur die na de trekking als eerste de lotto-hoofdkwartier openmaakt en betreedt om op de computer na te gaan of er winnaars zijn en indien zo, hoeveel winnaars.

Bij een totaal van bijvoorbeeld 14.000 formulieren kan de computer binnen 4 minuten aangeven hoeveel formulieren de juiste nummers hebben.

De Stichting gaat nu de sportclubs extra stimuleren om zich als wederverkoop van lotto-formulieren te melden.

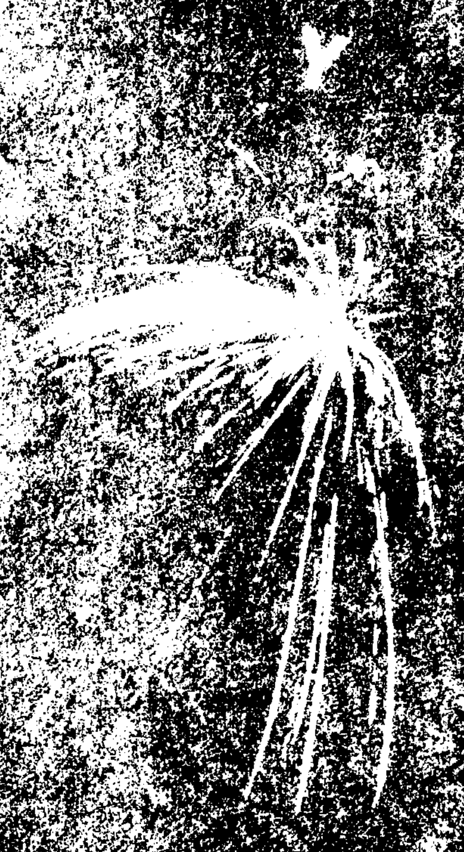
Binnenkort wordt een systeem geintroduceerd, waarbij het de sportclubs gemakkelijker wordt gemaakt om meer formulieren te verkopen. De Stichting zal doorgaan met de propaganda-campagne voor de lotto en met donaties aan sportactiviteiten. Dit jaar werden donaties gegeven aan onder andere het internationale jeugdtennistoernooi (Tinhta), het internationale kindervoetbaltoernooi (Lifida) en het internationale dames basketballtoernooi.

De sportlotto kan veel meer voor de sport doen zolang het aantal verkochte formulieren blijft groeien.

"Als we per week zo'n 20.000 verkochte formulieren halen, zijn we op de goede weg", aldus Stichting-voorzitter Kenny Theysen.

NEW

In alle kerken en in veel particuliere huizen staat in deze tijd van het jaar een kerststal uitgestald. Dat kan op een tafeltje in een hoek van de kamer, op een plank van de boekenkast zijn of op een consooltje aan de muur. Bij mevrouw Stan Davelaar te Jongbloed staat niet één stal, maar staan een heleboel stallen. Zij heeft namelijk een verzameling aangelegd van verschillende kerststallen. Die heeft zij bijeengebracht van over de hele wereld, soms door zelf op reis te gaan, maar ook door ze gewoon in winkels op Curaçao of in Nederland te kopen. Daarnaast brachten vrienden en familieleden ze mee als geschenk.

In haar kamer staan naast de traditionele kerststal bijvoorbeeld vier verschillende kerststallen uit Peru, in kastjes met deurtjes, waarin vrolijk rood en paars gekleurde figuurtjes een waar feest uitbeelden. Dat steekt af naast de strakke vormen van het geglazuurd aardewerk uit Mexico, maar dat is ook gekleurd. Uit Luanda in Afrika stammen de strakke vormen van het zwarte houtsnijwerk.

door Nel Casimiri

Unieke verzameling van Stan Davelaar

KERSTSTALLEN

Verder staan er o.a. marmeren beeldjes uit Italie, glazen uit Frankrijk, gipsen uit Spanje, brooddeeg en raffia uit Ecuador, aardewerk uit Guatemala en een heel klein stalletje met figuurtjes uit schijfjes hout uit Tsjecho-Slowakije. Te veel om op te noemen. Het zijn niet alleen beeldengroepen, maar je vindt er ook b.v. van R.P. Stikkelorum uit 's-Gravenhage een uitklapkerstkaart, waaruit een kerststal naar voren komt en aan de muur hangt een relief uit Duitsland. Dat laatste vond ze in de kelder van Habaai en ze heeft zuster Modesta gevraagd, of ze het mocht kopen voor haar verzameling. Het is ooit van een van de bewoners van Habaai geweest.

Stan Davelaar is in het dagelijks leven lerares tekenen en kunstgeschiedenis aan de M.T.S. en aan de ETAO. Dat verklaart misschien ook een deel van haar interesse voor deze kunstuiting. Zij verzamelt namelijk niet alleen kerstallen, maar zij interesseert zich ook voor de geschiedenis van de kerststal en de verspreiding van kerststallen over de wereld.

GESCHIEDENIS

Veel bijbelse verhalen werden vroeger uitgebeeld of afgebeeld, omdat het gewone volk niet kon lezen. Alleen de geestelijken en mensen van adel konden, soms, lezen en schrijven. Door middel van die afbeeldingen probeerde men de mensen te leren waar de bijbelse verhalen over gingen.

Het idee van een kerststal is eigenlijk verbreid door Franciscus van Assissie. Hij liet in 1223 's nachts in een grot bij het stadje Greccio de geboorte van Christus door levende personen uitbeelden.

Het gebruik van een kerststal werd sterk bevorderd door de orde der Minderbroedèrs, de Franciscanen, vooral na de Middeleeuwen. Ook de Jezuiten hebben het gebruik gepropageerd. In Italie was de kerststal een geliefd object voor beeldende kunstenaars.

De gewoonte om losse figuren tot een kerstgroep te combineren ontstond in de zestiende eeuw. Er was een groot verschil in materiaal en uitbeelding, maar de figuren waren meestal hetzelfde: het kindje in de kribbe, Maria en Jozef, de os en de ezel, de herders met hun schaapjes, de drie koningen met een kameel en boven dit alles de engel, die vaak de tekst: "Gloria in exelsis Deo" op een soort sjerp vasthield.

Deze figuren staan allemaal beschreven in het evangelie van Lucas en Mattheus, behalve de os en de ezel. Maar vanaf de derde eeuw zie je ook die terug op afbeeldingen van het kerst gebeuren. De ezel werd gebruikt als vervoermiddel. Je ziet op afbeeldingen van de vlucht naar Egypte Maria zittend op een ezel. De os was in die tijd bekend als trekdier.

Een andere theorie over de afbeelding van de os en de ezel is, dat ze genoemd worden in het breviergebed van de eerste dag van de advent uit de voorspelling van de profeet Isaias: "De os kent zijn heer en de ezel de kribbe van zijn meester". De ster, die gelijk met de drie koningen verschijnt, heeft meestal een komeet-achtige staart.

KERSTSPEL

In de catacomben en op oud-Christelijke mozaiken worden al afbeeldingen van het kerstgebeuren aangetroffen. Vanaf de negende eeuw werd het kerstfeest met spelen omgeven tot een soort kerstspel. En sinds de elfde eeuw zijn er teksten bekend uit Limoges en Oxford van kerstspelen, die door geestelijken werden opgevoerd als een soort mysteriespel, te beginnen bij de boodschap van de engel aan Maria tot en met de aanbidding van de herders en de drie koningen. Heel bekend waren de opvoeringen tijdens de driekoningen feesten te Rouaan.

De kerststal werd neergezet vanaf de avond voor kerstmis tot en met het octaaf van Driekoningen, soms zelf tot Maria Lichtmis (2 febr).

Het plaatsen van de kersttafel onder een kerstboom heeft ook een speciale betekenis. Het gebruik van de kerstboom, een oud heidens symbool als teken van het nieuwe leven, werd in de vroege Middeleeuwen gekerstend, verchristelijkt. De boom werd opgesierd met symbolen van leven en vruchtbaarheid, lichtjes en gouden appels. Het feest van de geboorte van Christus sloot daar dus goed bij aan.

ITALIE

Italië is bij uitstek het land van de kerststallen. In 1021 maakte Arnolfo di Cambio een kerstkribbe voor de Santa Maria Maggiore kerk in Rome: Maria met kindje, Jozef, de os en de ezel, de drie wijzen uit het Oosten. Deze kribbe wordt beschouwd als uitgangspunt voor alle andere kerstkribben.

In het begin verschenen ze alleen in kerken en kloosters, later ook in particuliere huizen en in de paleizen van de adel en de rijke patriciërs. Nog later kwamen ze ook bij de gewone man thuis. Er ontstond een grote wedijver tussen kerken en kloosters onderling om de mooiste en grootste kerststal te hebben. Er kwam zelfs een verbod om grote kerststallen in kloosters te plaatsen, want door alle drukte van bezoekers, die de kribbe wilden bekijken, kwamen de monniken niet meer tot een rustig gebed.

De gouden eeuw van de kerstkribbe ligt in Napels tussen 1725 en 1790. Koning Karel III keert in 1778 vanuit Napels terug naar Spanje. Zijn privé-kribbe, die hij meeneemt bestaat uit 6000 figuren. Tegenwoordig houdt men in Italië nog steeds elk jaar grote kerstmarkten waarop vooral kerststalfiguren worden verhandeld.

Heel bekend is het beeldje van het kindje Jezus, dat Bambino genoemd wordt. Er is een legende aan verbonden, die vertelt, dat dat beeldje gesneden is uit hout van de Hof van Olijven en door engelen is beschilderd. In de kersttijd staat dit beeld in de kerk van Santa Maria in Aracoeli. Uit heel de wereld stuurt men brieven naar de Bambino, die later ongeopend verbrand worden.

FRANKRIJK

In Frankrijk speelt vooral de Provence een grote rol in de ontwikkeling van de kerstkribben. De eerste kersttaferelen zien we afgebeeld op Romaanse kapitelen. Verder waren er nauwe banden tussen Italië en Frankrijk en exporteerden Italiaanse kooplui heiligenbeelden en kerstgroepen van gebakken klei naar de Provence, de zgn. "Santi Belli". Honderden kaarsen werden eromheen geplaatst, die samen een gouden krans van licht vormden.

Aan het eind van de achttiende eeuw vind je in de meeste kerken wel een kerstkribbe, waarbij naast de traditionele figuren ook die-

ren, bomen en hele landschappen uitgebeeld worden. Daar kwamen later nog andere figuren bij: de pastoor, de burgemeester, de bakker, de slager, dus allerlei mensen uit het dorp, en ook zigeuners. Figuurtjes van gebakken klei worden felbeschilderd, de grote beelden worden bekleed met Provencaalse stoffen.

Van Spanje is bekend, dat er in de veertiende eeuw in de kathedraal van Valencia al een soort kerstspel werd opgevoerd. In 1480 staat er al een kerstkribbe in de kapel van het ziekenhuis van Palma op Mallorca. Deze is uit hout gesneden en waarschijnlijk afkomstig uit Napels. Het was een geschenk van de zeekapitein Domingo Jaccome, die tijdens een storm de belofte deed, dat hij het ziekenhuis een kerststal zou schenken, als hij heelhuids uit die zware storm zou komen.

Onder Karel IV beleefde de kerstkribbe een geweldige bloei. Zijn vader Karel III was 25 jaar koning te Napels geweest, vandaar zijn liefde voor de Napolitaanse kerstkribben. Hij liet kunstenaars uit Napels overkomen om aan het Spaanse hof te werken.

Al heel vroeg kende men in Spanje de gewoonte om ook in de huizen van de gewone bevolking kerstkribben op te zetten. Deze gewoonte verspreidde zich ook over Portugal.

OOSTENRIJK

Oostenrijk kende vanaf de zestiende of zeventiende eeuw kerstkribben in kerken en kloosters. Vooral de Jezuiten en de Franciscanen hebben het gebruik hier ingevoerd. Het waren grote taferelen met een uitgebreid landschap er om heen.

Als in 1773 de orde der Jezuiten in Oostenrijk wordt opgeheven, komt er een dieptepunt. Keizer Jozef II verbiedt in 1782 het plaatsen van kerstkribben in kloosters en kerken, maar de vindingrijke boerenbevolking laat zich hierdoor niet uit het veld slaan. Men gaat thuis kerstkribben opstellen, want dat was niet verboden. Nu nog ontruimt men in Oostenrijk hele kamers om plaats te maken voor gigantische kerstkribben. Na de dood van de keizer keerden de kribben overigens terug in de kerken.

DUITSLAND

Duitsland is ook een echt kerstkribben-land. Ook hier waren het Jezuiten, die het gebruik verspreidden, maar er was ook grote belangstelling voor de kerstkribben van het hof in Munchen. En er bestond een culturele uitwisseling met Oostenrijk. Zo rond 1600 zijn er in Duitsland in enkele grote plaatsen indrukwekkende kerstkribben te vinden, vooral in Beieren, dat bekend staat om zijn eeuwenoude traditie van houtsnijwerk.
Er bestaat in Duitsland een goede zorg ook voor het bewaren en beschermen van kostbare, oude kerstkribben.

Beroemd is de verzameling van het Bayerische National Museum. een geschenk van een rijke bankier uit Munchen. De Duitse kerstfiguren worden van allerlei materiaal vervaardigd: hout, glas, was, tin, zelfs van suikerwerk. In het Ertsgebergte zijn de zgn. Weihnachtspyramiden bekend: het kerstgebeuren wordt uitgebeeld in verschillende terrassen boven elkaar. De figuren worden daarbij in beweging gebracht door een vleugelrad aan de top. Door de opstijgende warmte van de brandende kaarsen wordt het vleugelwiel in beweging gezet.
Ook kent Duitsland net als Italie, grote weihnachtsmarkten, bijvoorbeeld in Keulen.

OOST-EUROPA

Ook in Oost-Europa waren het de Jezuiten, die samen met de Franciscanen het gebruik van de kerstkribben invoerden. In de kerk van Sint Clemens te Praag plaatsten de Jezuiten in 1563 de eerste kerstkribbe. Dit was ook de eerste kerstkribbe ten noorden van de Alpen.

Heel bekend is de "Szopka", een soort kerk met drie torens, die als achtergrond dient voor het kerstgebeuren. De kerstspelen werden op een gegeven moment zo werelds dat de opvoeringen in de kerk verboden werden. Men verplaatste toen het toneel naar buiten, voor de kerk. Vandaar dat men nu nog steeds als achtergrond van een kerstgroep die kerk met drie torens gebruikt.

Het gebouw wordt van karton gemaakt en beplakt met allerlei soorten gekleurd en glimmend zilverpapier. Ieder jaar is er een wedstrijd wie de mooiste "Szopka" maakt. De winnende exemplaren worden aangekocht door het historisch museum van Krakau.

Nederland kent het gebruik van kerstkribben eigenlijk pas sinds 1853, toen bij het herstel van de hierarchie het land weer verdeeld werd in bisdommen. Er werden weer grote kerken gebouwd, waar plaats was voor kerstkribben. Omdat in Nederland geen enkele kerstkribbe te krijgen was, werden de beelden uit Duitsland geimporteerd.

De eerste fabriekjes voor kerststallen ontstaan langs de Duitse grens in Venlo en Roermond. Rond de jaren dertig van deze eeuw vond men in haast ieder gezin in het zuiden wel een kerststal, meestal van gips gemaakt. Ook werden er door doe-het-zelvers hele kerstgroepen uit triplex gezaagd, beschilderd en gevernist.

Op sommige katholieke scholen konden de leerlingen zelf uit voorgedrukt karton figuren uitprikken die dan met kleurpotlood ingekleurd werden.

In de jaren zestig liep het gebruik van kerstkribben sterk terug, maar de laatste jaren schijnt dit oude gebruik weer in ere hersteld te worden.

Maar kerststallen zijn niet alleen bekend in Europa. In bijna alle landen, waar het Christendom is ingevoerd, kent men kerstkribben. Daarover vertelt Stan Davelaar:

In Peru is vooral de in 1976 overleden kunstenaar Hilario Mendivil erg bekend geworden. Zijn figuren zijn gemaakt volgens een oud Inca-recept van een mengsel van meel, gips en aardappelmeel. Ze zijn te herkennen aan hun lange halzen en zijn prachtig beschilderd. Hij gebruikt veel goudkleurige verf. Jammer genoeg heb ik van hem niets in mijn verzameling.

Uit Mexico zijn de zgn. levensbomen bekend: een combinatie van kandelaar en kerstgroep, waarop ook vaak nog gedeelten uit het scheppingsverhaal zijn afgebeeld. Men werkt daar met verschillende materialen, b.v. gebakken klei, hout of stro.

Ecuador is bekend om zijn kerstgroepen van brooddeeg, vermengd met gips. Ze zijn fel beschilderd, in een oven gedroogd en daarna gevernist.

Uit Guatemala komen o.a. groepjes van aardewerk, ook uit Colombia komen dergelijke groepjes, maar daar bedekt men ze met een hardgroen glazuur.

Afrika heeft weer een heel andere manier van uitbeelden. De meeste kerstgroepen zijn uit hout gesneden. De grootte van de beelden geeft de belangrijkheid van de personen aan, net als bij de Egyptische kunst. De attributen, die de figuren bij zich hebben, zijn ontleend aan het dagelijks leven: een lans, een waterkruik, een tros bananen.

HEILIGE STIP

Azie kent al heel lang het gebruik van kerstkribben. De Jezuiten brachten in 1595 het kerstspel en de kerstkribbe naar Japan.

In India hebben de kerstkribben Hindoestaanse elementen, zoals de heilige stip op het voorhoofd en de heilige koe in plaats van de ezel.

Taiwan heeft een uitgebreide kerstkribben industrie. Ze gebruiken daar allerlei verschillende materialen, zoals bamboe, maisbladeren, porcelein en hout.

Hoe komt het dat iemand kerststallen gaat verzamelen?

"Van huis uit ben ik opgegroeid met de traditie van de kerststal. Die werd op kerstavond neergezet, maar zonder het Kindje. Na de nachtmis mocht de jongste van het gezin het kindje in de kerststal zetten. Op 6 januari, het feest van Driekoningen, werden er de ster, de drie koningen en de kameel bij geplaatst."

Heb je, nadat je getrouwd was, gelijk ook een kerststal gekocht?

"Toen ik in 1962 naar Curacao kwam, hadden we geen kerststal. Ik kan me ook eigenlijk niet herinneren, dat die gewoon in de winkels te koop waren. In ieder geval niet, zoals dat nu het geval is.

We kregen dat eerste jaar een kerstgroepje te leen van een kennis: drie zelfgemaakte, aangeklede beelden, het Kindje, Maria en Jozef.

In 1966 kregen we van een vriend een aantal gipsen beelden kado. Dat was een verzameling van verschillende kerststallen en stijlen en er waren wel zes koningen bij. Die werden ook alle zes neer gezet, want mijn kinderen vonden het zielig voor die andere drie. En met deze groep is mijn verzameling eigenlijk begonnen. Het is een traditionele Europese kerstgroep, uit de jaren '30."

Hoe breidde je die verzameling nu uit?

"Zo'n tien jaar geleden zag je hier en daar op Curaçao in bepaalde zaken kerstgroepjes uit andere landen, vooral uit Zuid-Amerika verschijnen. Door mijn opleiding en beroep, ik ben lerares tekenen en kunstgeschiedenis, ben ik uiteraard nogal geinteresseerd in hoe mensen uit andere landen een bepaald onderwerp uitbeelden of weergeven. Mijn eerste zelfgekochte stalletjes waren afkomstig uit Peru. Het zijn kleine kijkkastjes: "etablo's, met deurtjes waarop grote bloemmotieven staan afgebeeld. Zo'n kastje kan meerdere verdiepingen hebben en behalve het kerstgebeuren worden er ook taferelen uit het dagelijks leven in uitgebeeld. Vorig jaar kregen wij van mijn broers en zussen voor onze zilveren bruiloft een heel groot exemplaar met drie verdiepingen. De onderste verdieping stelt een Peruaanse hoedenmarkt voor. Je raakt er niet op uitgekeken, zoveel is er op te zien.

Van lieverlee kwamen er meer zakan op Curaçao, die kerstgroepjes uit andere landen gingen importeren. In Nederland heb je zgn. Derde Wereldwinkels, waar ook veel op dit gebied te koop is. Verder brachten familieleden of vrienden van vakantiereizen ook wel eens wat mee voor mijn verzameling. Een neefje van me heeft er zelf een voor me gemaakt van doorzichtig papier. Je moet er een lampje achter zetten."

Hoe groot is je verzameling nu?

"Mijn verzameling omvat momenteel zo'n 26 groepen. Sommige zijn niet groter dan een luciferdoosje, andere hebben beelden die 20 tot 25 cm hoog zijn. Ze zijn van verschillende materialen gemaakt, van gips, hout, glas, marmer, brooddeeg, verzilverd metaal, aardewerk, raffia, maisbladeren en papier. Ze zijn afkomstig uit verschillende delen van de wereld. Ik heb kerststallen uit Nederland, Frankrijk, Spanje, Italië, Tsjecho-Slowakije, Taiwan, Afrika, Ecuador, Guatemala, Peru en Mexcio."

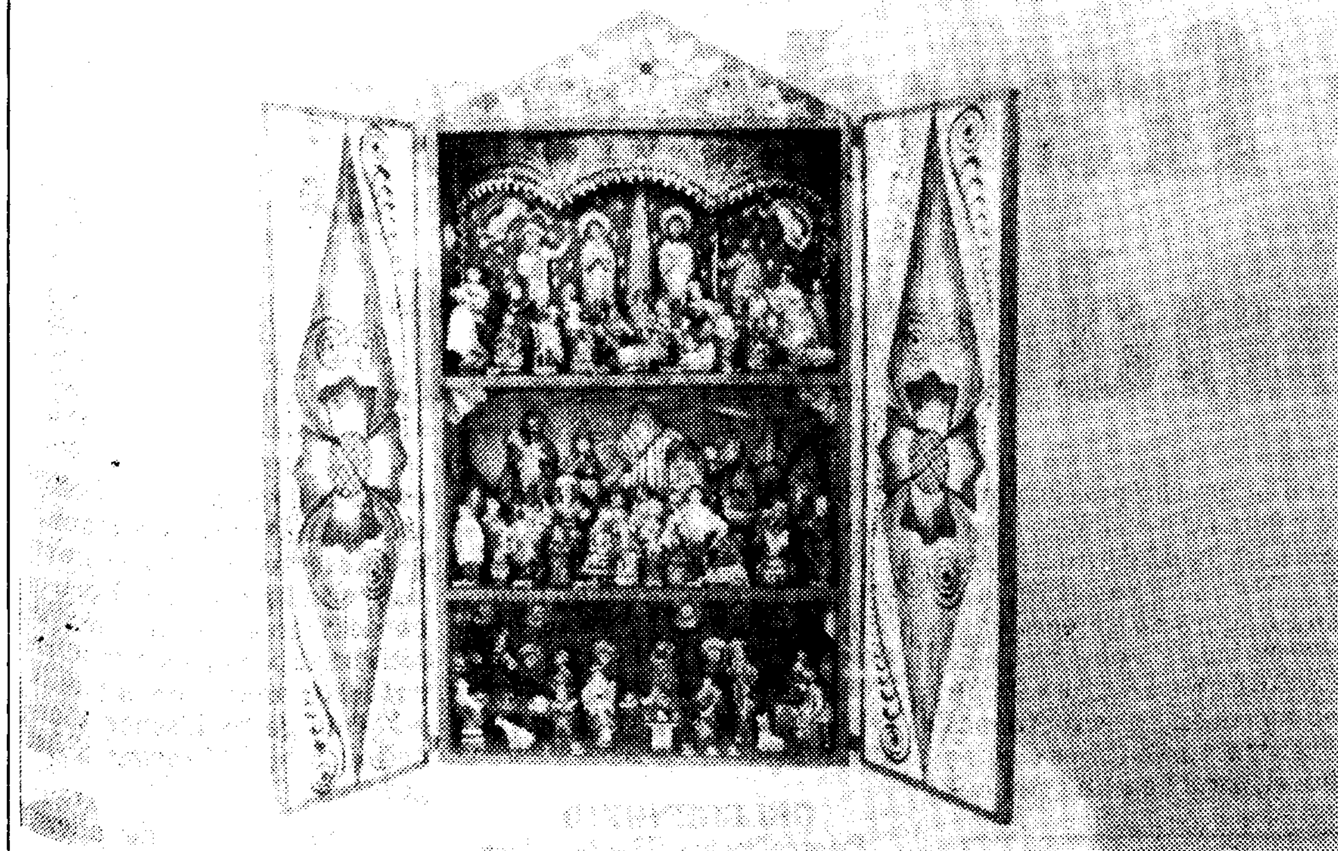
En je breidt je verzameling nog steeds uit?

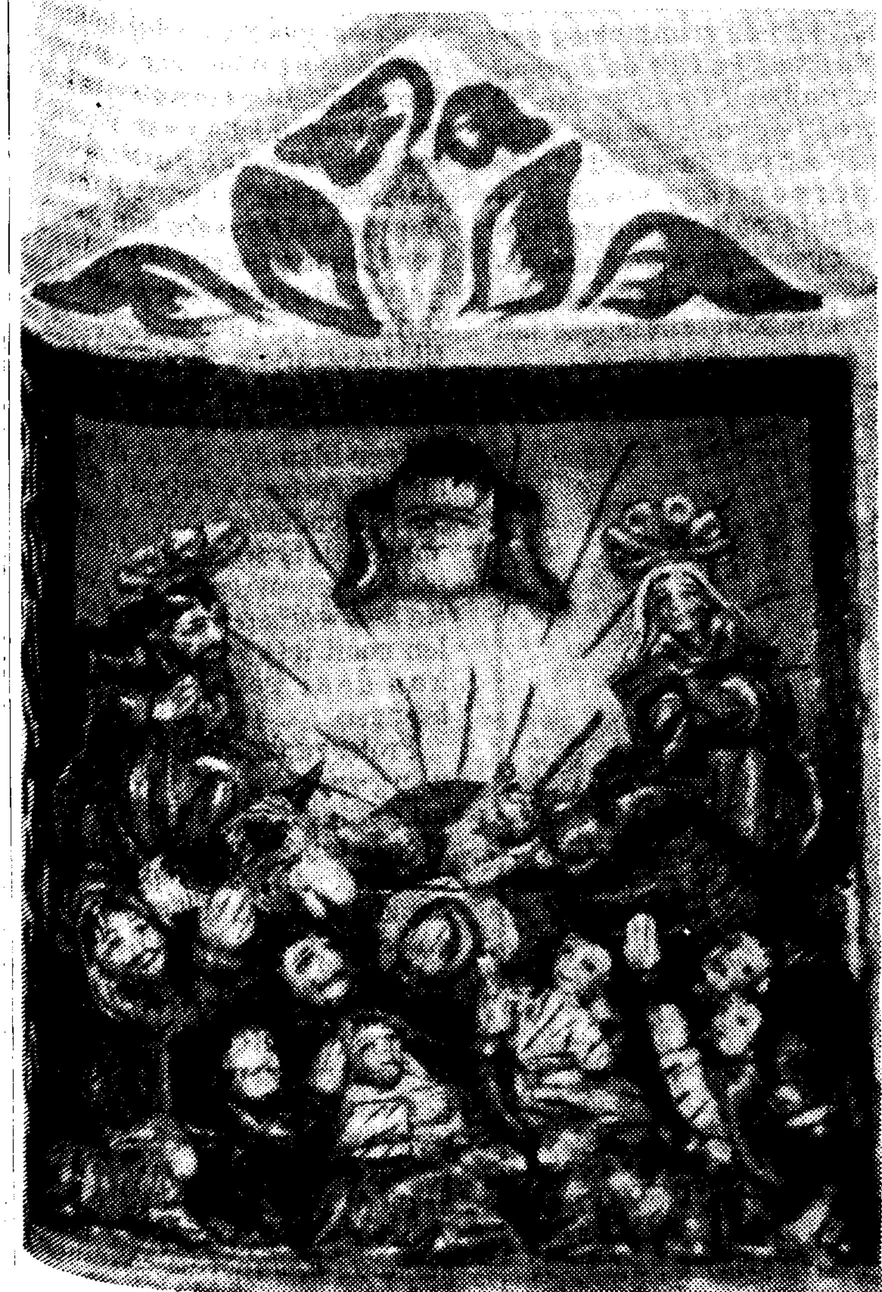
"Ieder jaar komt er weer iets bij en in de kersttijd zet ik ze overal in huis neer. Ik neem me steeds voor om er een punt achter te zetten, want je weet op het laatst niet meer, waar je ze allemaal moet laten. Maar als ik er weer een tegenkom, die ik nog niet heb, bezwijk ik meestal voor de verleiding en ruim ik maar weer een plank van de boekenkast leeg.

Ik denk dat andere verzamelaars dat gevoel ook wel kennen."

'In 1962 hadden we nog geen kerststal'

Bengt stikte op 2 juni 1986 zowat van de zenuwen. Die dag moest blijken, of zijn zorgvuldig opgezette computerfraude was geslaagd. Hij belde vanaf zijn werk in Stockholm om 10.45 uur naar de 'S-E Banken' waar hij een rekening had, en vroeg naar het saldo: inderdaad, er was ruim 53 miljoen Zweedse kronen (bijna 17 miljoen gulden) op gestort. Bengt nam het geld op en loste — een mooi begin van een nieuw leven — meteen 800.000 gulden aan schulden en leningen af. Enkele dagen later informeerde een groot pensioenfonds bij de bank 'waar toch die bijschrijving bleef van dividend over hun Volvo-aandelen, het moest ruim 53 miljoen Zweedse kronen zijn.....

Computer fraude nog steeds onderschat

Een historische anekdote, die gastspreker dr. A. Solarz, criminoloog van de Zweedse nationale raad ter voorkoming van misdrijven, een paar maanden geleden aanhaalde op een congres in het Haagse Vredespaleis. De bijeenkomst, georganiseerd door het International Institute of law and information technology had als titel: "Computers; contracten, misdaad en beveiliging."

Solarz etaleerde een hele reeks van dit soort misdrijven, maar Bengts activiteiten spanden de kroon. De Zweed had met twee ingewijden kans gezien het rekeningnummer van de officiële begunstigde (het pensioenfonds) op een computertape met boekingsopdrachten te vervangen door zijn rekeningnum[illegible] dat de com[illegible] band — met transacties ter waarde van [illegible] miljoen gulden (!) erop — van het Zweedse centrale aandelen-register per koerier naar de bankgirocentrale was gebracht. Met de band was ongelooflijk nonchalant omgesprongen, vertelde Solarz. Het transport was onbeveiligd en ongecontroleerd geweest, en de tape had bij de bankgirocentrale ook nog eens enkele dagen op een plank gelegen bij de computerruimte, zodat bijna tweehonderd mensen eraan hadden kunnen komen. Dat had Bengt en zijn handlangers de gelegenheid gegeven het rekeningnummer te veranderen. De drie werden wel gegrepen en veroordeeld tot celstraf tussen twee en vier jaar cel, terugbetaling van het geld met rente, en schadevergoeding.

Maar door een verkeerde tenlastelegging en omdat nooit kon worden vastgesteld wie precies de tape had veranderd, werden de drie in hoger beroep, tot en met de Hoge Raad, vrijgesproken.

GELEGENHEID

De strafrechtgeleerde Solarz zei hierover tegen zijn gehoor van vooral juristen: "Aan 'elektronisch' geld wordt — zelfs door rechters — minder waarde toegekend dan aan contant geld. Terwijl we op weg zijn naar een papier- en cashloze samenleving, waar computers een centrale plaats innemen. Ze zullen op ieder terrein van menselijke activiteit doordringen. Door die [illegible] verandert de criminaliteit, het biedt gelegenheid tot andere manieren van misdrijven plegen."

Niemand wil zijn slechte ervaringen etaleren

Op grond van een jarenlange studie van misdrijven, die met behulp van computers zijn begaan, kon de criminoloog een beeld schetsen van 'de' computerfraudeur. In meer dan 90 procent van de gevallen is de dader een personeelslid van de onderneming, waar het misdrijf (zoals verduistering) wordt gepleegd, het zijn meestal mensen, te zijn lang in dienst (de helft zelfs langer dan elf jaar), de gemiddelde le[...] is 35 jaar. De meeste com[...] gerelateerde misdrijven[...] den pas na een tot negen j[...] ontdekt. Het gaat niet o[...] *tech*-ingrepen in het comp[...] systeem, maar om tam[...] eenvoudige beeldscherm[...] delingen bij het invoere[...] gegevens.

Waarmee Solarz niet a[...] gezegd wil hebben, dat de[...] mentaire controle-meth[...] ontbreken of falen, maar[...] teen ook het beeld ontze[...] dat de informa[...] maatschappij alleen ie[...] duchten heeft van ontsp[...] hoogbegaafde 'whiz-kids'[...] speciale, zichzelf ver[...] de 'virt[...] computerprogramma's t[...] ken zeer de aandacht, ma[...] vormen niet de grootste [...] depost voor de gecompu[...] seerde samenleving.

Kern van de betogen wa[...] gevaar van computerfr[...] wordt — nog steeds — o[...] schat, controlemogelijk[...] worden onbenut gelaten[...] gebeurt vaker dan we de[...] maar niemand wil zijn e[...] slechte ervaringen etal[...] Dus kunnen de bedreigd[...] dernemingen niet van e[...] leren.

Conferentie-voorzitter[...] mr. H. Franken, schets[...] relatieve gemak van frau[...] met behulp van comp[...] "Menselijke waarneming[...] niet tot — sociale — co[...] dienen. Gegevens worden[...] welijks vastgelegd op p[...] Misbruik is snel uitvoe[...]

PROEF

[illegible]

Rifkin of de 'Supermuis'

In zijn boeken noemt hij het 'God spelen'. "De natuur manipuleren door die terug te brengen tot vormen en organismen, die ons goed uitkomen", is een geliefkoosde uitspraak van hem.

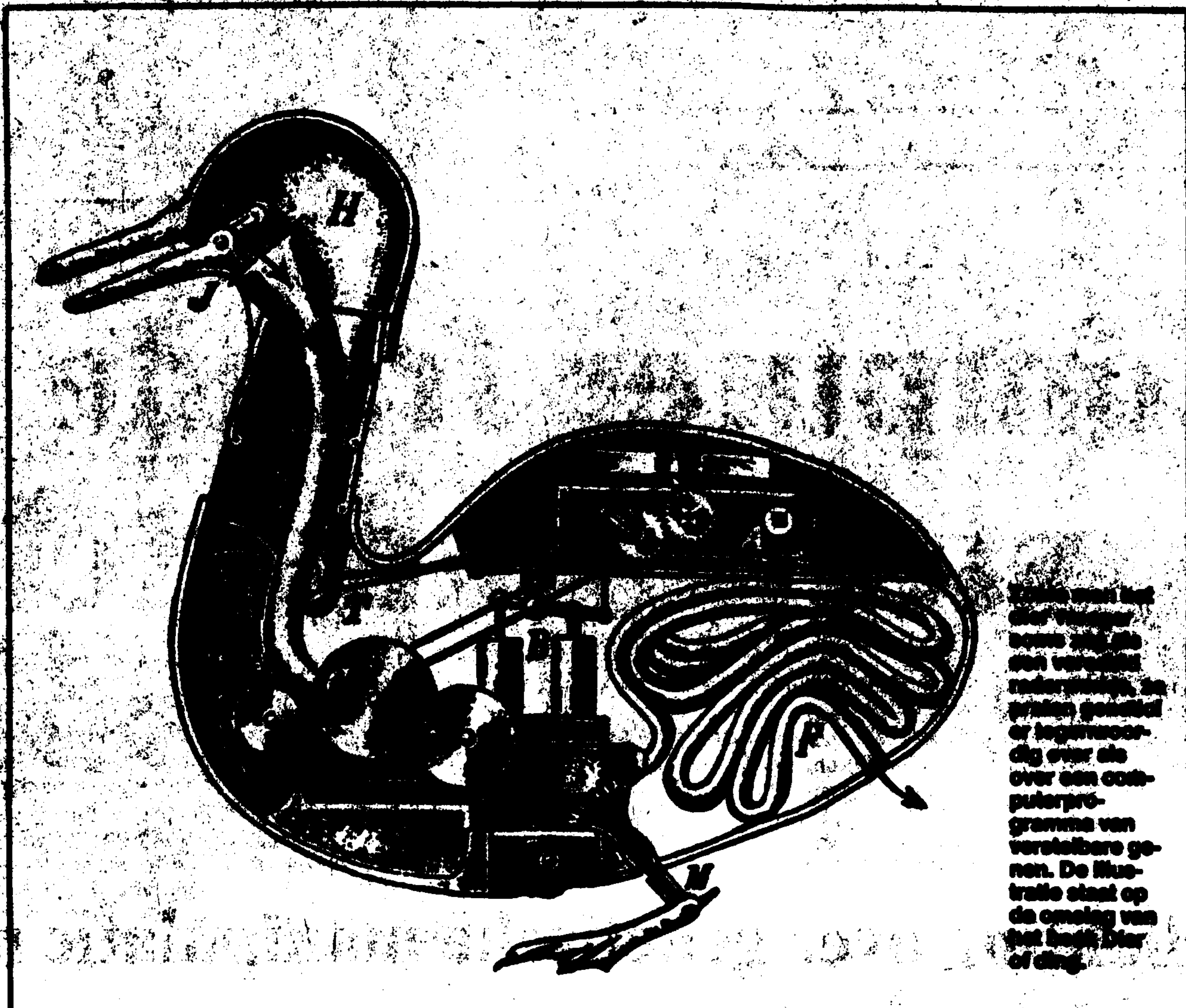
In september raasde Jeremy Rifkin vaak door Nederland. 'Amerika's maatschappelijk geweten' was er op uitgenodiging van een groep wetenschappers, die de relatie tussen mens, dier en natuur bestuderen. Rifkin (43) is een wereldwijd opererende activist/schrijver/filosoof, in eigen land befaamd en beruchtrijk als onvermoeibaar kruisridder tegen de excessen van de biotechnologie.

Het genetisch veranderen van organismen via de DNA-recombinatietechnieken, manipuleren met dierlijke hormonen, kunstmatige virussen en monocultuur op plant- en dierengebied, Rifkin gaat er al meer dan tien jaar met campagnes en honderden spreekbeurten hard tegenin.

VERBOD

Rifkin riep, op het ministerie van Landbouw in Den Haag, onder meer de regering op tot een voorlopige opschorting op biotechnologisch gebied; een verbod op genetische manipulatie, tot wij meer weten over de gevolgen ervan. West-Duitsland heeft al zo'n moratorium van vijf jaar, Denemarken ook, Japan en Zweden overwegen het. "Maar in mijn eigen VS staan de sluisdeuren nog open. Ik hoop dat Nederland ook tot inkeer komt en eerste een wetenschappelijke code wil maken over de risico's van proeven en het manipuleren van de erfelijk materiaal." Nu, meent Rifkin, zoals we het milieu al chemisch vervuild hebben, zo zijn we nu bezig met biologische vervuiling. Die vervuiling kan in de volgende eeuw zelfs nog groter zijn dan de chemische rotzooi, die we om ons heen geschapen hebben. "En wilt u uw kinderen laten opgroeien in een wereld, waar het dier een ding is, een gebruiksvoorwerp waar we uitplukken en instoppen wat we nodig denken te hebben?"

Dat hield Jeremy Rifkin ook zijn gehoor voor, op een actualiteitencollege aan de Leidse Universiteit. Dit soort colleges geeft hij in Amerika aan de lopende band. Hij is er behoorlijk populair mee geworden. Daar is zijn energieke aanpak succesvol, met opgerolde hemdsmouwen, driftig heen en weer lopend door zaal en zijgangen, steeds toehoorders overrompelend met 'wat is je voornaam', een handdruk en indringende vragen en bliksemsnelle grappen. Maar in het nuchtere Nederland kreeg hij niet de golven van bijval die hij gewend is.

... puterprogramma van verstelbare genen. De illustratie staat op de omslag van het boek Dier of ding.

NACHTMERRIE

In de aula van de Wageningse Landbouwuniversiteit stelde hij het geëxperimenteer met dieren op het gebied van de erfelijkheid aan de kaak: een supermuis met menselijke groeihormonen, dieren die zijn ontstaan uit een celfusie van een geit en een schaap, en tabaksplanten die de lichtgevende genen van vuurvliegjes in hun bladeren hebben gekregen.

"Deze avond wordt een nachtmerrie", waarschuwde hij zijn studentenpubliek.

Hij liet een meisje en een jongen opstaan, en zei: "Hoe zouden jullie het vinden als ik de genen van een walvis of van een olifant bij jullie zou inplanten, zodat je kinderen tweemaal zo groot worden als jullie? Nu doen we dit dieren aan, maar straks kunnen we het ook onszelf aandoen."

Terwijl hij energiek door de zaal beende, en de andere forumleden op het podium braaf wachtten tot zij hun inleiding konden afsteken, waarschuwd de voorzitter "U bent aan uw twintig minuten."

Rifkin reageerd als een onschuldige voetballer, die een rode kaart krijgt.

"Ik kom helemaal uit Amerika, krijg ik twintig minuten. Ik dacht dat dit alleen in Duitsland gebeurde."

In eigen land heeft hij hopen kritici; onder hen veel gewetensvolle wetenschappers. Zij noemen veel van zijn voorbeelden en argumenten onjuist, feiten kloppen niet altijd. Ook in Nederland laken milieuactivisten zijn polariseren en het door hem oproepen van het spookbeeld van een wetenschappelijke samenzwering.

Met Rifkins komst verschenen in Nederland ook twee boeken: een van Rifkin zelf, en een van Nederlandse wetenschappers, verenigd in de interuniversitaire werkgroep PAN (People-Animals-Nature).

Mensen gaan heel tegenstrijdig met dieren om, stellen de PAN-wetenschappers in 'Dier of ding'. ... degelijke bijdragen ... een discussie op gang ... brengen. Maar door ... woorden en stijl blijft het waarschijnlijk bij een gedachtenwisseling tussen hoger geschoolden.

Rifkin zelf hekelt in 'De grenzen van de tijd' de snelheidscultuur van tegenwoordig, die schade berokkent aan de menselijke geest en het milieu. Er tegenover stelt hij het ecologische tijdkader, dat afgestemd is op natuurlijke produktieritmen en kringloopritmen. Nuanceren is hem vreemd; maar dat konden we ook zonder boek al vaststellen.

Voorlichting over genetische manipulatie moet veel beter

Meer vragen dan angst

door Paul Weststrate

Bij het Nederlandse publiek bestaat geen vrees dat genetische manipulatie het gevaar oproept van een nieuwe Hitler, die heerst over een ras van op maat gemaakte mensen. Directrice drs. E.J. Birfelder van de in Leiden gevestigde Stichting Bio-Wetenschappen en Maatschppij: "De mensen staan nuchter tegenover de ontwikkelingen in de genetica. Ze willen eerder weten 'hoe zit dat nou' dan 'waar gaan we heen'. Dat blijkt uit de vragen die wij krijgen."

De Stichting Bio-Wetenschappen en Maatschappij, is in 1969 opgericht met als doel het publiek in de breedste zin voor te lichten over de biomaatschappij in wording.

Joyce Birfelder: "Wij informeren de mensen zowel over de wetenschappelijke stand van zaken als over de verschillende meningen rondom een onderzoek of toepassing. Als stichting nemen we geen standpunt in. Het publiek moet zelf kunnen nadenken over bepaalde ontwikkelingen om dan zelfstandig een oordeel te vormen. Daar is onze informatie op gericht."

Geestelijke vader en huidige erevoorzitter van Bio-Wetenschappen en Maatschappij is prins Claus. Een zin in zijn voorwoord tot het cahier 'Manipuleren is menselijk" maakt het bestaansrecht van de stichting duidelijk: 'Nu hebben wij nog de mogelijkheid en de verantwoordelijkheid om invloed uit te oefenen op de vorm en de inhoud van de biomaatschappij, door te trachten er achter te komen wat gewenste toepassingen zijn en wat ongewenste, om vervolgens de gewenste toepassingen te kunnen stimuleren en de ongewenste te kunnen voorkomen."

WERKELIJKHEID

Joyce Birfelder: "Eind jaren zestig voorzagen onderzoekers de ongekende mogelijkheden van de biowetenschappen. Die ideeën zijn nu al werkelijkheid aan het worden. Het gebeurt wel allemaal, maar de mensen weten er weinig vanaf.

"Na de VPRO-uitzendingen 'Beter dan God' hebben we nogal wat vragen gekregen. Daaruit kwam duidelijk naar voren dat er een tekort was geweest aan goede informatie. Mensen dachten dat er dingen mogelijk zijn, waarnaar alleen nog maar onderzoek wordt gedaan. Dat men al compleet nieuwe mensen kan maken of mensen van nieuwe eigenschappen kan voorzien."

"Er was in die uitzendingen een gebrek aan mensen die zich zelf bezighouden met de moleculaire genetica, uit de onderzoeksvelden die je nou net nodig had. Als je zo'n onderwerp brengt moet je wel proberen er zorgvuldige informatie in te verwerken. Er zat heel wat speculatie in. Er werd veel meer verondersteld dan duidelijk gemaakt."

Drs. G.T. Hartman, die bij de stichting belast is met publiciteit en voorlichting vult aan: "Het risico van een uitzending zonder duidelijke informatie is, dat je onrust opwekt."

CAHIERS

Bio-Wetenschappen en Maatschappij verleent individuele service, puttend uit de eigen documentatie en wetenschappelijke bronnen of verwijzend naar de juiste persoon. In 'cahiers' publiceert de stichting regelmatig wat er aan de hand is op een zeker bepaald biowetenschappelijk gebied. 'Ouderschap', 'Biotechnologie', 'Agressie', 'AIDS' (dat was het eerste Nederlandse boekje over deze ziekte), het zijn enkele titels.

Gerda Hartman: "In onze cahiers behandelen wij de onderwerpen altijd in hun maatschappelijk context. Behalve wetenschappelijke commentaren op een ontwikkeling komen ook de standpunten van de overheid en van de politiek aan bod. De wetenschappelijke commentaren komen niet alleen uit de biowetenschappelijke hoek. Ook sociologen of juristen geven hun mening".

Joyce Birfelder: "Wij zijn er wel zo gauw mogelijk bij met het verspreiden van informatie. Het dient zo te zijn dat wetenschappelijke onderzoekers het als een verantwoordelijkheid zien, de mensen voor te lichten over hun werk. Ik denk dat veel wetenschappers er tegenwoordig zo over denken. Maar de druk op de wetenschappers mag niet zo groot worden dat het een 'jullie moeten' wordt. Het is van belang dat ze de informatie zelf willen geven, niet moeten geven".

"Wij denken niet: het publiek is een massa. Wij richten ons op bepaalde delen en groepen. Op docenten, die weten hoe zij kennis moeten overdragen. Op media, want die kennen het niveau van hun eigen publiek. Zie het als het gooien van een steen in de vijver, de kring wordt steeds wijder. Wij maken geen folder en strooien die over iedereen uit. Want niemand is eender in ontwikkeling en ervaring."

Om de biowetenschappen dichter bij de mensen te brengen, heeft de stichting een postertentoonstelling samengesteld die te zien is in zo'n honderdvijftig openbare bibliotheken. De bibliotheken zelf ondersteunen de expositie met mappen over verschillende biowetenschappelijke onderwerpen.

Het overgrote deel van de vragen die bij de stichting in Leiden binnenkomt, is afkomstig van scholieren en studenten. De helft ervan betreft genetische manipulatie.

Gerda Hartman: "In Nederland weet het publiek nog weinig over genetica. Op school kreeg je alleen de erfelijkheidswetten van Mendel. Tegenwoordig wordt ook wel wat aandacht gegeven over DNA, moleculen, cellen enz., maar van het moderne erfelijkheidsonderzoek weten de scholen niet veel af."

"Al dat nieuws over reageerbuis- bevruchtingen zorgt ook voor een groeiende belangstelling van het publiek voor de genetica. Wat gebeurt er met de embryo's, worden ze echt gezond? Dat zijn de meest voorkomende vragen."

"Veel mensen denken dat re-

ageerbuis- bevruchting en erfelijke ingrepen wat met elkaar te maken hebben. Dat bevruchten in een reageerbuis staat nu nog geheel los van het genen-onderzoek. Het gaat om totaal verschillende disciplines. Dat bewijst hoe weinig greep de mensen op deze problematiek hebben. Als de mensen komen met vragen over reageerbuis- bevruchtingen, kunnen ze dus best heel wat anders bedoelen op het gebied van de voortplanting."

"Overigens bestaat de kans dat in de toekomst alleen genetisch helemaal gezond gemaakte embryo's in de baarmoeder worden teruggezet. De techniek daarvoor bestaat nog niet, maar in de medische wereld is al wel de discussie erover gaande: moet je afblijven van embryo's na een reageerbuis-bevruchting, of moet je gelijk de kans waarnemen en eventuele genetische defecten verhelpen. In Nederland wordt om redenen van ethiek geen onderzoek gedaan in deze richting".

ziekten of aangeboren afwijkingen, wat roken en alcohol voor invloed hebben, wat een goede voeding van de moeder kan betekenen. De genetica past dus in het geheel van de ontwikkeling."

OUDERDOM

Hoe meer mensen er persoonlijk bij zijn betrokken, hoe meer belangstelling er voor een probleem bestaat. Vandaar dat de stichting een cahier over ouderdom heeft uitgebracht. Ook daarin vindt het genen-onderzoek zijn verband.

Joyce Birfelder: "De grote moeilijkheid bij DNA: het is een heidens karwei om alles te weten te komen. Daar streven de Amerikanen naar. Een voor een alles nakijken, en zo het DNA in kaart brengen. Maar of dat ook zinnig is? Een hoop mensen schudden daar hun hoofd over. Het DNA-molecuul bevat immers hele stukken die 'niet interessant' zijn, die geen verband houden met ziekten en afwijkingen. Een omgekeerde aanpak lijkt beter: die ziekte valt samen met die DNA-kenmerken. Dat uitzoeken."

"De middelen worden gewoonlijk getest op jonge, gezonde mensen, meestal studenten. Maar ze komen terecht bij voornamelijk oudere vrouwen. Daarover kun je gaan nadenken, of dat wenselijk is. We proberen dat soort dingen, in ons cahier over ouderdom, duidelijk te maken."

"Het hele proces van ouder worden vergt een samenhangende benadering, waarin de erfelijkheid wel belangrijk is, maar ook andere factoren meespelen. De context van de biowetenschappen wordt steeds groter op die manier. Je wil weten hoe het zit in het grote geheel. Je moet de dingen bij elkaar halen, nagaan: wat zijn de verbanden."

Gerda Hartman: "In de biogenetica merk je dan misschien op een bepaald moment, dat er helemaal niet zo veel kan. Want een erfelijke afwijking mag dan een zaak zijn van een gen, bij eigenschappen of aanleg kunnen veel meer genen betrokken zijn."

Joyce Birfelder (links) en Gerda Hartman: 'Wij benaderen genetische manipulatie vanuit alle wetenschappelijke disciplines waarvan zij deel uitmaakt'.

"We beginnen allemaal met een cel met DNA. Die moet voortdurend delen, delen, delen. In dat proces gaat gegarandeerd iets mis. Wanneer en waar, dat bepaalt het toeval. Naarmate je ouder wordt komen er nieuwe kansen dat het misgaat. De uitwendige invloeden komen daar nog bij. Ouder worden is daarom het individueler worden van mensen, ook in biowetenschappelijke zin."

"Bij ouderen is het zo, de een heeft dit, de ander dat. Ook in levenservaring. Iemand heeft de oorlog meegemaakt met zijn gebrek aan voedingsstoffen. De verschillen met een ander, die de oorlog niet heeft meegemaakt, komen niet alleen tot uiting in de lichamelijke gesteldheid, maar ook in de persoonlijkheid, door de wisselwerking met de omgeving".

EENLINGEN

"Het onderzoek moet de ouderen dus minder als groep benaderen, maar als eenlingen. En bij het toedienen van medicijnen hebben ouderen zeker een individuele behandeling nodig. Nooit een middel bij iedereen, maar een scala van middelen, aan de persoon aangepast."

Het brede publiek is voor wetenschappelijk nieuws vooral afhankelijk van de media. Is dat toereikend? Joyce Birfelder: "De kranten doen tegenwoordig wel veel meer aan wetenschap dan vroeger. Er zijn wetenschappelijke redacteuren, wetenschappelijke bijlagen en rubrieken. Maar het zou heel goed zijn als kranten bij het geven van informatie niet alleen hoogtepunten melden maar ook achtergronden, de dingen er omheen. Het gaat niet alleen om de doorbraken. Doorbraken zijn punten in een ontwikkeling. Dat moet duidelijk blijken. Voor het publiek gaat het om het bijhouden van de grote lijnen."

Gerda Hartman: "We missen wat dat betreft goede tv-programma's die de zaken degelijk aanpakken, met de nodige achtergrond- informatie."

Joyce Birfelder: "Wetenschap is een deel van de cultuur. Als de tv cultuur toont, moet ze ook wetenschap tonen. En niet hap-snap. Van een toneelstuk laat je toch ook niet het hoogtepunt, de slotscene zien? Of van een thriller alleen de moord?"

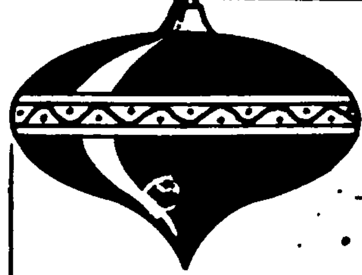
ONDERDEEL

De Stichting Bio-Wetenschappen en Maatschappij heeft niet de bedoeling een apart cahier over genetica te maken. De erfelijkheidsleer wordt gebracht als onderdeel van alle wetenschappelijke gebieden waarin zij een rol speelt, van de gezondheid tot de landbouw.

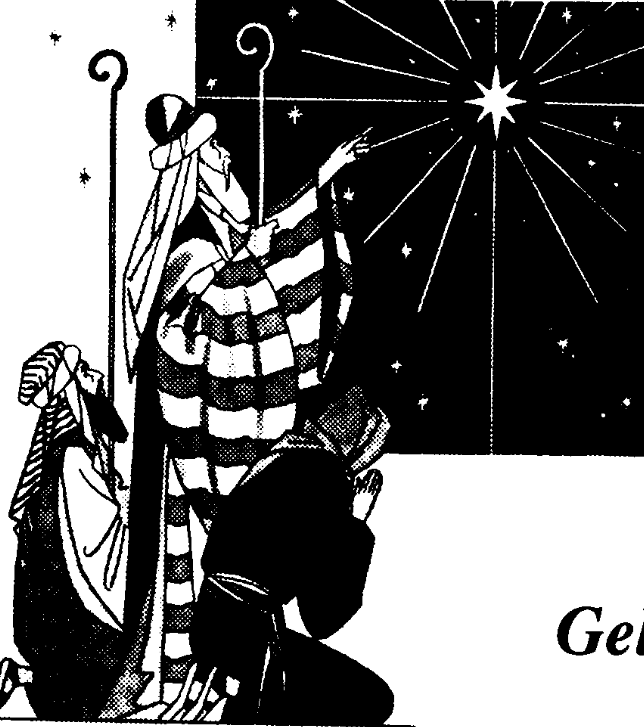
Joyce Birfelder: "In ons laatste cahier, over de preventie van kindersterfte, laten we zien hoe de kindersterfte is afgenomen, hoe een heel net van medische zorg is opgebouwd, waar het kind meteen vanaf de geboorte al mee te maken krijgt. We laten zien dat de preventie van kindersterfte steeds verder verschuift naar de prenatale zorg."

"De voorgeboortelijke diagnostiek is een nieuwe loot aan de stam. Het kijken of er wat met de foetus aan de hand is, dat wordt mogelijk in een steeds vroeger stadium. Zelfs al voor de conceptie, wordt nagegaan of er kans is op erfelijke

"Honderd guldenprent": Jezus spreekt

door Nel Casimiri

Etsen van Rembrandt

Bij het zoeken naar een illustratie bij een kerstverhaal stuitte ik op een ets van Rembrandt.

Het afgelopen jaar is er op Curaçao drie maal een expositie geweest, waar etsen te zien waren. Twee keer van Paulus Geeve, een Nederlander, die in Venezuela woont en een keer van Hans Blanken, ook een Nederlander, die in Friesland zijn tehuis heeft gevonden. Paulus Geeve exposeerde naast zijn etsen ook pentekeningen en werk met gemengde technieken. Hans Blanken beperkte zich helemaal tot het pure etsen.

Wat op opviel was, dat veel mensen, die het woord etsen lazen of hoorden, reageerden met opmerkingen als: "Etsen, dat is toch van heel vroeger. Rembrandt maakte etsen".

Het woord etsen werd onmiddellijk in verband gebracht met Rembrandt, maar wat die etstechniek eigenlijk inhoudt, daarvan was bijna niemand op de hoogte.

Hans Blanken heeft bij zijn expositie een stencil verspreid met een beschrijving van de techniek. Ook heeft hij van enkele van zijn etsen verschillende "staten" tentoongesteld om een beter begrip voor deze techniek te ontwikkelen.

Tijdens zijn verblijf op Curaçao gaf hij een workshop aan de Akademia di Arte. Daar heeft hij verscheidene studenten ingewijd in de kunst van het etsen.

Etsen is een oude techniek die in de grafische industrie bijna niet meer wordt toegepast, omdat er nu veel betere en eenvoudigere druktechnieken bestaan, maar voor een kunstenaar biedt deze etstechniek nog wel vele mogelijkheden.

Rembrandt was inderdaad de eerste, die de vele mogelijkheden van het etsen zag en gebruikte. Hij maakte de techniek populair. Na hem en met hem volgden vele anderen. Rembrandt is daarbij nog steeds een voorbeeld en een steun voor degenen, die nu het etsen nog als kunstuiting beoefenen.

COMBINATIE

Rembrandt is een van de belangrijkste etsers uit de geschiedenis. De term etsen geeft echter niet volledig de werkzaamheden van Rembrandt als grafisch kunstenaar weer. Van zijn prenten is slechts een deel zuivere etsen; de meeste ontstonden uit een combinatie van technieken, terwijl er soms in het geheel niet geëtst werd.

Een ets is een afdruk van een metalen plaat, waar een voorstelling door zuren in geëtst (ingebeten) wordt, waarna die geëtste lijnen met inkt ingevuld worden.

Het etsen was in Rembrandt's jonge jaren nog een heel jonge grafische techniek met veel ontwikkelingsmogelijkheden. Zij werd nog niet als gelijkwaardig met de oudere procede's voor het drukken van prenten beschouwd, speciaal met de eveneens van een metalen plaat gedrukte gravure. De etser streefde er aanvankelijk naar de effecten van de gravure na te bootsen, wat in de grond een soort tegennatuurlijke doelstelling was, omdat de gravure is opgebouwd uit lijnen die met krachtige hand met het graveerijzer in het harde metaal gestoken moeten worden. Door de nadrukkelijke tegenstand van het metaal, krijgen deze lijnen een grote strakheid. De graveur trekt zijn lijnen in een golvend verloop lang door. De lijn zal daarbij, uit de aard van de techniek, spits inzetten, geleidelijk aanzwellen en weer spits uitlopen. Het aanzwellen, de dichtheid van de lijnenbundels, het aantal lagen over elkaar bepalen de toonwaarden. De lijnen volgen bij voorkeur het verloop van de tekening en de welvingen van de vormen. Een graveur was een bekwame uitvoerder, maar de tekening kwam meestal van iemand anders. Het was een streng gebonden kunst, door de eisen van materiaal en techniek, die daardoor een eigen schoonheid kon ontwikkelen. De zestiende eeuw was bij uitstek de tijd van de ontwikkeling van de gravure.

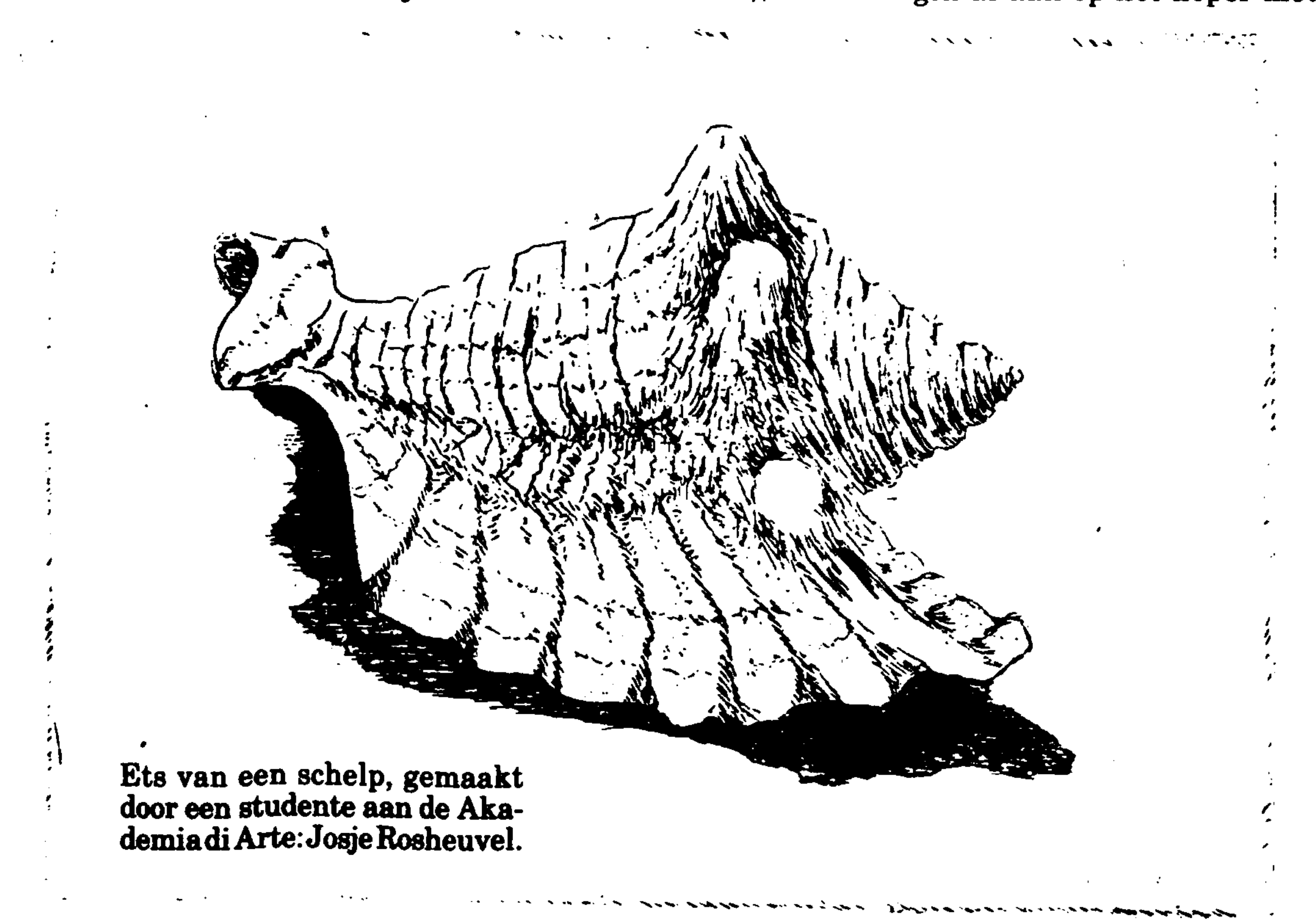
De etstechniek echter geeft de kunstenaar veel meer vrijheid en bovendien de gelegenheid tot een persoonlijke tekenstijl. Daarom zal een kunstenaar ook geen tekeningen van een ander op de etsplaat tekenen: hij zou dan het persoonlijke en artistieke van het proces aan een ander laten.

De etsplaat, aanvankelijk van ijzer, maar later van koper, wordt met een dunne waslaag overtrokken. Met een fijne naald wordt in die waslaag getekend, bij voorkeur zonder dat in het metaal wordt gekrast, dus zonder weerstand te ondervinden.

Die tekening wordt door het etszuur in het metaal gebeten. Deze techniek werd uitgevonden omstreeks het jaar 1500, maar het duurde bijna een eeuw voor men de voordelen, die deze techniek bood, boven die van de gravure ging uitbuiten. Het was nu mogelijk luchtige, speelse en vloeiende tekeningen te maken.

SPONTAAN

Het is Rembrandt geweest, die deze nieuwe vrijheid tot het karakteristieke kenmerk van het etsen heeft gemaakt. Tijdgenoten van hem dachten nog, dat ze een prent een zekere stijl moesten meegeven. Ze maakten arabesken of versieringen om een ets toch iets van een gravure mee te geven. Rembrandt tekent van het begin af aan op het koper met vrije hand, spontaan en levendig, naar de ingeving van het ogenblik en het motief. Dan boeien hem ook de mogelijkheden van de ets en hij gaat ermee experimenteren. De toepassing brengt tal van mogelijkheden met zich mee.

Ets van een schelp, gemaakt door een studente aan de Akademia di Arte: Josje Rosheuvel.

Wanneer in de waslaag is getekend en deze tekening uitgebeten wordt in de plaat, geeft de afdruk een beeld in lijnen, nagenoeg gelijk in zwartheid en dikte, Maar daarmee hoeft de behandeling niet afgelopen te zijn. Zo'n eerste afdruk is vaak slechts een proefdruk om de bereikte effecten te controleren. Nu staan verschillende mogelijkheden open om verder te werken en daarvan heeft Rembrandt een druk gebruik gemaakt. Hij kan de geëtste plaat opnieuw in de was zetten en daarin wederom met de naald gaan werken en daarna etsen. Deze tekening kan door haar lichter of zwaarder te etsen in de afdruk een blankere of een donkerder toon krijgen. Een lucht boven een landschap kan bijvoorbeeld lichter worden aangegeven. Deze bewerkingen kunnen verschillende malen herhaald worden. Net zoals Rembrandt met verf een gedeelte van een schilderij kon wegwerken, kon hij in een plaat een deel van de voorstelling ook wegpolijsten, of lichten in schaduwpartijen opwekken.

Zo onstonden verschillende staten van zijn etsen: de afdrukken in de opeenvolgende toestanden van bewerking. Van bijna elke prent van Rembrandt bestaan meerdere staten, tot negen aan toe. Telkens wilde hij het effect van een nieuwe bewerking nagaan. Het betekent dus niet, dat juist de laatste staat als definitief of voltooid moet worden beschouwd, of als de beste van allemaal. Rembrandt heeft van sommige prenten veel afdrukken gemaakt van een vroege staat.

Dat betekent, dat hij die staat op dat moment als de definitieve staat beschouwde. Daar kwam hij soms later, zelfs veel later weer op terug. Daarmee heeft hij ook wel eens prenten bedorven. En er zijn ook platen, waarmee zijn leerlingen hebben mogen expirimenteren.

DROGE NAALD

Rembrandt beperkte zich bij het omwerken ook niet tot de zuivere etstechniek. Bij voorkeur ging hij zelfs af en toe over tot de zgn. droge naald: met een scherpe metalen tekenstift wordt direkt in de plaat gekrast, waarbij echter, in tegenstelling tot de gravure, de voorstelling niet gestoken, maar met de vrije hand getekend wordt. De droge-naald lijn is van de etslijn te onderscheiden, doordat zij, evenals de gegraveerde lijn, spits be-

gint en uitloopt en al naar gelang de druk van de hand, dieper en breder wordt. De plaat is meestal van koper, een enkele maal van zink, en dat is veel zachter dan het harde staal, dat voor de gravure wordt gebruikt.

BRAAM

Het uit de voegen gekraste metaal nu blijft als walletjes aan weerskanten van de lijn staan. Dat is de braam. Deze neemt bij het inkten inkt op en wanneer de plaat wordt schoongepoetst, waarbij de inkt achter blijft in de lijnen, zullen achter die walletjes vegen achterblijven. Die vegen vloeien uit en laten tonen achter. De kunstenaar kan van tevoren die walletjes ook wegpolijsten, zodat die tooneffecten vervallen. Rembrandt heeft deze effecten uitgebuit. Hij heeft veel met een droge naald gewerkt en de braam laten staan, zodat hij diep donkere partijen met een fluwelen inktlaag afgedekt, verkreeg. In een latere staat polijstte hij die bramen dan weer weg, soms plaatselijk, soms over de hele plaat, zodat een ander effect, alleen verkregen door het lijnenspel, ontstaat. Bovendien slijt de braam af bij het afdrukken, zodat slechts weinig afdrukken volledig het effect van de braam vertonen.

Soms ook maakte Rembrandt zuivere droge naald-gravures waarin helemaal niet geëtst werd. Hij gebruikte de technieken willekeurig, net naar de behoefte van het moment. Meestal begint echter een prent als ets en werkt hij er later met een droge naald in. Zijn werkwijze is soms heel geraffineerd en moeizaam.

ACHTERGROND

Het grafische werk had veel waarde voor hem. Er zijn achtergronden van een ondoorgrondelijk zwart, geheel ontstaan door het over elkaar leggen van lagen geëtste lijnen zonder enige braam. Alleen met een vergrootglas kun je het weefsel, dat dit zwart doet ontstaan, ontdekken. Hoe hij dat voor elkaar kreeg is niet meer precies na te gaan. Het schijnt, dat hij ook gebruik heeft gemaakt van een roulette, een radertje met scherpe punten dat over de plaat werd gerold, zoals dat gebruikt wordt bij radarpatronen. Maar dit komt bij hem slechts zelden voor. De zwarte achtergrond van de zgn. "Honderdguldenprent" bestaat geheel uit een net van geweven lijnen. Het zo bewerkte oppervlak van de plaat, dat deze effecten moet geven, is uiterst gevoelig en slijt vlug af, zodat de afdrukken onderling in kwaliteit sterk verschillen. Het aantal goede afdrukken moet maar klein geweest zijn. Daarom ook zal Rembrandt de plaat vaak met de droge naald bewerkt hebben. Dan kon hij de wat verbleekte partijen met de forse streek van deze lijn en de schaduwwerking van de braam wat ophalen.

Toch blijft voor Rembrandt de techniek middel, geen doel op zich. Het gaat bij hem altijd in de eerste plaats om de voorstellingen. Die voorstellingen zijn net zo veelzijdig en afwisselend in zijn prenten als in zijn schilderijen. Wel leent de ets zich beter voor simpele gegevens als een genre figuurtje, zoals een enkele bedelaar, een natuurimpressie, of een losse schelp. In het algemeen zijn in de etsen de figuren kleiner in verhouding tot het tafereel dan in de schilderijen. Composities met grote figuren zijn in de etsen uitzonderingen, buiten de portretten dan.

De prentkunst leent zich bij uitstek voor het vertolken van stemmingen van innigheid en intimiteit. Er is geen groot atelier voor nodig, zelfs geen daglicht. Het kan ook bij de lamp of met kaarslicht. Rembrandt heeft zichzelf zo afgebeeld op een ets, terwijl hij aan tafel bezig is met een ets, het raam aan zijn rechterhand.

TESTAMENT

In zijn etsen had Rembrandt ook meer vrijheid om zelf zijn onderwerpen te kiezen. Schilderijen werden vaak in opdracht vervaardigd. En al heeft Rembrandt die opdrachten naar eigen inzichten ingevuld en zich daardoor ook veel moeilijkheden op de hals gehaald, in zijn etsen kon hij makkelijker zi n eigen weg volgen. De prentkunst was populair in die tijd. Toen Rembrandt in 1606 geboren werd, was weliswaar de boekdrukkunst al bijna honderdjaar oud, maar boeken bleven een zeldzaam en kostbaar bezit. Lezen was ook nog steeds een kunst, die maar heel weinig mensen machtig waren.

Natuurlijk was er een enorme vooruitgang sinds de Middeleeuwen, maar voor de gewone bevolking kwamen die veranderingen maar heel langzaam. Met tekeningen konden hele verhalen verteld worden. En nu die tekeningen door gravures en etsen vermenigvuldigd konden worden, bereikten ze een groot publiek. Naast de opdrachten van de gegoede burgers maakte Rembrandt schilderijen, maar vooral veel etsen, waarop hij de verhalen uit de bijbel vertelde.

In de Middeleeuwen hadden de verhalen uit het Nieuwe Testament op de voorgrond gestaan, de taferelen uit de jeugd van Jezus, uit het leven van Maria en natuurlijk het lijdensverhaal. In de zeventiende eeuw, waarin Rembrandt leefde, werden door de kunstenaars ook regelmatig oudtestamentische scenes gekozen als zelfstandig onderwerp van schilderijen en prenten en het waren vooral de verhalen uit Genesis, de van zoveel godsvertrouwen en geestkracht getuigende verhalen van Noach, Abraham, Izaak en Jacob, die de zeventiende eeuwer fascineerden.

In de Middeleeuwen werden de verhalen uit het Oude Testament uitgelegd als voorafbeeldingen van die uit het Nieuwe Testament. Voor de gelovigen uit die dagen ontleende het Oude Testament zijn betekenis slechts aan zijn verhouding tot het Nieuwe, was een oudtestamentisch verhaal alleen van belang, als het verwees naar een episode uit het leven van Jezus. In de beelden, de muur- en gewelfschilderingen van de kerkgebouwen namen de thema's uit het Oude Testament daarom maar een ondergeschikte plaats in. In de zestiende eeuw begint dat onder invloed van de reformatie en het humanisme te veranderen. Men kreeg meer oog voor het eigen karakter en de eigen strekking van de verhalen uit het Oude Testament.

In het voetspoor van de andere zestiende en zeventiende-eeuwers heeft ook Rembrandt zich geregeld laten inspireren door zowel het Oude als het Nieuwe Testament. Hij ging daarbij niet uit van de preciese bijbeltekst, maar baseerde zijn werk vaak op bestaande afbeeldingen, aan de traditionele voorstellingen dus, die hem bekend waren van vroegere kunstenaars.

UNIEK

Rembrandt was geen unieke vertaler van de bijbel, maar wel maakte hij op een unieke manier gebruik van die oude voorstellingen. Hij concentreerde zich op de gevoelens van de hoofdrolspelers. Hij weet de toeschouwer bij de gebeurtenissen te betrekken door van de vaak allegorische voorstellingen nu beelden van echte mensen te maken. Hij geeft de emoties weer op een kritiek moment in het behandelde verhaal. Rembrandt schilderde en tekende mensen. Dat is duidelijk te zien in zijn ets van Abraham, die op het punt staat Izaak te offeren, maar op het laatste moment door een engel wordt tegengehouden, maar ook op de ets waarin de geboorte van Jezus, de stal met het bezoek van de herder wordt uitgebeeld, de ets waarmee dit verhaal begon.

Geboorte van Jezus

Het offer van Abraham

door Huub van As

Everardo Ramirez Toro: „De oorsprong van alle geweld is de grondpolitiek. Grootgrondbezitters versus landloze boeren."

Cartagena
Panama
Venezuela
Medellin
Bogota
Cali
COLOMBIA
Ecuador
Peru
Brazilië
© De Gelderlander

Colombia en het belang van de chaos

Hij staat op diverse dodenlijsten van ultra-rechtse groepen in Colombia. Heeft inmiddels drie moordaanslagen en drie arrestaties overleefd. Bewoont alleen de achterkant van zijn huis in Cartagena, uit vrees voor aanslagen. Voor zijn veiligheid op weg naar Bogota, waar hij op het vliegtuig naar Europa stapte, was een cordon van maar liefst dertig mensen nodig.

Everardo Ramirez Toro, hij begon als priester en werd, na het Vaticaans Concilie in 1965, bevrijdingstheoloog. Zag zijn voorbeeld in de roemruchte Colombiaan Camilo Torres, de eerste Latijnsamerikaanse priester die, de feiten onder ogen ziend, het habijt uittrok en de zijde van de guerrilla koos.

Everardo Ramirez heeft zich echter nooit bij de guerrilla aangesloten, maar ging in een parochie in een krottenwijk in Cartagena werken en werd al gauw 'de eerste communistische priester van Colombia' genoemd.

Hij lag uiteraard constant overhoop met de officiële kerk. Moest in 1970 weg uit zijn parochie. Maar bleef toch, tot hij in 1977 ging samenwonen en later in het huwelijk trad en drie kinderen kreeg.

Hij werd driemaal gearresteerd op beschuldiging van rebellie en verboden wapenbezit, zonder dat dat tot veroordelingen leidde. Zat in 1985 namens onafhankelijk links, de 'Firmes', aan de onderhandelingstafel, toen de vorige president Belisario Betancur met allerlei groeperingen vredesbesprekingen begon. Onderhandelingen die op niets uitliepen.

Hij onderhield kontakten met de guerrillabeweging M 19, toen die in deze periode legaal kon opereren. Werd voorzichtiger, toen hij tijdens een mis bij het altaar werd weggesleurd en gearresteerd en later ook zijn huis werd beschoten. Desondanks was hij in maart van dit jaar kandidaat bij de burgemeestersverkiezingen. Verkiezingen, die met een ongekende golf van geweld en moordaanslagen gepaard gingen. Everardo Ramirez Toro was dit jaar even in Nederland om te pleiten voor meer politieke steun van en samenwerking met politieke partijen en vakbonden.

Hij legde uit, waarom juist Colombia verreweg het meest gewelddadige land van het toch al zo roerige Latijns-Amerika is. Een land waar de marktprijs voor huurmoorden volledig is ingestort, omdat er teveel huurmoordenaars in de 'industrie des doods' werkzaam zijn. Het kost de Colombiaan dit jaar slechts 70 tot 140 gulden om een ander uit de weg te laten ruimen.

Je kunt je het nauwelijks voorstellen: kan een zó vriendelijk mannetje een gevaar voor de staat Colombia zijn? En als ze dat in Colombia vinden, hoe durfde hij dan weer op eigen risico naar zijn land terug te keren?

De strakke ogen, dat brilletje uit het jaar nul en het Márquez-vormige snorretje doen eerder denken aan een bedaagde postbeambte in een rustiek plaatsje in een Andes-vallei.

Zo praat Everardo Ramirez Toro ook. Rustig, bedachtzaam, met slow-motion armgebaren. Even liet hij zich gaan en verhief zijn stem zich, toen het ging om de huidige regering van Colombia: "Het is een grove leugen van de regering Virgilio Barco als ze zegt, dat ze democratisch is en goede bedoelingen heeft. Dat ze in de tang wordt genomen door de guerilla en de narcotica-maffia".

Op docerende toon: "Wat er werkelijk aan de hand is, is dat de regering met het leger een tang vormt, waarin het volk klem zit. Natuurlijk heeft de regering wel gelijk als ze zegt dat de cocaïnehandel een complicerende factor is — in Colombia zijn twee grote kartels actief — maar iedereen weet, dat die maffia tot in de hoogste regionen van de regering is geïnfiltreerd. De tranen van Barco zijn krokodillentranen".

UNITED FRUIT

Everardo Ramirez Toro, die moordaanslagen aan den lijve heeft ondervonden, weet wat het is om vogelvrij verklaard te zijn. Hij kon er desondanks afstandelijk over praten. Hij wist het geweld in een historisch perspectief te plaatsen en legde uit, dat het geweld van de laatste jaren niet uit de lucht is komen vallen.

"In het verleden zijn er ook al vreselijke moordpartijen in het land geweest. In 1928 werden 3.000 werknemers van de United Fruit Company doodgeschoten, omdat ze hogere lonen eisten. Daarmee is het allemaal begonnen. Die episode komt ook voor in Gabriel

García Márquez' "Honderd ... eenzaamheid".

... volgend dieptepunt was ... jaar 1948, toen de zeer ge... volksleider Jorge Eliécer ... werd vermoord, omdat ... bij de verkiezingen een te ... rol dreigde te gaan spe... Bij de protesten tegen die ...ag, de 'bogotazo' ge..., vonden 10.000 mensen ...

... het grootste bloedbad ... toen nog komen. De ... op Eliécer Gaitán werd ...rtsein van een periode ... 1948 en 1958, die in Co... 'La violencia', het ge... wordt genoemd. In die ja...rden tussen de 300.000 ... miljoen moorden ge... Bij die geweldsuit...ng werd, ondanks de cha... duidelijk hoe enkele ...lijnen tussen de diverse ...engroeperingen uitlie... scheidslijnen die er nog ... zijn.

... mirez met nadruk: "de ...rong van alle geweld is de ... politiek. Grootgrondbe... versus landloze boeren. ...strijd stonden de twee po... partijen die nu nog de ... uitmaken, de conserva... en de liberalen, tegeno...ar".

... van beide partijen won ... mee, maar toch waren er ...ars: de grootgrondbezit... en de militairen.

... moet weten dat die in bei... partijen voorkomen. In oor... staan de liberalen voor ...strie en de conservatie... voor het grootgrondbezit, ... in feite is het één pot nat. ...aal duidelijk werd dat, ... de regering wegens ...gebrek de militairen ... uitbetalen door ze grond ...aken. Zo werden de mili... ook grondbezitter en ... de onderlinge verschil... troebeler."

BOEREN

...elijker tekende de strijd ... de kant van de verlie...: de landloze boeren. ...ren vluchtten voor het ... en zochten het hogerop ...en in. Daar kwamen ze ... minder vruchtbare gron... recht en zo geraakten zij ... meer kommervolle ...digheden.

...mbia is politiek en soci... niet anders dan zijn ...staten Peru en Bolivia. ...ar zijn de tegenstellin... groot en laait het geweld ... tot tijd flink op. Maar ... met het grote aan... orden, verdwijningen en ...eringen in Colombia, ... geweld in Peru en Boli... kinderspel, de bloeddorsti... Spaanse Maoïstische gu...beweging Lichtend Pad ...

Everardo Ramirez begon af... bij de vraag, waarom ... in Colombia het geweld ... grote omvang heeft. ... er zijn veel studies ver... naar het geweld. Er wordt ...roepen, dat het in het ... maar dat is natuurlijk ... te tonen. Ik geloof dat ...

... een beter antwoord ... in de geschiedenis te... tot in de Spaanse kolo... tijd, toen Colombia ... uit landstreken be... nog helemaal geen ... vormde. "Eigenlijk ...gen, dat het sinds die ...tig is geweest en dat ... min of meer sprake is ... van een burgeroorlog, ... periode wat minder ...re, maar oorlog tus... grootgrondbezit en de ... steeds geweest."

... verklaring voor het ge... de laatste decennia ... Ramirez in eerste instan... regering. "In feite is de ... van Colombia altijd ... geweest. Nog steeds ... aantal grote feodale ... de regering. Zij zitten ... maar om de eigen macht. Van economie weten ze niets. Rechten, macht en grond aan het volk geven kunnen ze zich niet permitteren, want ook dat zou een teken van zwakte zijn en voor anderen een sein om in te grijpen."

In 1985 bezette de guerrillabeweging M 19 dagenlang het gerechtsgebouw in de Colombiaanse hoofdstad Bogotá. Bij de gewelddadige beëindiging van de bezetting vielen vele doden.

Aan de andere kant ziet de burger, dat de regering een te zwakke indruk maakt om, om in de woorden van Ramirez te spreken, "het leven te beschermen." Die burger kan niet op bescherming van de regering rekenen, kan alleen op zichzelf vertrouwen en neemt zelf het recht in handen. Dat uit zich in talloze landbezettingen, een regelmatig voorkomend actiemiddel in Colombia. Ramirez: "Die bezettingen roepen geweld van de grootgrondbezitters op en zo ontstaan veel bloedbaden."

COCAINE

De cocaïnehandel in Colombia noemde Everardo Ramirez een extra complicerende factor. "De coca werd langzamerhand een nieuw element in de burgeroorlog. De mensen, die actief waren in deze handel werden al gauw de nieuwe rijken, die bijvoorbeeld niets op hebben met de andere rijken in het land, de grootgrondbezitters, ofwel de rijken oude stijl."

"Die nieuwe rijken wilden ook hun aandeel in de macht en klommen hoog op in de regeringsinstellingen. Met andere woorden: tot in de regeringsinstellingen zijn de narcoticabaronnen geïnfiltreerd. Vandaar dat ik wel eens zeg dat Colombia een georganiseerde wanorde is. Want die mensen hebben er geen belang bij, dat er orde op zaken wordt gesteld. Ze hebben baat bij chaos."

De laatste jaren doet zich het fenomeen voor van de tweede generatie nieuwe rijken. Deze allernieuwste rijken zijn de mensen die de laatste jaren aan de cocaïnehandel hebben verdiend. Ook zij willen hun aandeel in de macht.

KARTELS

Onder de regering Julio Turbay Ayala werd in 1978 begonnen met een oorlog tegen de drugsmaffia. Die anti-drugscampagne is steeds overgenomen door volgende regeringen. "Maar", zei Ramirez, "naar buiten toe werd volgehouden, dat het om een oorlog tegen de drugs gaat. In wezen gaat het echter om mensen, die zich dankzij drugsgeld en dus regeringsmacht konden toeeigenen en het vanuit deze positie op de nieuwkomers op die markt munten. Want anders maken die nieuwkomers de spoeling wat al te dun."

Een generatieconflict in de cocaïnewereld, dat dwars door de kartels - Medellin en Cali - heen loopt. Het Medellin-kartel richt zich vooral op de Amerikaanse (New Yorkse) markt, terwijl het Cali-kartel, via Spanje, vooral Europa bestrijkt. Beide kartels strijden op dit moment op leven en dood om de hegemonie in New York.

Doordat leden van de regering zo verstrengeld zijn met de cocaïnehandel, is het ook een conflict, dat binnen de regeringsinstellingen wordt uitgevochten. Omdat er veel dollars mee zijn gemoeid, hebben de deelnemers aan dit sinistere spel alleen maar baat bij een status quo, die door de soms ondoorgrondelijke, van tijd tot tijd wisselende belangen geen echte status quo is.

Coca nieuw element in de burgeroorlog

Everardo Ramirez verwachtte dan ook niet, dat in Colombia op korte termijn een nationaal dialoog tot resultaten zal leiden. "De verschillende guerrillagroepen zijn te zwak om een rol van betekenis te spelen en zo de regering te dwingen tot een meer democratische instelling. Waren de guerrilleros dat wel, dan denk ik, dat dat een oplossing naderbij zou kunnen brengen.

Hoewel ik me ervan bewust ben dat er dan dezelfde problemen als in Nicaragua zouden kunnen ontstaan. Maar het is natuurlijk ook duidelijk, dat de Verenigde Staten iets dergelijks nooit zouden tolereren."

PERSPECTIEF

Ramirez heeft nu alle hoop gevestigd op een minder militaire en meer politieke opstelling van de guerrilla. "Er zijn tekenen die erop wijzen, dat ook de guerrilleros naar een politieke oplossing zoeken. De steun aan de guerrilla onder de bevolking is ook een stuk groter geworden. De guerrilla is op het platteland sterk, maar omdat 70 procent van de inwoners in de steden woont, zet dat toch niet veel zoden aan de dijk."

"Er wordt dan ook ingezien dat er meer gewerkt moet worden aan machtsvorming in de steden door de mensen daar meer politiek bewust te maken. Dat is de enige hoop voor de mensen die willen dat er in Colombia werkelijk iets verandert."

Dat de leidende partijen en het leger echter niet van zins zijn om welke oppositie dan ook meer macht te geven en zelf politieke concessies te doen, blijkt uit de vele moordpartijen van de laatste tijd. Vooral onder leden van de legale oppositie, de Patriottische Unie (UP), worden veel slachtoffers gemaakt. Deze door moordaanslagen klein gehouden partij, onder leiding van Julio Santana, is ontstaan na de vredesbesprekingen van enkele jaren geleden.

Er wordt dan ook gewerkt aan een bundeling van de oppositie door de oprichting van de 'Convergentia democratica'. Loopt dat op niets uit — door interne strubbelingen of door invloeden van buitenaf — dan is binnen enkele jaren de chaos in Colombia pas echt compleet.

Ramirez: "Dan is er niet meer de burgeroorlog zonder scherp afgebakende fronten van nu, maar de totale oorlog met scherpe scheidslijnen tussen enerzijds het grootgrondbezit en de cocaïnemaffia en anderzijds de boeren en de werklozen in de steden. Tussen rijk en arm, de tegenstelling waar het allemaal om begonnen is."

'Light produkten: een verwarrende trend

door Els Kemper

Het Voorlichtingsbureau voor de Voeding laat zich nogal kritisch uit over de nieuwe mode op voedingsgebied: de trend van de 'light' produkten. Het noemt dit verschijnsel 'verwarrend'.

"In de reclame wordt de indruk gewekt dat men slank zou worden door consumptie van 'light'produkten. Dit kan echter nooit door het gebruik van deze produkten alleen worden bewerkstelligd, zeker niet door chips", zo zegt het bureau. Ook het Konsumenten Kontakt heeft intussen negatief op de nieuwe trend gereageerd.

De voedingsvoorlichters ergeren zich met name aan de zogenaamd gezonde chips, die als 'light' produkt worden verkocht. Deze chips bevatten weliswaar 30% minder vet, maar dat is in dit geval niet van belang. De calorieën in chips komen niet van het vet maar van de koolhydraten. Ofwel: van de aardappel.

• Ook frisdrankfabrikanten maken dankbaar gebruik van de blijf-fit-en-gezond-cultus.

'Light' soms even vet als 'gewoon'

Den Haag — Sommige voedingsmiddelen die met de term 'light' (minder vet) worden aangeduid, bevatten nauwelijks minder vet dan hetzelfde 'gewone' produkt, terwijl de consument er vaak wel meer voor moet betalen. Dit zegt Konsumenten Kontakt na een onderzoek ... niet moeten afgaan op de light-benamingen, maar moeten kijken naar de aanduiding van de voedingswaarden op het etiket. Informatie over de percentages vet, suiker enzovoorts zouden de consumenten veel beter informeren. Terug...

Elke producent met een beetje naam brengt tegenwoordig een levensmiddel op de markt in de laten-we-gezond-blijvensfeer, als een alternatief voor zijn traditionele produkten. Daarbij weten de fabrikanten zich gesteund door de nieuwe Richtlijnen Goede Voeding. Daarin staat onder meer: wees matig met vet, eet meer voedingsvezel, vermijd teveel suiker, drink niet teveel alcohol en wees zuinig met zout.

MISBRUIK

Het Voorlichtingsbureau heeft er geen bezwaar tegen dat fabrikanten gehoor geven aan de vraag van de consument om gezonde voeding, en daarom inhaken op deze Richtlijnen. Het vindt echter wel dat sommige fabrikanten in feite misbruik maken van deze groeiende belangstelling bij de consument voor gezond leven en gezond eten.

Het geeft daar een paar voorbeelden van. Er is onder meer 'light' knäckebröd te koop. Het levert, zo zegt de reclame voor dit produkt, half zoveel energie als een gewoon sneetje knäckebröd. De voedingsvoorlichters vinden dit een vorm van 'consumentenmisleiding', want het is alleen maar half zo dun. "Je gaat een halve meloen ook niet een light meloen noemen", zo zeggen zij. Ze zijn ervan overtuigd dat het voor de consument steeds moeilijker wordt om uit te vinden, wat er precies met de term 'light' wordt bedoeld.

In de Warenwet wordt op dit punt overigens wel iets geregeld, maar de wet laat ruimte voor discussie. Zodra er met 'light' wordt bedoeld dat er minder energie in een bepaald levensmiddel zit, dan moet het ook tenminste 33% minder zijn. Volgens de Voedingsvoorlichters is deze redenering niet waterdicht, en zou uiteindelijk misschien zelfs de rechter moeten beslissen hoe je de wet moet uitleggen.

DUURDER

Ze vinden wel dat de 'light' produkten een 'bijdrage' kunnen leveren aan een gezondere samenstelling van de voeding.

"Ze bieden de mogelijkheid om door kleine veranderingen van de eetgewoonten toch een beetje gezonder te eten", zo luidt het weinig enthousiast klinkende commentaar. Het bureau heeft een hele reeks kanttekeningen:

* 'Light' produkten zijn vaak duurder.

* Ze bevatten vaak meer w... waardoor ze gevoeliger ... voor bederf. 'Light' vleesw... zoals rookworst en cervel... worst moeten daarom i... koelkast worden bewaard.

* Er moeten soms extra addi... ven zoals smaak- en kleur... fen of conserveermiddelen ... den toegevoegd om iets te ... ken dat zoveel mogelijk op ... oorspronkelijke produkt li...

* Er zijn vaak produkten i... winkel te koop die goedk... en nog 'magerder' zijn da... light levensmiddelen. D... van bestaan diverse voorb... den. In plaats van 'light d... sing' (met 50% vet) kun je ... consument beter fritesau... slasaus met 25% vet geb... ken. Er is light chocomel, en ... is (net zoals dat bij melk w... genoemd) halfvol. Nog min... energie levert de magere c... colademelk, die in de win... te koop is. Soep en knäcke... bevatten normaal gesproke... zo weinig vet, dat light so... light knäckebröd overb... zijn. ... chips ... dertig procent minder v... vert ongeveer net zoveel e... gie als gewone chips.

Conclusie van de v... dingsvoorlichters: "Een aa... light produkten kan helpen ... de gezondere eetgewoonte... bereiken. Vooral li... frisdrank en light vleesw... kunnen als positief worden ... schouwd. Maar het blijft n... zakelijk dat de consument ... tisch kijkt naar de nieuwe ... dukten, omdat ze niet allem... wezenlijk minder ener... leveren".

Second Opinions

A selection of quotes from the Catholic Herald this year

Delia Smith
By desiring God, by listening to His word and allowing it to penetrate, I am opening myself to that encounter where my spirit is touched by the spirit of the living God Himself - so that I gradually become infused with His own life.

Tom Arnold MP
To suggest that the Government is not as committed as ever to supporting and encouraging the arts is as absurd as it is untrue.

Karen Armstrong
In the Catholic approach there are answers, no matter what doubts you encounter on the way. This does not encourage free intellectual activity such as when you start at point A and you might end at point Z or anywhere else along the way.

Fr. Michael Hollings
Much of irreligion has its roots in failure to see the relevance of God or Christ or religion in living. Sadly much of our Catholic failure in facing racism in ourselves, in the Church as in the schools stems from a similar lack of awareness.

Mary Goldring
Religion was something that was at your back rather than waving a rod at you.

Radomiro Tomic
If Marx had never been born, the "state of sin" in which Latin America lives today", that institutionalised violence that sacrifices the dignity and the human rights of the overwhelming majority of the population would still be what tey are, or even worse.

Donald Woods
The truth is that the last remaining non-violent option the world has to influence radical changes in South Africa is the economic and diplomatic isolation of the apartheid government.

Victoria Gillick
The family is a primary, sacred and natural unit, and must be defended against allcomers.

Dr Allan Boesak
I cannot but choose for justice, for the freedom of all the people of this land, oppressed and oppressor alike: I cannot but choose to fight for the human dignity of all God's children.

Cardinal Lekai of Hungary
We are not openly making a big opposition to the State because we see that in this period of socialism the State is attempting to carry out the natural of ethics.

John Selwyn Gummer MP
If you start with love, you start by saying that I'am not only concerned that my neighbour is well fed, well housed and well clothed, but I'am also concerned to ensure that he has the freedom to choose these things.

Dr Rhodes Boyson MP
Moral-free education will produce the most egostistic, arrogant society.

Mary O'Hara
I don't see my music as bearing any message, and it is always a delicious surprise when someone tells me that they felt a message of love, or peace, when listening to my songs.

Timothy Raison MP
The British government's overriding interest has been to bring about the necessary reform of UNESCO.

Barbara Cartland (of Pope John Paul)
A marvellous man, I onl... pe that they won't shoot ... again. It upsets his who... side.

Margaret Hebblethwa...
The ultimate aim is no... women should be prea... the rights of women, bu... women should be preac... the Gospel and that can ... here and now.

Fr Albert Nolan OP (of the Church in South ... rica)
This is a moment whe... are being judged, questio... will show us up for what w...

President Ru... Kirschschlager
I believe that the Chur... a place in every state.

Mildred Nevile
I have seen a fanta... amount of progress wit... gards to church involvem... matters of internation... national human rights.

De grootmoeder die dansende stierf

UITREKSEL
uit de memoires van de St. Maartenaar Paul Amedee Richardson (1899-1986)

Mijn grootmoeder van vader's kant was Carron Richardson-Baly. Ze werd geboren in 1845 te Rambaud als de dochter van Thomas Baly. Ook die overgrootvader kan ik me nog goed herinneren. Hij was een pientere oude heer, die in Rambaud beschouwd werd als het "dorpshoofd". Hij was een lekepredikant van de Methodistenkerk, maar hij had ruzie met de dominee die hem beledigd had, en kwam sindsdien elke zondag naar Marigot, om samen met ons naar de katholieke kerk te gaan. Hij deed aan landbouw en veeteelt, maar was bovenal een "old-time-musician" en speelde met veel bravour op zijn viool. Zijn vrouw was Charlotte Olivia Carty, geboren op St. Maarten uit ouders die van Anguilla afkomstig waren. Ze hadden twee kinderen: een dochter Carron (mijn grootmoeder) en een zoon Camille, die de voetstappen van zijn vader volgde, zowel in het bedrijf als in de muziek. Mijn overgrootmoeder Charlotte Olivia was een knappe verschijning en een zeer toegewijde echtgenote. Ik kan me herinneren dat wanneer ze haar man aan tafel bediende, het er allemaal heel elegant aan toe ging. Ze zette alle schotels voor hem neer met verschillende spijzen, en liet hem uitkiezen waar hij het meeste trek in had. Als wij dan met een stuk of vijf achterkleinkinderen aan tafel mee aanzaten, zag hij erop toe dat zij eerst ons allemaal bediende en dan pas haarzelf. Voor de maaltijd sprak hij een gebed uit, en zijn vrouw na afloop.

Hun dochter was dus Carron, mijn grootmoeder. Die stierf in 1915 op 70-jarige leeftijd ten gevolge van een hartaanval, terwijl ze aan het dansen was met een jong meisje, om haar te laten zien hoe er vroeger gedanst werd. Het gebeurde op Paasmaandag. De dag ervoor, na de mis van Pasen, kwam ze bij ons thuis om te kijken hoe haar kleindochter (mijn zus Josephe) speelde op de piano, die mijn ouders kort te voren hadden aangeschaft. Ze zei toen dat ze blij was te zien dat een van haar nakomelingen hetzelfde deed wat doorgaans alleen de blanke mensen deden.

De volgende dag, ongeveer zeven uur 's avonds kwam Charles Richardson, een neef van mijn vader die brigadier van politie was, het erf oprijden tot aan de gaanderij van ons huis. Mijn vader kwam in de deuropening en zei: "Ik weet al wat voor nieuws je komt brengen. Dédé is dood." Dédé was de roepnaam van zijn moeder. En Charles kon niet anders doen dan het bevestigen.

Mijn vader liet toen de staljongen twee paarden zadelen en hij en ik gingen naar Rambaud. Mijn vader om de avondwake te regelen, en ik om de maat te nemen voor de doodkist. Mijn vader bleef daar en ik ging naar Marigot terug nadat ik de juiste maten had voor de kist. Ik nam contact op met Adolphus Halley, die me het benodigde materiaal kon verschaffen, en samen met een van zijn zoons heb ik de kist gemaakt, die de volgende morgen om elf uur klaar was. Ik vervoerde de kist naar Rambaud en haalde me nogal wat kritiek op de hals van de dorpelingen, toen het ogenblik gekomen was om de kist te sluiten, nadat alle familieleden en vrienden afscheid hadden genomen. Ik plaatste het deksel erop en zette de schroeven op hun plaats, maar moest van heel wat oude dames horen dat ik een bruut was, en hoe ik met mijn 16 jaar toch zo harteloos kon zijn. Er zijn me nog een paar dingetjes van die begrafenis bijgebleven. Het was de gewoonte dat alle mensen uit dat dorp een soort afscheidsgroet tot de overledene richtten. Het staat me nog helder voor de geest, dat een jong meisje, Antoinette Manuel, het volgende zei: "Tot ziens, Dédé, oh wat zal ik je missen. Oh Dédé, je zult er niet meer zijn, als ik 's morgens langs loop, en je zat daar bij het raam koffie te drinken. En ik zei 'Goede Morgen Dédé', zelfs drie keer achter elkaar, en je zei dan: "Loop door kind, ik zit nu te ontbijten."

Haar dood was een groot verlies voor het dorp. Alle kinderen kwamen bij haar thuis voor katechismus-les, en velen ook voor lezen en schrijven, want de meeste ouders konden niet al hun kinderen naar school sturen in Marigot.

SLAVENTIJD

De moeder van mijn vroeg overleden grootvader Jean Eduard Dessout, was Charlotte Dessout-d'Estaing. Ik kan me haar beter herinneren dan wie van mijn grootouders ook. Toen ik een jaar of zes oud was, bezocht ik haar dagelijks, vooral om haar eten en lekkernijen te brengen die mijn moeder had klaargemaakt. Mijn zusje Josephe ging vaak mee, en we hadden er veel plezier in naar haar te luisteren. Ze heeft ons heel veel verhalen verteld uit de slaventijd, te beginnen met haar eigen jeugd.

Haar ouders waren slaven die op het land werkten. Omdat zij een erg knap kind was, nam de meesteres haar in huis als speelkameraadje voor haar dochtertje, de jongejuffrouw Betsy French. Maar op 10-jarige leeftijd, moest iedere slaaf op het land gaan werken, dus ze werd toen teruggestuurd naar de slavenverblijven. Ze kon echter op het land de hitte van de zon niet verdragen en werd ziek. De meester nam haar toen weer terug in huis en de meesteres zorgde voor haar. Toen was er ook een jonge slaaf die Gustin heette - wat later Augustin werd - op wie ze verliefd raakte. Hij was daar ook in huis en wel om dezelfde reden: als speelkameraad van de zoon French. Hij was ooit gestraft en teruggestuurd naar het werk op het land. De reden daarvoor was de volgende: hij ging met de jongeheer mee naar school, maar hij kon niet verder komen dan de drempel van de deur. Slaven hadden namelijk geen recht op onderwijs. Maar Gustin genoot intussen een volledige opleiding, zittend op de drempel. Op zekere dag gebeurde het thuis, dat de heer French zijn zoon iets vroeg over de les van die dag. Maar de jongen moest het antwoord schuldig blijven. Toen schoot Gustin hem te hulp door hem het antwoord voor te zeggen, maar dat was teveel voor de oude heer. Hij stuurde hem terug naar het land om te werken. Maar hij werd ook ziek en de meesteres en de zoon, vroegen de meester hem weer terug te halen in huis.

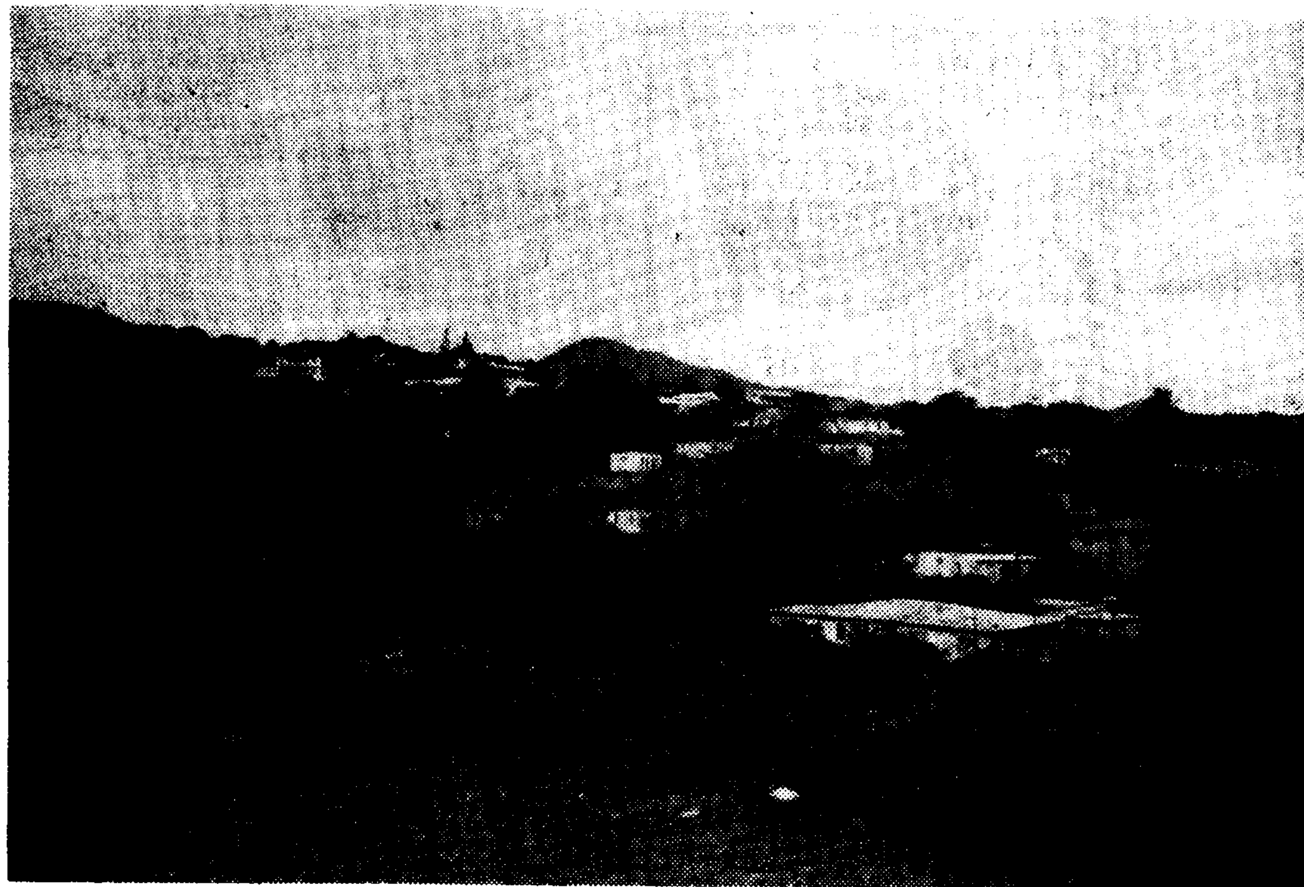
Zo groeiden Gustin en Charlotte samen op en werden zeer geliefd bij de meester en de meesteres. Toen ze beiden 18 jaar oud waren, werden ze aan elkaar uitgehuwelijkt. In die tijd was er nog geen kerk in Marigot. Alleen op de plantage waar ze woonden was een kapelletje ten dienste van de slaven. De grote kerk was aan de Nederlandse kant in Great Bay, wat ook 'de stad' werd genoemd. Het heet nu Philipsburg. Daar gingen alle blanken van de Franse kant heen om te trouwen. Nu was de heer French een zeer invloedrijk man en de blanken zouden het wel moeten accepteren dat hij zijn slaaf daar in de kerk bracht om te trouwen. Hij ging dus met zijn vrouw en het toekomstige echtpaar op stap en organiseerde de plechtigheid. Zij waren de eerste kleurlingen die in de koets van de meester reden. Hij liet een huis voor hen bouwen en liet de jongeman het vak van metselaar leren. Daardoor was Gustin in staat de eerste Katholieke kerk van Marigot te bouwen in het jaar 1841.

Ik heb hem nooit persoonlijk gekend, want hij stierf lange tijd voor mijn overgrootmoeder.

Iets anders dat zij ons vertelde was, dat zij zich nog kon herinneren, dat Louis Philippe in Frankrijk van de troon was gestoten en dat Napoleon III de troon besteeg. Ze kon zelfs nog een liedje zingen dat daarover ging.

Ze stierf in 1906. Haar geboortedatum ging terug tot 1798, dus ze werd 108 jaar oud. En ze kon nog zonder moeite een draad door het oog van een naald halen.

Het gekke is, de negentiende eeuw, die bijna de vreedzaamste uit onze hele geschiedenis is geweest, is tegelijk de voorbereiding tot een nieuwe oorlogsbeweging. In die tijd heeft men gedacht dat de vrede zou blijven bestaan dankzij industrialisatie, democratie, vorming, onderwijs, de Verlichting, maar dat bleek dus volstrekt niet zo te zijn: juist in hoog geïndustrialiseerde, democratische staten als Frankrijk en Engeland greep die oorlogsbeweging sterk om zich heen. De apotheose en het relatieve eindpunt voor wat betreft het westen maken we dan mee met het laatste en absolute oorlogsmiddel, de atoombom.

En juist die atoombom zal niet geworpen worden, daar is de Groningse polemoloog professor Herman de Lange (46) al heel lang van overtuigd. Het Armageddondenken, noem het doemdenken, dat nog een jaar of wat geleden onder auspiciën vooral van conservatieve Amerikanen, de a.s. vlammende ondergang van de wereld voorspelde, heeft hem nooit gezind. Reeds in 1980 verzette hij zich tegen de opinie van de vredesbeweging omtrent de nakende oorlog. Ook al benaderde het klimaat in de oost-westverhoudingen toen dat van de Koude Oorlog, schelden doet geen pijn, begreep hij.

"Er wordt niet zo maar op die knop gedrukt, verder dan dreigen ging het niet, er werd een hoogwaardig, zeer geavanceerd politiek spel bedreven. Intussen vroeg in die tijd een vriend van me, directeur van een Duitse chemie-onderneming mij de polemoloog: waar moet ik naar toe, Canada of Australië? Je kon toen in een paar jaar veel geld verdienen met het installeren van schuilkelders in tuintjes. Die angst, toen, is een beetje de schuld van de vredesbeweging geweest, de Strikwerda's en de Fabers hadden, wat mij betreft, een verkeerd uitgangspunt.

Een vierkant gezicht, diagonale oogleden, beweeglijke wenkbrauwen en een gehaaste stem. Zijn rechterhand klimt, naarmate een zin gestalte krijgt, steeds hoger, de wijsvinger ten hemel gestrekt, minder in waarschuwing dan ter benadrukking. Hij is hoogleraar, dus hij doceert. We hebben het over 'Oorlogsenthousiasme', onderwerp van een zo uist afgesloten conferentie die, ter gelegenheid van het 375-jarig bestaan van de universiteit, in Groningen is gehouden. *'Oorlogsenthousiasme?* Jawel, al is dat begrip bij de buren ontstaan en heet het daar, je kunt er donder op zeggen, *Kriegsbegeisterung.*

Polemologen houden zich bezig met vraagstukken van oorlog en vrede, de twee door mensenbreinen en mensenhanden vervaardigde tegenpolen die, naar analogie van elkaar afstotende natuurkrachten, niet buiten elkaar kunnen. Soms, denk je, is er meer oorlog dan vrede; daar moet je toch wel somber van worden. De Lange: "Het wonderlijke is dat mensen vaak zeggen: 'Hoe komt het toch dat polemologen met een glimlach zulke verschrikkelijke dingen vertellen?" We hebben dan kennelijk toch iets van je niet terneer laten slaan, ik blijf toch wel optimist."

Toegejuicht door publiek trekken in augustus 1914 soldaten uit Berlijn lachend de oorlog tegemoet.

Prof. De Lange: 'Er wordt niet zomaar op die knop gedrukt'.

'De les van de oorlog wordt nooit geleerd'

Veel meer dan papier is, zegt hij, die vredesbeweging nooit geworden, zelfs niet tijdens de grote demonstraties tegen de kernwapens. Op basis van angst kun je de mensen tijdelijk motiveren, maar achteraf komt dan de desinteresse, de desillusie, er zijn te veel emoties geïnvesteerd in iets waar je toch geen wezenlijke invloed op hebt. Het vredesonderzoek is daardoor ook in de problemen gekomen en toegedekt met sentimenten, die niet passen bij wetenschap.

De Lange: "Dat onderzoek is min of meer 'ontvoerd', het is voorwerp geworden van allerlei goedbedoelende charlatans van de vrede. Alsof je een doel bereikt als je maar het goede doet, het goede zegt. Dit soort onnadenkendheid heeft b.v. een rol gespeeld toen in kringen van de medische polemoligie plotseling werd geroepen om een zelfmoordpil voor het geval van een kernoorlog. Nou, dat is net een stap te ver. Net zoals de Westduitse vredesbeweger Carl-Friedrich von Weizsacker een stap te ver ging toen hij met veel publiciteit een privé-schuilkelder aanschafte."

Dominees en filosofen zijn zich met die vredesvraagstukken gaan bemoeien en hadden daar, vanuit de eigen discipline, van alles over te zeggen, maar ook dat kwam neer op 'ontvoering' van wat koele, praktische wetenschap wil zijn, het vak werd van binnenuit aangetast. Daar komt bij dat polemologie (het woord is een vinding van de Franse socioloog Gasten Bouthoul), zich inmiddels over de hele wereld verspreid heeft en op vaak eigenzinnige, niet altijd waardevrije wijze wordt uitgeoefend.

INVENTARISATIE

Zo'n onderwerp als 'Oorlogsenthousiasme' heeft nu een driedaags congres gekregen, maar eigenlijk is het voorheen nooit werkelijk bestudeerd geworden, er is geen grondige psychologische en sociologische inventarisatie van het verleden gemaakt, ook al omdat de gedragswetenschappen de laatste decennia in een crisis zijn geraakt waarin heersende meningen onverdedigbaar blijken en nieuwe opinies zich opdringen met de bluf van een parvenu.

Die inventarisatie is nu begonnen met het congres, dat was georganiseerd door het Polemologisch Instituut in Groningen, de universiteit van het Duitse Oldenburg en het Instituut voor Sociale Geschiedenis in Amsterdam. Eindelijk kwamen hooggeleerden bi een om hun referaten los te laten onder (onvermijdelijk) zwaartillende titels als 'Krieg als Geschlechtsphanomen', 'Todessehnsucht' en 'Der Mythos von der Frauentreue.'

Het gezamenlijk uitgangspunt was, dat oorlogsenthousiasme sluimerend altijd aanwezig is, op te roepen door belligerente figuren, die terwille van volk, vaderland en /of vrijdheid letterlijk in de slag willen.

De Lange: "Het verschijnsel is tussen 1850 en 1870 ontstaan als een breder enthousiasme onder grote lagen van de bevolking, b.v. tijdens de Krimoorlog. De culminatiepunten in dat enthousiasme zijn natuurlijk de beide wereldoorlogen , en om het historisch traject te voleindigen, je treft het recent aan in de Falklandoorlog en de Iran-Irak-oorlog. Een slap aftreksel vind je nog in het denken van extreem conservatieve en defensie-conservatieve segmenten in de Amerikaanse politiek, beïnvloed door de christelijke kerken, die sterk denken in termen van de eindtijd, Armageddon.

"Die elementen gaan er vanuit dat de Sovjet-Unie de belichaming is van alles wat boos en kwaad en slecht is in de wereld en ze hebben ook het gevoel dat alles wat fout gaat in het zo goede Amerika eigenlijk komt door de trucs van het communisme, de zondebok die ze nodig hebben. Het leidt tot een min of meer passieve acceptatie van de oorlog, niet als iets dat over ons komt als de gesel gods: als-ie komt zullen we hem ook geaccepteerd voeren".

DE POLITIEK

Vraagje tussendoor: wat is oorlog precies?

"Zo'n vraag is veel te gecompliceerd voor de wetenschap, dus ga je de oorlog abstraheren en het antwoord waar je je dan achter verschuilt, is dat oorlog geen middel van de politiek is om invloed uit te oefenen in een wereld vol machtsstrijd, vol conflicten. Clasewitz zegt bijvoorbeeld: " het hoofd van de oorlog blijft de politiek, blijft de regering, blijft de democratische publieke opinie. Maar zo kun je er niet naar kijken, zegt Leviathan Hobbs, de Engelse politieke filosoof uit de zeventiende eeuw: hij vergelijkt de oorlog met het weer. Slecht weer is niet alleen die regenbui, maar ook alle dagen waarin depressies en wolken ontstaan. Op die manier is oorlog ook al de geneigdheid, de bereidheid tot oorlog."

Dan maar de vraag: waarom moeten mensen zo nodig oorlog voeren?

"Een moralistisch antwoord is: de mens is agressief en tot het slechte geneigd, maar dat heeft er vermoedelijk niet zo veel mee te maken, het lijkt meer gegeven in de machtsstrijd tussen groepen mensen, waarbij geweld en later georganiseerd en geinstrumentaliseerd geweld wordt uitgeoefend. Na de val van het Romeins Imperium en de Pax Romana, krijgen we een geschiedenis van rivaliserende vorsten en vorstjes en rivaliserende oorlogskasten, zoals de ridders.

„In vervolg daarop ontstaat oorlog wanneer tussen staten of andere politieke entiteiten de percepties verslechteren, de onderlinge relaties afgebroken worden, zeg maar: daar waar de depressies beginnen, om het bij het weer te houden. Dat zijn gedeeltelijk gewilde en gedeeltelijk ongewilde, oncontroleerbare processen. Daarbij ontstaat vaak het oorlogsenthousiasme, ook onder de bevolking.

"Nederland en andere kleine staten lijken minder te lijden aan dit verschijnsel maar de brede burgerij bij ons liep dan ook niet zo weg met oorlog. Wij

...n een maritieme traditie ...is niet zo geschikt voor ...begeisterung. Boven... ...ad de emanciperende ...rklasse in die tijd on... ...lijk de vredesleuzen van ...ela Nieuwenhuis en ...rwanten overgenomen, ...rond 1900 heeft Neder... ...n brede burgerlijke vre... ...iging, die zich toespitst ...rnationaal recht en ons ...en beetje beschouwt als ...etingsplaats waar, via ...lkenbond, de oorlogvoe... ...partijen overleg kunnen

...waren een kleine staat ...el dreef, die floreert ...ijk het beste in tijden ...s, we hadden geen be... ...oorlog. De mensen die ...iets 'groots' als oorlog ...zoals de Duitsers met ...ionalistische denken, ...an ook: 'Kortzichtig ei... ...g van die kaalgescho... ...grutters aan het wa... ...ter, die Chinezen van Europa ... eens meer ...n voor hun eigen overle...

...OUDEN EEUW

...nalistische gevoelens ...ren allicht het oorlog... ...iasme.

...n waar komen die ge... ...vandaan. Een klein ...n nooit een rivaal zijn ...n groot land, vandaar ...onze Gouden Eeuw de... ...voorbij was, wi· ons lot ...bonden aan Frankrijk ...land en vervolgens aan ...tot op de dag van van... ...nt onze adhesie aan de ...een adhesie aan Ame... ...ar dat nationalisme ...n Engeland nog wel ge... ...l de Falklandoorlog. ...t toch nog iets in van ...*rules the waves* van de ...ing aan het grote im... ...che verleden.

...t er ook van Tatcher ...n worden, Engeland ...mocratie en op die ... zat een stelletje go... ...nsenrechten schen... ...raals, die een lesje ...moest worden. Ik heb ...k meteen gezegd: dit ...het begin van het eind ...rilla's en daar wordt ...dat betrekkelijk ...ige oorlogsenthousi... ...verklaard. Overi... ...was toen de vredes... ...Daar heb je tijdens ...ndoorlog niks van

...idondenken hangt ...w samen met de ...che gevoelens die ...bron voor oorlog... ...e kunnen wezen?

...dat doemdenken ...ndelijk in de VS een ...e repliek uitgelokt ...e eruptie over de ...e in Engeland. Ri... ..., een voormalige ...in 1981 lid van de ...Veiligheidsraad in ...in een nota gaf hij ...ing uit die er op ...wanneer de Sov... ...snel ophield met ...n van de mensen... ..., de democratie, die ...den rekenen op een ...oorlog van Ameri... ...te Huis dementeer... ...a binnen de vie... ...uur en ontsloeg ze ...n Pipes uit de Vei... ...d, omdat hij te wild ... Dus dat Arma... ...n is daar sterk t... ...gen."

...als er dan een oorlog ..., wordt die altijd ge... rechtvaardigd, wordt altijd een noodzakelijkheid, een onontkoombaarheid aangevoerd.

"Ja, maar geleidelijk aan heeft men steeds meer behoefte aan een buitennatuurlijke rechtvaardiging: het accentueren van de tegenstellingen tussen binnen- en buitenland, het zondebokdenken, legitimatieprocessen van nationalistische ideologieen waardoor de wij-zij-tegenstelling verder geaccentueerd wordt. Je krijgt ook het sociaal-darwinistisch denken waarin staten met elkaar moeten rivaliseren om fris en vrolijk en jong te blijven, de *survival of the fittest*.

"En dan heb je de apologeten die zeggen dat oorlog de gebundelde concentratie is van het beste dat de mens heeft. Kijk maar naar het verleden: de oude Griekse opvatting dat oorlog de vader en moeder van alle dingen is. Bovendien krijg je in oorlog de hoogste vormen van kameraadschap, dapperheid, opofferingsgezindheid — dingen die in de Eerste Wereldoorlog allemaal ondergaan en beschreven zijn in romans en gedichten, Maar zo rond 1915, 1916 komt de omslag, dan wordt het materiaal aangedragen voor een boek als 'Im Westen nichts Neues', dan is het uit met de *frische, frohliche Krieg*'.

Waar, intussen, blijft het enthousiasme.

"Rond de eeuwwisseling leggen de Freudiaanse psychiatrie en psychologie opeens iets heel anders bloot in de gevoelens van de mensen; hun driften, hun doodsverlangen, hun enorme agressiviteit en kwaadaardigheid als motiverende krachten tot oorlog. Zo'n honderd jaar geleden werd er in de salons veel over dat doodsverlangen gepraat, onder het mom van Vitalisme en Actionisme, waar de heldendood geroemd en vooral onder jonge mensen elkaar aangepraat werd.

"Dat gebeurde zowel aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog als in het interbellum-tijdperk, zelfs in de kring van dichters als Ezra Pound en Stephen Spender en bij ons Hendrik Marsman — het zat allemaal een beetje in die wereld van proto-fascisme en Romantiek. Daar werd gezegd dat doodsverlangen hetzelfde is als het streven naar harmonie, naar het herstel van de oude wereld..

FRIEDRICH ENGELS

Lesjes geleerd, les es vergeten!

"Friedrich Engels, toch de uitgesproken vertegenwoordiger van de oorlogsbeweging ten bate van de socialistische revolutie, schrijft in 1888 dat als er een oorlog komt door toedoen van het Pruisische Keizerrijk, er acht a tien miljoen soldaten elkaar zullen afslachten, de gekroonde hoofden over straat zullen rollen en niemand tijd of zin zal hebben ze op te rapen: alle geciviliseerde omgangsregels zullen totaal veranderen in een slachting van een omvang die niemand kan beseffen.

"De volstrekte sociale en politieke tegenpool van Engels, de Russische bankier Johann von Bloch, die multi-miljonair is geworden met de aanleg van spoorwegen in Rusland, heeft de laatste tien jaar van zijn leven besteed aan het schrijven van zes dikke boeken over de oorlog in al zijn aspecten, die rond 1900 zijn verschenen. Nou, die *frische frohliche Krieg* bestaat bij hem al niet meer, het wordt een vernietigende loopgravenoorlog die, waarschuwt hij de tsaar, zal leiden tot een anarchistische, socialistische revolutie.

"Volstrekte antipoden, die twee, maar ze zijn tot dezelfde conclusie gekomen. Hun waarschuwingen hebben eventjes geholpen, tot de eerste Haagse vredesconferentie. Maar bij de tweede conferentie in 1907, was men onder het voorwendsel van vrede al bezig de oorlog voor te bereiden. En met veel enthousiasme, niet in het minst op grond van bijbel en koran. Want inderdaad, de les van de oorlog wordt *nooit* geleerd.

Happy Holidays

The holidays are here! Fill 'em up with happiness!

Gasoline Station Schotborgh

Cas Cora — Telephone: 75615

MAS

Good Tidings

Wise Men still follow His star at Christmas.

J.J. Hardware Group N.V.

Berg Altena 67 - Curacao, N.A. - Tel.: 615055

PIETERMAAI * TERRA CORRA * SANTA MARIA * GOSIE

Glad Tidings to You

The happiest of Christmases and a joyous New Year to you and yours from all of us.
Our sincerest thanks to all of our valued customers and friends for your patronage and support. We look forward to serving you again in the new year to come. Happy Holidays
from the entire staff at

F. van Lanschot Bankiers (Curaçao) N.V.

Abraham de Veerstraat

MAS

Hope you find your pot of gold overflowing with good health, wealth, happiness and love

Merry Crhistmas
Prosperous 1989

Kooperativa Empleadonan Petrolero

Secretariado:
Schottegatweg West 359
Tel: 83290 - 80390

CUR. 26 OKT. 1966

JOY TO ALL

Sincere good wishes to you, our good friends and customers, this very joyous Season!

DRM

DE RON Machine shop N.V.

LUITENANTSWEG 3
P.O.Box 3233

TEL ... 73452

HAPPY HOLIDAYS

Here's to you, our many good friends — we wish you the best of the festive season!

McDonald's

Laga e lus di Pasku
ilumina nos kurason, nos kas i nos komunidat
di manera ku Aña 1989 por ta unu
abundante na pas, felisidat i prosperidat.

Felis Pasku i Bon Aña.

Dat het Kerstlicht
ons hart, ons huis en onze gemeenschap verlichte,
opdat het Jaar 1989 in overvloed vervuld moge zijn
van vrede, geluk en voorspoed

Noel

Rejoice at this holy season!

Zalig Kerstfeest en Gelukkig Nieuwjaar

May the Christmas star enlighten
our heart, our home and our community
so that in the Year 1989 we be abundantly blessed
with peace, happiness and prosperity.

Merry Christmas and a Happy New Year.

Na nòmber di Gobièrnu di Antías
Minister-President
Maria Ph. Liberia-Peters

Merry Christmas

BON PASKU

BON AÑA 1989

Wij wensen de gehele bevolking van Curaçao een Zéér Gelukkig Kerstfeest en we rijden vol goede moed het nieuwe jaar in!

© CUROIL N.V.

nos kompania pa tur produkto petrolero

Greetings

Lusa

Cas Coraweg 60 - **ENTERPRISES N.V.**

P.O. Box 591 - Curaçao, N.A.

ta desea su klientela i hinter Pueblo
di Kòrsou un
FELIS PASKU
i un
AÑA NOBO
yen di dicha i
prosperidat!

VIA NEWSPAPER

BRIEFKAART

AFZENDER

AMIGOE

CURAÇAO

NETH. ANTILLES

TO ALL OUR ***FAITHFUL***

READERS

A JOYOUS CHRISTMAS

AND A MOST PROSPEROUS

NEW YEAR

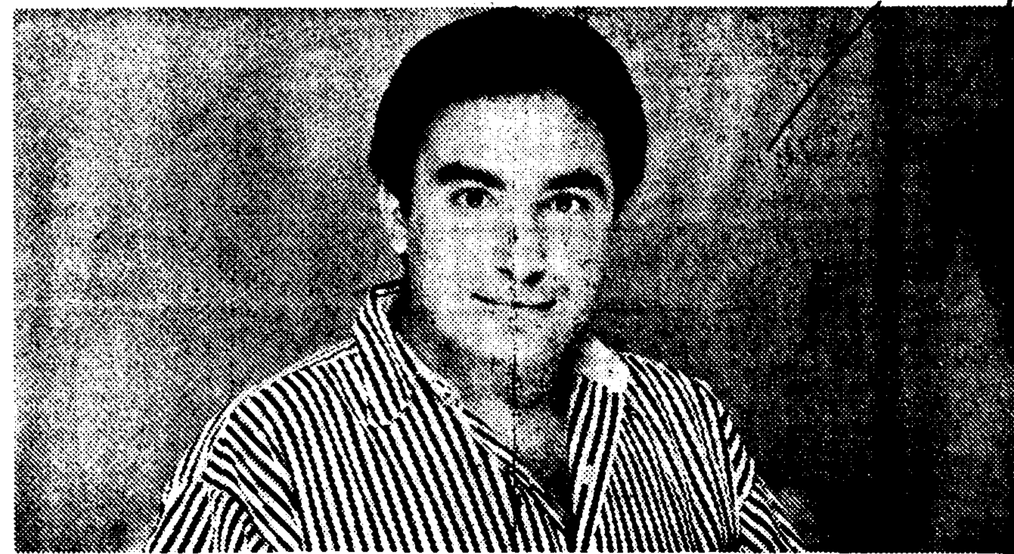
Halil Gür: elk verhaal een 'loden jas'

De donkere plekken van een zwerverschrijver

door Marc Kregting

Een schrijver schrijft niets dan het landschap van zijn eigen leven." Halil Gür (37), geboren in Gaziantep (Zuid-Turkije), kwam als illegale arbeider naar Nederland. Tien jaar later, in 1984, maakt hij naam als schrijver met 'Gekke Mustafa', waarvoor hij de E. du Perronprijs 1986 ontving. Aan Gürs tweede (jeugd)boek, 'Mijn dappere moeder' (1986) werd de Jenny Smelik-Kiggenprijs toegekend. 'De hemel bleek grauw' verscheen in 1988.

Zondagmiddag 30 oktober is Halil Gür in Arnhem te gast in het kader van het Festival der Kulturen'. In de Parkzaal van Musis Sacrum zal Annemarie Spijers praten met de schrijver over zijn leven en werk. Belangstellenden zijn om 15.30 uur bij dit interview welkom.

Halil Gür: '... mijn boeken moeten de mensen wakker schudden...

Halil Gür vertelt over het ontstaan van zijn schrijverschap. "Sinds de jaren vijftig leven en werken twee en een half miljoen Turken In West Europa. Ik ben een beetje een uitzondering. In Turkije heb ik een redelijke opleiding gehad. Weliswaar moest ik wegens geldgebrek mijn studie architectuur in Istanbul afbreken, maar toen ik in 1974 naar Nederland kwam, beheerste ik in ieder geval de Engelse Taal."

'Gekke Mustafa' schreef ik in het Engels. Ik voelde de drang om iets te laten horen van onze kant, mijn lotgenoten. In R.S.J. Bolland vond ik een vertaler die een zo goed en orgineel mogelijk Nederlands samen met mij op het papier wist te brengen. Ik beleef mijn verhalen dus dubbel, een tijdrovend maar heerlijk proces, waarin ik als een juwelier mijn woorden slijp."

"Mijn laatse twee boeken heb ik in het Turks geschreven. ik voel me geen vertegenwoordiger van die litaratuur. Het is daar een heel ander circuit. Zo traag. Uitgevers zoeken naar beroemdheden. De boeken zijn veel te duur. En bovendien: uit het oog, uit het hart. In Nederland ben ik als schrijver geboren, voel ik me als zodanig thuis. Hier is dan ook behoefte aan mijn thema's."

"Ik noem mezelf een zwerverschrijver. Ben opgegroeid in een gezin van negen kinderen. Ik leef in de mensen. Ben een soort radar die alles wil opvangen, voelen. Die altijd moet lopen, van het station naar de Albert Cuyp, van Schiphol naar de rosse buurt. Ik verzin mijn figuren niet. Zij zijn de produkten van de in het Westen gecreëerde getto's."

"Ik moet doodmoe zijn, van mijn tenen tot aan mijn nek. Dan zoek ik een stoel en begin te schrijven. Elk verhaal is een zware loden jas, waarmee je moet worstelen om hem uit te krijgen. Als het lukt, bekruipt je een heerlijk gevoel, als een moeder, die een kind op de wereld heeft gebracht. Een schrijver is de tikklok van de samenleving. Hij heeft een sociale verantwoordelijkheid."

"Ik val alleen in donkere plekken. Problemen trekken me aan. Litaratuur is mensen, niet 'ik'. De situatie baarde mij als schrijver. Ik voel me een sociaal-realist. Mijn boeken moeten de mensen wakker schudden. Ik beschouw ze als verlengstuk van mijn werk, als tentamens."

"Niets is zo waardevol voor een schrijver als wanneer zijn kreten door de lezer gehoord worden. Na 'Gekke Mustafa' ontving ik veel brieven, Zoals de lezers mijn boeken hebben ondekt, zo heb ik mezelf als schrijver ontdekt.In het begin zijn de reacties spontaan, de critici tolerant. Daarna worden de mensen geslepen, moet je bewijzen, dat je talent hebt." "Voor een schrijver is lezen water en brood. Ikzelf houd me bijvoorbeeld bezig met Sartre, De Beauvoir, Dostojevski. Tolstoi, Hemingway en London. Ik vergelijk losse ervaringen met zwervende sterren, die in een boek gevangen worden. Als lezer licht zo'n waarheid op. Voor even natuurlijk, want een mens leeft altijd met onzekerheid."

"Kinderen zijn een verzekering voor de toekomst. In mijn eigen jeugd werd ik geconfronteerd met allerlei oude, mystieke mensen. Lopende sprookjes. 'Mijn dappere moeder' schreef ik als cadeau voor de kinderen. Hun problemen moeten ze kwijt kunnen raken. Ze moeten ergens in kunnen geloven, in zichzelf, in een ander, in een boek. Zo'n geloof dient als wegwijzer om te zoeken.

Gür maakt gebruik van een schrijfblok, waarin hi aforisme-achtige uitspraken noteert. Hij geeft me toestemming er één, nog ongepubliceerde, uit over te nemen. "Net zoals het eten met mes en vork een zekere edelheid uitstraalt, kent het eten van droog brood met in zout gedipte uien ook edelheid; als het maar onder rechtvaardige omstandigheden gebeurt."

"De enige reden om te bestaan op deze planeet is je ziel te ontwikkelen. Daarvoor moet gelijkheid geschapen worden. Mijn eerste boek was heel direct. In 'De hemel bleek grauw' heb ik de karakters uitgebreider behandeld. Mijn eigen ontwikkeling bracht me in een stress-positie. Je kunt aan het manuscript zien, hoe ik geworsteld heb; potlood en pen door elkaar, groene en gele merktekens."

In 'De hemel bleek grauw' staat het verhaal 'Gülbahar'. Een meisje met die naam overziet ten overstaan van een kat haar leven. "Ze leeft in onvrede met haar bestaan. Voor het eerst neemt ze zelf een beslissing. Dat is revolutionair voor een Turkse vrouw. Wie initiatief toont, de strijd aangaat, zit op de julste weg. Dat kan ik waarderen."

"Ik werk als employé op een bank. Dat geeft weinig inspiratie. Pas's avonds moet ik, als ik ga schrijven, m'n hersens inschakelen. Maar dan accepteer ik ook uitnodigingen om kennis te maken met de lezer. Scholieren zetten mijn werk op hun lijst en komen bij me om vragen te stellen, voor een scriptie."

"Het geeft me moed, dat mijn verhalen in educatieve boeken worden opgenomen, Voor 'Uitgelezen 10' ben ik uit honderd andere auteurs uitgekozen om behandeld te worden als debutant uit de periode 1982-1987. Ik heb prijzen mogen ontvangen. Met 'Mijn dappere moeder' werd ook mijn moeder bekroond. Heel eervol vind ik dat allemaal."

"Een volgend boek? Ik beloof niets, wil me niet aan een termijn houden. Je maakt als schrijver een geestelijke groei door. Ik wil tevreden zijn over het produkt dat ik aflever. Word literair gezien kieskeurig. Voorzichtig aan dus." Halil Gür slaat zijn ogen op. "Maar ik ben wel constant bezig."

Halil Gür: 'Gekke Mustafa' (f 19,75)
'Mijn dappere moeder' (f 19,90), 'De hemel bleek grauw' (f 23,50). Breda, Uitgeverij De Geus.

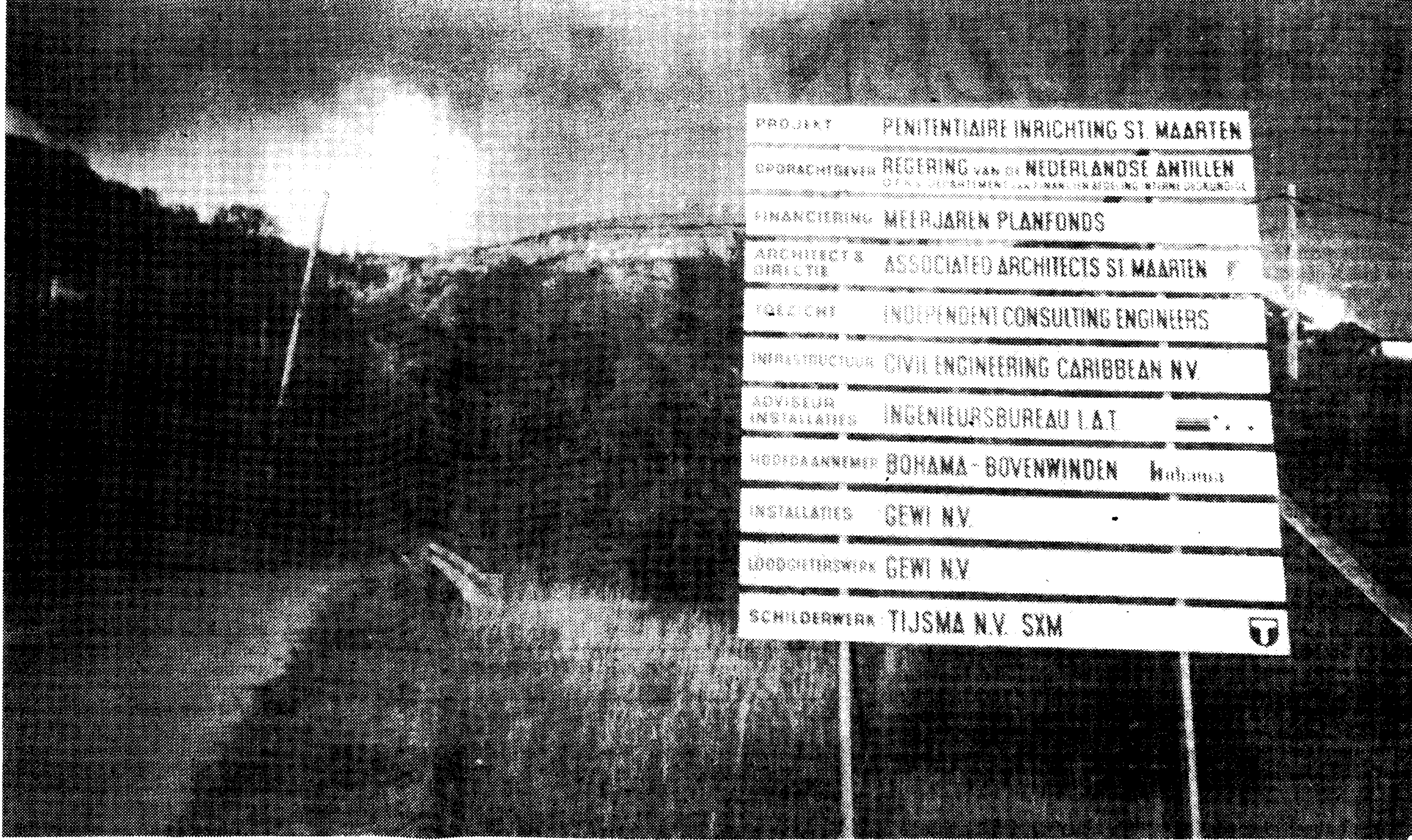
The animals gave Him a manger-bed.
Gathering near as Christ was born,
And when He smiled and blessed their love,
The animals spoke on Christmas morn.

And now on every Christas Eve,
A wondrous miracle takes place,
And the animals speak among themselves
Of the love that smiled from Jesus'face.

ZITTEN

Er is over het Huis van Bewaring te St. Maarten en meer nog over de toestand van de politiecellen de laatste tijd wel het een en ander te doen geweest, vooral in verband met hen die - soms wekenlang - in voorarrest zitten. Ik moge o.a. wijzen op verschillende publicaties ongeveer een half jaar geleden in de AMIGOE, waar de advocate Mr. Elvia Moenir-Alam stevig aan de bel trok, of in het Engelstalige, op St. Maarten verschijnende dagblad 'THE CHRONICLE', waar een ooggetuigeverslag van de hand van C.Th.G. Hendricks ("Eight days in the St. Maarten jail") in extenso werd afgedrukt.

door G. Richardson

Het heeft geen zin nogmaals een opsomming te geven van al of niet overtrokken 'wantoestanden' die er heersen en deze gedetailleerd te beschrijven. Ook al zou dat misschien bepaalde verantwoordelijke personen aan het denken zetten, hoe in deze situatie verandering kan worden gebracht. In feite hebben genoemde publikaties, samen met rapporten van de leden van de Commissie van Toezicht en Advies van het Huis van Bewaring en van andere betrokken instanties ertoe geleid dat door de autoriteiten naarstig gezocht wordt naar een oplossing van de onderhavige problemen. En dit naarstig zoeken heeft ook vruchten afgeworpen. Op een heuvel te Point Blanche verrijst een nieuwe, moderne gevangenis, en in de buurt van de Juliana Luchthaven zal een gebouw geplaatst worden, waar personen die illegaal op het eiland verblijven, zullen worden geïnterneerd, totdat zij kunnen terugkeren naar hun land van herkomst. Dit betekent een enorme stap vooruit ter verbetering van de onhygiënische toestanden en de overbevolking in het Huis van Bewaring.

Maar ook al wordt er nog zoveel verbetering aangebracht, en ook al zou de cel van een gedetineerde eruit gaan zien als een min of meer luxe appartement, dan nog geldt wat als titel van dit artikeltje werd gekozen: ALLES BETER DAN ZITTEN.

Zitten is erger dan je denkt. Het betekent eenzaamheid, afgesloten zijn van degenen met wie je zou willen samenzijn, beperking van bewegingsvrijheid, gedwongen samen zijn met mensen, die je niet hebt gekozen en die je zelfs tegen kunnen staan. Zitten is een straf, die we niet zwaarder moeten maken dan ze al is door de gedetineerden alle mogelijke zaken te onthouden, waar ze als mens recht op hebben.

Het heeft ongetwijfeld zin na te gaan of er iets anders kan komen in plaats van de detentie, die vaak niet ten onrechte leerschool voor de misdaad wordt genoemd. In de gevallen dat gevangenisstraf onvermijdelijk blijkt, dient bekeken te worden op welke manier de verschillende gedetineerden hun uit te zitten tijd nuttig kunnen besteden.

Het is jammer, dat het idee van werkprojecten en zeer zeker van leerprojecten bij ons nog niet voldoende ingang heeft gevonden en nog lang geen gemeengoed is geworden. In landen, waar dit geen onbekend verschijnsel meer is, wordt het verrichten van werkzaamheden ten behoeve van de samenleving naar aanleiding van het plegen van een delict als zinvol, nuttig en beter dan een celstraf ervaren door zowel degenen, die de straf opleggen, als degenen die belast zijn met de begeleiding van de uitvoering ervan en degenen die de straf ondergaan.

Het toepassen van de alternatieve sanctie lijkt een goede methode om te reageren op het gedrag van jeugdige wetsovertreders, vooral omdat bij deze vorm van straf het opvoedkundig karakter op de voorgrond staat. Daardoor krijgt een gedragsverbetering van de jeugdige dader meer kans en wordt de kans op recidive verkleind.

Op St. Maarten werd slechts eenmaal geëxperimenteerd met deze vorm van dienstverlening in plaats van gevangenisstraf en het resultaat was zeer positief te noemen. Het verdient aanbeveling deze zaak meer aandacht te geven.

Intussen is het van belang te zoeken naar manieren om de uit te zitten straf zo nuttig mogelijk te besteden. Nu biedt het Huis van Bewaring te St. Maarten een minimum of helemaal geen faciliteiten, zodat slechts op bescheiden schaal iets kon worden gedaan aan rehabilitatie, bijscholing of recreatie. De Stichting Reclassering heeft bij wijze van experiment enkele maanden geleden geprobeerd verschillende educatieve programma's te brengen, terwijl ook een wetenschappelijk onderzoek werd ingesteld naar de behoeften en mogelijkheden van de gedetineerden.

Het vorig jaar kwam de gevangenisonderwijzeres Vivian Howell twee maal per week naar het Huis van Bewaring, waar zij elementair onderwijs gaf en gesprekken voerde met de gevangenen. Toen zij in april van dit jaar plotseling overleed, ontstond er een leegte, die niet zo vlug gevuld was. Er werd toen door de Reclassering gezocht naar een soort educatieve recreatie met medewerking van verschillende deskundigen.

Zo werd eens een videofilm vertoond 'Street of steel', die handelde over een Joodse bokser uit Rusland, die in de VS woonde. Na alcoholproblemen vond hij de kracht twee straatjongens te leren boksen op een vrij hoog niveau. De film behandelt thema's als zelfdiscipline, zelfrespect, discriminatie, verliezen en winnen, alcoholisme, enz. Na de vertoning van de film werden verscheidene aspecten ervan bediscussieerd. Een andere keer begon het programma met een gesprek over gevoelens, goede en slechts emoties, waarna een serie van 24 dia's werd vertoond van de Unesco: "Gehandicapte kinderen in de onderontwikkelde landen". De gevangenen reageerden hierop spontaan met het stellen van vragen en het uiten van hun gevoelens.

Ook werd eens een muziekprogramma gepresenteerd. Het was een programma van jazz-muziek met uitleg en informatie aangaande de componisten en de musicerende artiesten. Ook een video van gospelmusic werd bijzonder op prijs gesteld en vele gevangenen waren ervan onder de indruk.

Het ligt in de bedoeling ook eens een Sint Maartense dichter uit te nodigen enkele van zijn gedichten voor te dragen en andere personen ervoor te interesseren mee te helpen met educatieve programma's voor de gedetineerden, die de meeste tijd in ledigheid doorbrengen.

Ook de Kerstdagen brengen de gedetineerden niet door in huiselijke kring, niet samen met familie en bekenden. Op zulke dagen voelen ze hun straf des te zwaarder. De Women's League van de Methodistenkerk heeft dit goed aangevoeld. Al vele jaren organiseren de leden hiervan onder leiding van mevrouw Eulalie Mei ers een kerstdiner op Tweede Kerstdag, dat wordt voorafgegaan aan een kerkdienst met het zingen van vele kerstliederen.

Ook de kinderen van de gevangenen worden niet vergeten. Voor het vijfde achtereenvolgende jaar organiseert de reclasseringsambtenaar op St. Maarten een kerstactie 'Kinderen helpen kinderen', waaraan ieder jaar wordt meegewerkt door de basisscholen van het eiland. De kinderen brengen een blikje melk, soep, vlees, vis of wat dan ook mee naar school, die later verzameld worden. De reclassering maakt er kerstpakketten van voor de kinderen of achtergeblevenen van de gevangenen. Vaak worden deze mensen het meest vergeten, en de moeder moet meestal de eindjes aan elkaar knopen om rond te komen, sinds de kostwinner opgesloten zit. Van de bijeengebrachte levensmiddelen kunnen enkele gezinnen soms wekenlang profiteren. Ook voor de gevangenen zelf is er een kerstpakketje met artikelen, die in het Huis van Bewaring zijn toegelaten.

Worden ze dan verwend? O nee, ALLES IS BETER DAN ZITTEN!!!

Curaçaose dansen als metafoor

Ideologische doorbreking van het zwijgen

door Wim Rutgers

Ik zag de advertentie: Anil Ramdas, DE STRIJD VAN DE DANSERS; BIOGRAFISCHE VERTELLINGEN UIT CURACAO, en ik zocht het werk in de boekhandel bij de afdeling 'literatuur', waar het niet bleek thuis te horen. Het stond bij 'sociologie', ondanks de aanduiding 'vertellingen', maar het had ook bij taalkunde in de afdeling semiotiek kunnen staan, want dat blijkt het na lezing ook en vooral. Het boek is een mengeling van taalkunde en sociologie in zijn theorievorming en veldstudies met weergave van een aantal intervies.

Wat het theoretische betreft, staat het in de wetenschap veel gehanteerde en ietwat modieuze begrip "discours" centraal, dat hier consequent met "vertoog" vertaald wordt. Anil Ramdas bespreekt in het eerste hoofdstuk "de dans en de dansers" allereerst dit begrip vertoog aan de hand van vier vragen: Wat het is, wat het doet, hoe het werkt en hoe het ontstaat of verandert. Hij gaat daarbij uit van elf berichten uit de Amigoe over de financieel-economische situatie op Curaçao in het begin van 1985, toen bekend werd dat de Shell wilde vertrekken en de Amerikaanse belastingwetgeving zou worden herzien op voor de off-shore zeer nadelige wijze.

VERTOOG

Anil Ramdas laat duidelijk zien, hoe een *vertoog* een deel van de werkelijkheid definieert en afbakent (pagina 27) en daardoor een bepaald gezichtspunt creëert (28): een geordende verzameling van al dan niet expliciet uitgedrukte voorstellingen (33/34). Zo'n *vertoog* weerspiegelt geen objectief bestaande werkelijkheid, maar geeft er een visie op en doet zo een nieuw stuk werkelijkheid ontstaan, een gezichtspunt van waaruit een deel van die werkelijkheid op een bepaalde manier zichtbaar wordt gemaakt (41).

Ramdas karakteriseert zijn *vertoog* met de metafoor 'dans' omdat in beide met de grootst mogelijke intensiteit de betrekking tussen de mens en de gemeenschap uitgedrukt wordt (36).

Deze theoretische stellingname toetst Anil Ramdas aan zijn interviews, waarin hij op ideologische wijze het zwijgen van de gedepriveerden in de maatschappij wil doorbreken: "In dit boek komen gewone mensen aan het woord over hun leven en hun ervaringen. Van een geselecteerd aantal respondenten heb ik getracht een zo uitvoerig mogelijke biografie te maken. Deze biografieën zouden aanvankelijk zicht moeten bieden op de wijze, waarop mensen hun positie in de produktiesfeer (in fabrieken en werkplaatsen) verbinden met hun positie in de konsumptiesfeer (in het huishouden), aan de hand van de vraag hoe men erin slaagt een familie te onderhouden met een inkomen, dat volgens allerlei ekonomische studies ver beneden het noodzakelijke bestaansminimum ligt."

OPPOSITIE

Maar Anil Ramdas ontdekte naar eigen zeggen al gauw, dat hij niet alleen te maken had "met een algemene inkoherentie in de ideologische omstandigheid van arme mensen, maar met een systematische en wellicht strukturele oppositie, met een strijd binnen en tussen twee werelden: de wereld van de mannen en de wereld van de vrouwen." (p.30).

Anil Ramdas werkt dit uit in de drie volgende hoofdstukken met de weergave van de interviews: "Ik kom tot de konstruktie van drie vertogen die de man-vrouw-verhoudingen op Curaçao reguleren: ik noem ze het patriarchale vertoog, het gezinsvertoog en het feministische vertoog." (p.13), die dan respectievelijk corresponderen met de tijd van voor de komst van de Shell en de mannelijke viriliteit en vrouwelijke onderschikking, met de tijd waarin de vrouw wordt onderworpen in het man-vrouw-kinderen-gezinspatroon, en met de onafhankelijke zelfstandige vrouw die een goede baan heeft en sociaal mobiel is.

Deze verhalen, die natuurlijk reeds de interpretatie zijn, die de geïnterviewde vertellers zelf van hun situatie geven, worden door Anil Ramdas nogmaals ver-taald: van het Papiamento naar het Nederlands, van spontane spreektaal met al zijn kenmerken naar gestructureerde schrijftaal: "Al met al kan ik zeggen, dat het tenslotte "mijn eigen" verhalen zijn geworden." (p.15).

BOEIEND

Deze bewerkte interviews vormen voor mij verreweg het belangrijkste deel van het boek, ook omdat ze door hun bijzonder goede ver-taling heel boeiende, maar ook onthutsende leesstof bevatten. Ik vind het alleen jammer, dat Anil Ramdas deze biografische vertellingen niet voor zichzelf heeft laten spreken, maar er voortdurend zelf tussenkomt en er zijn commentaar aan toevoegt, wat in een scriptie(?)-achtig vertoog-jargon dan gruwelijke zinnen oplevert als. "...het bijzondere van dit vertoog is, dat terwijl andere vertogen juist een sterk samenbindend effekt hebben, zoals het gezinsvertoog en het religieuze vertoog, het marktvertoog eerder een "isolatie-effekt" teweeg brengt" (p.104/105). Na zoveel vertoog weet e helemaal niet meer, waar je met zo'n term aan toe bent - hij holt zichzelf uit. Voor mij had hij deze commentaren voorzover nodig, alle samen kunnen vatten in het slothoofdstuk "Dansen of gedanst worden"; het boek zou er leesbaarder door zijn geworden.

Ramdas had, wat dit betreft, kunnen leren van Miguel Barnet: *Cimarron* en *Gallego*, of Hugo Pos/Jos de Roo: *Oost en West en Nederland* die de interview-methode toepasten zonder hinderlijk-theoretisch commentaar, en daarmee eigenlijk een nieuw genre in de Caraibische literatuur introduceerden: een menging van het direct orale en gestileerd schriftelijke aan de hand van persoonlijke herinneringen.

ANIL RAMDAS
DE STRIJD VAN DE DANSERS
BIOGRAFISCHE VERTELLINGEN UIT CURAÇAO
UITGEVERIJ SUA AMSTERDAM 1988

ADVERTENTIE

Een paar weken na de eerste advertentie zag ik er weer een, met daarin als kenneli ke aanbeveling voor de Nederlandse lezer het volgende citaat: "Zo zijn ze, die mannen van Curaçao. Ik ken geen enkele, die echt trouw is aan zijn vrouw. Ja eentje, maar die heeft ook een kop als een varken." Laat u door dat soort commercieel uitgevers-jargon niet afschrikken. Het boek van Anil Ramdas is bijzonder waardevol en de "biografische vertellingen" zelf zijn heel wat veelzijdiger en genuanceerder dan dit cliché-beeld. Op indringende en uiterst leesbare wijze geeft Anil Ramdas mensen, die officieel nooit een stem hebben, hier uitgebreid het woord.

(Anil Ramdas: De strijd van de dansers; biografische vertellingen uit Curaçao. Uitgeverij SUA Amsterdam 1988, 169 pagina's, ISBN 90 6222 178 5).

CHINEZEN en CHINEES op Sint Maarten

door G. Richardson

De grootste Chinese gemeenschap in het Caribisch gebied woont op Trinidad. Daarna volgt St. Maarten, waar de Chinezen na de Indiers ook de grootste groep buitenlanders zijn. Ze hebben zich er ontegenzeggelijk een plaats verworven en wel zodanig dat zelfs iemand die zich er op voorstond niet de vreemde maar de lokale zakenmensen te steunen, zijn wekelijkse inkopen deed bij Afoo Food Market. Zozeer zijn bepaalde Chinese namen St. Maartens geworden dat ze een onderdeel zijn gaan vormen van het St. Maartense vocabulaire. Kim Sha, Fuliwah, en Afoo zijn daarvan duidelijke voorbeelden. Andere namen van restaurants, groceries of kleine warenhuisjes komen ook elders voor en in feite overal waar Chinezen wonen: Dragon Phoenix, Hong Kong, Far East, China Palace, Golden Star en Lucky Star.

Het feit alleen al dat de Chinese gemeenschap op St. Maarten enthousiast meedoet met het jaarlijkse carnavalsfeest, laat zien dat deze groep zich niet distancieert van de lokale bevolking, maar er zoveel mogelijk deel van wil uitmaken. We kennen de Chinezen ook als hartstochtelijke gebruikers van vuurwerk, met name met de jaarwisseling, wanneer zijzelf in feite helemaal geen jaarwisseling vieren, maar geen reden zien om niet met ons mee te doen.

Op 10 oktober van dit jaar werd de 77e verjaardag herdacht van de Chinese Republiek in Taiwan. Bij die gelegenheid zond de Chinese Ambassade voor het Caribisch gebied die gevestigd is te St. Kitts, de volgende boodschap:

"Bij de viering van de 77e verjaardag van de Chinese Republiek wil ik graag van de gelegenheid gebruik maken onze beste wensen aan te bieden aan de regeringen en bevolkingen van de eilanden van de Oostelijke Cariben. We zouden graag al onze vrienden, vooral onze Chinese medebroeders willen laten meegenieten van deze voor ons belangrijke feestdag. Als democratisch volk stellen wij alles in het werk onze relaties met de vrije wereld te verstevigen, in de hoop dat wij een bijdrage kunnen blijven leveren aan de vrede en welvaart van de wereld. Wij zien ernaar uit met u allen samen te werken aan een verdere ontwikkeling van de economische en culturele uitwisseling, die geleid heeft tot de ontwikkeling van vriendschap tussen de Chinese Republiek en de vrije naties in het algemeen en de Oostelijke Caribische volkeren in het bijzonder."

Reeds eerder bestonden er banden tussen Taiwan en St. Maarten. De politieke leider van St. Maarten Claude Wathey was o.a. in 1986 door de regering van Taiwan uitgenodigd. In Oktober 1987 kwam de zaakgelastigde van de Chinese Ambassade in St. Kitts, de heer George Pie-lung Tuan, naar St. Maarten voor een officieel bezoek waarbij hij besprekingen voerde met gezaghebber Ralph Richardson alsook met Dr. Claude Wathey, en de mogelijkheden besprak om tot hechtere vormen van samenwerking te komen tussen St. Maarten en Taiwan.

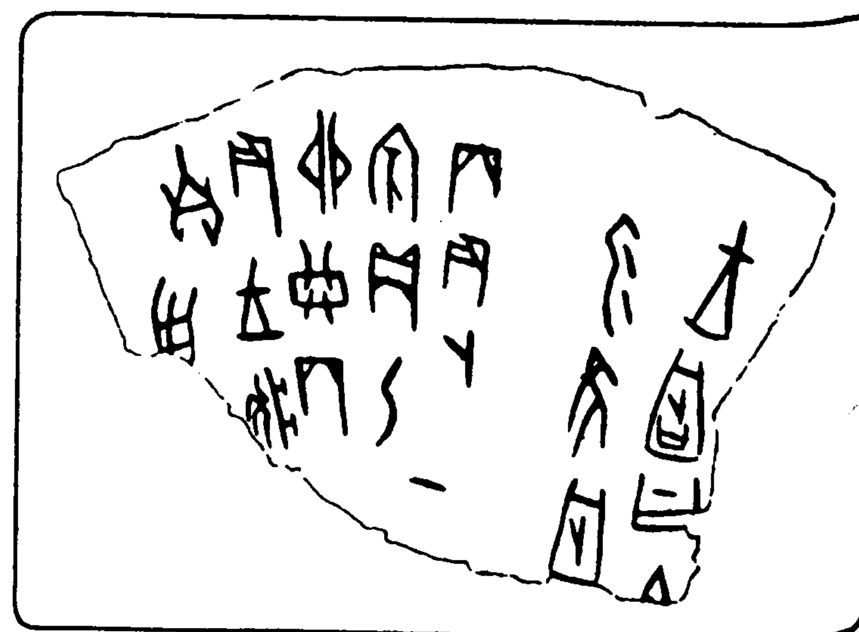

Wanneer we de Chinezen met elkaar horen spreken, vinden we geen enkel herkenbaar aanknopingspunt. Een troost is, dat Chinezen van verschillende gebieden elkaar soms ook totaal niet verstaan. Ongeveer 800 miljoen mensen spreken Chinees, wat bijvoorbeeld driemaal zoveel is als het aantal Engels sprekenden.

Alleen al langs de kustlijn van China bestaan 7 hoofddialecten en vele andere varianten. Het is niet bekend, welk dialect het eerst werd gesproken, maar deskundigen zijn van mening dat Kantonees waarschijnlijk het oudste dialect is. Mandarijns wordt erkend als het officiele dialect van modern China. Het wordt op de scholen onderwezen en wordt gebruikt bij officiele gelegenheden. Steeds minder mensen maken thuis gebruik van hun provinciale dialecten, omdat de jongere generatie de voorkeur geeft aan Mandarijns, dat gebaseerd is op het Peiping dialect.

De grote hoeveelheid dialecten is een van de moeili kheden waarmee de buitenlander zich geconfronteerd ziet wanneer hij probeert zich de Chinese taal eigen te maken. Een tweede mogelijkheid is het beperkt aantal klanken. Vandaar dat de Chinezen gebruik maken van toonhoogten om hun taal meer 'sprekend' te maken.

In het Mandarijns zijn 4 toonhoogten. De klank 'SHIH' bijvoorbeeld kan vele verschillende en nogal uiteenlopende betekenissen hebben, zoals: geschiedenis, stad, leeuw, onderwijzer, 10, lijk, steen, kamer, tijd, wachten op, herkennen, een eed afleggen, om maar de meest belangrijke te noemen. De toonhoogte en de context

Enkele van de oudst bekende tekens zoals ze gevonden werden op de orakelbeenderen. De betekenis van 600 van de 2500 tekens is bekend

moeten duidelijkheid verschaffen omtrent wat er bedoeld wordt.

Maar waar het gesproken Chinees nogal verwarrend schijnt te zijn, geldt het geschreven Chinees als een band van saamhorigheid. De eerste voorbeelden van geschreven Chinees werden gevonden op de 'orakel'-beenderen die gebruikt werden bij vergoddelijkings-rituelen in de tijd van de SHANG-dynastie (1500 jaar voor Chr.).

Drie en een half duizend jaar geleden hadden de Chinezen al een hoog ontwikkelde taal met een rijke schakering aan uitdrukkingen en voorzien van een uitgebreide woordenschat. Ongeveer 2500 verschillende tekens zijn gevonden op fragmenten van beenderen van de SHANG en YIN dynastie waarvan slechts 600 ontcijferd konden worden. In die tijd was de schrijfwijze niet hetzelfde als nu in de moderne taal maar sommige tekens zi n toch duidelijk herkenbaar.

De toename van het aantal karaktertekens van de Chinese taal in de loop der eeuwen, moge blijken uit de achtereenvolgens samengestelde 'woordenboeken'. De Shuo Wen van de HAN-dynastie (207 voor Chr. tot 220 na Chr) bevatte 9.353 woorden. De Kan dictionnaire van de CHIN dynastie (1644-1911) had er 40.545. De Chung Hua die werd samengesteld in de eerste jaren van de Republiek vermeldt 50.000 woorden of tekens, terwijl het nog niet voltooide Chungsan woordenboek naar verwachting 60.000 woorden zal bevatten.

Het aantal tekens dat nodig is voor huis- tuin- en keukengebruik bedraagt ongeveer 3000, terwijl men over een woordenschat van ongeveer 7.000 tekens moet beschikken om de krant behoorlijk te kunnen lezen.

Het Chinees heeft een logische structuur en is gebaseerd op een zeer stevig fundament van getekende voorstellingen. Wanneer een teken eenmaal was vastgesteld, drukte het een duideijke betekenis uit die zonder veel moeite kon worden gevat door kinderen of door personen met weinig scholing.

De grammatica en syntaxis van de Chinese taal zijn veel eenvoudiger dan in de Westerse talen. Er zijn geen naamvallen. Geen enkel- en meervoud, geen verbuigingen, vervoegingen, voltooide of onvoltooide tijden. De tekens vormen de zinnen volgens het gezond verstand en de logica van de context. Chinese woorden zijn eerder grondideeën dan pasklare uitdrukkingen. Wel wordt gebruik gemaakt van voorzetsels die ook achter het woord geplaatst kunnen worden om een andere modaliteit aan te geven. Zo betekent Hsang ma (letterlijk: te paard) het bestijgen van een paard, terwijl Ma Shang (letterlijk: paard te) op een paard zitten betekent.

Dr. Claude Wathey is onlangs, in de maand oktober van dit jaar, in een toespraak, bij gelegenheid van de afsluiting van een cursus om hotelpersoneel te Mullet Bay beter in staat te stellen dienstbaar te zijn aan de toeristen, uitgegaan van twee Chinese woorden die "Groot gevaar" en "Goede gelegenheid" betekenen en die van belang zijn in een crisis-situatie.

Met verwijzing naar klachten aangaande te hoge prijzen, de onvriendelijke behandeling van toeristen en de toename van criminaliteit, maakte hij melding van een crisis-situatie op St. Maarten.

Dr. Wathey pleitte voor een positieve houding tegenover alle problemen waarmee men geconfronteerd wordt, zodat men de goede gelegenheid te baat neemt, de zaak ten goede te keren, zonder het "Grote gevaar" uit het oog te verliezen.

Een van de manieren om deze problemen het hoofd te kunnen bieden, is onderwijs. Vandaar dat hij dit onderwerp ter sprake bracht bij de afsluiting van een cursus. Als herinnering bood Dr. Wathey alle aanwezigen een mooie kaart aan met deze twee Chinese tekens.

Zo speelt ook de Chinese taal een bescheiden rol in de mentaliteitsvorming van de nog niet altijd 'tourist-minded' St. Maartenaren.

Ontwikkeling van enkele Chinese tekens in de loop der eeuwen

	Sun	日
日		日
	Moon	
月		月
	Vehicle	車
車		車
	Thunder	雷
雷		雷

中華民國駐聖克里斯多福大使館謹代表中華民國政府與人民於本年十月十日慶祝中華民國七十七年國慶之際特向東加勒比海國家與人民深致最誠摯之問候之意。

中華民國為一民主自由國家，一向致力於加強與自由世界之友好關係並繼續對國際社會之和平與繁榮提供具體貢獻。我們殷切盼望藉助經濟、文化之交流繼續加強與自由世界特別是東加勒比海國家間之友好關係。

CRISIS

Whenever you are either "on top of the world" or feel that the world is caving in on you, consider two Chinese symbols:

危 機

Great Danger **Opportunity**

Some Chinese say that a crisis is a great opportunity riding a dangerous wind.

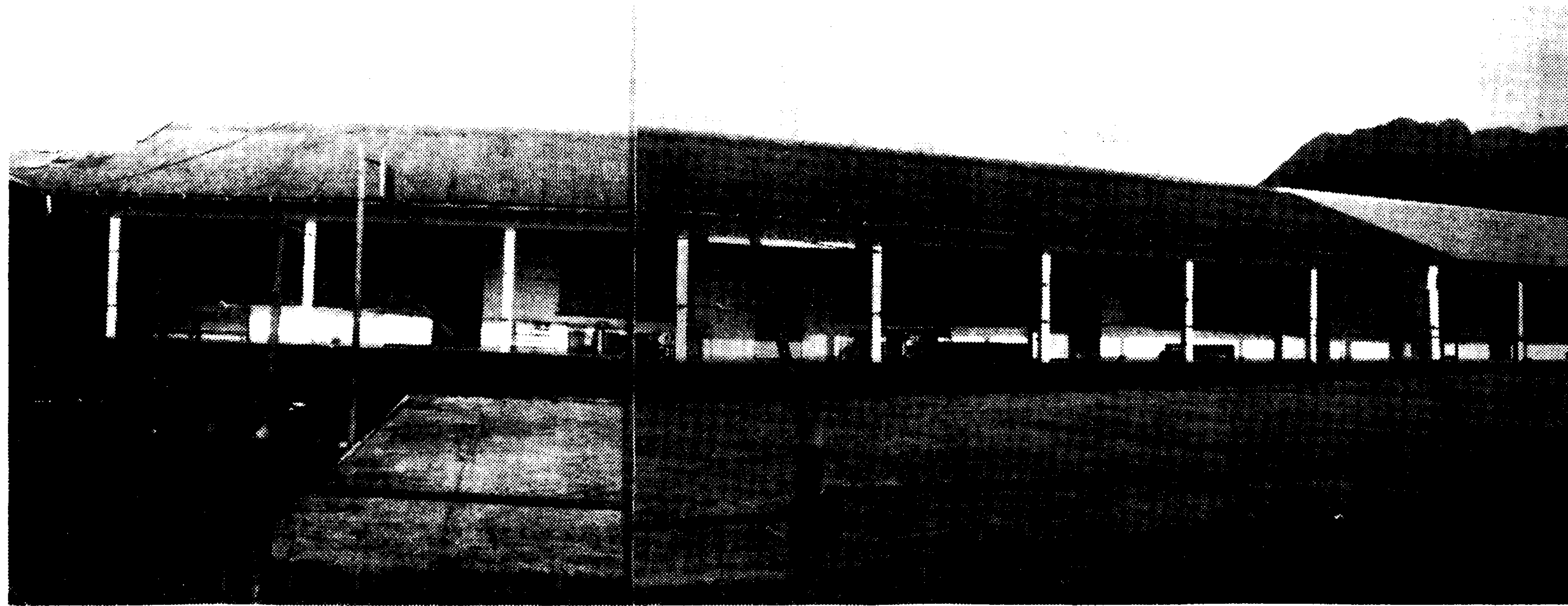
The challenge is, while not losing sight of the danger, to focus on the opportunity.

Courtesy of: Dr. Claude A. Wathey

Chinese characters by Steven Chan

Ceremonial card printed on off-white in burgundy red.

ONDERWIJS
op Sint Eustatius

Governeur de Graaffschool tot 1987

Met het bezoek van de Commissie S. Lamp in november 1988, die ingesteld was om een oplossing te zoeken voor het conflict tussen het Bestuurscollege van St. Eustatius en de Stichting tot Bevordering van het Onderwijs op St. Eustatius, dat ontstaan was in december 1987, lijkt voorlopig een einde te zijn gekomen aan de controverse Bestuurscollege- Schoolbestuur. Volgens de voorzitter van voornoemd Schoolbestuur, tevens hoofd van de lagere school, was het conflict ontstaan, toen het toenmalige Bestuurscollege het voortgezet onderwijs wilde overnemen. Dit voortgezet onderwijs bestaat sinds 1985.

Een eerste vorm van onderwijs op St. Eustatius, dat in het verleden bekend stond als "De Gouden Rots", vonden we in 1817, toen onder leiding van een predikant een Methodistenschool werd opgezet. De jeugd in die tijd leerde in het Engels lezen, schrijven en rekenen. In navolging van deze school werd in april 1821 door de Hervormde Kerkeraad een armenschool opgericht. De inrichting, leermiddelen en andere benodigdheden betaalde men uit de armenkas. Vijfentwintig jaar later bestond het weinige onderwijs erin aan de leerlingen de grondslagen van de Engelse taal bij te brengen. Op initiatief van pastoor J. Kistenmakers werd in 1848 met gratis onderwijs begonnen. Enkele jaren later, in 1860, werd bij koninklijk besluit een landsschool opgericht. Op die school werd les gegeven in de Nederlandse en Engelse taal, Vaderlandse geschiedenis en Aardrijkskunde. De school sloeg zo aan, dat na 1866 door het toenemende aantal leerlingen zelfs enige jaren een tweede landsschool op het eiland heeft bestaan.

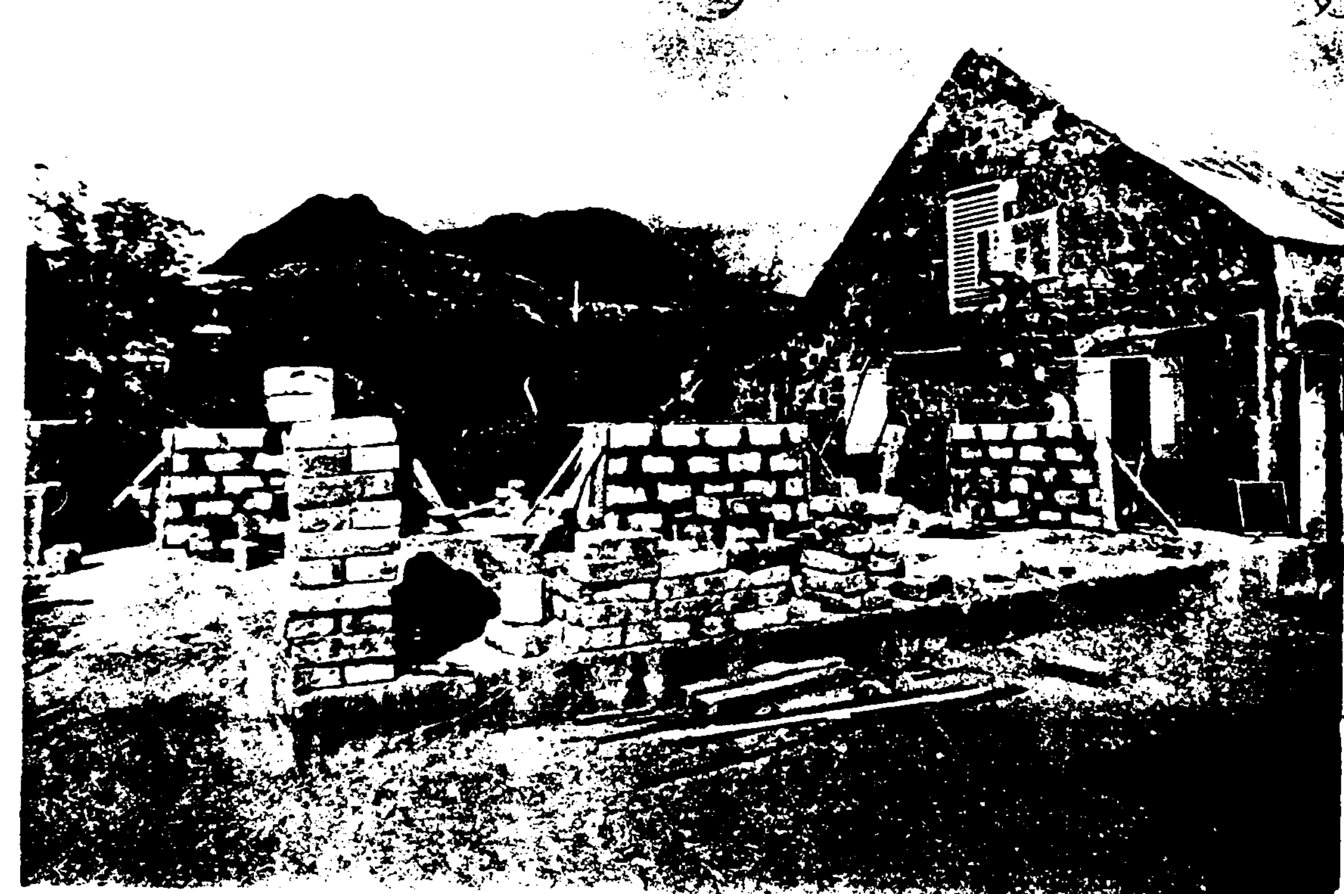
De Zusters van Voorschoten begonnen in 1899 in de oude pastorie met een katholieke lagere school. In 1917 zien we voor het eerst op Statius een eenvoudige vorm van voortgezet onderwijs verschijnen, die echter na enige jaren ophield te bestaan. In 1933 voerde men in alle leerjaren Nederlands in, wat een onbegrijpelijke zaak was, omdat de meeste leerlingen het eiland niet verlieten. De voertaal op Statius was Engels, evenals dat op de omliggende eilanden het geval was.

Pas in 1936 stelde het gouvernement op alle zes de eilanden vervolgonderwijs in. 's Avonds werd op Statius in de openbare lagere school lesgegeven. Het gemiddelde aantal leerlingen was 15. Het duurde tot 1948 voordat de openbare lagere school een nieuw schoolgebouw kon betrekken aan de Van Tonningenweg, welke naar een oud commandeur van Statius - gouverneur de Graaff- werd genoemd. De katholieke school kon in 1968 dankzij EEG-fondsen eveneens een nieuw schoolgebouw betrekken aan de Van Tonningenweg. Onlangs vierde de Golden Rock School haar 20-jarig bestaan. De eerste steen werd gelegd door minister Cals op 19 april 1966, daarna duurde het nog twee jaar voor de school officieel werd geopend. De Golden Rock School begon met vier leerkrachten en ongeveer 80 leerlingen. Voordat men in dit gebouw kwam, werd les gegeven in het gebouw naast de kerk. Zes jaar geleden werd een nieuwe kleuterschool achter de basisschool bijgebouwd.

Tien jaar later, in 1978, zien we als logisch voortvloeisel van het toenemende aantal leerlingen op St. Eustatius, dat er een Stichting in het leven werd geroepen. De Stichting tot Bevordering van het Onderwijs op St. Eustatius.

In 1975 werden twee Statianen naar Aruba gestuurd om de 2-jarige opleiding tot praktijkleraar te volgen. De visie in dat jaar was, dat de gouvernementsgarage naast de Openbare Lagere school zou moeten worden ingericht als houtbewerkingscentrum. Een bij te bouwen lokaliteit erachter zou aan de jongelui na de lagere school een vorm van lager technisch onderwijs kunnen bieden. Voor de voorbereiding, uitvoer en beheer van genoemd centrum was de eerdergenoemde stichting opgericht, die bestond uit vertegenwoordigers van het Bestuurscollege, het Rooms Katholiek Schoolbestuur, de ouders en het onderwijzend personeel op St. Eustatius.

In eerste instantie zou het technisch centrum ("Technical Centre") een 1-jarige cursus worden. Na dit algemene eerste leerjaar kon een deel van de leerlingen naar de Artisan Foundation voor verdere specialisatie in houtbewerken (deze door de Unesco opgezette opleiding bestaat nu niet meer); een ander deel kon naar de Technische School op een van de andere eilanden. De praktijklessen op dit centrum werden verzorgd door de teruggekeerde Statiaanse leerkrachten, de AVO-lessen werden door de leerkrachten van de lagere scholen gegeven.

"The Factory" - Technisch Centrum

De Technische school verhuisde naar "The Factory", een oude suikerfabriek aan de Weg naar Whitewall. De inrichting en gereedschappen werden middels een ingediend project door Nederland gefinancierd. Vijf jaar later kreeg het eilandsbestuur financiële steun van de regering voor de salarissen en aanschaf van materialen. In april 1981 bracht minister J. Veeris een bezoek aan St. Eustatius. Hij kondigde aan, na met het Bestuurscollege te hebben gesproken, met een beleidsnota te zullen komen betreffende het voortgezet onderwijs op St. Eustatius, speciaal gericht op de studenten van het technisch onderwijs. Een maand later bleek het volgens staatssecretaris Hermes onderwijs-technisch mogelijk om een bepaalde vorm van voortgezet onderwijs te creëren op de kleinere eilanden om de jonge kinderen zo lang mogelijk bij huis te houden. Plannen voor een volledige MAVO had men laten varen als te ambitieus. Er werd in opdracht van de minister, na een verzoek van het Statiaanse Bestuurscollege, een onderwijs-ontwikkelings-plan opgesteld, waarin het basisonderwijs eveneens betrokken werd. Dit plan zou een technisch centrum, een huishoudschool van enige klassen en een brugklas moeten omvatten. In het te bouwen nieuwe scholencomplex zou hier rekening mee gehouden worden. In het voorstel onderwijs-ontwikkelings-plan kwam men ten aanzien van het voortgezet onderwijs tot de opzet voor een combinatie van huishoudschool, MAVO en een technische school in het eerste jaar. Door een aantal technisch-huishoudelijke vakken bij de MAVO-lessen-tabel te voegen, meende men de opleiding te verrijken.

Te veel mensen menen nog altijd, dat AVO-lessen alleen het leren van talen, creatieve vakken e.d. behelsen en de technisch-huishoudelijke vakken niet tot de algemene vorming zouden behoren. In grote lijnen onderscheidt men drie basis-programma's:

a. het technische MAVO-programma
b. het beroepsonderwijs-programma
c. het praktische programma bestemd voor moeilijk-lerende kinderen.

Het voortgezet onderwijs zou er dan op St. Eustatius als volgt uit gaan zien:

Na het eerste leerjaar wordt een selectie toegepast: HAVO/VWO-leerlingen gaan dan van het eiland af om verder te studeren.

Het tweede jaar zal een MAVO-klas en beroepsonderwijsklas tellen. Het MAVO-onderwijs heeft dan nog steeds zes technische of huishoudelijke vakken.

Na het tweede jaar gaan de MAVO-leerlingen van het eiland om deze school af te maken. Het technisch en huishoudelijk onderwijs rondt de opleiding op het eiland af. Voor verdere studie zullen de leerlingen van het eiland af moeten. Het plan voorziet onder andere ook in een verhoging van de Landsbijdrage, omdat er meer leerkrachten aangetrokken moeten worden.

Zoals eerder in het voorstel aangegeven was het de bedoeling om allen, die betrokken zijn bij het onderwijs, in staat te stellen hun mening te geven om het onderwijsbeleid zo goed mogelijk af te stemmen op de wensen van de bevolking. In een voorlopig commentaar en alternatief op het onderwijs-ontwikkelings-plan met betrekking tot het Voortgezet Onderwijs wezen de leerkrachten van het basisonderwijs de voorstellen ten aanzien van het V.O., in het bijzonder de technische MAVO, integraal af.

Het is 1982. Het probleem van de schaalgrootte was van doorslaggevende betekenis. De fondsen voor een dergelijk experiment dienden volgens hen geinvesteerd te worden in de optimalisering van bestaande voorzieningen. Dit gold te meer waar het de personele invulling betrof. De ingewikkelde en financieel belastende opzet van een Technische MAVO diende te worden omgezet in voorstellen tot verbetering van het huidige P.B.O. (Praktisch Beroeps Onderwijs) huisvesting en voorzieningenpeil. De leerkrachten zagen een uitbreiding van het Technisch Centrum, gebaseerd op een prognose van het te verwachten aantal leerlingen met een landbouwstroom, mogelijk. En een huishoudstroom zou overwogen kunnen worden in samenhang met een integraal onderwijsplan Bovenwinden.

Het Technisch Centrum begint in augustus 1978 met 22 leerlingen. Hoewel het gebouw niet geheel aan de eisen voldoet, doet dat niets af aan het enthousiasme van de leerkrachten en leerlingen. De eerste twee à drie jaar voldoet het centrum aan de gestelde eisen in die zin, dat de zesde klassers van beide lagere scholen, na gebleken geschiktheid, hun studie voortzetten op een van de andere eilanden.

In 1980 - 1981 melden zich voor het Technisch Centrum vijf leerlingen aan. Aan de eis, dat alle leerlingen, die getest zijn voor de LTS, het eerste jaar op Statius dienen te blijven, wordt niet meer voldaan, getuige het feit, dat een aantal

lingen na de zesde klas di- verwezen worden naar een buiten het eiland.
Schooljaar 1982 - 1983; het ...isch Centrum begint met ...lingen in de eerste klas en ...praktijk-leerkracht. Totaal aantal leerlingen: 15. De ...lessen worden niet meer ...ven. Alleen praktijkles- ...en situatie, die het gehele schooljaar voortduurt. Een ...later blijkt er een kentering ...gekomen.
...mei 1983 zijn de Ei- ...landsverkiezingen. Een ...Bestuurscollege doet ...intrede. Er worden se- ...plannen gemaakt om tot ...voortgezet onderwijs te komen. ...later deelt de gedepu- ...teerde van Onderwijs mede, ...een LTS en MAVO op ...begonnen zal worden ...het schooljaar 1985 - Wanneer het nieuwe ...complex klaar zal zijn, ...waarin MAVO, LTS en ...VO worden onderge-...
...augustus 1985 is het zo- ...het voormalige Antille- ...Hotel gaan de MAVO- ...klassen de LTS 1e klas offi- ...van start met 49 leerlin- ...drie leerkrachten. Een ...in het onderwijs op St. ...
...afgelopen drie jaar is de ...meer dan verdrievou- ...leerlingenaantal.
...tember 1988 zijn er 182 ...en het lerarenkorps ...uitgebreid tot 13 ...krachten. De school her- ...naast de LTS en MAVO ...VO en ALBO. Dit jaar ...leerlingen voor de ...maal deelnemen aan het ...examen, waardoor de ...van de toenmalige ge- ...de van Onderwijs bij ...ing van de school be- ...zijn, dat de school zou ...tot een 4-jarige

...jaar ...het ...veel ...ite om ...krachten ...te trekken

...afgelopen jaren niet ...zijn gegaan, ...het feit, dat elk jaar ...het bijzonder veel ...leerkrachten aan ... Ook dit jaar kampt ...met een tekort, wat ...de precaire finan- ...waarin het ei- ...verkeert, moet wor- ...door bepaalde ...combineren. De ma- ...voor de LTS ...

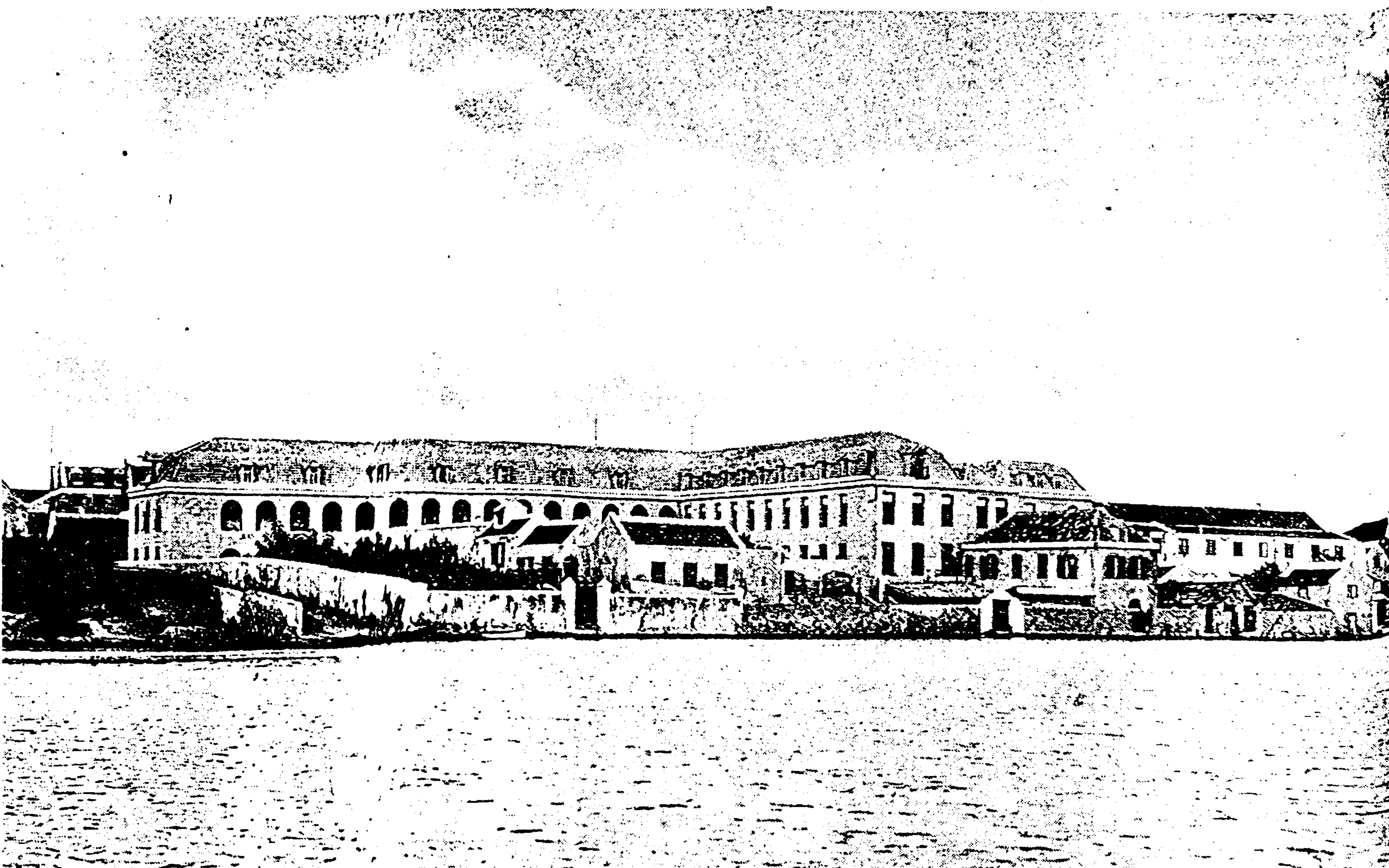
Lagere School op St. Eustatius begin 20ste eeuw

ZIEK ZIJN op Curaçao

door Rose Marie Allen

In onze tijd ziet men steeds meer in dat ziekte niet alleen maar een biologisch verschijnsel is, maar dat het nauw verbonden is met de cultuur van de samenleving in kwestie. De relatie ziekte en cultuur dient niet alleen gezocht te worden in het soort ziekte dat men kan krijgen, maar ook in het feit dat de cultuur bepaalt wat als ziekte wordt beschouwd. Zodra bepaald is of men ziek is, kan met de behandeling, afhankelijk van de geldende waarden, begonnen worden.

Dit geldt niet alleen voor de niet-westerse samenlevingen, maar zo ook voor de westerse, waarvan de geneeskunde sterk op een natuurwetenschappelijk biomedisch model is gebaseerd. Bovenstaande komt ter sprake in de recensie in het weekblad Newsweek van 26 september 1988 van het pas verschenen boek "Medicine and Culture" van de schrijfster Lynn Payer. Volgens de schrijfster is de medische behandeling afhankelijk van de nationale cultuur en varieert deze sterk in de diverse westerse landen.

Het thema "ziek zijn binnen de Curaçaose cultuur" betekent dat men zich de vraag moet stellen hoe het merendeel van de Curaçaose bevolking ziek-zijn opvat en ermee omgaat. In dit artikel zal ik ingaan op de denkbeelden en belevenissen die er bestaan over ziekte bij de Curaçaose bevolking. Het antropologische onderzoek naar de orale traditie op Curaçao heeft dit ook als onderwerp. De orale traditie is een van de belangrijke bronnen bij de bestudering van het gedachtegoed van die groep in de Curaçaose samenleving, waarover in de geschiedenis heel weinig is geschreven.

STRUCTUUR

Ik wil in dit stuk enige structuuraanbrengen in de diverse denkbeelden die onderdeel vormen van de traditionele volksgeneeskunde en ook bepaalde aspecten benadrukken die het onderzoeken waard zijn. Mensen die in het nabije verleden aandacht hieraan hebben gewijd zijn o.a. Ellis Juliana, pater Brenneker, Lisa de Haseth en Dinah Veeris. Deze studies zijn van vrij recente datum. Curaçao heeft geen arts-antropoloog gekend zoals de Haitiaan Jean Price-Mars, die begin van deze eeuw de volksgeneeskunde van Haiti, wetenschappelijk heeft onderzocht en de resultaten publiceerde in zijn boek "Ainsi parla l'oncle", uitgegeven in 1928.

Dit betekent niet dat er op Curaçao in het verleden artsen en andere personen geen aandacht hebben geschonken aan deze volksuitingen. Een voorbeeld hiervan is dr. David Capriles, die op fragmentarische wijze deze aspecten vermeldde, toen hij schreef over de slechte gezondheidstoestand op Curaçao aan het eind van de vorige eeuw.

De elite zag echter deze geloofsvoorstellingen en praktijken als teken van onbeschaafdheid waaraan het nodige veranderd moest worden. Het is best mogelijk dat de volksgeneeskunde de maatschappelijke grenzen overschreed via schakelfiguren in de Curaçaose samenleving, zoals o.a. de yaya.

ONDERONTWIKKELD

De opvatting dat deze traditionele volksgeneeskunde onderontwikkeld is, heeft lang stand gehouden in Curaçao. Door de taboesfeer waarin zij zich nog bevindt en de strafbaarheid van enkele elementen hiervan liggen bepaalde aspecten nogal gevoelig en is men enigszins terughoudend bij het verstrekken van informatie. Zo is het bijvoorbeeld niet zo eenvoudig om een beeld te krijgen van de historische ontwikkeling van deze geneeskunde, zowel wat betreft haar inhoud, haar beoefening en het geloof dat men aan haar hecht.

Men kan de stellng verdedigen dat met de toename van de welvaart, welke gepaard ging met meer mogelijkheden om gebruik te maken van de moderne geneeskunde het geloof en de beoefening hiervan is teruggelopen, terwijl met het dalen van de welvaart, gecombineerd met een toenemende drang naar het zoeken van de identiteit binnen de eigen cultuur, dit weer toenam.

Een feit blijft dat momenteel een aspect hiervan, namelijk het kruidengebruik steeds meer aandcaht krijgt en toegepast wordt. Dit, terwijl de officiele geneeskunde nog vrij recent de opvatting huldigde dat kruiden kankerverwekkend zou zijn. Mogelijk speelt bij deze herniewde belangstelling voor kruiden ook het zoeken naar een meer natuurgebonden geneeswijze een belangrijke rol.

Gezond zijn is iets dat men zeer op prijs stelt op Curaçao. Vroeger, meer dan tegenwoordig, werd iemand voor een verjaardag uitgenodigd met het verzoek "Bin dal un salú", hetgeen vrij vertaald betekent, komt iets op mijn gezondheid drinken. Gezondheid is een bewijs van Gods zegen (Bendishon di Dios) en ziekte is het gevolg van niet juist handelen, niet per se op morele gronden, maar als gevolg van een "ongezonde" leefwijze.

De plaats die gezondheid inneemt in de samenleving blijkt uit de vele gezondheidsregels, die er bestaan. Zoals de diverse pre en postnatale maatregelen voor de moeder, maar vooral voor het kind om uiteindelijk een gezond mens te worden. Ook allerlei artefacten spelen bij deze gezondheidsregels een belangrijke rol.

Bij de Curaçaose geneeskunde is de behandeling van de ziekte afhankelijk van de oorzaak die men aan ziekte toeschrijft. Is de oorzaak eenmaal vastgesteld, dan gaat men over tot de therapie, die kan varieren van kruidendrank, kruidenbad, massage, het zetten van botten en magische rituelen. De zieke kan zelf zijn ziekte vaststellen al dan niet met hulp van een oudere vertrouwenspersoon.

GENEZER

Deze taak kan ook door een traditionele genezer overgenomen worden, wanneer de ziekte te ernstig blijkt te zijn om met huismiddelen genezen te worden. Naar gelang hun specialisme is hun genezingsmethode gebaseerd op empirische en traditionele kennis. Zo heeft men genezers, die een uitgebreide kruidenkennis hebben, kennis van massage, het zetten van botten of kennis van magie. Zij staan bekend onder de naam "kurioso" (kruidenkenner), "halado" (specialist in massage), "zetdó" (specialist in het zetten van botten) en de "hasidó di brua" (bruaspecialist). Deze genezers kunnen op meerdere gebieden tegelijk gespecialiseerd zijn.

Ziekten kunnen zowel natuurlijke en/of bovennatuurlijke oorzaken hebben. Men kan binnen de Curaçaose volksgeneeskunde de oorzaken van verschillende ziekten als volgt indelen: ziekten veroorzaakt door een onevenwicht in koud en warm; ziekten veroorzaakt door magische krachten; ziekten veroorzaakt door emotionele spanningen; ziekten als gevolg van normoverschrijding en ziekten veroorzaakt door besmetting. De afbakening van deze ziekten is niet altijd duidelijk. Zo kan een ziekte van een emotionele aard veroorzaakt zijn door magische praktijken. Ziekte is dan het gevolg van een wraakneming voor een of andere ruzie. De waarschuwing "lo bo mira" (je zult eens zien) die na de ruzie is geuit, is dan werkelijkheid geworden.

KOUD EN WARM

Deze ziekte-classificatie komt veel voor in Latijns-Amerika. Het is afkomstig van de Spanjaarden bij wie deze ziekteclassificatie in gebruik was ten tijde van de verovering van Amerika. Het gaat van de theorie uit dat het menselijk lichaam bestaat uit vier sappen, namelijk fluim, bloed, zwarte en gele gal. Elk van deze sappen of koud en vochtig of warm en vochtig. Ziekte wordt beschouwd als een verstoring in de samenstelling van deze sappen en in hun onderlinge verhouding. Niet noodzakelijkerwijs dienen de ziekten, waarvan men denkt dat zij het gevolg zijn van deze verstoring, inderdaad te maken hebben met koude en warme temperatuur.

Ook op Curaçao bestaat deze ziekte-classificatie. Hieronder vallen de ziekten die bij de Curaçaose bevolking bekend staan onder de namen "Friu", "Kalor", "Bientu" en "IKritashon". Deze termen duiden zowel op de oorzaak als op de naam van de ziekte zelf. Met "Friu" wordt een verkoudheid bedoeld, maar ook witte vloed. Ook wordt het aangegeven als oorzaak voor een stijve spier. De term "Bientu" wordt ook als oorzaak voor laatstgenoemde gebruikt. "Kalor" kan een zweertje zijn of een of andere onaangenaam of pijnlijk gevoel in de buik- en maagstreek. Dit gevoel wordt ook aangeduid met "iritashon".

BEVROREN

Factoren die hiertoe aanleiding kunnen geven, zijn het eten van wat beschouwd wordt als slechte voeding, zoals het eten van vlees dat bevroren is geweest. Men verkiest het vlees vers van de slager (Karni fresku). Een verkeerde combinatie van voedsel kan dit soort ziekte veroorzaken. De tweedeling koud en warm wordt ook toegepast op voedsel.

Van de okra (Hibiscus esculentus) in de volksmond "giambo" genoemd, wordt gezegd dat het een warmte-veroorzakend voedsel is ("Giambo ta kalor"). Men mag het niet combineren met melkprodukten, bacove of citrusprodukten. Verder dient men plotselinge temperatuurverschillen te vermijden. Men mag b.v. niet met blote voeten lopen op de koude vloer, baden wanneer men nog bezweet is en in de ijskast gaan wanneer men pas kleren gestreken heeft.

"Bientu" kan vooral zeer gevaarlijk zijn voor de vrouw die pas bevallen is. Om te voorkomen dat zij een "bientu" vat, moet zij de gezondheidsregels in acht nemen. Zij mag o.a. na de bevalling zich een tijdlang niet kammen en wassen en vooral niet over de Emmabrug lopen.

Iemand die een ziekte krijgt, die onder deze categorie valt, is zelf verantwoordelijk voor zijn ziekte, doordat hij bepaalde gezondheidsregels die door de samenleving gesteld zijn, verontachtzaamd heeft. Deze verantwoordelijkheid draagt hij tot op zekere hoogte zelf. Indien de ziekte van ernstige of accute aard is, neemt de persoon een meer passievere rol aan. Dan spreekt men b.v. van "Un grip pisá a dal mi abao" (Ik werd geveld door een griep) of "un dolo di barika a kowemi" (Ik werd gegrepen door een buikpijn).

MAGIE

In tegenstelling tot de ziekten die onder de eerdergenoemde categorie vallen, waarbij de oorzaken gezocht moeten worden in de verstoring van de relatie mens- en natuurlijke omgeving, liggen de oorzaken van de ziekten die onder deze categorie vallen binnen de sociale sfeer. Factoren zoals hebzucht, jaloezie en competitie kunnen hiervoor aanleiding zijn. Voor genezing van dit soort kwalen moet men behalve de oorzaak ervan, ook weten wie hiervoor verantwoordelijk is.

"Oyada" (Het Boze Oog), waarmee zowel de oorzaak als de ziekte zelf wordt bedoeld, kan men rekenen tot deze categorie. Het is gebaseerd op het idee dat bepaalde personen, de bovennatuurlijke eigenschap hebben om schade te brengen aan derden door er naar te kijken. Dit kan gepaard gaan met lofuitingen. Vooral kleine kinderen die vanuit het heersende somatische normbeeld als mooi worden beschouwd, kunnen hiervan het slachtoffer worden. Het ziek maken kan zowel bewust of onbewust gebeuren. Ook ouders kunnen hun eigen kind "oyada" geven, welke dan zeer ernstige gevolgen kan hebben.

Een kind dat "oyada" heeft gehad wordt slap, lusteloos wil niet eten en indien men het niet bijtijds een of ander kledingstuk aandoet van degene die dit veroorzaakt heeft, kan dit de dood als gevolg hebben. Om te voorkomen dat men een kind oyada geeft, moet degene die naar het kind kijkt, tegelijkertijd dit kind knijpen. Ook kunnen ouders hun kind beschermen tegen "oyada" door het bepaalde sieraden aan te doen zoals een armband of ketting met een

zwart handje of de boon van een of andere vrucht (Djuku-boon). Ook indigo-blauwsel biedt bescherming. Het kind wordt gewassen in badwater waarin indigo-blauwsel zit of men plaatst een kruisteken met deze substantie op de rus, onder de voetzolen, etc.

KLEUREN

Kleuren nemen in de Curaçaose volksopvattingen ook een bijzondere plaats in. Zo wordt zwart gezien als genezing brengend (Kolo pretu ta kura) en blauw als beschermende kleur. Volgens de antropologe Wil van Ven, die de geloofsvoorstelling van het Boze Oog bestudeerd heeft voor het Mediterrane gebied, staat dit aspect niet alleen op zichzelf, maar dient in een bredere sociale contekst geplaatst te worden. In maatschappijen waar de boze oog cultuur bestaat, zal men zich niet zo gauw positief uitlaten over de eigen prestaties en dergelijke. Men vreest dat dit jaloezie kan opwekken.

Ook lofuitingen en waarderingen roepen bepaalde gevoelens op betreffende de oprechtheid van deze bedoelingen. Het is het bestuderen waard in hoeverre dit ook geldt voor de Curaçaose samenleving. Het is echter een feit dat wanneer men op Curaçao iemand vraagt hoe het hem gaat, men als antwoord krijgt "Ai, poko bon", "Wanta, wanta", "lora, lora", "basta bon", welke, vrij vertaald, betekent "het gaat wel".

"Mal airu" (slechte lucht) behoort ook tot deze magische concepten. Als kwade kracht, kan het ook een plotselinge ziekte veroorzaken. Vooral op vrijdagen moet men extra voorzichtig hiervoor zijn. Als preventie hangt men een aloe op in de hoek van de kamer, dweilt men het huis met water vermengd met indigo-blauw en "awa florida" of hangt men een schilderij van St. Michiel die op de duivel trapt voorstelt bovenop de voordeur.

GELOOF

"Mal airu" kan men rekenen tot de geloofsvoorstellingen dat iemand een ander kwaad kan berokkenen door één of andere magische handeling. Men treedt hier binnen het terrein van de Brua-activiteiten. Van alle aspecten van de volksgeneeskunde, is men het minst open en spraakzaam over dit soort activiteiten. Het onderwerp "Brua" bevindt zich nog steeds in een taboe-sfeer. Het verrichten van onderzoek hiernaar vergt ontzettend veel tijd en energie van de kant van de onderzoeker, die een heel goede vertrouwensrelatie moet opbouwen met zijn informanten.

De setting voor wat doorgaans op Curaçao als brua bekend staat, is een conflictsituatie tussen twee of meerdere personen. Het is een projectie van onlustgevoelens en wordt heel vaak gegeven als oorzaak van somatische en mentale ziekten. Het slachtoffer kan veronderstellen dat er een magische handeling gepleegd is door iemand waarmee hij ruzie heeft gehad. Ook zijn er gevallen waarbij er concrete aanwijzingen zijn dat de inderdaad magisch gehandeld is. Dit wordt de slachtoffer duidelijk gemaakt door materiële objecten, zoals witte poeder voor de ingang van het huis, de afgesneden kop van een haan op zijn erf, een zwarte kop met zijn naam erop etc. Brua heeft zeker een psychologisch effect op degenen die deze handelingen herkennen en in hun effectiviteit geloven. Brua krijgt nog een andere dimensie wanneer er ook langzaamwerkend substanties in het voedsel van het slachtoffer wordt toegevoegd, waardoor het lichaam vergiftigd raakt.

CHRONISCHE

1 Vooral chronische ziekten worden toegeschreven aan brua. De kennis van de moderne geschoolde arts wordt als ontoereikend beschouwd om deze gevallen te genezen. De hulp van een traditionele genezer wordt in dit geval ingeroepen. Door allerlei oorzaken, zoals het in publiciteit brengen van situaties die uit de hand zijn gelopen, afzetterij door enkele pseudo "specialisten" op dit gebied, heeft brua een negatieve bijklank. Brua hoeft niet persé destructief te zijn.

De bonafide specialisten op dit gebied treden vaak op als volkspsychologen en dragen ook bij tot de genezing van degenen die aan psycho-somatische ziekten lijden. Dit laatste aspect dient zeer zeker door middel van een onderzoek uitgediept te worden, waarbij de rol die deze specialisten in de algemene gezondheidszorg spelen, explicieter naar voren kan worden gebracht.

De traditionele geneeskunde op Curaçao onderkent dat emotionele spanningen allerlei somatische en psychische ziekten kunnen veroorzaken. Namen zoals "Spanto" of "Susto" (vrees, angst), "Rabia" (woede), "Berguenza" (schaamte) en "Wanta kos paden" (het opkroppen van emoties) kenmerken deze situaties. Ook hier is de grensafbakening niet zo duidelijk. Iemand kan bijvoorbeeld langdurig vanwege schaamte of vrees de emoties inhouden, maar plotseling een woede-uitbarsting "Rabia" krijgen, waardoor men ziek wordt. Dit kan een ernstige vorm aannemen, wanneer "Sanger ta subi su kabez" (het bloed stijgt hem naar het hoofd) of "su adru major di su kurazon ta kibra" (de hoofdader van zijn hart gaat kapot). Beide uitdrukkingen geven blijk van de wijze waarop men het menselijk lichaam visualiseert.

FRUSTRATIES

"Wanta kos paden" kenmerkt de situatie, waarbij de frustraties naar binnen gericht worden in plaats van ze te uiten. Hierbij kunnen allerlei sociale en/of economische factoren een rol spelen, zoals huwelijksproblemen, ontevredenheid in de werksituatie en dergelijke. Mogelijk neemt het aantal personen, die deze emotionele ziekte hebben door de toenemende complexiteit van de Curaçaose samenleving toe. Vroeger was de emotionele opvang van familieleden, buren en kennissen veel groter dan tegenwoordig.

Daarnaast kende de samenleving ook andere mechanismen om dit soort problemen op te vangen, zoals b.v. de tamúliederen, waarin iemand zijn problemen kon uiten zonder deze met name te noemen. Het volgende tambúlied, dat gezongen werd door een informant van Banda Bou, kenmerkt deze situatie. Volgens de informant werd dit lied in de jaren 20 gezongen door een vrouw tijdens een tambúbijeenkomst op Banda Bou. In dit lied klaagt de vrouw erop metaforische wijze over, dat zij van alles heeft gedaan om haar man te behagen, maar dat hij haar nu, nadat zij zwanger is geraakt, terugstuurt naar haar moeder.

"Tur hende a papia un ko"
Ta kon mi so n'papia nada .
Pasó m'a hasi un negoshi
Shonnan m'a hasi n'kumbinimi
M'a e negoshi a sali malu
M'a kumpra un barí di suku pretu
M'a bende, m'a perdè ariba
Shonnan mi t'ei konta boso un historia
Pone orea pa boso tende
Shonnan e a pidimi, rosa mondi
E a pidimi, kima sushi
Awo ku bòshi ta na ranka
E a mandami pa mi mama

STRAF

Hoewel men onder deze kop geen specifieke ziekte kan plaatsen, is het toch belangrijk om enige aandacht hieraan te schenken. Ziekte wordt nog vaak als een straf gezien voor dingen, die men in het verleden gedaan heeft. Deze kunnen ernstig zijn zoals moord en diefstal, maar ook huiselijke problemen kunnen hier aanleiding voor zijn. Zo kan b.v. een man, die zijn hele leven zijn vrouw en kinderen verwaarloosd heeft ("No a kumpli ku kas") of mishandeld heeft en nu plotseling ernstig ziek is geworden, waardoor hij nu afhankelijk is van zijn vrouw en kinderen, alle zorg en toewijding geweigerd worden.

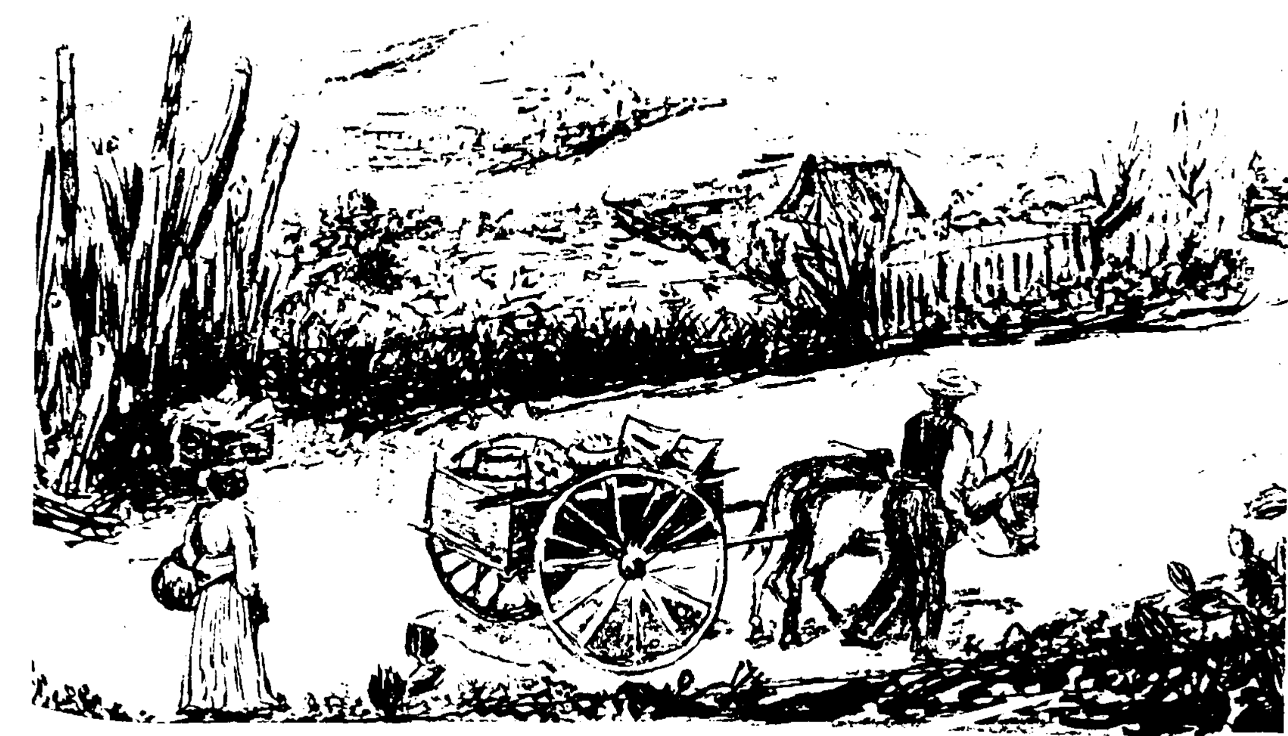
"E ta paga bèk" (hij betaalt terug) "ta su kastigu" (het is zijn straf) hoort men vaak. Verpleegkundigen in de wijk maken veel van deze gevallen mee, waarbij de persoon in kwestie heel veel heeft te lijden. Ziekte wordt hier gezien als een gevolg van normoverschrijding. Men heeft op een of andere manier gefaald en ondervindt nu de verdiende gevolgen.

BESMETTING

Besmetting wordt ook gegeven als oorzaak van ziekte. Dit hoeft niet overeen te komen met de werkelijkheid. Een vaak gehoorde uitspraak is "E malu ei ta pega" (Die ziekte is besmettelijk). Vroeger gold de gordelroos (kolibrí) als een besmettelijke ziekte. Een sluitende gordelroos kon de dood betekenen. De skibidó di kolibrí, de specialist in de genezing van deze kwaal schreef in kruisvorm op de plaats van de uitslag de volgende woorden: Hesus, Maria, Hesus, Hose. Hier is ook duidelijk sprake van gebedsgenezing. Ook bepaalde kankervormen worden als besmettelijk gezien. De achterliggende ideeën moeten nog bestudeerd worden.

Losse gedachten rond Kerst

door Pablo Walter

Laatst reed ik met een medepassagier in de auto. Zoals gewoonlijk stond de radio aan, ik had kerstmuziek op de achtergrond. Wij spraken over van alles en nog wat. Ik zei dat we al in de tweede helft van november zaten, maar dat de radiostations nogal karig waren met kerstmuziek. Hij zei niet veel. Ineens riep hij: "Stil", greep ongevraagd naar de radioknop en draaide eraan. Het leek wel of een wesp hem gestoken had. En ja, hoor, u zult het niet geloven, maar de eerste carnaval's activiteit werd aangekondigd. Mijn meerijder leefde op. Zij gedrag zette me aan het nadenken. Ik ging terug naar wat wij de goeie ouwe tijd plegen te noemen. Althans, ik probeerde het. Wat deden wij toen voor Kerstmis?

Bar, weinig tenminste als het gaat om iets eigens. Als kind werd je in de nieuwe kleren gestopt, later als je zelf werk had, kocht je die zelf, weliswaar wat voorzichtiger omspringend met jouw geld. Op eerste kerstdag werd je als katholiek naar de mis gestuurd. Je vergaapte je dan aan al die, in deze omgeving onbekende gezichten. Je was er heel vroeg, dat wel, want anders was er geen zitplaats meer te krijgen. De grote trek naar de kerkdienst met Kerstmis was zeer opvallend. Te meer daar er binnen de kerk het verschijnsel van "marka buraku" met Kerstmis niet voorgeschreven was (nu moet ik even afwijken: wie in de Paastijd niet gebiecht had, stond niet opgetekend in het kleine notitieboekje van de pastoor, kon dus bij overlijden niet in gewijde aarde begraven worden). Men ging dus spontaan.

Bezoek

Als je thuiskwam, tenminste als dit persé moest, was er in de regel niets aparts te beleven. Hooguit als er bezoek was bleef je beleefdheidshalve, in jezelf smekend en biddend dat het weer gauw opstapte, want je wilde ook weg. Op eerste en tweede kerstdag bleef je niet thuis, of je kwam na de mis voorlopig niet thuis.

Alle naaste en verre familieleden werden met een bezoek vereerd, alle vrienden en kennissen, de buren, noem maar op. Bij iedereen kreeg je wat. Omdat niet iedereen een "frigidel" had, was het meestal een borrelglaasje gevuld met onze welbekende "anis" en een koekje (Jules de Palm heeft een verhaal geschreven dat heet "De kerstcake van Shon Keta"; ik kan me niet herinneren in mijn naaste of verre omgeving hiermee in aanraking te zijn gekomen. (Wie weet, misschien werd het bewaard voor voorname gasten)

Ook kreeg je soms "Vino de Madeira" ingeschonken, een in die tijd bekende wijnsoort die door Isla-Portugezen met een rieten mandje op de rug op de vrije zaterdagmiddag (soms op krediet) werd verschaft. Als je tegen de avonduren naar huis waggelde, kon je soms behoorlijk lazarus zijn. Een flinke schrobbering nam je op de koop toe: ze konden het zo heus niet menen, want ze hadden diezelfde dag dapper ingeschonken voor bezoekende kinderen? Ik weet nog dat ik ervan had opgekeken, toen ik een keer bij kennissen en schijfje ham op eerste kerstdag kreeg voorgehouden. Op die dag had het voor mij een vreemde smaak.

TAMBU

De volwassenen (lees: de mannen) waren 's avonds niet thuis met Kerstmis. O nee, reeds in de vroege avond kon je het geluid van de tambú om zangers, dansers en toeschouwers horen smeken. Tegen de vroege ochtend keerden ze dan terug. Voldaan, als het tambúfeest geslaagd was. En dat was het altijd, want het was de "tambu di pleizir" en geen "tambú di negoshi". Werd er op zo'n spontaan feest over het kerstgebeuren gezongen? Ik weet het niet, want in de regel mochten kinderen er niet naar toe. Maar ik kan me ook nier herinneren zo'n lied ooit gehoord te hebben.

Je had ook de Arabieren die het gehele jaar door goederen huis aan huis verkochten, tegen zeer schappelijke afbetalings- regelingen. In december brachten ze een cadeautje voor de klanten: een kammetje, een flesje haarpommade of iets dergelijks. Maar ook een kalender, meestal een zoetsappig kribje erop. Tegen dat plaatje hoorde je het hele jaar door aan te kijken. Het zou dus al die tijd kerstmis moeten zijn.

Ondertussen bleef de lokroep van de tambú de omwonenden naar zich toe lokken, vooral in de weekeinden. En boven de samenspraak van de chapi en de tambú klonk het lied van de voorzanger, vaak weemoedig, soms klagend, dan weer schertsend, in koor beantwoord door de omstanders. Wat mij vroeger steeds opviel, was de prachtige relatie tussen stemkleur en strekking van het lied bij de voorganger.

Wanneer je naar de inhoud van die liederen kijkt, dan valt het op dat er in feite altijd geklaagd werd. De tekstmaker was altijd het slachtoffer, hem was altijd onrecht aangedaan. Daarom gaat er bij mi nu een licht op.

Zou een tambú-lied over het Kerstkindje kunnen gaan? Als je door moet gaan voor het symbool van de onschuld in hoogst eigen persoon, voor het slachtoffer of de slecht behandelde figuur, hoe kun je dan een lied zingen, waarin het gaat over de onschuldigen onder de onschuldigen. Hou zou je dan je stem kunnen verheffen om de feestelijke geboorte aan te kondigen van de Redder der mensheid, als je steeds het negatieve hebt bezongen?

En zou je dan de danssymboliek van de tambú kunnen laten aansluiten bij de geboorte van zo'n weerloos kindje? De tambú is dus niet weggelegd voor het kerstgebeuren. Jammer, maar begrijpelijk. Wij zijn daarom steeds gedoemd geweest te zingen van het 'Kindje dat hier in de kou leit'.

Even is er een moment van bezinning geweest. Men vond toen dat er iets moest komen, maar wat, dat wist men niet. Daarom werd gretig gegrepen naar de Venezolaanse traditie. We hebben hier jaren gekend waarin het aguinaldogebeuren een feestlijk cachet gaf aan de feestdagen van het einde van het jaar in de verschillende wijken, op radio en televisie en in de Auroramissen. Maar nu kunnen we gerust zeggen dat dit tot het verleden is gaan behoren.

COMMERCIE

Zo te zien lijkt het alsof wij helemaal geen belangstelling hebben voor iets typisch van ons met een zekere culturele waarde voor rond het kerstgebeuren. We staan wel open voor alle invloeden en gebruiken van elders, ons meestal gebracht door de commercie. Tot op zekere hoogte mag dat, want het Kerstkindje is van overal en voor iedereen.

Maar dan zeg ik, het carnaval is ook import. Maar we hebben het tot iets van ons gemaakt. Nu komen mensen uit andere landen om te genieten van wat wij van hun carnaval hebben gemaakt. En het tumbafestival is zo aanstekelijk dat zelfs prinsen het protocol trotseren om zich te laten meetrekken door de ophitsende muziek. En niemand die durft te beweren dat het carnaval en het tumbafestival geen traditie zijn geworden. Er is ooit in onze tijd een beginpunt geweest, en nu hebben wij iets van ons.

Zou het ook niet met het kerstfeest kunnen? We houden de auroramissen steeds in ere. De stemming die er dan heerst, doet je beseffen in een bijzondere tijd te zitten. Je voelt dat er een eenheid is onder de kerkgangers. En mensen die zich één voelen, staan open voor constructieve meningen en ideeën. Wellicht staat er iemand op, die een plan lanceert, waardoor onze kerstviering om kan gaan buigen naar iets typisch van ons. Waarom zouden wij bijvoorbeeld in plaats van de "pan de jamón" te adopteren niet onze eigen "dabudek" (anderen spreken van "kortabus") een kersttintje kunnen geven?

KERSTLIEDEREN

Een positief geluid is de toename van het aantal originele kerstliederen in het papiaments. Je merkt dat er meer groepen kerstmuziek op de plaat uitgeven. Het fijne hiervan is dat zo'n plaat niet veroudert, luister maar naar de 'gouwe ouwe' van Sonora Matancera en andere muziek- gezelschappen.

Maar dan vraag ik me af: is er geen combinatie mogelijk? We hebben naast de tambú nog andere prachtige ritme- soorten, zoals de sehú, de dansa, de tumba. Met name van de sehú moet toch iets te maken zijn. De sehú is ons oogstlied. Het volk is blij, omdat er weer een oogst valt binnen te halen. De saamhorigheid bij het oogsten en daarna tijdens het feest is nog steeds voelbaar.

Rond de kerstdagen voelen we ons één met elkaar in de Auroramissen. En omdat we blij zijn met de geboorte van de Redder der mensheid, wensen we elkaar rond 25 december een Gelukkig Kerstfeest toe. Het lijkt me daarom een ideale combinatie: kerstsehúgroepen, met eigen, typische kerstmuziek en mooie danspasjes (want tegenwoordig mag je ook in de kerk dansen).

BLIJVEND

De "Servisio pa Asuntunan Kultural" trekt chereografen en musici aan voor de noodzakelijke vorming, onze componisten gaan aan de slag, en we hebben iets anders dat blijvend is, want de sehú vergaat niet. Bovendien past de sehú prima in deze tijd, want er zijn plaatsen op ons eiland, waar men met de kerstdagen reeds de eerste oogst heeft binnengehaald. Dus alleen maar ombuigen van vrolijk oogstoptocht naar vrolijk kerstsehúfeest.

Daarnaast zetten we onze bakkers en stokerijen aan het werk. Breng de oude vrouwtjes met hun "baki" weer terug: terwijl het publiek op het Wilhelminaplein naar een kerstsehúopvoering staat te kijken, knibbelt het aan een heerlijke kerstdabudek, af en toe aan een speciale kerstdrank.

Wie zegt nog dat we geen eigen kersttraditie kunnen hebben? Eigen kerstkaarten hebben we al, het bovenstaande kan er bij, maar zeker nog veel meer.

25 JAAR BIJ WINAIR

José M.A. Dormoy

Captain 'La Pipe'

Op 29 januari 1988 sloot José Dormoy zijn dienstverband van vijfentwintig jaar bij de WINAIR af. De "Windward Island Airways International N.V." werd op 24 augustus 1961 opgericht door de heren George Greaux, Hippolyte E. Ledee en Norman C. Wathey.

José Dormoy werd in 1926 in Guadaloupe geboren. Tijdens de oorlog was het eiland door de Duitsers bezet. José en twee neven van hem, die net als hem piloot wilden worden, besloten naar Dominica te ontsnappen. Op Dominica was het hoofdkwartier van de 'FREE FRENCH FORCE". Iedereen die zich daarbij aan wilde sluiten meldde zich daar aan.

Op een klein zeilbootje lukte het José en zijn neven om van Guadaloupe weg te komen. Het bootje sloeg echter halverwege om, waardoor zij gedwongen werden zwemmend de kust van Dominica te bereiken met als gevolg dat alle papieren in de golven waren verdwenen.

Dit laatste kwam goed van pas, want José was net 16 en om bij de marine toegelaten te worden moest je minstens 18 jaar oud zijn. Dus "verzon" hij er twee jaar bij. Na drie weken kwam een slagschip langs, daar werden ze op ingescheept en vertrokken naar New York. Drie konvooien maakten ze mee. Van New York naar Engeland en terug. Op deze manier werden ze nooit piloot en besloten zich in Londen aan te melden.

In 1943 legden ze de officieren uit dat ze "voorlopig" bij de marine waren gegaan omdat dat de enige manier en mogelijkheid was om in Engeland te komen.

Onmiddelijk werden ze naar de "ROYAL AIR FORCE" overgeplaatst.

Het eerste toestel waar José in leerde vliegen was de "Tiger Moth" (foto). Vervolgens werd overgegaan op de "Mile Master" een ander toestel en voordat het jaar om was kreeg José Dormoy zijn brevet.

Tijdens de oorlog werd hij op verschillende plaatsen ingezet en vloog hij vaak in de "Spit Fire". Na 1945 voegde José zich één jaar bij de French Air Force in Marokko; daar vloog hij verschillende toestellen zoals Hurricane, P 41; een duikbommenwerper A 24; Thunderbird P47; Cobra P 39 etc. Na dat jaar repatrieerde José Dormoy. Op zijn 21-ste verjaardag arriveerde hij op Guadalope.

José Dormoy besloot om voor de "Compagny Aerienne Antillaise" op St. Maarten te gaan werken. Zij waren de eersten die tussen de eilanden vlogen. Toendertijd woonde hij op "Tintamarre" een klein eiland dat aan de Franse kant van St. Maarten ligt.

Men vloog een "Stinson Trimotor landplane", gebruikten "Sikorsky flying boats" en "Kingfisher amphibs", omdat op de meeste eilanden nog geen vliegvelden aangelegd waren. Op St. Eustatius kwam José Dormoy voor het eerst in 1946. Na drie jaar keerde José terug naar Guadaloupe om daar een vliegclub op te richten. Dat was in 1950, waar hij instructeur was en ruw geschat zo'n honderd piloten opleidden. Daarnaast had José zijn privé maatschappij.

Zijn eerste vliegtuig was een PJ 16.

Op zekere dag kwam een goede vriend hem vragen een toestel voor hem uit Frans Guyana op te halen. José zou één week wegblijven. Hij bleef echter tien jaar. In Frans Guyana ontmoette hij een paar mensen die een goudmijn bezaten en die naar een ervaren piloot zochten om naar Brazilië, Suriname en meer landen in die buurt te vliegen.

"De Indianen in dat gebied vroegen spullen uit de buitenwereld mee te nemen, vooral schoenen e.d. Geld hadden ze niet, dus betaalden ze in "Gold nuggets". Tien jaar later zocht George Greaux José op. In augustus 1963 was de Winair net twee jaar oud. José Dormoy kocht aandelen en werd de eerste officiële piloot in vaste dienst bij de Winair.

Deze maatschappi begon met een Piper Apache, een vierzitter en plaats voor één piloot, daarna een tweede Piper Apache, vervolgens een Dornier. Toen werd het vliegveld op Saba geopend in 1963. De Dornier 28 biedt plaats voor zeven passagiers en behoort tot de STOL-vliegtuigen.

Stol staat voor Short Take Off Landing. Is van Duitse makelij en uitermate geschikt voor Saba. De Apache en Bonanza werden verkocht en de Islander, goed voor negen passagiers, aangeschaft.

In 1966 schafte men de eerste "Havilland Canada Twin Otter" aan. Geschikt voor 19 passagiers. Een jaar later werd de tweede Twinotter aangeschaft, deze werden beiden vervangen door een nieuwere "Series 300" Twin Otters.

In het vluchtschema van de WINAIR werden in 1965 St. Kitts, Anguilla, St. Barths en Guadaloupe opgenomen.

In 1971 werden landingsrechten verkregen voor Puerto Rico. De Windward Island Airways voegde "International" bij de naam. Een jaar later werden twee FH-27 toestellen gehuurd van Allegheny Airlines om de route San Juan en de Virgin Islands te onderhouden. Er werd gevlogen naar Puerto Rico, Antigua, Dominica, Martinique en Montserrat. Helaas waren de routes niet winstgevend.

In 1974 greep de regering van de Nederlandse Antillen in en benoemden deskundigen van de ALM Antilliaanse Luchtvaart Maatschappij om een nieuw beleidsplan te maken.

Op zijn routes tussen de eilanden heeft Capt. José Dormoy veel bekende personen vervoerd. Elke keer wanneer er koninklijk bezoek was uit Nederland, vroeg de Koningin speciaal naar José. Van Koningin Juliana kreeg hij als dank een boek aangeboden voor zijn bewezen diensten. Koningin Beatrix heeft hij tweemaal gevlogen, eerst in 1962 toen zij nog prinses was (zie foto), na de landing op Saba en de laatste keer toen zij hier was als Koningin met haar echtgenoot Prins Claus en kroonprins Willem Alexander.

Jacqueline Kennedy (Onassis) werd door José naar Saba, St. Maarten en St. Barths gevlogen. Robert Mitchum, Jean-Paul Belmondo, David Rockefeller en Margaret Trudeau vlogen eveneens met José Dormoy.

Gedurende de afgelopen jaren zijn er veel noodvluchten gemaakt. Dat gebeurde meestal 's avonds en vooral voor zieken. In de tijd dat de Prinses Juliana Luchthaven van St. Maarten nog geen verlichting had, moesten de dokter en José Dormoy een patiente naar het hospitaal brengen. Ze vlogen een aantal keren boven Philipsburg om aandacht te trekken, er kwam niemand naar het vliegveld. Totslot moesten ze een landing maken in het donker. Tilden de patiente samen over de omheining en stopten een automobilist om haar naar het ziekenhuis te brengen. De volgende ochtend kon niemand geloven dat de landing in het donker was gemaakt.

Een vrouw woonachtig op St. Maarten werd 48 uur vermist. De kustwacht van Puerto Rico zocht al twee dagen vergeefs naar haar. Haar echtgenoot kwam naar José, na twee uur zoeken vonden ze haar op een vlot, (ze had een zeil over zich heen getrokken als bescherming tegen de felle zon) tussen St. Barths en St. Croix.

Ze bleven boven de plek cirkelen totdat de kustwacht kwam om haar op te pikken. Captain José Dormoy heeft in al die jaren nooit één vluvht gemist. Eénmaal moest hij terug omdat een hurricane al begonnen was.

Begin dit jaar eindigde Captain José Dormoy zijn dienstverband bij de Winair hij ging met pensioen. Met een laatste officiële vlucht waar hij op alle eilanden feestelijk werd onthaald en hartelijk bedankt voor alle keren dat hij altijd voor iedereen klaar stond.

José Dormoy bedankte met de woorden: "Executives, representatives of Saba, Statia and St. Maarten management of the Winair, agents, employees, colleagues and friends. To everyone and all that have contributed in their touching words, well wishes, generous gifts and their presence on this occasion of my retirement from Winair. A big Thank You and I am happy this is not a farewell, I'll keep in touch".

'La Pipe'

Prinses Beatrix bedankte José Dormoy op Saba in 1962 in de Dornier 28.

Groot-Brittanië 1943: Het eerste vliegtuig waar José Dormoy (rechts) les in kreeg, de "Tiger Moth", in het midden de vlieginstructeur en links zijn neef.

"Royal Air Force" achterste rij boven rechts Captaine José Dormoy

KRALENDIJK — dijk van koralen

Vanuit de diepten van de Caribische Zee rijst Bonaire omhoog. De top steekt uit het water, maar daar omheen ligt nog een belangrijk deel van Bonaire onder de zeespiegel. Hier liggen de koraalriffen, een systeem dat niet alleen een groot deel van Bonaire gevormd heeft, maar dat nog steeds het eiland beheerst. Niet alleen het landschap maar ook de economie van het eiland is bepaald door dit systeem.

Geen passender naam zou gevonden kunnen worden voor de hoofdplaats van dit eiland: Kralendijk - een dijk van koralen. Vanaf de eerste bewoning door mensen zijn de riffen gebruikt als bron van voedsel. Maar ook dank zij deze riffen kunnen grote olietankers vlak langs de kust meren; dank zij deze riffen zijn er grote binnenwateren gevormd waar zout ujit de zee wordt gewonnen. En nu vormen die riffen de belangrijkste trekpleister van het toerisme.

Het woord rif komt van de Noormannen, die hiermee allerlei obstakels voor de zeevaart aanduidden. De oude Romeinen kenden koralen (corallium) als sieraden, met name het rode bloedkoraal, maar ook was van de Rode Zee het zwarte koraal al bekend. Bij koraalriffen gaat echter voornamelijk om de steenkoralen; deze verschillen met de bloedkoralen en zwart koralen dat er niet een skelet wordt gevormd van getleurde hoornstoffen, maar van kalksteen.

In de zeventiende eeuw was de grote vraag nog of koralen planten of dieren waren. De Comte de Marsigli schreef toen nog in zijn "Histoire Naturelle de la Mer" dat de koralen zeker tot de planten behoorden; hij had duidelijk de "bloemen" gezien.

POLIEPEN

Intussen weten we dat deze "bloemen" in feite de poliepen, vroeger ook wel bloemdiertjes of zoophyten genoemd, zijn en dat dit dieren zi n. De "bloembladeren" zijn tentakels waarmee de dieren hun prooi vangen en naar hun mond brengen. Samen met kwallen, zeeanemonen en dergelijke behoren de koralen tot de holtedieren. Deze holtedieren hebben niet een darmkanaal met aan de ene kant een mond en de andere kant een anus, maar ze hebben een holte met slechts een opening naar buiten; deze mond functioneert dan tegelijk als anus.

door Eric C. Newton

Het verschil tussen kwallen (medusen) en poliepen (zoals koralen en zeeanemonen) is dat de ene vrijzwemmend zijn met de mond naar beneden (meestal) en de andere vast zitten met hun mond naar boven. Bij veel holtedieren is het zo dat de dieren een generatie- wisseling hebben tussen een medusevorm en een poliepvorm. De meduse vormt dan de geslachtscellen die na bevruchting een larve vormen.

Deze larve gaat dan vastzitten en groeit uit tot een poliep. De poliep kan zich vermeerderen door knopvorming waarbij aan de oude poliep een nieuwe zich vormt die genetisch identiek is aan de eerste. Zo kunnen poliepen hele kolonies vormen.

MEDUSEVORM

Bij de koralen komt de medusevorm niet meer voor en zorgen de poliepen ook voor de geslachtscellen. Een koraal is in feite een kolonie van poliepen; waarbij dezen, bij steenkoralen, kalksteen als skelet tussen de poliepen vormen. Steenkoralen komen in praktisch alle zeeën, zelfs in de fjorden van Noorwegen, voor; alleen bouwen ze niet allemaal riffen. Het bijzondere van de rifbouwende (hermatypische) koralen is dat er in hun weefsel eencellige algen zitten. Deze zgn. zooaxanthellen creëren de omstandigheden waarin de rifbouwende koralen zo efficient hun kalkskeletten kunnen bouwen dat de opbouw wat hoger ligt dan de afbraak. Door het direct wegvoeren van het koolzuurgas voorkomen de zooaxthellae een zuur milieu dat niet zo bevorderlijk is voor kalksteen.

Daarbij produceren ze voedsel voor de koralen. Deze symbiose is typerend voor koraalriffen, waar een groot deel van de energie en het voedsel direct in het rifsysteem wordt doorgegeven. Hierdoor zijn de koraalriffen vrij onafhankelijk van het systeem erbuiten dat meestal arm is aan voedsel.

Wel wordt hierdoor aan het systeem weer andere milieuvoorwaarden gesteld. Koraalriffen hebben helder water nodig waar voldoende zonlicht kan binnendringen; daarbij zijn er duidelijk grenzen aan de temperatuur die ongeveer tussen de twintig en dertig graden Celsius moet liggen. Vandaar dat koraalriffen slechts optimaal voorkomen in ondiepe tropische wateren, niet te dicht bij grote rivieren met veel slib en niet waar er door zeestromingen koud diepzee water naar boven komt. Dat deze plaatsen ook vaak voedselarm zijn is niet zo'n probleem dank zij het gesloten systeem van de koraalriffen.

Naast de koralen leveren de kalkwieren de belangrijkste bijdrage aan de opbouw van de koraalriffen. Deze rode of groene wieren hebben kalkstructuren in hun weefsel, welke soms een grote dichtheid kunnen hebben. Kalkwieren, vooral de korstvormige, fungeren als cement tussen de losse rifdelen. Ook kunnen kalkwieren aparte structuren vormen zoals de Halimeda rifjes in Lac en de halfronde "Lithothamnion" richels in Boca Cocolishi.

DUIKBRIL

Hoewel niet iedereen de koraalriffen gezien heeft, zijn de meeste mensen op Bonaire er nu wel van overtuigd dat zij een grote toeristische waarde hebben. Met een duikbril op, met een snorkel of met meer geavanceerde duikapparatuur, gaat er een wondere wereld voor de bezoeker van de koraalriffen open. De grillige vormen van de koralen, de vissen met een schakering aan vorm en kleur, die niet direct wegvluchten, de verscheidenheid aan andere dieren, het onverwachte.

Met daarbij nog de mogelijkheid van een driedimensionale beweging in een medium dat het lichaam op elk punt gelijkmatig ondersteund, wat misschien onbewust herinnert aan tijden van voor de geboorte, levert dit een unieke ervaring op. Duiken is recreatie met een toekomst. En Bonaire kan een plaats in die toekomst hebben zolang de koraalriffen hun aantrekkelijkheid bljven behouden; zolang de koralen niet vertrapt worden; zolang de vissen niet vluchten; zolang de verscheidenheid van planten en dieren niet verstikt in een wolk van zand en modder veroorzaakt door onzorgvuldige kustontwikkeling.

VOEDSEL

Maar de waarde van de riffen gaat verder dan het toerisme. Voedselvoorziening in de vorm van vis en schelpdieren was al bekend in de prehistorische dagen van Bonaire. Praktisch alle gebouwen op het eiland zijn gemaakt van materiaal dat door riffen gevormd is. Ook zorgen de riffen voor een buffer die de eerste klappen van stormen absorbeert.

Miljoenen jaren geleden bestond de atmosfeer voor een groot deel uit koolstofhoudende verbindingen; met name kooldioxide. Planten zetten deze verbindingen om in organisch materiaal en zuurstof. Doordat in de loop van de tijden veel van dit organisch materiaal is afgesloten van zuurstof kon zo de hoeveelheid kooldioxide in de atmosfeer verminderd worden. Hierdoor veranderde het klimaat en konden andere organismen zich ontwikkelen, waaronder wijzelf.

Nu echter gebruiken wij dit voorheen afgesloten organisch materiaal weer in de vorm van olie en steenkool en brengen dit weer in contact met zuurstof. Hierdoor neemt de hoeveelheid kooldioxide in de atmosfeer weer sterk toe. De gevolgen hiervan, vooral door een broeikas effect, kan disastreus zijn. Doordat koraalriffen niet alleen koolstof binden in de vorm van organisch materiaal, maar ook in de vorm van kalkverbindingen, verzachten zij dit broeikas effect.

PHARMACIE

Een ander belang van de riffen kan liggen in de pharmacie. Op land zijn het de planten die niet zo gemakkelijk kunnen vluchten. Om zich te verdedigen hebben veel planten stoffen ontwikkeld die op een of andere wijze hen beschermen. Al eeuwen maken mensen gebruik van deze stoffen voor een verdediging tegen allerlei ziekten en van oudsher zijn de medicijnen gebaseerd op kruiden. Bij koraalriffen zijn het niet alleen de planten die aan de ondergrond vastzitten, maar ook veel dieren.

Neem daarbij de gecompliceerde interacties tussen de verschillende soorten, en je kunt je voorstellen dat het rif een ware schatkist is van potentiële medicijnen. Deze richting van koraalrifpharmacie staat nog in de kinderschoenen, hoewel er nu al enkele stoffen gevonden zijn die een werking hebben tegen een schakering van virussen en kankers.

Toen de Spanjaarden hier kwamen noemden zij deze eilanden voor de kust van de Tierra Firme "Islas Inutiles". Tot zeer recent toe klagen allerlei rapporten over het gebrek aan natuurlijke hulpbronnen. Men keek echter nooit naar het Bonaire onder de zeespiegel.

Gifts of Wisdom

Perhaps the most famous American Christmas story is The Gift of the Magi by William Sydney Porter, known more familiarly as O. Henry.

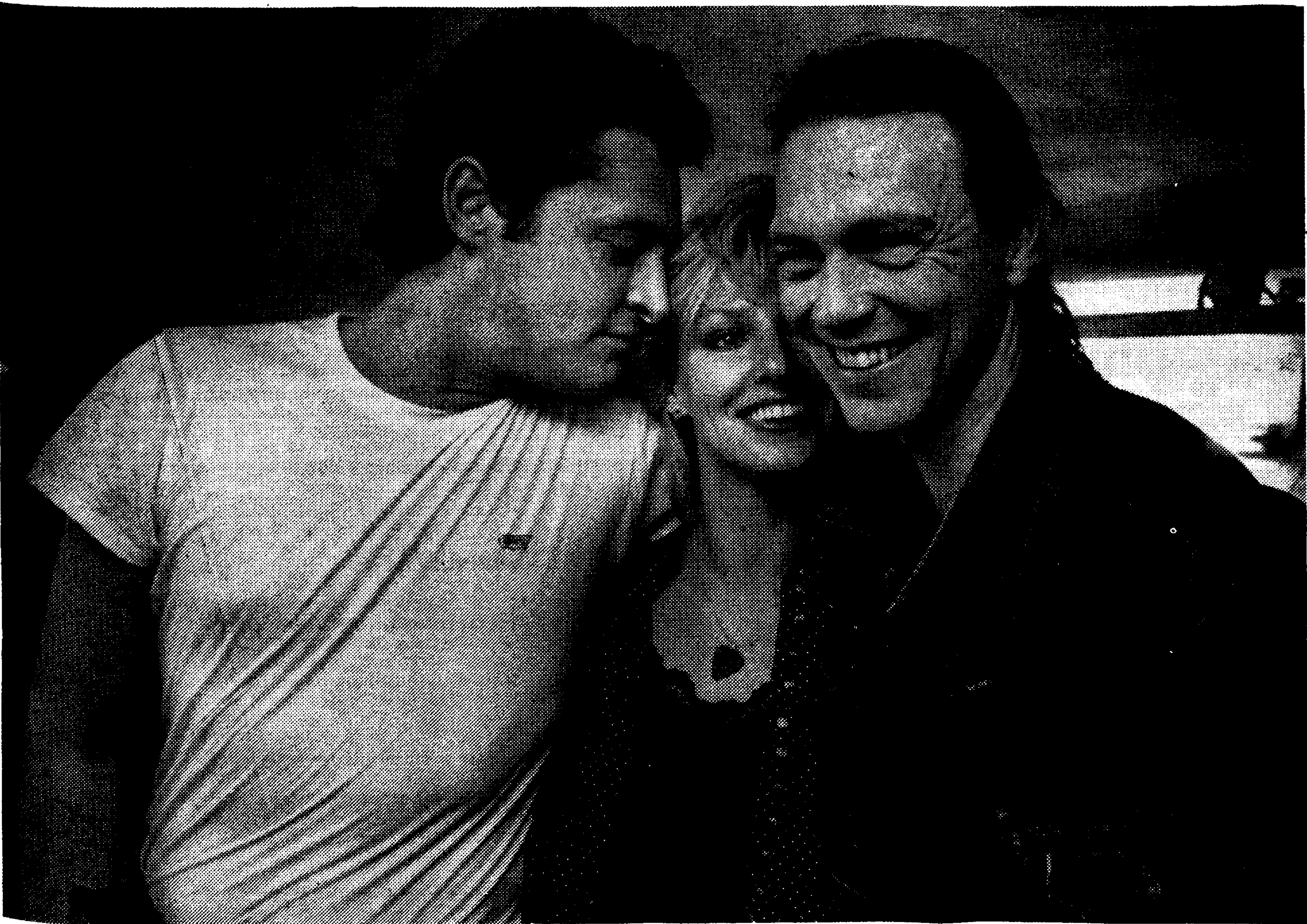
First published in 1905 and copied endlessly since, the classic tells the story of Della and Jim, a young married couple who could not afford to buy each other lavish gifts.

She went to a wig maker and sold her most prized possession - her long beautiful hair. With the money she bought an expensive silver chain to match his family heirloom pocket watch. She proudly give him the chain at Christmas, only to discover that he had sold the beloved watch in order to buy a prized set of combs to complement her magnificent hair.

O. Henry concludes the tale with a timeless message on the universal theme of Christ[...]

"The Magi, as you know, [...]re wise men - wonderfully [...] men - who brought gifts [...] Babe in the manger. The[y in]vented the art of gi[ving] Christmas presents. Bein[g wise], their gifts were no d[oubt wise] ones, possibly bearin[g the] privilege of exchange in [case of] duplication. [...]

"And here I have la[...] lated to you the uneve[ntful] chronicle of two foolish [...] ren in a flat who most un[wisely] sacrificed for each other [the] greatest treasures of the[ir house. But in a last word to the wise] of these days let it [be said] that, of all who give gifts [these] two were the wisest. Of a[ll who] give and receive gifts, [such as] they are wisest. Everyw[here] they are wisest. They ar[e the] Magi."

...José tussen een bronstig grommende Barry Hay en Rinus Gerritsen...

In het spoor van Golden Earring

door Maaike Kraayeveld

ZE ZIT opgewonden in de taxi richting Paradiso. Op weg naar een optreden van Golden Earring. Het blonde halflange haar springt in plukjes uit haar gezicht. Haar ogen schieten af en toe nerveus op haar horloge. Daar moeten we ons maar niets van aan trekken, zegt ze. Zenuwen. Ze heeft het warm.

"Ik moet vanavond nog wel de Bühnebrief te pakken zien te krijgen. De spiekbrief op het podium met de nummers die ze spelen. Linda heeft die uit Alkmaar. Handgeschreven door George. Ohhh", rilt ze. Na een paar minuten: "Ik heb een kopietje gekregen".

José van der Meijden (38) uit Delft, moeder van twee jongens van 8 en 13 jaar, is nu vier jaar 'in de Earring'. Alle concerten van Golden Earring, met uitzondering van die in het uiterste noorden en oosten van het land (want dat vindt haar man Cor vervelend rijden), reist ze af. Rechts vooraan tegen het hek voor het podium is haar vaste plek. Andere hardcore fans weten dat en laten die plaats vrij. Als José daar niet kan staan, vindt ze er niets aan. Mijn gekte, noemt ze het zelf. Zoals een ander het lekker vindt om keihard te rijden of zich te bedrinken. Haar kick is Golden Earring. De sensatie van een concert, de muziek die door je lijf bonkt als je voor de speakers staat, de (erotische?) uitstraling van 'de jongens'. "Iedere keer als het licht aan gaat en ze komen op, stokt m'n adem".

JOJO

Even alles en iedereen vergeten. Niet dat ze iets te klagen heeft in het leven, maar iedereen wil toch eens even iets heel anders dan gewoon? Op zo'n concert teert ze weer een week. Er is trouwens iedere dag wel iets dat haar aan de Earring doet denken. Een uitspraak van iemand, telefoontjes met andere fans, de muziekbandjes in de auto op weg naar haar werk in Den Haag en terug.

Laatst had ze het op haar werk. Toen had een van die echt Haagse collega's het over iemand als een 'jojo'. "Zo heet de eerste solo elpee van George. Ik moest lachen! Niemand wist waarop, natuurlijk. Ik heb het ook maar niet uitgelegd". Ze heeft wel met zichzelf afgesproken, dat zodra haar man Cor of de kinderen onder haar gekte gaan lijden, ze er onmiddellijk mee ophoudt. "Als we er ruzie over gaan krijgen of er wrijving door komt in het gezin, dan ga ik nooit meer naar een concert. Ik denk dat het dan vanzelf verwatert".

Haar adoratie voor George Kooymans, Rinus Gerritsen, Barry Hay en Cesar Zuiderwijk wordt door haar man en zonen vooralsnog tolerant tegemoet getreden. Cor gaat vrijwel altijd mee naar de optredens. Hij staat alleen niet vooraan. Aan de andere kant past José zich ook aan. "Als ik Cor de fietsen in de schuur hoor zetten, gaat de band met Earring muziek uit. Maar als er bij voorbeeld een interview met George op de radio is, dan gaat de koptelefoon op en dan kan er van alles gebeuren in huis: ik blijf zitten!"

BEKEERD

Het was ook Cor die een aantal jaren geleden met een kaartje voor het 'Back Home'- concert van de Earring in de Groenoord- hallen thuis kwam. Dat was nadat José de clip van het nummer 'The Lady Smiles' op video had opgenomen. "Het viel me op dat het nummer nooit ging vervelen. En dat Barry er nog zo jong uit zag. Hij is toch van Cors leeftijd. Niet dat Cor er oud uitziet".

"We zaten hoog op de tribune. Cor zei nog: kan jij je voorstellen dat je zo vooraan gaat staan? Na het laatste nummer, toen de muziek weg ebde, was ik... bekeerd, zou je kunnen zeggen".

Meer concerten volgden. Vooraan bij het podium. "Als ik niet vooraan kan staan, vind ik er niets aan. Ik wil alles zien. De gezichten van de jongens, waaraan ik kan zien of het geluid goed staat bij voorbeeld. Een blik".

Eerst waren er de bloemen van José voor George ('Die was het makkelijkst benaderbaar'), buiten na het concert. "Dat heb ik van mijn moeder geleerd: als je iemand wilt bedanken, geef je bloemen". Ze wil zich nooit opdringen, dus naar de kleedkamer gaan, kwam nog niet bij haar op. Dat beschouwde ze als een inbreuk op de privacy van de bandleden. Maar het bloed kruipt waar het niet gaan kan.

Toen haar oudste zoon Michael er een keer bij was en ze niet zoveel tijd hadden om te wachten, ging ze onder het mom van 'mag hij een handtekening' voor het eerst naar binnen.

"Het napraten in de kleedkamer, dat hoort er bij", zegt ze. "We zijn ook zo'n beetje van dezelfde leeftijd. Dat praat wat makkelijker. Over de kinderen, vakantie, van alles eigenlijk.

Maar ik wil vooral altijd graag weten hoe het concert is gegaan". Fotomapjes vol heeft ze inmiddels; concertfoto's, de jongens in de kleedkamer of op een festival. Heel trots is ze op de foto die ze heeft van George en zijn vrouw Milly, wandelend op het noorderhaven- hoofd in Scheveningen, vlak voor het gratis strandconcert twee jaar geleden.

"Dat je gewoon zo rustig over straat kunt lopen, als e zó bekend bent! Dat vind ik geweldig". Jaloezie kent ze niet, zegt ze. Niet op de vrouwen van de bandleden, op de groupies of andere fans. "Er is bij fans wel jaloezie onderling, als de een vaker een hand krijgt dan een ander. Maar ik heb er geen last van. De fans onderling zijn vriendinnen. Het zijn allemaal hele leuke, aardige meiden".

'Mensen die al 25 jaar met elkaar werken, die moeten wel bijzonder zijn'

We zijn laat die avond: vlak voordat de deuren van Paradiso open gaan voor het voorprogramma van de Earring, de band Powerplay. José herkent een groepje andere, nerveuze fans. Meestal is José al om vier uur 's middags op lokatie. In de vaak ijdele hoop een soundcheck mee te mogen maken. "Als ik dat one, one, two, two hoor. Ja, dat doet je wat".

"Zodra de deuren open gaan, rennen er altijd een paar naar voren om een plaats vooraan te hebben, ik ook en daar blijf je de hele avond staan".

"Er zijn lokaties waar ik met angst en beven aan terug denk. Dan springen ze uit de zaal boven op je. Toen bij het strandconcert in Scheveningen, zag ik ze bewusteloos langs komen. Het is allemaal een kwestie van goed eten. Koolhydraten, vruchtensap".

Die avond heeft ze niet veel gegeten, nooit voor een concert. "De zenuwen. Ik dacht: dat gaat wel over als ik een grote meid ben, maar nee". Daarom gaat er altijd een krentebol mee en fruitdruifje; om op de been te blijven.

"Onder 'Radar Love' met die lange bassolo eet ik het meestal en drink ik wat. Dan is het even rustig in de zaal. Als George en Bar dan weer opkomen, dan moet je je schrap zetten tegen het hek, want dan komt de hele zaal weer naar voren. Dat ga je allemaal leren, als je vaak komt".

Zo hoort ze elke improvisatie, muzikaal grapje, verandering in een nummer. Ook omdat ze zelf muzikaal is. "Ik heb vroeger viool gespeeld. Maar ik ben er mee opgehouden. Ik werd in de buurt uitgelachen als ik met m'n vioolkist over straat liep".

PLECTRUM

Om haar hals draagt José het eerste plectrum dat ze wist te scoren van de bühne. Door George achtergelaten. "Sinds ik het draag, ben ik nooit meer ziek geweest". Ze haalt haar schouders op. Een beetje verlegen.

"Mensen vinden je al gauw achterlijk", zegt ze. "Begrijpen het niet. Dat je, zeg maar in de ban kan raken van zo'n groep, van de muziek. Van de mensen in de band. Mensen die al 25 jaar met elkaar werken, die moeten wel bijzonder zijn. Je gaat je voor hen interesseren. Van hen houden".